

ספר

אהל ישרים

מאמרי מוסר נפלאים דרושים ושירי קודש

פעולת צדיק הרב הגדול מעוז ומגדול

כמהר"ר **אברהם ענתיבי** זצ"ל

הועתק והוכנס לאינטרנט
www.hebrewbooks.org
ע"י חיים תשס"ט

ריש מתא וריש מתיבתא
בעוב"י ארם צובה יע"א

הוצאה חדשה עם מבוא ומפתחות

ע"י הרב עזרא בצרי יצ"ו

אב"ד ירושלים

יצא לאור בתרומות ה"ה

מרקוס סאלם, האחים טוויל, האחים שמי.

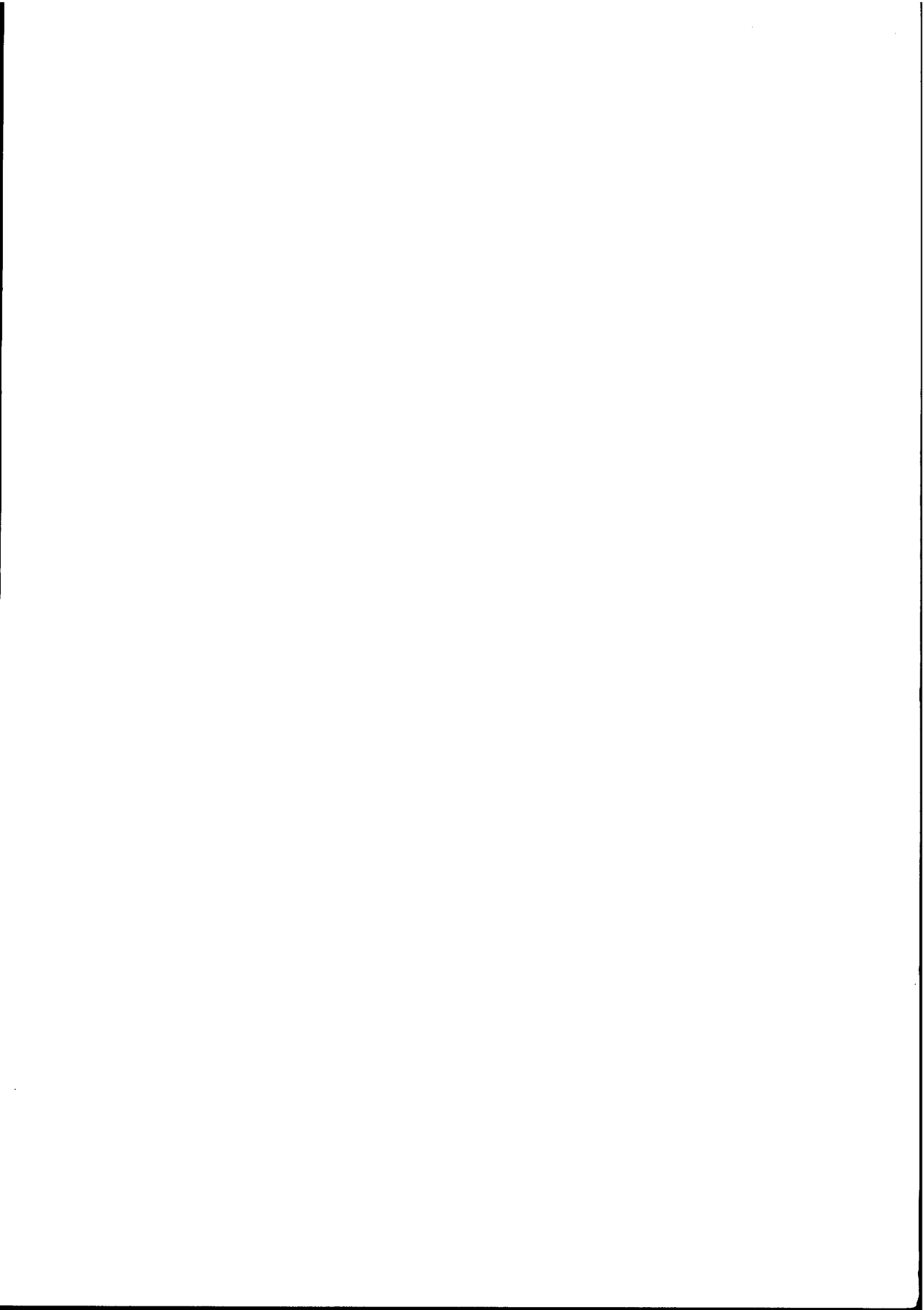

הוצאת

מכון הכתב **מלחם** הוצאת
ירושלים תשמ"א

ירושלים תשמ"א

הרב אברהם ענתבי / אהל ישרים

©

כל הזכויות שמורות

הינאקאטו אינסטיטוט

for torah research and the publication
of manuscripts and printed works
p.o.b. 6040, JERUSALEM, ISRAEL

מכון הכתב

למחקר תורה וחינוך סת"ב יד וש"ס
ת.ד. 6040, ירושלים, ישראל

ספר זה יצא לאור
בתרומות הנדיבים היקרים והנכבדים
זכות התורה תגן עליהם

תרומת מר מרקוס סאלם יצ"ו
לעי"נ מור אביו יצחק בן דינה נלב"ע ז' תמוז
וחמיו רפאל פאלק בן צאלחה י"ד תשרי תנצב"ה

*

תרומת האחים טאויל יצ"ו
לעי"נ מאיר בן אסתר טאויל נלב"ע ד' אדר
ולעי"נ משה בן צלחה כ"ד אב
ולעי"נ מזל בת אסתר ט"ו אב

*

תרומת האחים שמי יצ"ו

*

ESTE LIBRO FUE DONADO POR
EL SR. MARCOS SALEM
ז"ל ISAAC BEN DINA לעי"נ
ז"ל REFAEL FALAK BEN ZALHA ולעי"נ

*

HNOS, TAWIL

ז"ל MEIR BEN ESTER TAWIL לעי"נ
ז"ל MOSHE BEN ZALHA ולעי"נ
ז"ל MAZAL BAT ESTER ולעי"נ

*

HNOS. SHME

❧ הקדמה ❧

יום גדול הוא בהגלות נגלות אור יקרות חמדה גנוזה, מוסר השכל פעולת מורנו
ורבנו כמוהר"ר אברהם ענתבי זצ"ל ראש הרבנים בארם צובה.

על ספר זה כתב רבנו בסיום שער הראשון וזו לשונו: „ואין ספק אצלי שאם אתה
למד בכל יום השער הזה במתון, מובטח אני שלא תחטא אותו היום“, ולכן רבים
מחכים ליהנות מאורו וקדושתו.

מכון ה„כתב“ הוציא במסגרת הוצאת ספרי רבני ארם צובה ובהתאם לתוכניתו
של ידידנו הדגול הרב הגאון כמוהר"ר יצחק שחיבר שליט"א רב קהלות אר"ץ
ארגנטינה, העושה ומעשה למען המכון, שבזכותו יוצאים עתה לאור ספרי רבני ארם
צובה שהיו גנוזים עד כה.

ראוי לציין שזכינו בחסדי ה' להוציא לאור עד עתה במסגרת ספרי רבני אר"ץ
ספרים אלה מלבד ספרים חשובים אחרים והם:

„נכח השלחן“ למהר"ם לבטון זצ"ל

„כלי חמדה“ על בראשית למהר"ש לניאדו זצ"ל

„כלי חמדה“ על שמות למהר"ש לניאדו זצ"ל

„ארוכה ומרפא“ לר' הלל דוד סתהון זצ"ל

„חכמה ומוסר“ לר' אברהם ענתבי זצ"ל

ונשלמו בסידור ומוכנים להדפסה הספרים: „מלל לאברהם“ לר' אברהם סתהון
זצ"ל, „בית דינו של שלמה“ לר' שלמה לניאדו זצ"ל, „ישיר משה“ לר' משה דיין
זצ"ל, „ברך יצחק“ לר' יצחק ברכה זצ"ל. מלבד ספרים נוספים שנמצאים עתה
בהדפסה, וביניהם כתבי יד חשובים, וכמו שמתפרסם בכתב העת „המאסף“ היוצא
לאור על ידנו בס"ד.

הוצאת הספר התאפשרה בזכות תרומתם של ידידנו היקרים מר מרקוס סאלם
יצ"ו שעושה ומעשה למען המכון, ומזכה את הרבים, זכות המחבר תגן עליו ועל כל
משפחתו היקרה באושר ובריאות וכל טוב, אמן.

וכן תודתנו לאחים טוויל יצ"ו ולאחים שמי יצ"ו שתרמו להוצאת הספר הקדוש
הזה, זכות התורה תעמוד להם ולכל אשר באהליהם ויזכו לברכות האמורות בתורה.
ויתברכו כל התומכים במכון בכל מקומות מושבותיהם והעוסקים במלאכת הקודש
בהדפסה הגהה וכו' יהי ה' עמם ובכל אשר יפנו ישכילו ויצליחו, וזכות הרבצת
התורה תגן עליהם להוציא ספרים קדושים נוספים.

בברכת התורה

הנהלת מכון הכתב

ה ת ו כ ן

1	שער לה'
1	שהעולם מחודש ואינו קדמון
8	שער הקדים
9	ההתבוננות והמחשבה מצילה מן החטא
10	שלא להתחבר עם חברה רעה
12	לרדוף אחר החסד והשלום
14	לאהוב כל אדם מישראל
17	שער הגבוה
17	על הגאווה והענוה
22	עונשה של המחלוקת
23	שער התפלה
23	מעלת התפלה
24	לבוא ולהתפלל בבית הכנסת
26	הכנות לתפלה
30	שער השמים
30	להשכים ולהעריב בבית הכנסת
31	להתפלל ברוב עם בבית הכנסת הגדול
35	התפלה בבית הכנסת סגולה לאריכות ימים
36	להסיר המחשבה בעת התפלה
38	שער המוכיח
38	כיצד יש להוכיח
41	בית הכנסת אחת שחוזרת בתשובה מביאה גאולה
44	מעשה נורא כיצד חזר חוטא ע"י תוכחת החכם
46	תוכחת הרמב"ן
47	שער הדין
47	מוסר ליום ראש השנה בעת תקיעת שופר
52	משל לחזרה בתשובה
54	פרק שני על מעלת המשפט
56	הברכות מועילות לנשמות המגולגלות
57	לשמור משפט צדק
59	שחייבים לדון רק בדין תורה ולא בערכאות

61	שער הרחמים
61	על עבירות שבין אדם לחברו
63	גודל עון הפירוד ושנאת חנם
65	חומר עון שבועות שוא ושקר
67	שער הגמול
67	עונש מעשה העבירות
70	על הגאווה
72	עונשי העבירות
76	פרק שני שכר המצוות
84	שער הנס
84	מוסר לשבת זכור
86	עלילת דמשק בשנת הת"ר
88	הסיבה לעלילות הדם
91	מעשה נורא איך שניצלו קהלת ארם צובה מעלילת דם
93	שער המים
93	מוסר בעת עצירת גשמים, על עון גזל
95	לשיר שירי קודש ולא שירי עגבים
96	סיבות לעצירת גשמים
99	ללמד את הנערים מלאכה
101	שער כנסת ישראל
101	ללמד סנגוריא על כלל ישראל
103	מעלותיהם של ישראל
109	שער התשובה
109	איך לשוב בתשובה במקום סיגופים ותעניות
117	על היסורין
120	מוסר לשבת הגדול
120	להתרחק מהעבירות
122	ללמוד בשבתות וימים טובים
123	על המוכיח להוכיח בנועם
124	מצות הצדקה תקון לתשובה
126	חיוב לקבל שליחים בביתו
127	שער הגאולה
	הסיבות הגורמות איחור הגאולה

127	סיבה ראשונה אי זהירות במשקלות
128	סיבה שניה מניעת דין תורה
129	סיבה שלישית בזיון תלמידי חכמים
129	סיבה רביעית עון ביטול תורה
132	סיבה חמישית שנאת חינם ולשון הרע
132	סיבה ששית שבועת שוא ושקר
133	סיבה שביעית שלא עושים לפנים משורת הדין
133	סיבה שמינית בעון השקר
133	סיבה תשיעית להזהר מהשחתה
134	סיבה עשירית חילול שבת
136	שער ארץ ישראל
136	מעלותיה של ארץ ישראל
138	זכויות לקום בתחיית המתים
144	שער הנשים
144	על הצניעות
147	חיוב ללמד את האשה כל דבר שחייבת בו
150	לבחור אשה טובה
151	שער השיר
151	לשיר שירי קודש ולהתרחק משירי חול
153	שירי קודש

ספר

אהל ישרים

פעלת צדיק הרב הגדול מעוז ומגדול
כמהיר אברחם ענתיבי גרץ •
ר"מ ור"ס
בעיני ארם צובא יע א

מוכח ארם בתוכחת מוסר השכל במטה"ק ורש"ן
לשון הזהב והתורה • עשרת תפארת :

פה ליוורנו יעא

סנה קוה אל ה ושבער מכו לפ"ק
סיד אליעזר מנחם אוטולינגי הי"ו

Con Approvazione.

צלום שער הספר ממהדורה הראשונה

הקדמת מוה"ר המחבר זצוק"ל לס' אהל ישרים

בראשית מאמר ויגש אברהם ויאמר שמעו בנים מוסר אב קחו מוסרי ומאמרי והקשיבו לתוכחתי בואו אתי ושמעו אל אברהם אביכם, לכל אשר אני מצוה אתכם, לתועלתכם ולטובתכם כי אתם ידעתם כי מה יתרון לאדם שכבר הולך לבית עולמו, ועזב לאחרים מה שיש עמו, וכמאז"ל במד' למי אוי למי אבוי שיעזוב ממון הרבה ויוליך עונות הרבה, ולא עשה טובות מממונו הרבה, כי ידוע כי עיקר ותכלית ביראתו של האדם בעוה"ז כדי ללמוד תורתו ולשמור מצותיו בראשיתו ואחריתו, ואז אל מקומו שואף וזרח ממקום שחוצבה נשמתו, ולא יהיה כאורח אשר תכסנו כלימתו. ומכ"ש שמלבד שלא תיקן אלא אדרבה קלקל ונמצא תקנתו קלקלתו וכמה גרם הפסד לעצמו ותחת יופי כי, והלואי שיצא שכרו בהפסדו, ותהא יציאתו כביאתו, ונח לו שלא נברא, ואתמחי גברא, ולכן האיש המשכיל יבין את זאת, וירדוף אחרי ספרי המוסר, להורות לו את הדרך אשר ילך בה ומשם רפואה למחלתו, ולנפשו ורוחו ונשמתו, שיזרוהו דרך הסלולה ארוכה ורחבה, לכל יכשל כל אשר ירוץ בה, ובכן ישלח ידו ולקח מעץ החיים ואכל וחי לעולם ויגרום חיים וקיום לכל העולם עליונים ותחתונים, ובעסקו בתורה אשר היתה אצלו אמון אשר היא תכלית שלימותו, ויש שכר לפעולתו, לעולם שכלו טוב, ערוכה בכל ושמורה, אף נחלת שפרה, לעולם שכולו אורה, ומנדעא יתירה, ותהי נפשו בצרור החיים צרורה, דאם הלך בחשכים כא' הנבלים ענוש יענש קל במהרה, וידידות נפשו תקבל עונש מר ממות בדד תשב כל ימי טומאתה, מחוץ למחנה מושבה גולה וסורה, בכל קודש לא תגע ואל המקדש לא תבוא עניה סוערה, עד מלאת ימי טהרה.

ואנכי העבד אברהם זחלתי ואירא, כי ערום אנכי מן המצוה והתורה, והנה זקנתי ולא ידעתי יום פקודתי, ואימה וחשכה גדולה נפלה עלי, אמרתי בלבי איך אעלה אל אבי, ותשובה אין להביא, ובשרי מפחדו סמר, דמה אענה ביום הדין והנורא, שדנין לאדם על הקלה כבחמורה, ומה אומר בהגיע תור נערה, אשר לה משפט הבכורה, לכן אשפוך עתירא ברמשא ובצפרא, בטרם בא יום הזעם והעברה, כלפידי אש בויערה, נורא יקדתא אש זרה, שלם ישלם המבעיר את הבעירה, פיה פערה, נור דליק ושביבין דנורא, ואשוב אל ה' בכל לבי, וכדי שלא לצאת ריקם עלה על דעתי לזכות את עצמי ואת אחרים עמי לחבר ספר מוסר להיות בכלל מזכה את הרבים לאפרושי מאסורא, ואם אזכה שע"י ישוב אחד מישראל מדרכו הרעה ע"י לימודו בספרא הדין יתקיים בי מאמז"ל שכל המקיים נפש אחת מישראל כאלו קיים עולם מלא. נפש אחת דייקא, לרמוז על קיום הנפש להיות לה העמדה וקיום לעולם שכולו ערוך, לכך אלקטה באומרי"ם וממדרשי רז"ל אשר הם פזורים בספרים וספרא, וגמרא, וקבצתים אחד אל אחד בשערים המצויינים שכל שער ושער ידבר ע"ע אחד ובו בפרק הוספתי נופך משלי כפי מה שחנני אלקים למען יכנסו דברי באוני הקורא ואל יקוץ בתוכחתי

וקראתיו בשם ספר אהל ישרים, ולכן פתחו שערים ויבא שומר אמונים לשמוע גערה ולהיות לו כפרה, ומשגב לעתות בצרה, ומכאן ולהבא ילך בדרך ישרה, ולקיים המצות וכל שיטנו באזהרה, ולכן אתה ב"א שא נא ספר זה בחיך ללמוד בו כל עת ורגע, וזה הספר אחרון חביב עלי מכל ספרים שחברתי שהוא תורת חסד לגמול חסד עם נפשי ונפש כיוצא בי ובו אזכה לעמוד לפני בוראי וליהנות מאספקלריה המאירה (א"ה וזכה וחבר עוד אחר שמנה שנים ספר חכמה ומוסר)

ושור"י באר"ש יכתבו אתיא זכירה וזכירה, זכור אותו האיש לטוב א' מן הרמתיים מחזיק ביד לומדי התורה שמו נודע בשערים הגביר המפואר זקן ונשוא פנים הח' הש' כה' ר' יעקב צמח נסים נר"ו מעוב"י בגדד יע"א זיוה והדרה, שסייעני בסיוע שיש בו ממש בהדפסת הספר הזה אהל ישרים ישלם ה' פעלו ותהי משכורתו שלימה מעם ה' אלקי ישראל אל יעזבנו ואל יטשנו עד זקנה ושיבה מכשורא כיר"א.

ותבענא שפתי לא יעביד לן גמירא, ויזכה לכל בית ישראל לאור בעולם שכלו אורה, וירחם על הפלטה הנשארה, ובמהרה יבנה לנו בית הבחירה, ויבואו כל העמים במנחה ואבן יקרה, ויביאו מלכים שי למורא כיר"א.

כ"ד העבד לישראל הקטן בבית אבי הצעיר אברהם בכמהר"ר יצחק ענתיבי ס"ט זלה"ה, ליורנו ש' קוה א'ל' ה' ו'ש'מ'ר' דרכו לפ"ק

הרב עזרא בצרי שליט"א
אב בית דין ירושלים

מבוא

על הרב אברהם ענתבי זצ"ל

זוכים אנו להוצאה יפה ומחודשת של הספר הקדוש "אהל ישרים", שחבר אחד המיוחד מגדולי רבני ארם צובה שהקים עולה של תורה, והוכיח במישור את קהל עדתו ורבים השיב מעון בלשון רכה ובתוכחת מוסר בנועם מלים מורנו ר' אברהם ענתבי זצ"ל.

לצערנו הרב לא נכתבו על ספר מעשיו ודרכיו בתקופתו, בעת אשר מעשיו היו מפורסמים, ועל כן עלינו להסתפק במה שנמצא בספריו הקדושים, ובחכמי דורו, ומה שכתב עליו הרה"ג יוסף שעי ז"ל ממה שקבל מזקני הרבנים, ובמעט שנביא נראה מקצת ממעלותיו הגדולות.

אביו הרב יצחק ב"ר שבתי ענתבי ז"ל

מורנו ר' אברהם ענתבי ז"ל נולד בשנת תקכ"ה לאביו ר' יצחק ב"ר שבתי ענתבי שהיה מגדולי הרבנים בדורו בארם צובה היא חלב.

הוא למד תורה מפיו, ומפי גדולי הרבנים חברי אביו שלמדוהו עם התורה מוסר ויראת שמים, אהבת ה' ואהבת התורה והמצוות.

וכמו שכתב רבינו בהקדמתו לספרו, "יושב אהלים" וז"ל: "ישמח האב ויגל הבן וכו' אשר מנעורי גידלני ובין ברכי דרבנן הושיבני בשבת תחכמוני וכו' ועל דבר אמת הנחני ועל הדין משפט וצדק העמידני, אמר אלי בני אתה דע את אלהי אביך ועבדהו" וכו'.

חברי אביו היו אריות בתורה, ומופלאים בחכמה, וחברו ספרים יקרי הערך, ביניהם מורנו ר' יהודה קצין זצ"ל מחבר הספר, "מחנה יהודה" מזקני אותו הדור ומקצת שבחיו הובא בס' פרי עץ הגן וראוי להעתיק משם מעשה נפלא שיש ללמוד ממנו וז"ל:

"נכבדות מדובר על צדיק זה הפלא ופלא, וביותר השתבח במדת הענוה, וכו' ומעשה באדם אחד ירא שמים שהיה חשוך בנים, והתענה ימים אחדים והיה מתפלל ובוכה ויעש שאלת חלום למצוא פשר דבר, בחלום דברו אליו ויאמרו לו כי ילך אצל ר' לויטס איש יבנה ויורהו את אשר יעשה למען יזכה לבנים, בקומו בבקר לא הבין פשר החזיון מיהו זה ר' לויטס השכים והלך אצל רב העיר הגאון הגדול מהר"ש לניאדו

זצ"ל בעה"מ, "בית דינו של שלמה" ויגד אליו החלום למצוא פשר דבר, ויאמר לו הגאון ז"ל כי ילך לביהכנ"ס הגדול ושם יראה בראש הרב החסיד הראב"ד ר' יהודה קצין כי הוא כמדרגת ר' לויטס ז"ל שציוה על הענוה, ושאל האיש ולמה מהר"י קצין יחשב כר' לויטס ולא אדוננו מו"ר עט"ר? השיבו, אני מסיבת היותי רב העיר איני יכול להיות במדרגת הענוה כראוי ואולם הר"י קצין הוא מוכתר במדת הענוה בתכלית וראוי לתואר ר' לויטס איש יבנה שציוה על הענוה ואמר: ,,מאד מאד הוי שפל רוח בפני כל אדם", וילך האיש אצל האר"י קצין זצ"ל וספר לפניו המאורע והתחנן אליו שימציא לו תרופה, האר"י קצין ז"ל פקד עליו שיפריש מעשר מכל כספו לצדקה ולומדי תורה, מהקרן ומכל מיני רוחים מדי חדש בחדשו ובגלל זה יהיה לו בנים זש"ק, ויעש כן כל ימיו, ומאז נפקד בבנים זש"ק נטעי נעמנים כדבר איש האלהים". לא כאן המקום להאריך בשבחיו של רבנו יהודה קצין זצ"ל ובתוקף גדולתו וחכמתו בתורה, וממנו ומיתר חבריו של אביו למד תורה ר' אברהם ענתבי זצ"ל. בין חברי אביו יש להזכיר את הרב צדקה חוצין זצ"ל ששלחו מהר"ש לניאדו ז"ל לעיר בבל ובעקבות הדבר נפטרו רבני המקום ונאלצו להביא רב מבחוץ, ראה בשו"ת שלו צדקה ומשפט ובאחד מתשובותיו כתב לבעל בית דינו של שלמה שימסור ד"ש לאהוביו הרבנים ח"ר יאודה קצין וח"ר ישעיה (עטייה ז"ל) וח"ר יצחק (ענתבי) שני הרבים הללו דהיינו ר' ישעיה עטייה ז"ל והר' יצחק ענתבי ז"ל באו בהסכמה יחד על הספר בית דינו של שלמה עי"ש

דור זה שהיו בו גדולי עולם ועל ראשם רב העיר מהר"ש לניאדו ז"ל בעל, בית דינו של שלמה" היו המורים והמחנכים של מורנו ר' אברהם ענתבי ז"ל והתאבק בעפר רגליהם כאשר מעיד רבנו בהקדמתו, ליושב אהלים" וז"ל, ,,שמעתי לקול מורי ולמלמדי הטיתי אזני, ואאזור כגבר חלצי ללכת מחיל אל חיל ולהתאבק בעפר רגלי החכמים, והטיבו חסדם אלי, ובכל יום ויום מימהם שותה אני".

תוקף חכמתו וגדולתו של אביו ר' יצחק ב"ר שבתי ענתבי נראית מתוך התשובות שהשיב להלכה ולמעשה והדפיסם רבנו בתוך ספרו שו"ת, ,,מר ואהלות" עיין שם גודל חכמתו, וכן מחדושי אביו הדפיס בספרו, ,,יושב אהלים", וממנו נראה תוקף גדולתו בחכמה.

ראש הרבנים בירושלים כמוהר"ר חיים נסים אבולעפיה זצ"ל מבני בניו של מיסד הישוב היהודי בטבריה הג"ר חיים אבולעפיה ז"ל שברח מהארץ מפני הגויים שרדפום בשנת תקס"ד ובא לארם צובה והכיר את אביו של מורנו ר' יצחק ענתבי ז"ל, כתב עליו: (בהקדמתו לס' יושב אהלים)

,,שם ראינו את המאור הגדול הרב המופלא וכבוד ה' מלא, כמוהר"ר יצחק ענתבי ז"ל דרב גובריה וכו' האדם הגדול משיירי כנסת הגדולה, עיני כל ישראל כנחלים נטיו מפני האש הגדולה, לא הניח כמותו אין לנו תמורתו ראש הממשלה".

זכה רבנו לקבל תורה ולשמש קדושי עליון רבותיו ואביו זצ"ל. אביו נפטר בערב

שביעי של פסח בשנת התקס"ד, בהיות רבנו קרוב לארבעים שנה, ובהקדמת הספר יושב אהלים מתאר הבן את גודל קדושת אביו, דומה הרב למלאך ה' וצדיק יסוד עולם, ומבכה את גודל האבידה בפטירתו ומתנחם בחידושי תורה שהשאיר אחריו וחלק מהם הדפיסם רבנו, ויתר כתביו לא נודע לנו עתה היכן נמצאים.

וכן כותבים עליו שבעת רבני גדולי אר"צ בדורו של מורנו ר' אברהם ענתבי בהקדמת ספר יושב אהלים וז"ל:

„אבי התעודה שמו נודע בשערים נפלאות גדולות, הוא היה משירי כנסת הגדולה, מאור הגולה זה האיש מרעיש הארץ בעל הלכות גדולות וכו' חמורות דומות עליו כקלות רב גובריה ונפיש חילה, כל רז לא אניס ליה וכו' ואם אמרתי אספרה כמו בשמו ומעשיו ובמקומו חבילות חבילות לא יכילון מגילות, גדולים מעשי צדיקים” „יום שמת רבי אורו של עולם כבה וכו' לולי ה' שהיה לנו זה ינחמנו בן מגדול וכו' אחד היה אברהם שמו נודע בשערים, מאיר לארץ ולדרים” וכו'

ראש הרבנים בארם צובה

מורנו ר' אברהם ענתבי המשך לשקוד בתורה יומם ולילה, ולשמוע חידושים מפי גדולי הרבנים וזקני דורו, ועלה ונתעלה בתורה, עד שכל גדולי הדור נתנו עיניו בו לשומו לרב העיר ולראש הרבנים.

נראה שהיה הוא הראשון שזכה לתואר זה אף שלא היה ממשפחת לניאדו, שזכו מאז היות ר' שמואל לניאדו ז"ל בעל הכלים בתקופת מר"ן הב"י לראש הרבנים בארם צובה, ודור אחר דור היו מבני בניו לראשי הרבנים עד תקופת רבנו שבו היו מהר"ש לניאדו ז"ל בעל בית דינו של שלמה ובנו ר' אפרים ז"ל בעל דגל מחנה אפרים ששמשו כרבני העיר, עי" מ"ש בהקדמת ס' „כלי חמדה” על חומש בראשית בשולשלת המשפחה הנכבדה הזו, ובהקדמת הספר „נכח השלחן” למורנו ר' מרדכי לבטון ז"ל. רבנו אפרים לניאדו ז"ל נפטר בשנת התקס"ה (שנה אחר פטירת אביו של רבנו) ובשנת התקע"ח נבחר רבנו להיות לראש הרבנים, שכן בהספדם אמרו עליו שהיה רועה טוב לישראל במשך ארבעים שנה והוא נפטר בשנת התר"ח, וכבר כתבנו שכן השנים תקס"ה לתקע"ח לא ידענו מי היה רב העיר, ואפשר שמתוך הברירה במי לבחור נשאר הכסא פנוי עד שנמתנה רבנו לראש הרבנים.

כאמור הוא שפט את ישראל במשך ארבעים שנה, ובשנת התקפ"ב מתואר ע"י שבעה גדולי רבני ארם צובה כראש על אר"ץ רבה, ומשבחים אותו בחייו ובפניו בשבחים גדולים.

טירדותיו הרבות בעול הצבור גרמו לו שלא יכל למלאות משאלות לבו לחבר ספר גדול על כל טור חו"מ כמ"ש בהקדמתו לס' מר ואהלות וז"ל: „ע"כ הוכרחתי במעשי לפנות לדרך אחרת לכתוב ולעלות על ספר מה שבא לפני, הלכה למעשה ומהיכן דנתי וכו' בראיות ברורות ונכוחות”, וכל המעיין בתשובותיו יראה גודל תוקפו וחילו בבירור הלכה למעשה מספרי הפוסקים ראשונים ואחרונים.

ממעשיו המופלאים

חלק ממעשיו תיאר הרב יוסף שעיו ז"ל בהקדמתו לספר ונעתיק את דבריו כמו שהם בבחינת אומר דבר בשם אומרו ז"ל:

„והנה מעשיו ונוראותיו של מוה"ר זיע"א רבו מלמנות, וראינו להדפיס כאן מעט מזעיר מעשה נפלאותיו, אשר שמענו מפי זקנים ורבנים מפורסמים כדי להלהיב את לב אחב"ר לתורה למוסר ולתשובה.

א. מפורסם הדבר, כי בערב חג השבועות מוה"ר זיע"א היה עובר בשוק, ושמע מבחור שהיה בריון ועריץ (אבו שחוד מאשטא) דברי נבלה שאמר לאחד מחביריו שהיו הולכים עמו. ומוה"ר ז"ל נרגז מאד מהדברים ונזף בו קשות, וחביריו שיראו ממנו שמחו לאידו של אותו בריון. ומרוב רוגזו ובושתו החליט הבריון לדקור את מוה"ר ז"ל בפגיונו, וארב לו במקום נסתר, וכשעבר מוה"ר ז"ל הרים הבריון ידו בפגיונו לדוקרו, אכן ותיבש ידו. ולא יכל להזיזה ולא להורידה, אף אחרי נסיונות רבים, והתפתל מכאבים, ומרוב יסוריו וצעקותיו בא לבית מוה"ר בהכנעה וחרטה וידו נטויה עם הפגיון, וצועק ומתמרמר ובוכה ומתרפס לרגליו ומבקש מחילה, מוה"ר ז"ל כשראה זאת אמר לו „אתה חושב כי נשמתי נמסרה בידך?" וכשראה מו"ר את גודל חרטתו ניגש והוריד לו ידו בקלות, וחזרה כבראשונה - אך נשארה קצת עקומה, ואמ"ל וסר עונך וגו' ונתן לו סדרי תשובה לנהוג בהם וכמה מוסרים וכו', וקבל ע"ע לחזור בתשובה שלימה, וברך אותו מוה"ר ונפטר ממנו.

וסיפר הדיין המצויין הגאון כמוה"ר יוסף ידיד הלוי זיע"א כי ראהו לאיש הזה בצפת ת"ו יושב באהל ישרים ולומד, ונגש לפני מהר"י הנ"ל והראה לו ידו העקומה קצת, ושח לפניו כל המאורע שאירע לו בבחירתו ואת ברכת מוה"ר שברכו והחזירו בתשובה שלימה ושזכה ג"כ לזקנה, ובחג השבועות בכל שנה היה מספר לפני כל האנשים את המעשה הנורא הזה למען ישמעו וייראו ויחזרו בתשובה.

ב. סוחר אחד היה לו שט"ח על ב"א עני, ועבר זמן פרעונו, ולא פרעו, עמד ותבעו לפני בי"ד צדק באר"ץ, וחייבוהו לשלם לו חובו, או לבקש ממנו ולהשפיע עליו לרצותו לדחות לו זמן הפרעון זמן מה. ויצא בפחי נפש ובוכה ומצטער על רוע מזלו דתלו ביה טפליה ולא יודע מאין יבוא עזרו. בדרך פגש את מוה"ר זיע"א ושח לו כל העניין ואת דוחק השעה שעומד בה, ומבקש עצה וברכה מאת מוה"ר. ענה לו: „ברכה בימך! למה לא הודעתני קודם?" ואמ"ל שיבוא אצלו למחרת היום.

ביום השני אחרי גמור התפילה בבקר, הלך מו"ר ז"ל עם בנו רבי יצחק ז"ל בבקר לבית אותו הסוחר, המלוה, וכשדפק הדלת יצאה המשרתת (היהודיה) ונבהלה, כי מוה"ר ז"ל ראש הרבנים, בא לביתם במוקדם ובמפתיע. ובחיפזון הלכה במרוצה והודיעה לבעל הבית על הנ"ל, וכלם תמהו ונתפלאו מה יום מיומים ורץ בע"ה בכבודו וקבל את מוה"ר בשמחה רבה והתחיל לכבדו בכבוד גדול והציע לפניו קפה ומיני מגדים ומזונות. ומוה"ר ז"ל יושב ושותק ולא טעם מאומה. אמ"ל הבע"ה מרוב שמחה, כי בקור כת"ר בביתי היום שוה אצלי אלף זהובים וכו' וכו'. ענהו מוה"ר ז"ל,

אל תגזים הרבה, אני מכיר היטב גוזמאות הסוחרים כמו"מ ובכל דבר. ענהו ח"ו, אמת הדבר כי נתכבדתי כבוד עצום אשר מעולם לא צפיתי ולא חלמתי כי כת"ר מוה"ר יכבדני בכבוד גדול כזה, ענה לו אם בתמים אתה אומר זאת, האם שוה לך בקורי אצלך שלש מאות גרוש? אמר לו חס וחלילה, יותר מאלף זהובים אז אמר לו מוה"ר למלוה, תן לי השטרות של אותו העני שאתה נושה בו, ובחפזון וברצון, רץ והביאם למוה"ר. אמר לו מוה"ר: הלא ידעת דוחק מצבו של הלוח וכו' ומבקש ממך שתמחול לו עליהם. והסכים ברצון ובנפש חפצה לבקשת מוה"ר, וקרעם לפניו ואח"כ ישבו יחד ושתו ואכלו, ומוה"ר כדרכו, פתח פיו בדברי מוסר בדברים המושכים את הלב בנועם לשונו ובבדחנות יפה, וקולעת, ועוקצת בדרך עקיפין. ואיש אשר כברכתו ברך אותם. ואח"כ יצא הרב והלך לביתו, והנה ניגש ובא אותו הלוח בהכנעה, ומוה"ר אמר לו כי מחל לו המלוה את ההלוואה, וקרע את שטרו, והראם לו, ודבר אתו תוכחה מגולה למען לכלכל דבריו במשפט וידע איך להתנהג מהיום והלאה במשאו ומתנו והוצאות אנשי ביתו וכו'. ויצא ממנו שמח ומעודד עם ברכת מוה"ר שהאירה לו פנים בהצלחה מהיום ההוא והלאה.

ג. פעם אחת הרגיש מוה"ר ז"ל באיש אחד יר"ש שזה כמה ימים לא בא להתפלל בביכ"נ, ושאל עליו, וא"ל כי האיש הזה הפקיד צרור כספו ביד סוחר א' ידוע, ואחרי ימים אחדים פשט הרגל, והפסיד לו כספו, וכנראה כי מרוב צער ויגונו, כי היא כסותו לבדה לא יכול לבוא ולהתפלל בביכ"נ. תיכף אחרי התפילה הלך מוה"ר עם בנו ר' יצחק ז"ל לביתו של אותו הסוחר מבלי לשלח אחריו ע"י שליח ב"ד. וכשראה כי מוה"ר ז"ל בא במפתיע בהשכמה לביתו, נבהל מאד וזיו פניו נשתנו. וניגש מוה"ר ז"ל אליו וצעק עליו בדברי מוסר ובנזיפה חזקה, ודרש ממנו כי תיכף ומיד ימסור בידו צרור הכסף של אותו הב"א. ולא הועילו לו כל התחמקויות של אותו הסוחר, ומרוב פחד, ניגש והוציא את צרור הכסף ומסרו ביד מוה"ר ז"ל וביקש מחילה. וחזר מוה"ר לביתו. למחרת בא אותו ב"א בעל הכסף להתפלל בביכ"נ בכפיפת ראש ועצבון גמור. וקרא לו מוה"ר ז"ל, ושאל אותו מדוע לא בא להתפלל זה כמה ימים, ושח לו כל המאורע עם פושט הרגל, אבד הכיס אבד הלב, ושאל אותו אם מכיר את צרור כספו ואת הסך אשר בו, ונתן לו סימנים מובהקים, ותיכף הוציאו מחיקו ומסרו בידו. ומרוב שמחתו אמר למוה"ר, עשית עמדי ממש תחית המתים, וקבל ברכת מוה"ר ז"ל ויצא שמח והודאה לה' ית"ש אמן.

ד. שמעתי מפי אבא מארי ועט"ר זיע"א ששמע מפי זקנים ז"ל כי היה דרכו של מו"ר ז"ל להתאכסן איזה פעמים אצל גביר א' מראשי עיני העדה, כדי להסדיר עמו עניני הק"ק ומוסדות צדקה שהיו בעיר. ואותו גביר, יחד חדר גדול אחד מרוהט מטה ושלחן וכו' עבור מו"ר ז"ל, כי רוב פעמים היה מוכרח ללון בביתו. יום א' ביקש מו"ר ז"ל שיחליפו את מקום המטה לזווית אחרת, למרות שלא היה מקום השני נוח מהראשון, ובפקודתו ודרישתו כך עשו. ובאותו ערב היה הרעש הגדול הידוע באר"צ לתפ"צ ונפל כל אותו הקיר והמקום אשר בו היתה עומדת מיטת מו"ר ז"ל מאז. ובמקום שישן מו"ר ז"ל לא היה מאומה, ויהי לנס! ובעוה"ר אותה לילה היתה צעקה

גדולה באר"ץ אשר כמוה לא היתה וכל הק"ק נסו וברחו וחנו ע"פ השדה מחוץ לעיר, וישבו שם כמעט י"ח חדשים באהלים, ואומרים כי מו"ר ז"ל חיבר שם את ספרו הנורא יושב אוהלים, וקראהו כך על ישיבת אוהלים.

ה. מו"ר ז"ל עד יומו האחרון לא כהתה עינו ולא נס ליחו. ושמעתי מפי רבנים זקנים שליט"א, כי ביום פטירתו של מו"ר ז"ל ישבו בביתו שמנה ת"ח והיו לומדים האדרות רבה וזוטא. ובספר הזהר. וכשגמר הלימוד, היה חסר להם אחד למנין עשרה לומר קדיש. וקמו לקרוא למי שהוא להשלים המנין, אז קם מו"ר זיע"א וצעק: „למה מחכים מלומר קדיש, הא איכא הכא רב המנונא סבא, לא ראוי להצטרף למנין? ועמד ואמר קדיש, ואחרי שעה קלה, נתבקש מו"ר ז"ל לישיבה של מעלה במעלות הצדיקים וחסידים בשיבה טובה זקן ושבע. וצוק"ל וזיע"א.

ו. וידוע כי מקום מנוחתו הוא במערת הצדיקים הסמוכה לביכ"ב הגדולה באר"ץ. וחלונות בביכ"ב משקיפים על הגן מאחורי הביהכ"ב ובמערה הסמוכה. יש גם חלון משקיף על הגן. ושמעתי מפי אבא מארי ועט"ר זיע"א שסיפר לו מר חמיו, מר זקני מעלת הגאון המפורסם הדיין המצויין כקש"ת רב ישעיה דיין וצוק"ל בעהמ"ח ספר זה כתב ידי וספר אמרי נועם כי בצעירותו היה רגיל ללמוד עם חביריו בכל יום ששי ע"י החלונות הנ"ל, ופעם א', בא השמש וצעק עליהם כי עי"ז גורמים לאי סדר ונקיון, ונמנעו ולא באו בשבוע השני ללמוד שם. ובלילה בא מו"ר ז"ל בחלום לאחד מהחברים וא"ל, למה ביטלתם ללמוד באותו המקום שהייתם רגילים בו תמיד, והייתי משתעשע בלימודכם". ומאז חזרו ללמוד כמנהגם הראשון. וקבעו שם ישיבה ללמוד ביום ששי. (ואני זוכר שכמה אנשים באים ביום ששי ולומדים שם פירש"י וגם ב' מקרא וא' תרגום ע"י זה החלון קודם תפילת מנחה גדולה וכמה ת"ח באים ולומדים שם קודם תפלת המנחה ביום ששי.)

עד כאן לשונו של הרב יוסף שעיו ז"ל שזכה לאסוף את החומר של המעשיות הנ"ל, שודאי היו נשכחים אילו לא אספם וסידרם, זכרו יהיה ברוך.

הספר חכמה ומוסר

ספר זה חברו רבנו אחר שזכה להגיע לגבורות בהיותו בן שמונים וחמש שנים בשנת תר"י, ועל כן בהקדמתו לספר מודה רבנו לקב"ה שזיכהו לאריכות ימים ושנים, ובספר זה הוא מקוה שלא יבוש ולא יכלם בבואו לעולם העליון ליהנות מזיו השכינה. מורנו הרב מבקש בהקדמתו שספר זה יהיה תמיד לפני המעיין להגות בו יומם ולילה, ויוכל להתגבר על יצר הרע, ותפלתו של הרב עשתה פירות שרבים מבקשים לעסוק בספר הקדוש הזה, ובארם צובה נהגו ללמוד בו בחבורות, ולכן הדפיסו במהדורה שניה הרב יוסף שעיו זצ"ל, ותוך זמן קצר אזל ורבים מצפים להדפסתו כדי ללמוד בו, לא רק תלמידי חכמים אלא גם בעליבתנים מחפשים אותו מאד. במהדורה חדשה הדפסנו אותו באותיות יפות וכן עם פסיק ונקודות להקל על

הקוראים וכן מפתחות למצוא נושאים שמעוניינים בהם, ונדפס בצורה מהודרת לעורר את לב הלומדים, ויבואו על הברכה כל העוסקים במלאכה שטרחו להוציא דבר מתוקן מתחת ידם.

מתוך דברי התוכחה והמוסר האמורים בספר, למדים אנו על גדולתה וקדושתה של קהלת ארם צובה, דרכי חייה ומנהגיה בתקופה ההיא, ומתפעלים אנו מגודל אהבתם לתורה וחיבתם לקיום המצות, זריזותם בלימוד התורה, וקביעותה יומם ולילה על אף עיסוקם במסחר, שרובם ככלם סוחרים היו, ועל אף מצבם הקשה וכמו שמתאר את המצב רבנו בספרו היתה תורתם קבע ומלאכתם עראי.

שלא בלבד התלמידי חכמים שקבלו קצבה עסקו בתורה, אלא אף בעלי הבתים והסוחרים תורתם היתה קבע ומלאכתם עראי ואחר בדיקה יכולני לומר בבטחון ששעות למודם היה לא פחות מתלמיד כולל ממוצע שלומד היום בישיבה ומקבל קצבה.

ראה מה שכותב רבנו על כך בספרו בדף 3 דבור המתחיל "והנה באמת אגיד", ואין לי צורך להעתיק את הדברים המובאים בספר שכל אחד יכול לקרוא את התיאור הנפלא כיצד רוב ככל העיר היו קמים בחצות הלילה ועוסקים חברות חברות בתורה, הללו בש"ס והללו בהלכה ושלחן ערוך, אחרים בזהר וקבלה ואחרים בספרי מוסר וכיוצא בזה.

וכותב רבנו שהוא מעיד שעקב מנהגם הטוב לא היה להם כל אותם שנים לא עצבות ולא דאגה, ולא קרה נזק לשום אחד מישראל עיין בספר. התורה היתה מרכז חייהם ועליה ביססו את כל ימיהם בלי יוצא מהכלל ועל כן חיו חיי אושר והצלחה.

ועם כל זה היו בדורו מעט אנשים אוהבי משחק הקוביא והקלפים ועל זה מוכיחם רבנו בספרו, ראה בספר בדף 13 איך שלווים כסף ומפסידים ובאים גם לידי מריבה עם נשותיהם וכמה רעות נצמח מזה. וכתב שפעמים רבות הוכיחם על כך ומתוך גנותם למדים ג"כ שבחם שלא היו להם בעיות חברתיות כפי שעדים להם אנו בארץ וקוראים יום יום על מעשים נוראים האחד גרוע מהשני, עד שכמעט דברים שהיו נחשבים לנוראים בזמנם אין אנו מתרגשים מהם לצערנו היום.

כיוצא בזה ראה על המנהגים הטובים והיפים שמציין אותם מורנו הרב בספרו לדוגמא: איך שהיו דואגים לבני עניים ומלבישים אותם, ומתנדבים להחזיק ביד תלמידי חכמים וכו' לא נאריך כאן במה שאפשר למעיין לקרוא בספר הזה, המלא וגדוש בתוכחות מוסר, דברים היוצאים מן הלב, ומנהגים טובים וישרים.

ראוי לציין שבני משפחת די פיג'וטו שהיו גבירים ונדיבים בארם צובה הדפיסו את הספר על חשבונם וסיניור משה והלל בני אליהו די פיג'וטו תרמו את הכסף לעי"נ אמם מזל, שמשבחה מורנו הרב שהיה מכירה מהנשים הצדקניות.

על משפחה זו ופעולתיה הרבות לטובת ארם־צובה ראוי ליחד את הדבור, ואולי נעשה כן בס"ד במקום אחר.

אהל ישרים

ספר זה דומה לספר „חכמה ומוסר“ האמור לעיל, אולם חברו רבנו לפני הספר „חכמה ומוסר“, ונדפס בליוורנו בשנת תר"ג ומהדורא שניה בירושלים בשנת תשכ"א ועתה זוכים אנו להוצאתו מחדש בצורה מהודרת ומפוארת.

ציינו כבר בהקדמה על החשיבות העצומה בלמוד ספר זה, כאשר הבטיח לנו הרב שהלומד בו בעיון באותו יום לא יארע לו דבר חטא.

בספר הזה עובר רבנו המחבר מענין לענין בדברים העומדים ברומו של עולם, והתחיל את הספר בשער החשוב על האמונה שהוא יסוד כל התורה והמצוות, ומשמ מדריך כיצד להתרחק מהחטא ושלא להתחבר לחברה רעה. ואחרי סור מרע, עשה טוב. לרדוף אחר החסד והשלום ולאהוב כל אדם מישראל, וכן על זה הדרך בכל הנושאים העומדים ברומו של עולם, כענוה וגאווה, מחלוקת, מעלת התפלה ותפלה בבית הכנסת, וכן על זה הדרך כפי שרואים בתוכן.

ראוי לציין במיוחד את אהבת ישראל הגדולה שהיתה נטועה עמוק בלבו, עד שקבע שער מיוחד לכך, ראה בספרנו זה בדף 101 ואילך, ובו מתאר מעלותיהם של ישראל. וראה שם בדף 107 המשל שהביא למלך שכבש מדינה אחת גדולה מאד, והביא לשם מוסר מבני המדינה כדי שבכל יום ירגל על האנשים שלא נוהגים כשורה ויודיע למלך, ומרוב טפשותו של המוסר היה מלשין למלך על בניו ואשתו של המלך, וגם נוגע במלשינותו למלך עצמו, והנמשל מובן מאליו, דבני ישראל הם בניו של מלך מלכי המלכים הקב"ה, ויש להם דין אשה עם בעלה ונשמתם חלק אלוה ממעל" וכו'.

ולכאורה הדבר תמוה שבספר מוסר שנועד להוכיח ולייסר, ולגלות מומים, הכניס רבנו שער זה, ונראים הדברים כסותרים, אבל המעיין היטב בדברי רבנו ובספריו ימצא שאין זו סתירה כל עיקר, כיון שכל תוכחותיו ומוסריו הם מתוך אהבה ולא בכדי לפרסם או לגלות מומים בעם ישראל, אלא אדרבה מתוך אהבתו הגדולה והעצומה לעם ישראל הוא מוכיח אותם בדרכי נועם כדי להיטיב להם, שכן המוסר שלו כולו הוא לתועלת האדם להביאו לדרך ישרה כדי שיהיה לו טוב, כי מכל מעשה הטוב, וח"ו הרע, אין אנו פועלים בטובה וברעה ח"ו רק לעצמנו. ועל כן מתוך אהבת רבנו

לישראל בכדי שיזכו לכל טוב ויתענגו באושר כתב את מוסריו אף שהם מעט קשים, כרופא שמרפא את החולה ומכאיב לו מעט, נמצא שאין סתירה בין אהבת ישראל לתוכחה ומוסר, כאמור „חושך שבטו שונא בנו - ואוהבו שיחרו מוסר“.

בספרו זה של רבנו רואים מידה נפלאה שהיתה בו, והיא שהלומד בספריו כמו יושב אהלים ואחרים נבעת המפלפולים ועומק העיון והמחשבה של רבנו, ומי שנמצא במדרגא גבוהה כל כך אין לו פנאי לחשוב על דברים קלים לפשוטי עם, אבל ברבנו ראינו שבמקום גדולתו שם מוצאים את הכשרון שלו כמנהיג היורד לכל העם.

והוא על ידי השער המיוחד וחבור שירי קודש, שרבות נלחם רבנו בבחורים וצעירים שלא ישירו שירי עגבים, המצויים להם, אבל במלחמה ובתוכחה לא אמר די כי מה יעשה הבן ולא יחטא? לכן הקדיש רבנו מזמנו היקר לחבר שירים שיהיו כולם בקדושה וטהרה ולתת אותם לכל אחד שיוכל לשיר בהם, ובמקום עבירה בא למצוה לשבח לפאר את קונו בהם ולהלל לפני ה', כך מהעבירה עשה מצוה.

ולכן הדפסנו את השירים מחדש כדי שישוררו בהם, ואם הלחן העתיק יש שכיום נשכח מלב, הרי יכולים לחבר או לקחת מהשירה הערבית לחן אחר כמו שעשה רבנו והרבה גדולי עולם כר' ישראל נג'ארה ז"ל שהאר"י הקדוש הפליג בשבח שיריו שמלאכים באים לשמוע אותם, וכלם חוברו על פי לחנים שהיו בזמנו בארצות גלותו, כפי שרואים בדפוס הראשון של שיריו.

בספר זה לומדים ג"כ על אורח החיים הנפלא שהיה באר"צ, והרבה מאורעות היסטוריים; כתיאור עלילת הדם של דמשק הידועה בשנת ת"ר, וכן על תקנות יפות ומועילות שהיו בארם צובה ומנהגים יפים קוראים אנו בספר הזה.

חבוריו של רבנו

ספרים רבים חבר רבי אברהם ענתבי ז"ל ובהקדמתו מתפלל לפני הקב"ה שיזכה להביא אותם לדפוס. חלק מהספרים נדפסו, וחלק נדפסו אחר. פטירתו, והיתר כנראה שנשארו בכתביד ולא ידוע היכן נמצאים.

הספרים שנדפסו הם:

א. „יושב אהלים“ (ליורנו תקפ"ה, ירושלים תשכ"ח) בספר יש דרושים נפלאים, ועיקרו בדרך ההלכה דוגמת הספר „פרשת דרכים“ של הרב משנה למלך ז"ל.

המעייין בספר הזה יראה תוקף גדולתו בעיקר בדיני ממונות, איך חושן המשפט מונח בלבו ומפלפל בהלכותיו באופן נפלא, וחורז מענין לענין בחריפות רבה ופלפול עצום, וזאת היתה הסיבה שספרו זה נתפשט מאד באשכנז.

וכך כותב עליו הרב חנ"א ז"ל, „מחדדן שמעתתיה וכו' החזירן בפלפולו ברוך שככה לו”.

ב. „פני הבית” חבור על תורת הבית להרשב"א בפלפול נפלא, ונדפס עם יושב אהלים ליוורנו תקפ"ה.

ג. „מר ואהלות” (ליוורנו תר"ב) שאלות ותשובות להלכה ולמעשה ממנו ומאביו, בספרו זה הראנו ג"כ ידו הגדולה ובקיאותו הרבה בספרי הפוסקים עד שמגיע למסקנת ההלכה, וכל האחרונים הבאים אחריו מצטטים אותו ומסתמכים על מסקנותיו בהלכה, הספר הזה אינו מצוי כלל, ורבים בפרט תלמידי חכמים מצפים לאורו.

ד. „חכמה ומוסר” (נדפס עתה מחדש ע"י מכון הכתב והדפסנו בו גם את המבוא הזה) בספר יש מוסר נפלא כמו שכתבנו לעיל.

ה. „פני אהל מועד” (ירושלים תשי"ט) הספר יצא מכת"י ע"י הרה"ג דוד לניאדו זצ"ל, והדרושים הם ג"כ על פי ההלכה דוגמת „יושב אהלים” מזה נראה שקהל השומעים שלו היו בקיאים בש"ס ובשו"ע, שאל"כ לא היו מבינים מה שדורש להם וזה מוכיח ג"כ על הרמה של ידיעת התורה שהיה בדורו לכל הצבור שדרשות בסגנון זה היו אוהבים לשמוע, וכאמור שהיו בבחינת וכל בניך למודי ה' אף הסוחרים.

ו. „פני הבית” נראה שרבנו התחיל לעשות חבור על כל הב"י בחו"מ ומחמת הטיירות כפי שכתב בעצמו הפסיק חבור זה ולא גמרו, ולא ידענו עד היכן הגיע מאחר ולא ראינו את כתב היד.

ז. כתבי יד נוספים היו לרבנו, וכפי שמבקש ומתפלל שהקב"ה יעזרהו להדפיסם, ומי שידוע היכן נמצאים יואיל להודיע למכון הכתב ת.ד. 6040 ירושלים ונטפל בהם בס"ד.

הספרים שחבר ונדפסו נתפשטו מאד בין הרבנים בכל תפוצות ישראל ורבים מביאים אותם ומצטטים מהם, מלבד רבני ארם צובה שדבריו היו בעיניהם כדברי האורים ותומים.

וכאן המקום להזכיר למזכרת נצח שני תלמידי חכמים שדאגו לספריו (ועוד לספרי רבני ארם צובה) הרבנים הגדולים דוד לניאדו ז"ל ויוסף שעיו ז"ל, שאילולא הם הרבה חידושי תורה היו הולכים ח"ו לטמיון, זכרם יהיה ברוך.

וכן אמר עליו בהספרו מורנו ר' חיים מרדכי לבטון ז"ל שמילא את מקומו אחריו

לראש הרבנים באר"ץ (ראה עליו מ"ש בהקדמת ספר „נכח השלחן“):
 „ומעשי ידיו אשר כוננו הן הן עדין, הלא הוא בספרתו אשר פעל ועשה וכו' האחד
 כבר יצא מוניטין שלו בעולם בס' „יושב אהלים“ וכו' והרביעי ספר „חכמה ומוסר“
 אשר כל קורא בו נרתע כולי גופא דברים הנכנסים בלב“ וכו'.
 מזה נראה עד כמה היו נערצים ספריו בכל המקומות, ובספר הזה „אהל ישרים“
 היו לומדים בו גם רבני ארם צובה כיון שבכחו להחדיר יראת ה' בלב הלומדים בו.
 אציין שדברי מוסר רבים מתוך הספר היינו שומעים בעל פה מפי מורנו ח"ר
 עזרא עטייה ז"ל, שכמעט היה בקיא בו בעל פה, ודבריו היו חודרים ללבבות.

יחס רבני דורו אליו

כאמור התפרסם רבנו מאד ע"י הספר „יושב אהלים“ והפלפול שבו עורר בכל
 מקום שהגיע הערצה רבה לרבנו, הרבה מעבר לעיר ארם צובה.
 ותלמיד הגר"א בעל ספר „פאת השלחן“ הג"ר ישראל משקלוב בקש ממנו הסכמה
 לספרו.

והגאון ר' חיים נסים אבולעפיה ז"ל שהכירו כותב עליו: „בעינינו ראינו את
 כבודו ואת גודלו, מימות החורף כד הוינא זוטרי יתן כפיר קולו, וכו' מלא ריח חכמה
 פה מפיך מרגלית צפונות מופיע רמי ומקשה וכו' וילן בעמק, לן בעומקה של הלכה
 וכו' לא ימיש מתוך האהל וכו' לפני מלכים יתיצב וכו' אילנא ברבא שפרותיו מתוקים
 וכו' פרקו נאה וכו' ידיו רב לו ספרא נהר עמיתנו בתורה וכו' מחדרן שמעתתיה סבא
 דמשפטים“ וכו'.

וכן כותבים עליו רבני ליורנו בהקדמת הספר „יושב אהלים“, ור' אברהם ברוך
 פיפירנו מליורנו בהקדמת הספרים „יושב אהלים“ ו, ומר ואהלות“.

והגאון ר' אליהו ב"ר משה חיים רבם של יהודי בבל אביו של הגאון המפורסם
 ר' יוסף חיים זצ"ל השפיע על אחד הנדיבים מיזשבי בבל הגביר המפואר שיך אליהו
 רחמים הכהן להתנדב עבור הוצאת הספר „פני הבית“ של מורנו זצ"ל, נראה מזה עד
 כמה שמו של מורנו יצא לתהלה בכל הארץ, ורבנים גדולים טרחו להשיג נדיבים
 ולהשפיע עליהם שיתרמו להדפסת ספרי רבנו, ובהקדמת ספר מר ואהלות מודה להם
 על פעולתם.

נראה מזה שעל אף תנאי התקשורת המוגבלים מאד בתקופה ההיא, שמעו של
 רבנו יצא לתהלה בארץ ישראל, אשכנז, בבל, איטליה, ותורכיה, בכל המקומות שדרו
 בהם יהודים וקיימו ישיבות ועסקו בתורה.

והגאון המפורסם בספריו הגדולי והחשובים ר' חיים פלאגי זצ"ל רבה של אזמיר
 הספידו הספד גדול בעת שבאה אליהם השמועה מפטירתו בכ"ח טבת תרי"ח, ונדפס

בספרו „חלקם בחיים“ דכ"ט דרוש י"א.

וכתב שם: „הגם דמנהגנו לעשות ביום השמועה ביטול מלאכה, והספד גדול, צדוק הדין, ודרוש אחריו שדורש הרב הכולל, דוקא לשלש עיירות, ירושלים עיה"ק וקושטא ושאלוניקי, ולחותם הראשון בלבד ולא לזולתם הנה גדול הדור בימינו ומפורסם כמוהו, הנמצא כזה שאני. וכן נעשה להרב הגדול מופת הדור כמוהר"ר חיד"א זיע"א בשנת תקס"ו“.

לעוצם גדולתו של רבנו שינה הגאון ר' חיים פלאגי זצ"ל מנהג העיר כשם ששינה לכבודו של הגאון חיד"א זצ"ל וכותב דגדול הדור זה שונה, נראה מזה עד כמה היה נערץ רבנו ע"י גדולי וחכמי הדור, מעבר לארם-צובה, שהיה נחשב בעיניהם לגדול הדור.

וכך אומר עליו בתחלת הספדו: „...שם רמו על פטירת האדון הזה אשר אנו עסוקים בהספדו, דהיה רב גדול ומפורסם בכל תפוצות ישראל, ובדור הזה הנמצא כזה איש אשר רוח אלקים בו, וספרי דבירב הם הם עדין „יושב אהלים“ ו„מר ואהלות“ ו"פני הבית" וס' מוסר מלכים וזה קרוב לארבעים שנה שהיה ראש על אר"ץ רבה, וזכה ליקנה יותר מתשעים שנה, ובדאי דאדם גדול כזה הוליד את החסרון לכל תפוצות הגולה, וכל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה', וראוי להגדיל את ההספד כרוב גדולתו כאשר מצינו באברהם אבינו ע"ה כדאיתא בב"ב דצ"ה וכו' אותו היום שנפטר אברהם אבינו ע"ה מן העולם עמדו כל גדולי הדור בשורה ואמרו: אוי לו לעולם שאבד מנהיגו, אוי לה לספינה שאבד קברניטה“, וכו' והאריך בהספדו עיין בספרו שם.

כמובן שבעירו בארם-צובה גדל ההספד וגדולי ארם-צובה הספידו אותו, הספדו של ממלא מקומו באר"צ הגאון חיים מרדכי לבטון זצ"ל בע"ס „נכח השלחן“ נדפס בס' „פני אהל מועד“ וממנו נראה איך שהעירכוהו גדולי הרבנים בעירו ונביא רק קטעים ממנו.

„זכור ה' מה היה לנו על כי נשבה ארון הקודש ס"ת שנשרף ואותיות פרוחות וכו' ראש בית דין מקודש קדשוהו שמים האדם הגדול בענקים וכו' ראש שבטי ישראל אחד היה אברהם וכו' משים לילות כימים כחשיכה כאורה, הא למגרס הא לעיוני וכו' פלפלא חריפא וכו' תורתו נקיה, קולט את הסולת הלכה ברורה דמיונו כאריה, תריץ יתיב, וכו' דן ידין עמו“ וכו'.

„ראש על אר"ץ הצדיק אבד לדורו אבד וכו' נסתם כל חזון וכו' מי מפיס בין איש לאשתו בין אדם לחברו, וכי ינצו אנשים יחדיו לאמר נלך לבי"ד הגדול שמשם הוראה יוצאה לבית מדרשו של שם, ויבקשו בכל הדרך ולא מצאו וכו' אבי יתומים ודיין אלמנות להדריכם דרך ישרה, בענין דלא כליא קרנא להמציא להם טרפי לחם חוקם עד אשר יגדלו הנערים וידעו בטיב משא ומתן איש איש למלאכתו אשר המה עושים וכו' ווי דחסרא ארעא גברא רבה“ וכו', „ראש המדברים בכל מקום וכו' יורד לעומקה של הלכה, אתני הלכתא גברותא כל הדבר הקשה עלה מן הישוב, להבין ולהורות מפרק הרים ומשבר, ויהי העם כמתאוננים אנינות דאורייתא, אל הלך אביר הרועים

כל העם מקצה והמה בוכים וכו' יושב בשבת תחכמוני, לא פסיק גרסא מפומיה, והיד כותבת חדושי הלכות, הלכה ומורים, ויהי ער לילה כיום יעיר, רבץ כאר"י וכו'. והספדו של מהר"ם לבטון ז"ל נדפס שם עיין עליו באריכות וממנו נלמד תוקף גדולתו וקדושתו, והעתקנו רק מקצת הדברים ובספר, „פני אהל מועד“ הובא עוד הספד עליו, ולא ידענו למי מקדושים הוא, ומתוך ההספד נראה שהספידוהו גם הרב הכולל כמוהר"ר יהושע מוספייא זצ"ל והרב הכולל כמוהר"ר משה סתהון זצ"ל ומההספד נראה שכל העיר היתה שרויה באבל כבד עקב פטירתו, וכל גדולי חכמי ארם צובה הספידוהו.

מההספדים רואים אנו כיצד היה מורנו הרב ראש וראשון לכל דבר שבקדושה, וכדברי הגאון ר' חיים פלאג'י ז"ל שהיה גדול הדור וחסרונו נכרת לא רק בעירו, וכשעבר בשנת תקס"ה בצפת ת"ו נשאל שאלות שעמדו עליהם חכמי ישיבת צפת ולא מצאו תשובה, והשיב להם בחכמתו הגדולה, כמובא בס' יושב אהלים פ' וירא.

תוכחת מוסר

מורנו ר' אברהם ענתבי נ"ל מלבד גדולתו בתורה היה יורד לעם ורואה ובודק חסרונותיו, ומוכיחם בלשון רכה ומביאם לדרך הישרה.

וכן נאמר בהספדו: „שפתותיו ששונים חכמה ומוסר, יקרה היא מפנינים, ולשון רכה תסבור“ לעשות כוונים לאפרושי מאיסורא, אמר יאמר שובו בנים את פני ה' לחלות, ויותר שהיה חכם עוד למד דעת את העם בשכל מליו, משתעי בלשון חכמה בטוב טעם, ודבריו הנחמדים קבלו וקיימו היהודים עליהם ועל זרעם, גם שב גם ישיש בחורים ובתולות“ וכו'.

בספרנו זה קוראים אנו את דברי המוסר והתוכחה שאמר לפני צאן מרעיתו, וכן בספר „חכמה ומוסר“ וע"י דברי מוסריו הצליח להעלות את רמתם של יושבי אר"ץ לדרגא גבוהה מאד הן מבחינת למוד התורה, הן מבחינת המוסר ויראת שמים, וכפי שנודע לנו מפי זקני רבני ארם-צובה, לא נשמע בעיר שוד ושבר, ולא נשמע שיהיה יהודי שאינו שומר תורה ותרי"ג מצוות.

נציין לדוגמא על מה היה עליו להוכיח את תושבי עירו וכיצד הצליח בדברי נועם להשיבם לדרך הישרה.

היו כאלה שאהבו מאד את השירה והמוזיקה הערבית, אבל מאחר ויש בה דברי נבלות הפה נלחם רבות רבנו שלא לשיר ולנגן זמירות שיש בהם דברי חשק ועגבים, לעומת זה חבר הוא עצמו שירים, שיש בהם דברי שבח לקב"ה ולעם ישראל וכו' בלחן הערבי כדי שיוכלו לשורר בהם על טהרת הקודש, ודבריו עשו פירות וכמ"ש בס' אהל שרים, ומתוך גנותם אתה בא לידי שבחם שעל אלה היה עליו להוכיחם, ולא על דברים אחרים, כאשר אנו עדים להם בעוה"ר בדורנו זה.

בספריו הרבים ימצא המעיין כיצד הגיב מיד על כל דבר שיש בו פירצה רוחנית,

והשיב את לבם של ישראל לאביהם שבשמים, וכך היה עומד על המשמר בכל שטחי החיים ותקן כל מה שהיה אפשר לתקן, והוכיח את העם והשיב לבם לאביהם שבשמים והכל היו נשמעים לו.

צאצאיו

כאמור מורנו הרב נפטר ביום כ"ח טבת התרי"ח, ונקבר במערת הצדיקים הסמוכה לבית הכנסת ונכנסים לה מחצר בית דיין, ליד ר' יעקב דוויק ז"ל. הוא השאיר אחריו בן גדול בתורה ר' יצחק ע"ש אביו ומחודשיו הובאו במר ואהלות עי' אה"ע סי' יג ועי"ש בהקדמתו, ושבחוחו רבני ארם צובה ואמרו עליו: „לו זרוע עם גבורה במלחמתה של תורה הרב הכולל בישראל להלל כמהר"ר יצחק ענתבי ז"ל" הוא חבר ספר חקקי לב על טור אבן העזר כעין ס' כנה"ג ונשאר בכתב יד, וחותם בין רבני ארם צובה בספר כנסיה לשם שמים.

חתנו הוא הגאון ר' דוד סתהון זצ"ל ואפשר שהוא הנזכר בס' "לקדושים אשר בארץ" דק"ו בתור ראש על אר"ץ רבה לו עצה רב תבונה כמהר"ר דוד עזרא סתהון ונפט' כ"ב תשרי תרס"ד.

ובני בנותיו הם כה"ר יהודה, יעקב, ושלמה חזאן ז"ל הנזכרים בהספד שבספר פני הבית וראה שם עוד על משפחתו.

ראוי להדגיש את הרב הגאון יעקב ענתבי ז"ל בן אחיו של מורנו הרב שהיה רב בדמשק יותר מארבעים שנה ויש לו תשובות ופסקים, הוא הרב שסבל העינויים הנוראים בעלילת דמשק הידועה (ונוכרה גם בספרו של רבנו) בשנת הת"ר, ועמד בגבורה נפשית שאין לתארה.

וכך כתבו על מצבתו: „פה נטמן הרב הגדול המפורסם בקדושתו וחסידותו, שמסר עצמו וגופו ונפשו, וקידש שם שמים ברבים וסבל זמן רב כמה עינויים ויסורים קשים ומרים בלי שיעור על העלילה הרעה הידועה, אשר בכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו, ונתקדש שם שמים ברבים בשנת הת"ר" הוא נקבר בירושלים ז' תשרי התר"ז. (היה זה עקב עלילת הדם של דמשק שכתבו עליה במקומות רבים ואין כאן המקום להאריך בזה)

בן אחיו אחר הוא הרב שבתי ענתבי ז"ל הובא בס' לקדושים אשר בארץ, וראה שם עוד רבנים בני משפחה מפוארת זו.

זכותו של מורנו הרב תעמוד לנדיבים היקרים מר מרקוס סאלם, והאחים טוויל, והאחים שמי ולכל משפחותיהם, ולכל העוסקים והמשתדלים להביא את הספר לדפוס העושים והמעשים למכון הכתב, יעמוד בתפלה עליהם ועל כל בני משפחתם, ועל כל הלומדים בספר הקדוש הזה, ויבטל מעם ישראל כל מיני גזירות רעות, אמן.

ויהי רצון שיזכנו ה' להוציא לאור את יתר ספרי רבנו וספרים קדושים אחרים, אמן.

ב"ה

בהיות שאנחנו הח"מ כולנו יחד הסכמנו לדעת אחד שנמסור המשכון שלקחנו מקדם מיד הגבירים הרמים ה"י בני השר והטפסר הגביר הח' הש' והכו' כמה"ר סי' עזרא די פיג'וטו נ"ע בעד סך חמשה אלפים גרוש שיש לכוללות חכמי העיר הי"ו אצל הגבירים הרמים ה"י הנז' וכעת נתרצנו למסור המשכון הנז' ביד הגביר הח' המ' כה"ר סי' הלל יצ"ו בן הגביר סי' עזרא נ"ע הנז', ולכתוב עליו שטר עשוי כתחז"ל ליתן לכללות החכמים הי"ו סך ת"ק גרוש לשנה בעבור ריוח החמשה אלפים גרוש שיהיו בידו להתעסק בהם ולהיות אמו"צ ח"ש פה י"ד לחודש שבט בשנת כי בו חפצ"תי לפ"ק (תקפ"ח) ושריר ובריר וקיים.

חתומים

אברהם ענתבי ס"ט

חיים יצחק עבאדי ס"ט

שמעון חמווי ס"ט

אליאו בכמהר"ר יאודה קצין זלה"ה

עזרא יהושע הכהן

הצעיר חיים מרדכי לבטון ס"ט

הצעיר יצחק מזרחי ס"ט

הצעיר יוסף ששון ס"ט

הצעיר ישועה עבאדי ס"ט

הצעיר שלום כאסכי ס"ט

בס"ד

ספר אהל ישרים

להמאור הגדול המאיר לארץ ולדרים

רשכבה"ג ר"מ ור"מ מורינז ורבינו כמהר"ר

אברהם ענתיבי זצוק"ל וזיע"א

שער לה'

בראשית ברא אלהים את השמים וגו' הטעם שפתח בבראשית וגו' להודיע שראשית הכל להאמין שהאלהים ברא את השמים וגו' והעולם מחודש ולא קדמון אלא יש בורא אחד מצוי ואינו נמצא לעין רואה, והוא המנהיג הכל בכוחו לאפוקי מסברת הכופרים שאומרים העולם קדמון מבלי בורא ומנהיג חס ושלום. ובאמונתם זאת תפול התור' כולה והדת נהרס"ה. ועל זה צווח שלמה ואומר הרחק מעליה דרכך ואל תקרב אל פתח ביתה זו מינות, לבל תהיה נמשך אחריהם כי הבל יפצה פיהם כי הנה בדורו של משה רבינו ע"ה נתברר להם בברור גמור בידיעה גמורה שיש א' מצוי ואין שני לו, והוא הבורא והוא היוצר. כדכתיב וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלהים בשמים ממעל וגו' אין עוד. שכמה אותות ומופתים נעשה לפניהם וירא העם ויאמינו בה' ובמשה עבדו. גם מהר"ט בדרשותיו כתב אלו יראה ארסטו ראש הכופרים יציאת מצרים וכל האותות שנעשו, הוה אזיל ומודה בכטול סברתו ואומר שיש בורא ומנהיג א' לעולם, והעולם מחודש ולא קדמון, ואין ב' רשויות ח"ו אלא א' מבלי שני, ותמיד הוא עומד ומשגיח על עולמו וברואיו. ולא מסר ח"ו הנהגתם לצבא השמים. ואף לפי גדולתו ורוממותו משגיח על התחתונים. והגם שאמרו ישראל אם יודע מה שמהרהרין אנו בלבנו נעבדנו, ואם לאו לא נעבדנו, וע"י זה בא עמלק. וכתב הרב התנא בדרשותיו שמביאת עמלק נודע להם בברור שיודע מה שמהרהרים בלבם וחזרו מסברא זו. ועי"ל דזה שאמרו אם יודע וכו' היינו הערב רב לא עם בני ישראל ח"ו. וגם בדורות שאחרי מרע"ה בימי הנביאים שלא ראו כמו שראו אבותם בחוש הריאות, אלא הנביאי' היו מודיעים להם כנבואתם באותות ובמופתים ובראיות גמורות שיש בורא א' מצוי וברא הכל, והעולם מחודש ואינו קדמון, א' ואין ב', אכן הן בעון שעתה שנסתם כל חזון ואין בידנו להעמיד משפטי הדת על תילם ולהכריח באותות ובראיו' גמורות את הדבר הזה ואם באנו להשיב להם מזאת התורה תורתנו

הקדושה הם מכחישים את דברי תור'. ובאמונת הקדמות תפול אמונת התור'. ואם באנו להתווכח עמהם ולהחזיר' אנו מתייראי' לימשך בנקל אחריהם אם יחקרו לנו איזה חקירה תכף נשתוק ולא נדע מה להשיב. יען כי אין בידנו ראיות מופתיות כי אם קבלה מאבותינו שנהגנו מיום היותנו בעולם ונתגדלנו על זאת האמונ' קבלה מבלתי ראי' עצומ'. ועל אלו וכיוצא צוח שלמה ואמר אל תקרב אל פתח ביתה להתווכח עמהם. אכן אם למד תורה הרבה ונתחכם הרבה מלמוד התורה ונתרחב שכלו ודעתו ובלמדו בכל הספרים שמדברים בזה, כמו ספר הקדוש בעל חובת הלבבות וס' עבודת הקדש וס' האמונה להגאון רבינו סעדיה. שמשם יוכל להבין ולעמוד על האמת מהראיו' הנכונות שהביא כולם בס' חובת הלבבות בשער היחוד שהאריך מאד בכמה ראיות נכוחות בבטול כל סברתם של הכופרים יש'ו. ואז יקרב אליהם ולא יירא מגשת אתם. כי ע'י למודו ושכלו הזך יוכל לדחות כל טענותם כקש לפני רוח. ואדרבה מצוה עלינו להתווכח עמהם ולהחזירם למוטב ולהיות מזכה חייביא כמו שעשה אאע'ה לבני דורו. וזהו כוונת התנא באבות שאמר הוי שקוד ללמוד תור' ודע מה שתשיב לאפיקורוס. ור'ל דע'י שאתה שוקד ולומד תורה הרבה אז בודאי שתדע מה להשיב לאפיקורוס שאתה יכול לנצחו בראיות גמורות, א"נ דמזהירו התנא ללמוד תורה הרבה כדי שישבי לאפיקורוס ומצוה עליך לזכות חייביא. ונ'ל שעל ג' זמנים אלו הנז' בימי משה ובימי הנביאים שאחריו ובדורותנו אלה הבאים אחריהם רמזם התנא באבות ואמר, דע מה למעלה ממך עין רואה ואזן שומעת וכל מעשיך בס' נכתבים. ולכאורה קשה דמאי קמל'ין בזה התנא ופשטן של דברים אתי לאשמעינן לאפוקי מדעת הכופרים הנז' דס'ל דהעולם קדמון מבלי בורא ומנהיג וקא מזהירו שלא ליכנס בסברא זו. ואמר לו שידע בעין שכלו שיש למעלה ממך עין רואה ובורא ומנהיג ורואה הכל, ואזן שומעת כל מה שאתה מהרהר בלבך, וכל מעשיך בס' נכתבים דהיינו שיש עונש ואית דין ואית דיין, אבל הא קשיא דאיך אומר שידע ויאמין בזה מבלי שהביא לו התנא שום ראי' להרחיק ממנו סברות הכוזבות. ולזה צריך אני להקדים מ"ש הרב בעל ספר עמודיה שבעה בשם ספר עבודת הקדש וז'ל ודע שיש אות ומופת על מציאות אלהותו ית' ושהוא בורא ומנהיג והראיה לזה מהילוך האדם ותנועותיו והילוך הנש' ותנועותיה, שא"א לאדם שילך ויתנועע בלתי כח המניע אותו היא הנשמה שבקרבו, שהיא חלק אלוה ממעלה המניעתו וגורמת הלוכו שבלתי זה הוא כאבן דומם בלי שום תנועה. כך הלוך החמה ותנועתה מוכרח שיש לה כח ונשמה הגורמת לתנועתה והוא המנהיגה הקב"ה שהוא הנשמה המחיה את הכל שבלעדו אין שום תנועה לשום נברא עכ"ל. וא"כ זהו דקאמר דע בעין שכלך מה למעלה שיש בורא ומנהיג. ואתה דע לך זה ממך מתנועתך והילוךך שבלתי הנשמה שהיא חלק אלוה ממעל היא הגורמת לך להיות מתהלך ומתנועע. וכן החמה הנז': וא"כ הכופרים טחו עיניהם מראות ולבותם מהשכיל בהליכת האדם ותנועותיו שבזה מוכרח להם להודות ולחזור מסברתם המעופשת. זהו הנראה לפ' זאת המשנה לפי פשטה. אמנם כלפי האמור לעיל א"ש במ"ש התנא דע מה למעלה ממך עין רואה הוא כלפי דורו של משה שכולם ראו בראיה גמורה שיש בורא ונמצא ומנהיג והעולם

מחודש ולא קדמון מבלתי מנהיג מכל האותות והמופתים אשר ראו עיניהם. וכלפי דורות הנביאים שאחריו שלא ראו ראי' גמורה אלא און שומעת מפי הנביאים שהיו מכריחים להם בכח נבואתם ומביאים להם ראיות עצומות להרחיק מהם כל סברות הכופרים הנז'. וכנגד דורות האחרונים הבאים אחריהם דליכא לא ראייה ולא שמיעה אמר וכל מעשיך בספר נכתבים. דעתה לא נודעים מעשי' ה' וגבורתו כי אם ע"י הספר. שע"י שילמוד הרבה יתחכם מאד ויוכל אז להשיב להאפיקורוס בראיו' גמורות ונכוחות למבין וישרים למוצאי דעת. דאם לא למד הרבה תהיה אמונתו רפיא בידו ובמעט חקירה מאלו הרשעים יאבד אמונתו. ומהאמור יתבאר מקרא שכתו' בישעיה למה תאמר יעקב ותדבר ישראל נסתרה דרכי מה' ומאלהי משפטי יעבור הלא ידעת אם לא שמעת אלהי עולם ה' אין חקר לתבונתו. דהיה הנביא עומד ומוכיח אותם על מה שהיו אומרים אם יודע מה שאנו מהרהרין בלבנו נעבדנו, ואם לאו לא נעבוד אותו. ואז אמר להם למה תאמר יעקב ותדבר ישראל כדברים האלה לאמר, נסתרה דרכי מה' ואיני יודע חס ושלום מה שאנו מהרהרין בלבנו, דהא אתה ידעת בידיעה גמורה זה מקדם קדמתה בימי דורו של משה שנכנסו בזאת החקירה ונענשו וחזרנו להודות בראייה גמורה מביאת עמלק, שמשם נודע להם בכרוז שידע הקב"ה מה שמהרהרין בלבנו. אם לא ר"ל שאתה לא ידעת זה בראייה גמורה, שמעת. כלומר אע"ג דליכא ראייה איכא שמיעה מפי הנביאים שאלהי עולם ה' אין חקר לתבונתו ובודאי שידוע ומבין כל הרהור שבלב. והנה הרב חובת הלבבות בשער היחוד האריך למעניתו והכריח מכל סדר הבריאה והעשייה אשר נעשה בשמים ובארץ אלו המעשים יגידון שיש בורא נמצא ומנהיג ואחד ואין שני עי"ע.

ועפ"י דבריו אלה נלע"ד שלזה כיון דהע"ה באומר, מה גדלו מעשיך ה' מאד עמקו מחשבותיך איש בער לא ידע וכסיל לא יבין את זאת. ובהקדים עוד מ"ש ז"ל בבראשית רבה שהיה משה כותב כל מעשה יום ויום, כיון שהגיע לכתוב נעשה אדם אמר לו להקב"ה מה אתה נותן פתחון פה לאדם לומר שיש ח' ב' רשויות. אמר לו כתוב והרוצה לטעות יטעה. שאדם הזה שבראתי אני מעמיד ממנו גדולים וקטנים וכדי שלא יאמר הגדול איני נמלך בקטן ממני, אומרים לו למוד מבוראך שנמלך במלאכים בעת בריאת האדם. ללמד ענוה לבני אדם. ואפילו הוא עצמו כביכול חפץ בענוה. כדכתיב אני את דכא. אבל המינים הפונים לומר ב' רשויות מכח מקרא זה לא הוכשר בעיניהם תירוץ זה, משום ענוה אמר כן, אלא אומרים ה' מלך גאות לבש. והא דכתיב נעשה ח'ו משום שיש ב' רשויות. וגם אלו טח עיניהם מראות שהניח כל ההרים הגבוהים והשרה שכינתו על סנה וסיני והם יוכיחו שהוא חפץ מאד ומתואר במדת הענוה, וכל מקום שאתה מוצא גדולתו שם אתה מוצא ענותנותו. ולכאו' יש לדקדק על זאת האגדה דלמה הוצרך בעל המאמר להאריך ולומר שהיה כותב מעשה כל יום ויום בקצור, הול"ל כיון שבא לכתוב נעשה אדם א"ל מה אתה נותן פ"פ וכו' דמשמע דמכח שכתב מעשה כל יום ויום נתעורר להקשות מפסוק נעשה אדם וכן הרב פרשת דרכים דקדק כן עש"ב.

ועל זה צריך אני להקדים מה שכתב הרמב"ן ז"ל על ההיא אגדה שהביא רש"י ז"ל. שאמרו אמר ר"י דלא היה צריך להתחיל את התורה אלא מהחדש הזה שהיא מצוה ראשונה שנצטוו בה ישראל. ומה טעם פתח בבראשית, משום כח מעשיו הגיד לעמו. שאם יאמרו אה"ע לישראל לסטים אתם שכבשתם ארץ ז' עממים והיא גזולה בידכם, יאמרו להם העולם ומלואו להקב"ה, ברצונו נתנה וברצונו נטלה מהם. והקשו ז"ל דמה זו תשובה, דמאחר שנתנה להם איך חוזר בו אחר שזכו בה. וכי אם נתן אדם מתנה לחבירו היוכל לחזור בו. ות"י דהכא שאני דיכול לחזור בו מדין האמור בפ' מלך מלך מותר בו ובפ' מלך כתוב את שדותיכם יקח ויתן לעבדיו ודינא דמלכותא דינא וכתבו התוס' דהא דאמרינן דכל האמור בפ' מלך מלך מותר בו היינו כשהוא מלך א' אכ"ע, אבל אם יש שני מלכים כגון מלך בית דוד ומלך ישראל לא נאמר האי דינא דכל האמור בפ' מלך מלך מותר בו. והקשה הרמב"ן ז"ל דאיך אמר ר"י דלא היה צריך להתחיל את התורה אלא מהחדש הזה, והלא צורך גדול היה להתחיל התורה בבראשית ברא אלהים, כי הוא שורש האמונה. שכל מי שאינו מאמין בזה וחושב שהעולם קדמון כופר בעקר ואין לו תורה כלל. וע"ש מה שהשיב ז"ל. ואני אומר שזהו בעצמו מה שהשיב ר"י ואמר משום כח מעשיו הגיד לעמו. שאם יאמרו אה"ע וכו' יאמרו להם העולם ומלואו להקב"ה ברצונו נתנה להם וברצונו לקחה מהם מדין האמור בפ' מלך וכו'. וזה דוקא אם נאמין שהוא הבורא והכל שלו והוא א' ואין שני. וא"כ זהו בעצמו מאי דשני רבי יצחק שאמר משום כח מעשיו הגיד לעמו שנאמין שכל העולם ומלואו להקב"ה והוא א' ואין שני, ומש"ה נטלה מהם מדין האמור בפ' מלך. והנה הרא"ם ז"ל הקשה על דברי הרמב"ן ז"ל ואמר דשאלתו אינה שאלה דמה צורך לכתוב סדר הבריאה אם מפני האפיקורסי' המאמינים בקדמות ומכחישים את התורה, הנה גם יכחישו בספר הבריאה ומה תועלת בכתיבתה עכ"ל. ואני אומר מה לנו בדעת האפיקורסים המאמינים בקדמות, דלית בהו שם שכל ושום הבנה כלל כפי מ"ש הרב חובת הלבבות, דהם מכחישים המוחש הנראה לעין כל. דמתוך סדר הבריאה אנו מוכרחים להודות שיש בורא ונמצא והעולם חדש. ולא באה התורה וכתבה סדר הבריאה בשביל אלו הכופרים, דהכופרים גם בתורה הם כופרים. אלא זאת התורה נכתבה בעבור ישראל עמו המאמינים בני מאמינים. ובה צוה להם בתחלת התורה ואמר בראשית הכל מחוייבים אתם לתקוע אמונה זו בלבכם ולהאמין ולחקור ולאמת שיש בורא א' והעולם מחדש, דע"י אמונה זו תוכלו לרשת את הארץ מטעם כל האמור בפ' מלך, שאם הוא מלך אחד אז מותר ליקח מזה ולתת לזה למי שחפץ בו. וגם ע"י האמונה זו תהיה יראת שמים עליכם ותקיימו כל מה שצויתי וגזרתי עליכם בזאת התורה דא"א לקיום התורה כי אם באמונה זו.

ובזה יתבאר המאמר שהבאנו שהיה משה כותב מעשה כל יום ויום וכו' בפשיטות. שראה משה שכל כוונתו ית' לכתוב להם סדר הבריאה, וכוונתו להזהיר להם שלא לטעות, אלא יאמינו שאלהים ברא וכו' והעולם חדש ואחד ואין שני לו. א"כ אתה עכשיו כותב בתורה נעשה אדם ומביאם לידי טעות ומכשול לומר ח"ו שיש ב' רשויות

והשיב לו הקב"ה כתוב והרצצה לטעות יטעה. דע"כ מי שאומר דמ"ש נעשה בלשון רבים הוא משום שיש ב' רשויות ח"ו, אינו אלא טעות גמורה ומפורסמת. דהא כבר מוכח מסדר הבריאה שכולם מודים שהקב"ה אחד ולא שנים ואין אלהים עמו. וכמו שהאריך הרב בעל חובת הלבבות שם והאריך לחזק זה מענייני הבריאה עצמה עש"ב. ובודאי דמי שיש לו מוח בקדקדו יבין וישכיל, דמה שכתבתי נעשה, הוא משום ענוה. ללמד את האדם להיות גדול נמלך בקטן. ואין אנו אחראין לאלו הטועים חסירי הדעת שאו' דמ"ש נעשה משום שיש ב' רשויות. ומלבד זה יש לתמוה על בעלי דעה זו שמביאים ראיה מהאי קרא, וא"כ לדידהו דברי התורה ח"ו סתרי אהדדי, ומכחישין זה את זה, דהרי כתוב ראו עתה כי אני אני הוא ואין אלהים עמדי. וכן כתוב וידעת היום וגו' מתחת אין עוד. וכן כתוב שמע ישראל, כלו' הבן. שה' אלהינו ה' אחד. וכן כמה מקראות מעידין על זה שהוא אחד. וא"כ איך סתר דברי עצמו כביכול ואמר נעשה בלשון רבים. אלא ודאי כדי שלא יהיו כתובי' המכחישי' זה לזה עכ"ל דמ"ש נעשה הוא משום ללמד בני ישראל שיתנהגו בענוה, ולהיות הגדול נמלך בקטן. ואם לא רצה יאמרו לו למוד מבוראך. ומעתה יתבאר קרא שהבאנו שאמר מה גדלו מעשיך ה'. שמתוך גדולתם וסדר עשייתם מורה שהם כולם מעשיך ה' ובורא א' לכולם ואין ב'. אמנם עמקו מאד מחשבותיך במ"ש נעשה אדם. אבל איש בער לא ידע וכסיל לא יבין את זאת, אלא לוקח הדברים כפשטן דיש ח"ו ב' רשויות וכופר באחדותך. דלא תיסק דעתיה לפרש דמ"ש נעשה משום ענוה ללמד שיהיה הגדול נמלך בקטן משום דאיהו ס"ל ה' מלך גאות לבש. ולו יאה הגאווה ולא הענוה. אי נמי שגדלו מעשיך ה' ומאד עמקו מחשבותיך, במה שנעשה ברבי עקיבא וחביריו שהיו צדיקים גמורים והיתה מיתתם משונה ונהרגו מבלתי עון. וכן כמה צדיקים לאלפים ומאות הגיע אליהם כמעשה הרשעים. וזו תורה וזו שכרה. וכמו שהוקשה לו כן לאדון הנביאים משה. וא"ל שתוק שכך עלה במחשבה, וא"כ מאד עמקו מחשבותיך בזה הדבר, דודאי לא על חנם נעשה כזאת בישראל. האמנם איש בער לא ידע וכסיל לא יבין את זאת ואתי לכפור ולו' ח"ו לית דין ולית דיין. וכמו שכפר עשו שביום שהרגו לנמרוד בא וראה שנלב"ע זקנו אאע"ה, אותה שעה אמר אף באותו זקן פגע המדה"ד, שביום שנהרג נמרוד נפטר אברהם, והיה מקרה כצדיק כרשע. ואותה שעה פקר ואמר לית דין ולית דיין. ובאמת שהבל יפצה פיו שעמקו מאד מחשבותיו ית' ובכולם בחכמה עשה אבל הוא בער ולא ידע.

ועפ"י כל האמור לעיל הנה מקום אתי לבאר הני קראי הנאמרים בס' יתרו וז"ש אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים ואשא אתכם על כנפי נשרים ואביא אתכם אלי ועתה אם שמוע תשמעו בקולי ושמעתם את בריתי. ואי' בילקוט ח"א זו מילה וח"א זה שבת וח"א זו ע"א. ונ"ל דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי. והוא שכבר הקדמנו לעיל משם מהרי"ט ז"ל דאפילו אריסטו ותלמידיו ראש הכופרים, אלו היו רואים יציאת מצרים וכל האותות שנעשו במצרים היה חוזר בו ומודה שיש בורא אחד ואין העולם קדמון אלא מחדש, והוא מנהיגו. שהרי שדד כל המערכו' בעבור שהוציא ישראל ממצרים. והנה ידוע ג"כ דמתוך שמירת שבת מוכרחים אנו להודות

שאין העולם קדמון מבלי בורא ומנהיג ח"ו אלא בששת ימים עשה ה' את השמים
 וביום הו' שבת. ומזה הטעם עצמו תלה הכתוב שמירת שבת ביציאת מצרים. דלכאורה
 קשה דמה ענין שמירת שבת וכו' ליציאת מצרים וכמו שהקשה כן הרב בעל דברי
 חכמים בשער השבת ע"ש מה שתי'. ועפ"י דרכנו א"ש דמכח יציאת מצרים אשר
 ממנה הוברר חדוש העולם ובורא א' ברא הכל. וא"כ שפיר תלה שמירת שבת ביציאת
 מצרים. דכל טעמו של שמירת שבת הוא כדי שנדע ולהודות שהעולם מחודש ולא
 קדמון מבלי בורא ומנהיג ח"ו. וכך מהמילה מוכח דליכא ב' רשויות. והוא עפ"י מ"ש
 הרב בעל עמודיה ז' בשם ספר עבודת הקדש, כי אחרי שעשה הבדל במילה ולא בצורות
 האדם ודאי שיכירו וידעו כל הבריות אחדות הית'. ובזה פי' הרב ז"ל אומרם בפ'
 חלק שאדם הא' מין היה, וס"ל דיש ב' רשויות. וח"א אדה"ר מושך בערלתו היה. ול"פ
 דתנא בתרא לטפויי אתא. כי למ"ד שמין היה וסובר שיש ב' רשויות קשה איך לא
 הביט בבית מילה שבבשרו, ומזה היה לו להבין דליכא שני רשויות מאחר שעשה
 הבדל במילה ולא עשה הבדל בצורה, בודאי שייבנו וידעו כל הבריות אחדותו יתברך.
 לכך בא תנא בתרא כמתרץ ואומר מושך בערלתו הוה ולא היה לו ממי ללמוד. ובזה
 יתבאר קראי שפיר. ודברי הילקוט שאמר ושמרתם את בריתי ח"א זה שבת, וח"א
 זו מילה, וח"א זו ע"א, יכולני לפ' דמיציאת מצרים מוכח דהעולם מחודש ע"י בורא
 א' הנמצא. מש"ה סיים ואמר ושמרתם את בריתי זו שבת שמורה גם כן על חדוש
 העולם ע"י בורא א' ולא קדמון. וגם מוכח מיציאת מצרים שהוא אחד ואין ב' וליתא
 ב' רשויות. מש"ה א' ושמרתם את בריתי זו מילה שממנה מוכח גם כן דליכא ב' רשויות.
 מדעשה הבדל במילה ולא עשה הבדל בשנוי הצורה, כדי שלא יאמרו ב' רשויות, מי
 שברא זה לא ברא זה. וגם מ"ד זו ע"א הוא עפ"י מה שידוע ג"כ שטעם העובדים
 ע"א הוא משום דס"ל דאחר שברא העולם מסר הנהגתו ביד צבא השמים, והוא לפום
 גדולתו אינו משגיח בתחתונים. ומאחר שצבא השמים הם המנהיגים להם ראוי לעבוד.
 וזאת הסברא בטלה ודחוייה מיציאת מצרים שנעשו כל האותות והמופתים ובפרט
 מכת בכורות ע"י ית' בלתי שום שליח, כי הוא המבחיץ בין טפה של בכור. ושדד
 המערכות דכפי המערכות אין עבד יוצא משם הרי מזה מוכח שהוא עומד תמיד
 ומשגיח ומשדד המערכות ולא מסר הדבר לצבא השמים. מש"ה ח"א זו ע"א שאין
 ראוי לעבוד לשום צבא שבשמים כי אין רשות בידם לעשות כי אם עפ"י דבורו ית'
 והנהגתו. ובהנחה זו ג"כ יובן מ"ש ז"ל וישמע יתרו מה שמועה שמע ובא, מאיזה
 שמועה בא להתגייר מאחר שהוא ראש הכופרים. והנה בודאי כי הוא גם כן מהכת
 שסוברים שהעולם קדמון מבלי בורא ומנהיג. ואם כן מה ראה עכשיו לחזור ולהודות.
 לזה בא חד תנא ואמר מתן תורה שמע ובא שנתאמת לו ע"י השמוע' שהתור' ניתנה
 מהשמים בקולות וברקי', וע"י אמונת התורה תפול הקדמות. וסברת האומרים ג"כ
 ב' רשויות שכמה מקראות מפורש בהם שה' אחד וליכא עמו אל אחר. וח"א שקריעת
 ים סוף שמע ובא. שמשם גם כן נתברר לו דאית דין ואית דיין ואיכא עונש ושכר
 דהטביע' למצרי' והציל לישראל. וח"א מלחמת עמלק שמע ובא שמשם נתברר לו
 ג"כ שהקב"ה יודע מה שמהרהרין בלבם וכמו שכתבנו בשם הרב התנא בספר פרשת

דרכים עש"ב. כי הוציא ה' את עמו זו גדולה על כולם. שמיציאת מצרים מוכח כברור שכל סברות הכופרים בטלות ומבוטלות. וכמ"ש בשם מהרי"ט ז"ל דאפי' אריסטו ראש הכופרים אלו היה רואה יציאת מצרים היה חוזר מכל סברותיו הכוזבות.

ואם כן נא גבור קומה והושיענו מיד צרינו ותמלא הארץ דעה, ובעיניהם יראו שכל אמונתם היתה שקר ע"י פלאיך שאתה עתיד להראות בעבור עמך ישראל ותראה לבנים יותר ממה שהראית לאבות, וקיים לנו מ"ש הנביא והלכו גוים לאורך. ואיך ולמה הנחת אותם כל זה הזמן שנים רבות בטעותם וכפרותם, ואינך חס על יחוד קדושת שמך, שפת אמת תכון לעד, ועד ארגיעה לשון שקר. קושטא קאי ושקרא לא קאי. ואיך לא תחוס עלינו ג"כ, פן ואולי מתוך טרוף הדעת נבא לימשך אחריהם כיון שאין בידינו עתה ראיות שכליות וברורות להכריח אותם. כי אין אנו יכולים ללמוד תורה כראוי אשר ממנה נוכל להשיב לאפיקורוסים. ונראה לי שעל זמן כיוצא בזה בא דוד ברוח קדשו ואמר, אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים ובדרך חטאים לא עמד ובמושב לצים לא ישב כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה. דלכאורה יפלא דמאי קמל"ן דוד בזה, דפשיטא ופשיטא דאשרי איש שלא הלך וכו' ובודאי דאשריו ואשרי חלקו, אמנם לפי דרכנו א"ש ונכון. דקאמר דוד ויעץ על האיש הירא את דבר ה' שלא יעלה בדעתו לילך בעצת רשעי' שיועצים עליו שיבא ללמוד עמהם בספריהם של הפילוסופיא כדי לברר וללבן הלכתא כמי. אי הלכתא כדבריהם או כדברינו. אשריך אם לא הלכת בעצה זו. ואשריך ג"כ שאפי' לאותו הדרך ששם שוכנים לא תעמוד. כדכתיב הרחק מעליה דרכך ואל תקרב אל פתח ביתה זו מינות ואפילו לפעמים במקרה נתחברת עמהם תקום ותלך מיד ולא תתעכב. וזהו ססיים ובמושב לצים לא ישב כלומר לא נתעכב אלא יקום מהרה. כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה. וע"י שהוא שקוד ללמוד תורה הרבה ממילא יתרחב שכלו ויהיה יודע מה להשיב לאפיקורוס איש כזה אני מרשהו ללכת ללמוד עליהם ולנצח ולהחזירם מדעתם הכוזבת. אבל לא אתה שאין בך תורה הרבה חוששני עליך שלא תמשך אחריהם ואדרבה קאי באשרי בהרחיקם מעליך שלא יפסידו אמונתך.

וכעין זה הייתי מפרש במקום אחר אלו הפסוקי' עפ"י מ"ש הרא"ם ז"ל בפרשת לך לך. דאיך ולמה אאע"ה הלך ליקח עצה מאוהביו ענר ואשכול וממרא על המילה שצוהו הקב"ה, אדם צדיק וחסיד כאברהם ילך ויקח עצה מחביריו על צויו של הקב"ה. ותי' דכוונתו היתה דאפילו יעצוהו שלא למול עכ"ז אינו שומע לעצתם ולוקח אגרא יותר ויותר. עוד אז"ל תא חזי מה בין אברהם לנח אעפ"י שזה צדיק וזה צדיק מ"מ כח אברהם עדיף. שהיה יושב עם בני דורו הרשעים ומוכיחם ומחזירם למוטב והיה מוכטח לו שלא יבא וימשך אחריהם כי הוא שלט ביצרו. לא כן נח שהיה מתבודד לבדו והיה ירא לשבת יחדיו עם בני דורו שלא ימשך אחריהם. עוד אז"ל בגמ' דר' פ' אמר איזיל אפתחא דזונות ואכפיה ליצרין ואטול אגרא. ואמרו ע"ז דאם הגיע לפרשת דרכים ניצול מכולם מאי פרשת דרכים זה ת"ח ויום המיתה. וכתבו התוס' זה ת"ח המורה הוראות בישראל דעל ידי זה שמורה הוראות תמיד מהרהר ב'ת

והתורה אגוני מגינה ואצולי מצילא. ואינה מניחתו לבא לידי חטא. וכבר כתבנו במקום אחר דזה שאמר איזיל אפתחא דזונות ואכפייה ליצרין, דוקא נאמר על דורות הראשונים. כמו התנאים והאמוראים שכחם גדול ויכולים לעמוד נגד יצרם. לא כן עתה בזמנינו שיותר דעתנו קלה מן הנערים. ונוחים להתפתות. אין לאדם לומר אלך לפתחא דזונות ואכפייה ליצרין ואטול אגרא. שזה קרוב להפסד ורחוק מן השכר. ובזה א"ש ונכון אומר, אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים. שלא יאמר אעשה גם אני כאברהם. שאטול עצה מן הרשעי'. ויעצוני שלא לעשות מצוה. ואפי' הכי לא אשמע לעצתם. ואעשה להפך. ואטול אגרא, יותר ויותר. דשאני אברהם. ואחד היה אברהם שיוכל לומר זה. משום ששלט ביצרו. לא כן אתה שלא הגעת למדרגה זו. וכי גדול אתה מנח שהתורה העידה עליו איש צדיק תמים, ואפי' היה מתיירא ללכת ולהתחבר עמהם. ומכ"ש שלא תאמר א"כ איזיל אפתחא דזונות ואכפייה ליצרין דדורות הראשונים שאני. אבל אתה אשריך אם לא עמדת בדרך חטאים אפתחא דזונות כדי לומר אכפייה ליצרין, שקרוב הדבר שתבא לידי חטא וכן לא תאמר אשב במושב לצים כדי להוכיחם על פניהם ואחזירם למוטב. כמו שעשה אברהם. דהא ליתא. דיש הפרש הרבה בינך לבין אביך אברהם. ואפי' לנח לא הגעת. ואפי' נח הצדיק היה מתיירא מחברת הרשעים, כ"ש אתה. כי צדיק מעצמו ורשע מחבירו. אכן אימתי אני נותן רשות לילך דוקא לזה, כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה. דת"ח כזה שתמיד מהרהר בתורה, לזה יש רשות לילך. דהתור' משמרתו מלחטא. דאגוני מגינא ואצולי מצילא. שמובטחני בזה הת"ח והיה כעץ שתול על פלגי מים שעלהו לא יכול. ולא חיישי' עליו שיחטא. אלא אדרבה כל אשר יעשה יצליח. ויטול אגרא. ה' יזכנו למעלה הזאת ויקבע בלבנו אמונתו ואהבתו כי צדיק באמונתו יחיה. וכן כתיב כי מוצאי וגו' שאומר הקב"ה מוצאי מצא חיים איש כזה יזכה לחיים נצחיים.

שער הקדים

יסוד היסודות ועמוד הדת, איש אשר דעתו נקייה, יתן אל לבו ראשית הכל מה שאמר דוד הע"ה, שויתי ה' לנגדי תמיד. כי בודאי בחושבו האדם שאחד יחיד ומיוחד עומד עליו, ורואהו ומלא כבודו בשמים ובארץ, והוא מקומו של עולם. ואין העולם מקומו. ועיניו פתוחות על דרכי בני אדם. אין נעלם ממנו שום דבר. וכמ"ש הרמב"ם ז"ל בספר המורה וז"ל, שויתי ה' לנגדי תמיד הוא כלל גדול בתורה ובמעלת הצדיקים אשר הולכים תמיד לפני האלהים. כי אין ישיבת האדם ותנועותיו ועסקיו והוא לבדו בביתו, כשישבתו ותנועותיו ועסקיו והוא לפני מלך גדול. ולא דבורו בהרחבת פיו כרצונו והוא עם אנשי ביתו וקרוביו. כדבורו במושב המלך. כ"ש כשישי' האדם אל לבו שהמלך הגדול הוא ממ"ה הקב"ה אשר מלא כל הארץ כבודו עומד עליו ורואה במעשיו. כמו שנאמר אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו נאם ה'; מיד יגיע אליו היראה

וההכנעה בפחד ה' יתברך וית' ובושתו ממנו תמיד עכ"ל. והרי אתה דן ק"ו מההיא דאז"ל על יוסף הצדיק עליו השלום שהסכימה דעתו לחטוא, וכראותו דיוקנו של אביו לפניו, נתבייש וחזר בו מלחטוא. ואם כן ק"ו בהיותו יודע שאביו שבשמים נצב על ימינו. ומסתכל במה שהוא עושה, שתכסהו בושה. ויחזור בו ממה שהסכימה דעתו לעשות. וכ"ת מה שבח הוא זה ליוסף במה שלא חטא, כיון שבאה דיוקנו של אביו ע"ה, וא"ל שלמחר לא ימנה ולא יספר ולא יזכר עם אחיו השבטים באורים ותומים. עוד אז"ל שבאה אבן השתיה לפניו. וא"ל אם עושה דבר זה חוזר העולם לתוהו ובוהו. והא אפילו רשע גמור שבעולם, אם בשעה שבא לחטוא בחטא חמור, ובאו שנים אלו דיוקנו של יעקב אע"ה, ואבן השתיה כההיא דיוסף ע"ה, בודאי שפורש ונמנע מלחטוא. ומה שבח ליוסף בזה. וכבר חקרו המ' חקירה זו. ורמזהו במ"ש דוד הע"ה כי השתות יהרסון צדיק מה פעל עי"ע. ולי העבד נלע"ד ליישב, דאין הכוונה כמשו"ל שבאה דיוקנו של אביו ואבן השתיה שבאו ממש. אלא הכוונה שמרוב צערו בהלחמו עם יצרו, וירא כי לא יכול לו, מה עשה אותה שעה, צייר בשכלו ובמחשבתו דיוקנו של אביו, כאלו היא עומדת לפניו ומדברת עמו כדברים הללו. וכן אבן השתי' כאלו היא עומדת לפניו, ומדברת עמו כדברים הללו. ובזה נצח יצרו ונמנע מלחטוא. ואם כן ודאי לפי זה אין לך שבח גדול מזה. שהוא בעצמו הבי' במחשבתו ובשכלו בדברים הללו ודחה יצרו מעליו. ועוד ק"ו דאפי' ב' בני אדם שהיו מריבין זה עם זה בשוק וצועקים זה על זה ברחובות קריה, כשהם שומעים שעתה רוצה המלך לעבור בדרך במקום שהם עומדים שם, תכף ומיד הם שותקים, עד שיעבור המלך מעליה. לבלתי ישמע קולם ויכעוס עליהם. ואף שהם מריבין זה עם זה בדבר שאינו נוגע למלך וכ"ש אם הם מריבין בדבר שנוגע למלכות. וכ"ש אם הם מורדים במלך עצמו. ועושים הפך רצונו. וק"ו מלכו של עולם ב"ה. וכשיחשוב האדם תמיד אלהים לנגד עיניו מרבטח לו שלא יבא לידי חטא. ובורח מהעבירה כבורח מן האש.

ועד קח לך שני סמים שניהם כאחד טובים ומשיבין עון מרבים. ואלו הם המתון והמחשבה. כשיבא יצרן להסיתך על איזה עביר, והסכמת עמו למלאת תאוותך, לא ימהר לבך לעשות. אלא התמתן מעט וחשוב בדעתך מה יוצא מאחרית דבר זה אשר אתה רוצה לעשות בו. כי פרי המהירות חרטה. ואין ספק בחושבך זה אני ערב לך שאתה חוזר בך ונמנע מלחטוא. ד"מ שאתה מוחזק בעיני הבריות שאתה אדם חשוב ומכובד בעיני הבריות. והכל מכבדים אותך. הן מצד מעשיך הטובים. הן מצד חכמתך. ותכף שאתה עושה ונופל בעבירה זאת. הכל נהפך עליך לרעה. והכל ידברו עליך סרה. באומרם שזהו פ' שהיינו חושבים אותו בעינינו, כך, יהיה יוצא ממנו. וכל אהובים שלך נהפכים עליך לשונאים. והכל יהיו מלחשים עליך. ולא נשאר לך עוד פנים לילך בין הבריות. אפילו בין ב' אנשים שיחד עליך יתלחשו. אתמול הכל יכבדוך והכל יראו ממך. והיום הכל יבזוך. ואתה תירא מהכל. אין ספק שבשעה שאתה רוצה לעשות מה שחפץ לבך וגברה תאוותך עליך, עשה זאת בני והנצל, שתביא מחשבה זו בלבד ותנצל. ולעד"ן שבזה רמזו חז"ל כדבריהם הנעימים ואמרו, מחשבה רעה אין שקדוש ברוך הוא

מצרפה למעשה. דאמאי בחרו בזה הלשון. היה להם לומר בקיצור הוא מעניש על המחשבה רעה בלתי המעשה. אמנם לפי האמור א"ש ונכון. שבאו לרמוז בדבריהם למה שכתבנו דהחשוב ומתמתן בשעה שבא לעשות רעה, דהיינו שחשב והתמתן דמה יולד מהרעה הזאת אשר הוא רוצה לעשות, או בודאי אין הקב"ה מצרפה למעשה דהיינו מן השמים יסייעוהו שלא לבא לידי גמר מעשה לחטא. על דרך שאז"ל הבא ליטרה וכו'. וכן גם כן כוונת אומרם ז"ל, מחשבה טובה מצרפה למעשה. דהיינו דמן השמים יסייעוהו לגומרה לעשות המצוה. וזהו ג"כ כוונת אז"ל ישב אדם ולא עבר עבירה, נותנין לו שכר כעושה מצוה. דהיינו שישב ונתעכב וחשב מה יוצא מהרעה אשר הוא עושה, ועי"ז לא עבר עבירה. ע"ז העכבה והמתון נותנין לו שכר כעושה מצוה. דהמתין עצמו הוא בכלל המצוה.

עוד סמא דכולא שלא לבא לידי חטא. בחושבו תמיד בגדולתו ית' וית'. אשר מי אל אשר יעשה כמעשיו וגבורותיו בשמים ובארץ. וכל דיירי ארעא ושמיא כלא חשיבי קמיה. והיו כלא היו. וכמצבייה עבד ולית מאן דימחי בידיה. והוא גבוה מעל כל גבוהים והוא עלת על כל העלות. ושורש כל השרשים. ואם יסיר ח"ו השגחתו רגע מכל ברואיו כולם כרגע אומללו. ואי הוא יתוש נטוש. בריה קלה מסר"ח קא אתי. ובא להמרות כבודו ולהתיר מה שהוא אוסר. הא ודאי כשמרגי' אדם עצמו בזאת המחשבה תמיד מובטח לו שלא לבא לידי חטא. ויבא לעובדו בלב שלם. וזהו שרמז דוד הע"ה לשלמה בנו ע"ז. דע את אלהי אביך ועובדהו. ר"ל דאם אתה יודע גדולתו ית' אז תוכל לעבדהו. דאם לא יעלה על רוחך ידיעה זה, א"א לך לעובדו בלב שלם. וזהו ג"כ כוונת אדוננו דוד המלך ע"ה באומר, חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך. והיינו שלקחתי בידי השני הסמים הטובים, המתון והמחשבה. ועי"ז ואשיבה רגלי אל עדותיך. שעל ידם אני נמנע מלחטוא. וכ"ת אם כן שכך דרכו של דוד אם כן איך נכשל בבת שבע שהיא מן החמורות. לזה קאמר, חשתי ולא התמהמהתי. אחת היתה שלא חשבתי ולא התמהמתי כדי לשמור פקודיך. ונכשלתי בעון זה. ואחת היתה ופרסמה הכתוב. אמנם אחרי זאת כל ימי הייתי מחשב דרכי כדי שלא אפול ברשת יצרי.

עוד זאת עשה בני והנצל לבל תבא לידי מכשול עון, התרחק מחברת בני אדם שאינם הגונים, שבחברתך עמהם לא יבצר שימשך לך מהם איזה עון. שאם היית לבדך יתכן שלא יעלה על לבך דבר זה לעשות. וכאו' ז"ל צדיק מעצמו ורשע מחבירו. וכן אמר התנא ואל תתחבר לרשע, ואל תתיאש מהפורענות. שבחברתך עמהם תלקה כמותם. כי אוי לרשע ואוי לשכנו. והרחק מן הכיעור ומן הדומה לו ואדרבה בשבתך בד בבד קדש ילבש. ואז תוכל לחשוב תמיד בגדולתו יתברך ותירא מלחטוא. וזהו שרמז אדוננו דוד המלך עליו השלום באומר, סור מרע ועשה טוב. דלכאורה קשה דמה בא ללמדנו דהיינו שיסור מרע שישמור הלאוין, ויעשה טוב המצות ומע"ט. וזה זיל קרי בי רב. התורה כולה שהזהירה על הלאוין ולקיים המצות. ומה בא ללמדנו האמנם לע"ד לפי האמור א"ש דבר אדוננו דוד הע"ה בעצה טובה לאדם שלא יכשל בעבירה. כשוראה את עצמו שיושב בחברת מריעים ופועלי און, תכף ומיד קודם שיתחילו לדבר קטנה או גדולה. תכף קום נא מהר וסור מעל אהלי הרשעים הללו

קודם שתספה בחטאתם ויהיו גורמים לך לחטוא. ואז ועשה טוב דהיינו ע"י ישיבתך
 לבדך תוכל לעשות טוב בחשבך תמיד בגדולתו ית' וית'. כי כל עוד שאתה יושב
 בחברתם רחוק מהשכל שלא תחטא עמהם. א"נ שמעיקרא ועשה טוב שלא תתחבר
 עמהם מעקרא. כי יתכן בשבתך עמהם לא יניחך יצרך לקום מפניהם באמור לך אדרבא
 מצוה עליך לישוב עמהם כדי להפרישם מהאיסור דבזה אתה לוקח שכר כנגד כולם
 שעל ירך נמנעו רבים מלחטוא. אבל דע בני שלא יעלה על דעתך זאת העצה אלא
 אם כן אתה יודע בעצמך שאתה גדול וגבור על יצרך כאברהם אע"ה שהיה כחו
 גדול ושליט ביצרו, והיה בו יכולת להתחבר עם הרשעים כדי להוכיחם ולהדריכם
 לשמור את דרך עץ החיים והיה מחזירם למוטב ולא נמשך אחריהם. אבל אתה בן
 אדם יודע בעצמך שלא הגעת לקרסולו של אאע"ה. ואחד היה אברהם. אבל אתה
 אין בכחך לעשות זאת. וכי גדול אתה מנח הצדיק שהכתוב העיד עליו איש צדיק
 תמים, ואפי' הכי את האלהים התהלך נח, שדרשו ז"ל שהיה נשמת מבני דורו שלא
 לישוב עמהם כדי שלא ימשך אחריהם, והיה יודע בעצמו שאין בכוחו להחזירם למוטב
 כמו שהיה עושה א"א ע"ה. והיה הולך ויושב לבדו וטומן עצמו מבני דורו בבתי
 מדרשות לישוב לבדו עם ה'. ופוק חזי ממעשה דרב עמרם חסידא ור"מ דאלמלא ה'
 בעזרם היו נופלים חס ושלום ברשת יצרם. וא"כ מה אנו יתמי דיתמי בדור הזה
 כחמורים והלואי כחמורו של רבי פנחס לפני דורות הראשונים. איך יעלה על דעתו
 של אדם לומר אלך ואכפה ליצרי. אין הדבר זה אלא הסתת היצה"ר להפילו בערמה
 שאין ספק בבואו להיות נשכר מפסיד מאד, שרחוק משכר וקרוב להפסד, ויבא לסכן
 בעצמו. ועל כיוצא בזה הזהיר שלמה המלך ע"ה ואמר הרחק מעליה דרכך ואל תקרב
 אל פתח ביתה. באופן שצריך האדם לעשות כמה תחבולות וערמות כדי שלא יפול
 ברשת יצרו כי הוא ח' גדול להרע. וכל מגמתו וחפצו לאבד האדם מעולמו ולהוציאו
 חלק מכל אשר טרח ופעל ועשה מיום בואו עד יום צאתו. וגם אחרי מותו וירדפהו
 עד חרמה לבלתי היות לו תקומה. ולעשו' בו נקמה על אחת כמה וכמה, בקצף ובחימה.
 ואם כן אתה בן אדם מאחר שאתה רואה בעיניך שהאויב והאורב בחדר נצב לימינך
 וחרבו שלופה, ורודף אחריך להרגך, כמה אתה צריך לשמור עצמך ממנו שלא תבא
 חרבו בלבך פתאום, והבא להרגך השכם להורגו במעשיך הטובי' ובמדותיך הישרים
 והתמימים. לא כן אם חלל רשע בא לעשות מצות ומע"ט אדרבה הולכים לאיבוד
 ולס"א ומתחזק בהם כח הסט"א יותר, שיהיה להם מזון וחיות רב. ויותר טוב היה לך
 שלא לעשות מצות אלו ושב ואל תעשה עדיף. ועל זה נאמר ולרשע אמר אלהים מה לך
 לספר חוקי. וזהו לע"ד כוונת דהע"ה באומרו סור מרע ועשה טוב. דאם תסור מן הרע
 אז תוכל ועשה טוב. דאם לאו הכי הטוב הזה בעצמו יהיה לרע ויהיה עשוק בתוך
 הקליפות. דע"ז נאמר ראיתי את דמעת העשוקים כי אין להם מנחם אלו המצות
 העשוקים ביד הסט"א. והתקנה לזה קודם שילמוד האדם בתורה או קודם שיעשה
 איזה מצוה יהרהר בתשובה, ויתודה, ואח"כ ילמוד. כי עי"ז יהיה צדיק וטוב ואין כח
 בסט"א לעשוק התורה והמצות מיידו. ובאופן אחר יש לפרש כוונת אומרו סור מרע
 ועשה טוב, דהיינו שישתדל האדם בכל עוז שיעשה הרע בעצמו טוב. והיינו על ידי

שישוב מאהבה. ואז הזדוונות נעשות לו כזכיות ואין לך טוב גדול מזה. ויזהר מאד שלא לאמר מחר או היום אני עושה מצוה זו. דשומע השטן ומערבבו שלא לעשותה ונמצא שלוקה בכפלים. הן על מניעתה, והן על בטול תורת נדר שנדר לעשות. וכמ' ש רבי' יונה ז"ל. ואף על פי שכתוב נשבעתי ואקיימה לשמור משפטי צדק, כתב בס' החסידים דזה דוקא לדורות הראשונים, אבל בזמן הזה לא ידור ולא ישבע כלל לקיים המצות. דהשטן מקטר עליו ואינו מניחו לעשות המצות ומחייבו בכפלים. אלא יגמור בלבו לקיים ואל יוציא בשפתיו.

עוד זה איעצך ויהי אלהים עמך. שתמיד ספרי המוסר יהיו מונחים לפניך ואל ילוו מעיניך, קשרם תמיד על לוח לבך, כדכתיב החזק במוסר אל תרף. שעל ידי שיהיה האדם מורגל תמיד ללמוד בספרי המוסר, ראה יראה שכמה עונשים רבים יגיעו למי שאינו מקיים מצוותיו כראוי, וכמה וכמה להפך אם מקיים. כמה מגיע לו ולכל העולם טובה כפולה בעולם הזה ובעולם הבא בעבור שמור מצותיו וחוקיו. וגם רואה תקון לכל אשר עוות על כל עבירה ועביר' שעשה. וכשראהו היצה'ר שהורגל בזה מניחו והולך לו וירא כי לא יכול לו. אדרבה נעשה עמו אהוב. כדכתיב ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים אתו ויעשה היצה'ר טוב.

עוד זה תעשה והנצל, שתמיד תהיה רודף אחר ג' ח' ולעשות שלום בין אדם לחבירו ולהיות עושה ומעשה. ותמיד תהיה עוסק בתורה ובמצות. וממילא שוב אינך חוטא. וזהו שאמר הכתוב שומר מצוה לא ידע דבר רע. שבוה גם כן מתיש כח היצה'ר, והוי בכלל אוו'ל שלוחי מצוה אינם ניזוקין. דאם נזק הגוף אינם ניזוקין, כ'ש היזק הנפש. אמנם אכתי יש לדקדק ואמרו שלוחי מצוה, דהול'ל שלוחי למצוה אינן ניזוקין, מאי שלוחי מצוה דקאמר, דמשמע להמצוה עצמה שלחה. לזה, והנראה לע'ד כי לרבותא אמרו רבנן בלשון זה. וכגון דאיירי שיש איזה מצוה שצריכה להיות במקום אחר ואינה נעשית במקום אשר הוא יושב שם, וביני ביני נתגלגל הדבר והלך זה האיש לזה המקום מאיזה סיבה שיש לו, וביני ביני בהיות שם ראה וזכר לאותה מצוה שצריכה לעשות ונתעורר ונתחזק לקיימה שם, אשר הוא מקומה ועשה, נמצא שהמצוה בעצמה בעבור להתקיים נתנה בלבו שילך לשם משום איזה סיבה כדי להתעורר לעשותה. ונמצא שהוא שליח דידה ממש. ואפי' שהיה בדעתו לילך לשם בשביל איזה סיבה ולא היה בדעתו בעת נסיעתו בעבורה, אלא שנעשית המצוה בסבת הליכתו לשם, אפילו הכי מקרי שפיר בכלל שלוחי מצוה שאינם ניזוקין. ומכ'ש אם הלך לכתחילה בעבור לעשותה שם. זהו הנלע'ד.

עוד עשה זאת בני והנצל. שתמיד תגביר שכלך על תאוותך, ותמיד תחשוב עם נפשך ותירא את בוראך ובוש ממנו ותשיב אל לבך גודל חטאתך ועונך, ותכיר גדולת מי שהמרית אותו ועברת על דבריו, וקצוב עונותיך לנגד עיניך ולנכחך, ותמיד תתחרט עליהם ותשכיל ותדע לבקש מחילה עליהם כל ימי חיך, עד בא קצך. וכשבאה עבירה לידך תהיה גובר על יצרך ולא תעשנה. והלחם עמו עד שתנצחהו ותדע ידיעה גמורה גנות מעשיך ורוע מעלליך. דאם לא יתברר אצלך כי מעשיך רעים ודרכיך אינם טובים אינך מתחרט עליהם. ותשכיל ותדע חיוב הגמול על מעשיך והעונש המגיע אליך

ואז תבא לידי חרטה ותבקש מחילה. כדכתיב אחרי שובי נחמתי ותחשוב עם נפשך במה שקדם לבורא עליך מן הטובות. ותהא מחויק שכלך להמנע מן הרע אשר הורגלת בו. ותסכים הסכמה גמורה לסור ממנו בלבך ובמצפונך. ותן אל לבך בא יום המיתה פתאום ובוראך קוצף עליך על מה שקדם מן הקציר בחובותך. ותראה בעיניך נסיון הבורא וחוזק עונשו למי שהלך כפי דרכו לצאת מעבודתו ואז תוטר בו ותשוב אל ה'. בראותך עונשו ונקמתו החזקה כמו עבד הבורח מאדוניו כשישמע מה שהיה בענשו למי שברח ממנו כמוהו. ויוטר בו וישוב מתחנן אל אדוניו למחול לו ולסלוח עונו קודם שיבואנו העונש. וכמ"ש החסיד בעל חובת הלבבות בשער התשובה וז"ל ואל תביט אל קטנות העבירה אשר עשית, אלא תביט לגדולת מי שחטאת כנגדו. מכל אשר פעלת, כי הכל שקול ומדוד. ואל תאמר מחר אעשה, כי יום המות מכל החי מכוסה. ומהר עשות היום חוקו כי תמות בכל יום ישלח חיצו וברקו. ואל תתמהמה מעשות חק דבר יום ביומו, כי כצפור נודד מקינו כן איש נודד ממקומו, ועל כן מהר אחי והאזינה אליו ולשמוע בקולו ולדבקה בו ובחור לנפשך מה שבחר לה ה' אלהיך. ואל תביאך העצלות להקל בה, כי אם תקל נפשך בעיניך איזה דבר יהיה נכבד אצלך. והזהר פן ישיאך הרהור לבך ויאמר לך מי יוכל לשוב אל האלהים ולבקש מחילתו ומה יצדק אנוש עם אל. אף אתה אמור ללבך הרי כתיב קחו עמכם דברים ושובו אל ה'. הרי בשני דבורים מתרצה ממך באומרך חטאתי ואת הישר העויתי ולא אשוב עוד לעשות הרע בעיני ה'. ועוד אלמדך להועיל שלעולם תהא רגיל תמיד ונזהר באלו הדברים אשר אני מציע לפניך, שכולם יהיו לך לעזר שלא תחטוא שא' שתמיד תהיה בוטח בה' ואל תפנה אל רהבים ושטי כזב. כי כל הבוטח בה' חסד יסובכנו ובטח עליו והוא יעשה.

ומעולם היה קשה עלי מ"ש אדוננו דוד ברוח הקדש, טוב לחסות בה' מבטוח באדם, טוב לחסות בה' מבטוח בנדיבים. דמשמע דשנים כאחד טובים, אלא שזה יותר טוב מזה, והא ליתא. דהנביא צווח ואומר ארור הגבר אשר יבטח באדם ושם בשר זרועו. הרי דקאי בארור אם בוטח באדם. והנלע"ד ליישב דמ"ש טוב לחסות בה' מבטוח באדם, איירי שבוטח בה' שיעשה לו איזה תשועה ע"י זה האדם. שבוטח בזה האדם שהוא אוהבו ויעשה לו רצונו. וא"כ מלבד שבוטח בהקב"ה אלא גם בוטח באיש הזה שיעשה לו בקשתו. ועל זה קאמר טוב לחסות בה' לבדו ואל יצרף עמו בטחון בני אדם. וזהו שגילה דוד בדברות קדשו במקום אחר באומרו אל תבטחו בנדיבים בן אדם שאין לו תשועה אשרי שאל יעקב בעזרו שברו על ה' אלהיו, דוקא, ולא על שום נדיב. אבל מה שאמר ארור הגבר אשר יבטח באדם ושם בשר זרועו. איירי דמסיר בטחונו מהקב"ה ומצפה ובוטח בתשועת בני אדם, ב' אחר ששם ה' מבטחו בכל מה שהוא עושה ויאמר תמיד עזרנו על כבוד שמך ינהיג עצמו בשתיק' ולא ידבר אלא בדבר הצריך לו בהכרח. ואמרו חכמי המוסר דעיקר התשובה, שתיקה בטחון. שר"ת ש"ב שתיקה בטחון. כי כל המרבה דברים מביא חטא. ולכאורה היה קשה לי וכי התנא פליג אקרא, דקרא קאמר ברוב דברים לא יחדל פשע, ואיך קאמר התנא מביא חטא. והא הפרש גדול יש בין פשע לחטא. והנראה לע"ד ליישב דהתנא איירי בכל אדם אם הוא צדיק או בינוני ואפ"ה יזהר שלא ידבר דיבור שאינו צריך. שע"י רבוי הדברים

שאינם צריכין מביא חטא. וקרא דכתיב ברוב דברים לא יחדל פשע איירי בן אדם שאינו כשר ורובו עונות. האדם כזה מרוב דבריו לא יחדל פשע דכל דבריו אינם הגונים וראויים. וזה לע"ד כוונת הכתוב באומר נאום פשע לרשע. ר"ל נאום דהיינו הדבור הרבה הוא פשע לרשע. אבל לבינוני אינו פשע אלא חטא בעלמא. ואחר שהרגיל עצמו בשתיק' ובטחון יתרחק מהגאווה עד קצה אחרון. וכבר כתבתי בשער הגבוה כמה וכמה מגיע עונש לבעל הגאווה. וידבק במדת הענוה והבושה. שהבושה מביאתו לידי ענוה ואל יהי מעזי פנים שעז פנים לגהינם ובשת פנים לג'ע. וכמו שא' התנא. ומה שסמך התנא דבריו יה"ר מלפניך שתבנה בית המקדש במהרה בימינו, ראייתי בתשו' מהרד"ך ז"ל שהיה מפרש עפ"י מ"ש ז"ל ולא הביישן למד, נמצא דלפעמים צריך להסיר הבושה ולהיות עז כדי ללמוד תורה. ועוד אז"ל שלעתיד לבא בבא משיחנו תרבה הדעת ולא צריך שילמדו איש את רעהו כי כולם ירעו אותי מגדולם ועד קטנם. ואם כן זהו שאמר עז פנים לגהינם. וכ"ת דצריך להיות עז פנים כדי ללמוד תורה דלא הביישן למד. לזה סיים התנא ואמר יה"ר מלפניך שתבנה בית המקדש ב"ב ור"ל דהשתא אינו צריך להיות עז משום למוד התורה. דבימים ההם ולא ילמדו איש את רעהו כתיב כי כולם יודעים אותי ואינם צריכין זה לזה ללמוד ודפח"ח.

ואחר שיתרחק מעזות פנים יעבוד ה' מאהבה בכל לבבו ובכל נפשו ובכל מאודו ולהיו' אוהב הבריות ומקרבן ומרחם עליהם. ולא לשנוא שום בר ישראל שזה הכתוב ואהבת לרעך כמוך זהו כלל כל התורה כולה. מאן דעלך סני לחברך לא תעביד. ולא להתאכזר על שום בר ישראל. כי כל מי שהוא אכזר אינו מזרעו של אאע"ה. ודוקא להתאכזר על הרשעים שפיר דמי. ותמיד יהיה שמח בעשות רצון קונו ובתו' ובמצות. ויתרחק מאד מהדאגה ומהעצבות. כי אם דוקא להיות דואג ועצב על עונותיו הרבים ותמיד יהיו נגד עיניו ויתחרט עליהם חרטה גמורה, חרטה דמעקרא. ויתרחק מאד מהכעס שהיא מדה רעה חולי הנפש והגוף. ואין לו לבעל הכעס חן בעיני הבריות והוא שנוי בעיניהם, ומתוך כך אין מעשיו מקובלים על הבריות והוא כובד על בני ביתו השומעין תמיד כעסו. ואינו יכול להוכיח אחרים וגם הוא אינו מקבל תוכחת מאחרים, המונע עצמו מהכעס קונה מדת הענוה והרחמנות. ויבטל רצונו מפני רצון בוראו ומפני רצון אחרים. ולא תעבור עליו רוח קנאה כי הקנאה היא ענף מהכעס אין אדם נמלט ממנה. כי אנחנו רואים אשר כל בני אדם נמשכים איש אחר רעהו. כי כאשר הוא רואה שחבירו קונה קנין מענייני העולם הן ממיני מאכלים טובים הן ממיני בגדים נאים. או בונה בית, או מאסף ממון, אז הוא טורח להשיג כמוהו. וזהו שרמו שלמה בחכמתו, וראיתי את כל עמל ואת כל כשרון המעשים כי הוא קנאת איש מרעהו. והקנאה מביאה לידי חמדה, והיא גורמת לו לעבור על לא תחמוד. גם יהיה האדם זריז ונשכר לתורה ולמצות ובה דוחה מעליו טענת מי הקדימנו. וכן כשאדם עושה המצוה בזריזות יעשה אותה בשמחה ובטוב לבב, ולא כמי שכפאו שד. ועקר שכר המצוה הוא בעשותה בשמחה. ועל השמחה הוא שנוטל שכר. אבל על עקר המצוה יש עליו טענת מי הקדימני כידוע ממדרשי רז"ל. ומה מאד צריך להתרחק מן העצלות שהיא מדה מגונה עד מאד, וכל ענייניו מקולקלים מאד. ועליו אמר שלמה בחכמתו על שדה איש עצל עברתי והנה עלה כולה קמשונים. וגדר אבניו נהרסה

ר'ל שדומה חכמת עצל לשדה איש עצל. ששדה איש עצל לא די שאינה מגדלת תבואה מפני שאינו עובד אותה כראוי אלא אף מגדלת דברים גרועים. ואפילו אם הוא טורח עד שתגדל התבואה מחמת עצלותו יפסיד התבואה. כי גדר אבניו נהרסה. והוא מחמת עצלותו אינו מתקנה. ומתוך כך יכנסו הבהמות והגנבים ולקחו הכל. דהיה לו לתקן חסרונו קודם שנפלה. כן הענין העצל בתור' ובמצו'. כי העצלני' אוהבים המנוחה ומתוך כך המצות קשות עליהם. ולמוד התורה כבד עליהם ויברחו מן המדרש אל המנוחה, ומתוך כך באים לידי שינה בטבע האדם. וע"י זה בא לידי עניות, שמתוך שהוא עצל כל עניניו על ידי אחרים. וזהו שרמזו בר"ת עצ"ל, עני צריך לבריות. ויש עצלות שהוא טוב מאד. כגון היושב ומתעצל לעשות עבירה. ותהא כבד ברגליך להלך בדרכי הרשעים, ללכת במשתאות וטיוילים. ותהא קל ברגליך לרוץ לבתי כנסיות ולבתי מדרשות, ולבקור חולים, ולעשות לזיה. ותהיה כבד בלבך לחשוב הרהורים רעים. וקל בלבך לחשוב הרהורי תורה ומצות, ולהשיג מעלת אהבת ה' יתברך ויראתו הטהורה. בזה תהא קל וזריו בלבך להדבק באור העליון. והוי דבק במדת הנדיבות כי היא מדה אשר יגיע כח האדם למעלות גדולות בעוה"ז ובעוה"ב. ואין דבר בעולם המביא לידי אהבת הבריו' שאינה כהוה כמו הנדיבות. שיהיה נדיב בממון, ובגוף, ובחכמה. וג' אלה היו באברהם אבינו עליו השלום. נדיב ממון כדכתיב ויטע אש"ל אכילה שתיה לזיה לאורחים. נדיבות הגוף שיצא ונלחם בעצמו בעבו' שהציל לוט בן אחיו. ונדיב בחכמתו היה כי למד לכל העם דרך הישר. והנדיב דבריו נשמעים ומכובד בעיני הבריות, כדכתיב ורבים יחלו פני נדיב. וזוכה לעושר כדכתיב יש מפזר ונוסף עוד. וכשהוא מוכיח לאדם מקבלין הימנו. וההפך אם הוא כילי וקמצן ורע עין. ולא יקנה לו לא רב ולא חבר, ומתוך כך יהיה ריק מן התורה ומן המצות וכל העולם בורחי ממנו, ואינם רוצים לשבת בחברתו. גם צריך לידע ולזכור תמיד נסי האל יתברך עמו ועם אחרים. ובזה יבא לידי אהבה עמו ית'. ולא יהיה כפוי טובה. ולא יהיה כפרעה שעשה עצמו כאלו לא ידעו ליוסף. ותמיד ג'כ יזכור כל יום ויום מה שעשה מאשר חטא על הנפש. כדכתיב וחטאתי נגדי תמיד דעל ידי זה תהיה תשובה שלימה. מדת השכחה מדה רעה עד מאד בתורה ובמצות. כדכתיב השמר לך ושמור את נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך. ודוקא היא שכחה קמיה מה שעשה לו חבריו ולא יהיה נוקם ממנו. וישכח מלבו כל דבר שבעול'. אך יעלה במחשבתו שש"ת וידבק מחשבתו בו יתברך. אך כשהוא עושה צרכיו או הולך במבואות המטונפות, ישכח עצמו מלהרהר בד"ת. ודוקא בעניינים אלו השכחה משובחת. ולהרחיק עצמו מהשקר עד קצה אחרון. ואל יעשה פסקי הרא"ש וידבר שקר, באומרו מותר לשנות מפני השלום ולהיות נדבק באמת, ויהיו כל דבריו אמת וצדק. ולא יחניף לשום אדם מכ"ש לרשע. ודוקא לפעמים יש לו רשות להחניף, וכאז"ל מחנפים לרשעים מפני דרכי שלום. וגם מותר להחניף לרבו כדי ללמדנו תורה. אבל חוץ מאלו הדברים אסור להחניף. וכשמחניף לרשע ואומר לו צדיק אתה. נמצא שמאבדו מחיי עולם הבא. דכיון דצדיק מחבירו ורשע מעצמו, מהיכא תיתי שישב בתשובה. ומצדיק לרשע ומרשע לצדיק

תועבת ה' גם שניהם. וירגיל את עצמו שלא ידבר גנות על חבירו, וכ"ש לשה"ר. שהוא חמור מג' העבירות החמורות. ותמיד יהיה יראת שמים על פניו, ואין להקדוש ברוך הוא בעולמו כי אם יראת שמים בלבד. כי מאן דדא ביה, כלא ביה. וכן כתיב מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה. אחי וריעי שמעו מוסר וחכמו ואל תפרעו. ר"ל שתהיה יראת חטאו קודם לחכמתו, דאז חכמתו מתקיימת. אבל אם חכמתו קדמה ליראת חטאו אין חכמתו מתקיימת. וזהו דקאמר שמעו מוסר בתחלה, ואחר כך וחכמו, ואל תפרעו מלשון ואל תפרעו למפרע, שלא תעשו להפך. שבתחלה וחכמו, ואחר כך ישמעו מוסר. וא"ת אם אין חכמה בתחילה, מהיכן תבא היראה. והרי אין בור ירא חטא ולא עם הארץ חסיד. ולק"מ, דהא דכתיב שמעו מוסר שתמיד ילך אצל חכם הדורש לשמוע ממנו דברי מוסר ויראת ה', ואחר כך. אחר שנקבעה היראה בלבו אז ילך אצל חכמים ויחכים בתלמוד ובפוסקים.

עוד סמא דכולא שלא לבא לידי חטא, יחשוב תמיד כי אנחנו חייבים להיות נכונים ליום מועד, ולהזדמן לדרך הרחוקה, אל העולם האחר, אשר אין לנו מברח ומנוס ממנו. ואיך נתעלם והנסיעה מתמדת, וההעתקה תדירה, והדרך ארוך, והמרגוע רחוק. ומדוע לא שמנו על לבנו אחריתנו, ולא חשבנו על הצידה לבית מועדנו, והתעסקנו בעולם הכלה והאובד, והנחנו הקיים. והתעסקנו במדוי גופינו, ושכחנו מדוי שכלנו. והתעסקנו בעבודת יצרנו, ועזבנו עבודת יוצרנו. ונעבוד את תאותנו ולא את אלהינו. ולמה לא יעלה על לבנו קרבת קצינו, ובא המות אלינו בראותינו מיתת שאר החיים פתאום מבלי הקדמ' ידיעה בדבר, ולא מועד ידוע שיהיה בטוח מהיתנו בו. אך הוא קורא לחיים בכל זמן ובכל מקום. וכמ"ש הקדוש בעל חובת הלבבות בשער חשבון הנפש והביא משל על זה. למלך שמסר פקדון לא' ולא קצב לו זמן להשבתו וציוהו שיהי' מצפה לו בכל עת כדי שלא ילך למקום אחר. ושיהיה נמצא עת שיבקשנו המלך. היתכן לו לדור חוץ ממקום המלך בעוד שהפקדון בידו. ויש שממשיל כמו שיש עליו חוב בלי זמן קצוב, והוא עליו בכל עת ולא תנוח דעתו עד שיפרעהו. וכאשר יחשוב האדם על אורך עמידתו בעולם, ויזכור כי קהל מחביריו נסעו אל עולם האחר קודם ממנו, בעת שהיתה תקותם חזקה לחברת העול', ולא ראה לנפשו יתרון שיחוייב לו התאחרו מהם, יקצר תוחלתו בעולם, ויועיל לאחריתו, ולחשוב בצידתו לעת נסיעתו. וכל זה רמזו חז"ל בדבריהם הנעימים בשתי מלות טהורות ואמרו, אם פגע בך וכו' יזכור לו יום המיתה. וגם אמרו ושוב יום א' לפני מיתתך, וכי ידע האדם את עתו, אלא מתוך שלא ידע, ושמא ימות היום, כל יום ויום חוזר בו. ולזה רמז שלמה בחכמתו ואמר בכל עת יהיו בגדיך לבנים. ר"ל תחשוב שכל יום יהיו בגדיך לבנים. דהיינו הקיטל מלבוש המתים. ואז יכנע לבבך. וכמה חסידים ואנשי מעשה שנוהגים ללבוש הקיטל ביוהכ"פ, כדי לשבור לבם. ויש גם כן שמכינים אותם בעודם בחיים, ומניחים אותם בארגז שתחת ידם, כדי ליזכור תמיד את יום המיתה. ואין ספק אצלי שאם אתה למד בכל יום השער הזה במתון, מובטח אני שלא תחטא אותו היום. ה' צבאות יגן עלינו שלא נמסר ביד יצרנו ותמיד תהיה יראתו על פנינו.

שער הגבוה

כמה צריך האדם לטרוח הרבה מאד ויעיין תמיד בהצלחת הדת ועשיית המחוייב עליו לעשותו. ויתרחק מהדרכים הפחותים ומהמדות המגוננות. ובפרט מהשררה שלא לרדוף אחריה. כי המשתרר ירבו עצבונותיו, וסופו לבא לידי בושה וכלימה. ואם יביט בענייני האדם ויישיר דרכו לפניהם, ויעשה חניפות ומשוא פנים כדי שיכבדוהו, מזה נראה שאין כל מעשיו לש"ש. ומה אכפת לך מן הכבוד המדומה לפי שעה, שיתכן כרגע יהפך לקלון. ואתה מניח כבוד האמתי והקיים לנצח לעוה"ב. שמע בני מוסר אביך ותוכחתו. מפני שמו יתברך תהי ניחת בשובה ונחת. ותן לבך מעבירות שבידך וגמור בדעתך שלא לשמוע עוד אל יצרך, כי אם לשמוע אל יוצרך. כי הוא חשק בך ומכל העמים בחר אותך. ואת הדרך הטוב והישר הורה לך. מרוב אהבתו עליך. ונתן לפניך את דרך החיים לסור ממות, ולחפש במעשיך הרעים, ואשר אינם טובים. סמא דכולא ביה. הוי מעביר על מדותיך, ותחמול ביום נקם, ובוזה יעבירו לך משמיא מדה כנגד מדה. כמו שאתה לא הקפדת על חבירך, אף על פי שחטא כנגדך, ופגע בכבודך, והעלמת עיניך ממנו, ולא נפרעת ממנו על שגמלך רעה. בן במדה זו משלם לך הקב"ה שאינו מקפיד ג"כ עליך. והשתא יש תשובה ניצחת למדה"ד באמור לה שרי ק"ו. ומה ב"ו שהוא קצר אפים ושבע רוגז, ואפ"ה כבש יצרו וטבעו, וקבל עלבונו של חבירו ולא הקפיד עליו ומחל לו. ק"ז לשכינה שנקרא ארך אפים ורב חסד. עאכ"ו שראוי למחול לאדם את פשעיו. ואתה בן אדם תעשה קל וחומר איפכא. ומה קב"ה ממ"ה ואדון כל הנבראים, והכל לפניו כאין, ואין חקר לגדולתו, ואפ"ה נקר' כביכול מלך עלוב ומוחל וסולח למכעיסיו על פניו תמיד. א"כ וק"ו אתה בן אדם שבאת מטפה סרוחה, וסופך לילך למקום עפר רמה ותולעה, שאין ראוי לך להקפיד על חבירך. וראוי שתמחול לו ולא תצא לריב עמו. ופוק חזי שכר הנעלבים ואינם עולבים. אל תאבד טובה הרבה בכעסך ובגאותך. ומכ"ש אם תגמלהו טובה על אשר גמלך רעה שאין קץ לשכרך לפני המקום ב"ה. ואם אין אתה יכול לסבול את עלבון חבירך א"כ איה גבורותיך, דאיזהו גבור הכובש את יצרו. ואם אינך מוחל לחבירך גם מלמעלה יקפידו עליך. ולא יהיו מוחלים לך. הביטה וראה מה אחריתך, ומה ממון וצידה תקח בידך. הגידה לי מה משכורתך. מה הם מעשיך מיום שעמדת על דעתך עד יום צאתך. במה תקדם פני בוראך. והוי יודע שנמשך לך כל זה מהגאווה שיש לך. דאלו היית שפל בעיניך, היית עלוב עם חבירך, וסולח לו כל מה שחטא נגדך. אך מרוב הגאווה שגברה עליך, שאינה מניחה אותך לכבוש דרך החיים והטוב והישר. כי הלא תדע כי הגאווה היא סמא דמותא. ואש היא עד אבדון תאכל. וממנה יוצאין תולדות. מחלוקת, ושנאה, וכעס, והקפדה. ומרוב שנשתרשה בך מאד, עד שכמעט דומה בעיניך שאין בך גאווה כלל. ועניו מאד אתה. והא ליתא. כי היא צרעת נושנת תקועה בין העור והבשר. ומי הוא בדור שינצל ממנה. וישתומם ויתאונן אדם חי במאד מאד. ויעמיק בדבר הזה דמה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמול בתורה ובמצות, ומרבה בצדקות, מאחר שיש בו מדה רעה כזו. וכמו שהמשיל החסיד הגאון בעל של"ה ז"ל, לאדם שיש בו תורה

ומצות ומ"ט רק שיש בו מדת הגאווה וההתפארות, שהוא דומה למי שיש לו חביות של יין משובח, ועשה בשולי החבית נקב קטן כחודה של מחט, דאז מאבד כל היין לדעת מעט מעט. מפני שהגאווה דוחה כמה מצות. ומכל שכן שעפ"י האמת דאם דעתו מיושבת עליו, דאז יראה חסרונו וימצא את מומיו מומים קבועים נרשמים. דעל מה יתגאה האדם בהיותו בא מטיפה סרוחה, ויציאתו מדם נדה, ובחיייו טינוף וסרחון ואחר מותר גוש עפר, ונפשו יורדת לגהינם. ועל מה יש לך להתגאות. אם מתגאה בחכמתך, הלא כמה וכמה חכמים גדולים ממך ולא עמדה להם חכמתם. פוק חזי מאי דסליק בירבעם, שהיו כל חכמי ישראל בעיניו כקליפת השום, ונטרד מחיי עולם הבא בעבור גאותו. ולא עמדה לו חכמתו. ועוד הרי כתיב, מסיר שפה לנאמנים וטעם זקנים יקח. ואל יתהלל חכם בחכמתו. ואם מתגאה בעבור עושרו, אולי עושר זה שמור לרעתו ולהאבידו מחיי עולם הבא, וקרח יוכיח שטעה בעושרו. ועוד התעיף עיניך בו ואיננו כי ה' מוריש ומעשיר. ואם הוא מתגאה באומרו, מי הוא זה חשוב לפני שאכניע עצמי לפניו. אי לזאת ישים נגד עיניו ויראה כי יתכן שחבירו הקטן ממנו, חשוב הוא לפני המקום יותר ממנו כמה וכמה. ואין לו רשות להסתכל במחיצתו בעוה"ב. כי דבר זה תלוי בשקול אל דעות. והוא היודע מי הגדול מחבירו. ואי משום שרואה את עצמו שהוא מכובד בעיני הבריות והכל סרים אל משמעתו, ומיסב בראש כל הקרואים ונותנים לו חלק בראש כל המדברים, ומזה נמשך להיות זחה דעתו על חבירו להקפיד עליו אפי' על דבר קל שאומרים עליו. והרי הוא נחשב בעיניו כאלו דבר תועה על המלך. וכאלו כפר בעיקר. אתמהא. איך הוא לא יבוש מבוראו שהוא הכעיס לפניו כמה וכמה, ועכ"ז בבואו לפניו ואומר שתי מלות חטאתי עויתי, והוא רחום יכפר עון. ומה הוא לפני גדולתו ית' וית', בודאי שיש' זה נגד עיניו תמיד, תכף יהא מוחל וסולח למי שחטא כנגדו, אפילו שהוא קטן ממנו. ומידת קונו תהיה בו. וגם בודאי כשאתה מסתכל בג' דברים אלו שאמר התנא, מאין באת, ולאן אתה הולך, אי אתה בא לידי גאווה.

ועוד הסתכל והתבונן שכמה וכמה הפליגו חכמי' ז"ל בעונש הגאווה והיהורה בודאי שאתה בורח ממנה הרחק כמטחוי קשת. הם אמרו כל שיש בו גסות הרוח ראוי לגדעו כאשרה. וכאלו עובד ע"א. וכאלו כופר בעיקר. וכאלו בא על כל העריות כולם. וסופו להיות נכשל בא"א. וסופו להתמעט. ולהיות נפחת מחשיבותו. וממונו ומגופו. ומת קודם זמנו. והשכינה מייללת עליו. והקב"ה או' אין אני והוא יכולים לדור בעולם. ואין עפרו ננער בתחיית המתים. ורוח קמעא עוכרתו. ונקרא תועבה. ואפילו הקנהו להקב"ה שמים וארץ כאברהם אבינו עליו השלום, לא ינקה מדינה של גהינם. ואפילו קבל תורה כמשה, לא ינקה משל"ג. ואפי' עשה צדקה בסתר, לא ינקה משל"ג. וראוי לידון באש. ומלבד כל עונשים הללו, אלה הגאים הם שנואים לבורא, ולכל בני אדם. דאין מי שילמד עליו זכות כשיפול באיזה עון-והנה ראוי להבין דאין קצבו חז"ל כל עונשים הללו על מי שיש בו גאווה, ומנ"ל לו' כן. ונראה דכל דבריהם אמת וצדק. דמ"ש כאלו עע"ז וככופר בעיקר וראוי לגדעו כאשרה, כבר ראיתי להמפ' שפיר' משום, דמי שיש בו מדת הגאווה ס"ל, לה' מלך גאות לבש-ולית ליה בהכרח

מש"ה נעשה אדם הוא משום ענוה. ובהכרח דס"ל דמ"ש נעשה הוא: ח"ו ב' רשויות. וא"כ ממילא כאלו עע"ז וכפר בעיקר. ע"י שמאמין שיש ב' רשויות. וממילא ראוי לגרעו כאשרה. ואנכי העבד פירשתי בסיפרי על פי סגנון זה. שכבר ידוע טענת המין שטען אחרי רבים להטות. ורוב העולם עע"ז. ודחו טענה זו משום דקי"ל רוב וקרוב הלך אחר הקרוב, דכיון דהשכינה שורה בינינו. ואם כן זה הגאה שגורם שתסתלק שכינה מישראל, וכאומ' ז"ל אין אני והוא יכולים לדור בעולם. וא"כ תו ליכא למדחי דהלך אחר הקרוב, וחזרה טענת המין למקומה, אחרי רבים להטות. וא"כ בודאי הוי זה כעע"ז. והוא הגורם לטעות אחריה כטענת המין. ומ"ש כאלו בא ע"כ העריות כולם הוא, משום שנקרא תועבה, ובעריות כתיב, כי את כל התועבות האל. ומ"ש שסופו נכשל בא"א, ראייתי ברבני אשכנז ז"ל שפי' עפ"י מ"ש ז"ל, דהיהיר אפילו אנשי ביתיה לא מקבל, ואם כן ממילא סופו להיות נכשל באשת איש.

ולעד"ן עפ"י מ"ש ז"ל ע"פ נואף אשה חסר לב, שהקדוש ב"ה מסיר חכמתו ותורתו, ואז"ל בפסחים דכל המתיהר חכמתו מסתלקת ממנו. ואם כן שפיר קאמר סופו נכשל בא"א. דכיון דתורתו וחכמתו מסתלקת, ואז ממילא הוי חסר לב, והוי נואף אשה.

ובזה יובן אתי מ"ש אדונינו דוד המלך עליו השלום, לולי תורתך שעשועי אז אבדתי בעוניי. וכבר אמ' בגמרא שדוד כל יום ויום היה עוסק לטהר אשה לבעלה, וכל מה שהיה עושה נמלך ברבותיו. שנאמר ואדברה בעדותיך נגד מלכים ולא אבוש שהלכה כמותו. ואם כן מזה הוכחה רבה שלא נכשל בא"א, דהא תורתו וחכמתו לא נסתלקה ממנו. וזהו דקאמר לולי תורתך שעשועי וגו' שמאמתים אז עלי עון בת שבע אבל עתה תורתך שעשועי. ומשמחת לבי שעל ידה אני ניצול משם רע זה. דאם איתא כמו שאמרו עליו, היתה תורתו וחכמתו מסתלקים. אלא ודאי שקר יהגה פיהם מה שדברו עליו בבת שבע. וכשאז"ל כל היוצא למלחמת בית דוד כותב גט כריתות לאשתו. ומ"ש דאין עפרו ננער בת"ה שמעתי מרבני אשכנז עפ"י מ"ש ז"ל אמר לו קיסר לר"נ אמריתו דשכבי חיי, הא הוי עפרא, ועפרא מי חיי. א"ל ברתיה שבקיה ואנא מהדרנא ליה. שני יוצרים יש בעיר, א' צר מן המים, ואחד צר מן הטיט וכו'. ופרש"י מן המים צר מטפה סרוחה שהיא כמים מוליד. וא"כ זה שמתגאה עולה על דעתו שלא נולד מטפה סרוחה, ואם כן לפי דעתו ליכא ק"ו, לכך אין עפרו ננער. ולעד"ן עפ"י משז"ל ענוה מביאה לידי רוח הקדש, ורוח הקדש מביאה לידי תח"ה. וא"כ זה שאינו חפץ בענוה ובוחר בגאווה, אם כן מרחק תח"ה דליכא רוח"ק המביאה לידי תח"ה מש"ה אינו קם בתח"ה. גם מ"ש אפי' הקנהו להקב"ה שמים בארץ כאברהם לא ינקה משל"ג. הכונה משום דלא נימא דטעם הגאווה שאסורה משום שיש בה סרך ע"ז וכדאמרן. דלדידיה דבעל גאווה לא ס"ל דפי' נעשה אדם משום ענוה, אלא ס"ל דיש ח"ו ב' רשויות. וכיון שהקנהו להקב"ה שמים וארץ כאברהם ומודה ביחודו יתברך, וא"כ איש כזה ליכא עליו איסור אם הוא בעל גאווה. קמל"ן דאפ"ה לא ינקה משל"ג. משום דהגאווה מצד עצמה היא מאוסה ולא מטעם משום דמודה בע"ז. וכן הא דקאמר אפילו עשה צדקה בסתר לא ינקה משל"ג. יובן על פי משז"ל דשקולה

הצדקה ככל התורה וכל המצות כולם. ואם כן זה שהוא כאלו קיים כל התורה. ואם כן תו ליכא למימר על זה הגאה כאלו עע"ז וכאלו בא ע"כ העריות. שמצות הצדקה שבידו מורה שקיים כל התורה כולה, וליכא עליו שום עונש בגאווה דידיה. קמל"ץ דאפ"ה לא ינקה משל"ג. מפני שהיא מצד עצמה שקולה ככל העבירות ואדרבה כאלו עשה כל העבירות. וכן מ"ש אין אני והוא יכול לדור בעולם. משום דעבירה זו מצד סטרא דנחש הקדמוני. וכתבו המפ' דמה"ט נתגרש אדם-הא' מג"ע, לפי שנכנס בו סטרא דנחש הקדמוני. וכאו' ז"ל אין אדם דר עם נחש בכפיפה אחת. לכן אמר ה' אין אני והוא יכול לדור בעולם. וכן מ"ש שמת קודם זמנו מה"ט. דכיון דאמר הקב"ה אין אני והוא יכול לדור בעולם, א"כ מי נדחה מפני מי, ודאי שהקטן נדחה מפני הגדול ומסלקו מן העולם. וגם משום דסתם אומן סני בר אומנתיה. והקב"ה ה' מלך גאות לבש. ואין שני מלכים משתמשים בכתר א'. מש"ה נדחה מהעולם קודם זמנו מפני כבודו של מלכו של עולם. וכן מ"ש שסופו מתמעט מחשיבותו ומגופו וממונו. משום מכיון דכל העולם שונאים אותו, ואין מי שילמד עליו זכות, וכולם מדברים בגנותו, אם כן ממילא מתמעט מחשיבותו. וכן מגופו. משום דכל ימיו בצער ויגון ואנחה, משום שלא כבדוהו כראוי לפי דעתו. ומרוב גאותו מוצא הרבה ממון לאוה"ע כדי לנקום מחבירו שלא נהג בו כבוד כראוי.

באופן שתצלנה אזניים משמוע מכל העונשי' החמורים שנתנו על מי שהוא מתגאה. ואם כן בראותך כל זה אתה ידידי, איך מלאך לכך ויעלה על רוחך להתגאות על הבריות, אחיך עם בני ישראל. כי כולנו אנשים אחים אנחנו. ואל אחד בראנו. ומה יש לך יתרון על חבירך שאתה מתגאה עליו.

ובגור זה, ראה גם ראה כמה גדולים נמוכי הרוח לפני הקב"ה. ואין העולם מתקיים אלא על מי שמשים עצמו כמי שאינו. ואז"ל שמי שדעתו שפלה עליו, כאלו הקריב כל הקרבנות כולם. וגורם לשכינה שתשרה בישראל. ואין תפלתו נמאסת. שאין תפילתו של אדם נשמעת, אלא אם כן משים עצמו כבשר. ופירש"י שהוא רך כבשר. ועונה מביאה לידי רוה"ק. גדולה עונה שמביאה הגאולה. ומי שהוא עניו פוסקין עליו גדולה מן השמים. ומי שהוא גאה, אפילו שיש לו גדולה, וראוי להיות גדול, מעבירין לו גדולתו מן השמים. כדכתיב אל תביט אל מראהו ואל גובה קומתו. ושאלו משום שלא היה מחשיב עצמו לכלום. ונחבא אל הכלים, זכה להיות מלך. והעניו זוכה לכון אל האמת. להיות מסיק שמעתתא אליבא דהלכתא. וב"ה יוכיחו שזכו להיות הלכתא כוותייהו, משום שהיו עלובים ונחיים זה לזה בהלכה, והיו מכוונים אל האמת, ודבר ה' בפייהם אמת. וזוכין לאריכות ימים. ונ"ל הטעם שזוכין לאריכות ימים, על פי מ"ש הר"ם אלשיך ז"ל, דהנשמה שבגוף אינה רוצה להיות יושבת בגוף מקום הטומאה ורוצה לצאת. אכן כיון שרואה שהשכינה שורה בתחתונים, בתוך ב"י בטומאתם, כדכתיב ושכנתי בתוך בני ישראל, אותה שעה נושאת ק", ומה השכינה שהיא ק"ק שורה על הגוף, אם כן כ"ש הנשמה. ואז יושבת לבטח בגוף. וא"כ זה העניו שגורם שתשרה השכינה בבני אדם, אפ"ה הוא גשמי, ואם כן בודאי שוב לא יש לה טענה להנשמה לצאת מהגוף. ואם כן שפיר קאמר דזוכה לאריכות ימים.

זוהו כונת הכתוב באו' וענוים ירשו ארץ. שאינם הולכים קודם זמנם אלא אדרבא זוכין להיות מוספין להם. ולעד'ן שזוכה העניו ג'כ שלא יבא בגלגול. יען שכל טעם הגלגול מפני שאינו יכול לקיים כל המצוות של התורה בביאה ראשונה לעולם. וכל עוד שחסר אחת מהנה צריך לבא בגלגול כדי להשלים כל אבריו. וכבר כתבתי בספרי משמיה דגברא רבא, שבא הגוי לפני הלל הזקן לגיירו על מנת שלא לחזור בגלגול, וא"ל הלל מאן דעלך סני וכו' זוהי כל התורה כולה. ר"ל מחמת שיש בידו מ"ע של ואהבת לרעך כמוך, ואם כן הוי עם בני ישראל כגוף אחד. ואם כן כשמקיימים בני ישראל המצוות שאינם נתונות לו ואינו יכול לקיימם, הוי כאלו קיימם. כיון דהוי כגוף אחד עמהם, וגם השיב לו תקנה אחרת, זיל גמור זאת התורה לעולה וכו' והנה מלבד שהעניו זוכה לכל מ"ש לעיל, גם יש לו עדיפות שהכל אוהבים אותו. ואין מי שילמד עליו חובה. ואדרב' מלמדין עליו סניגוריא אם חטא איזה חטא. ואם כן העניו כאלו קיים כל המצוות כיון דהוי משותף עם כל ישראל, והוי כגוף אחד שאוהבים אותו. וכל המצוות שעושים שאינם נהוגים בו הוי כאלו קיימם עמהם. ואינו בא עוד בגלגול וזוהו קרא אתי כפשטיה, וענוים ירשו ארץ, ארץ החיים, ואינו בא עוד בגלגול.

בא וראה, סיני וסנה לפי שהם נמוכים, השרה שכינתו עליהם. והניח כל ההרים הגבוהים. גדולה ענוה שכל מצות ומע"ט שעשה מרע"ה, לא שבחו הכתוב אלא במדת הענוה שהיתה בו. ואפילו הקב"ה, שלו נאה הגאווה, כביכול נקרא מלך עלופ. וכל מקום שאתה מוצא גדולתו שם אתה מוצא ענוותנותו. שנא' אני את דכא, ח"א אתי דכא. וח"א אני את דכא. ואפילו השמים ושמי השמים לא יכללוהו, אפ"ה כתיב ביה ואל זה אביט אל עני ונכה רוח. ובתחילת בריאת העולם אמר נעשה אדם שנמלך במלאכים כדי שילמדו ממנו שהגדול יהיה נמלך בקטן. באופן שאין קץ לעונש בעל הגאווה ואין קץ וסוף לשכר העניו. כמו שהערכתני לפניך. ואם יש מוח בקודקודך סמי הא מקמיה הא. ומשום דמי שיש בו מדת הגאווה קשה לפרוש ממנה מב' סיבות. האחת משום שההרגל נעשה טבע וקשה לפרוש ממנה. ועוד שאינה חשובה בעיני האדם שהיא עבירה. באו' מה עשיתי לא גנבתי ולא רצחתי. והויא מכלל העבירות אשר דש האדם בעקיביו. לכן בא התנא ואמר, מאד מאד הוי שפל רוח. שמאד מאד צריך לבא אל קצה האחרון עד שיוכל לעקור הגאווה. משא"כ בכל ענייניו של אדם צריך לתפוס קו המצוע. אבל בגאות אינו כן, אלא מאד מאד הוי שפל רוח. ומאד מאד צריך האדם ליהרהר מהעבירו' הקלות שדש בעקיבו בכל יום, כי הם הצדים לאדם ליפול בפח המוקש באין מרפא. בהיות שהאדם אינו מחשיכם ואינו נשמר מהם, כי העבירות החמורות ירגיש האדם במה שעשה ובנקל הוא זריז לתקן עצמו מהם. וזוהו שרמו לנו שלמה המלך עליו השלום בחכמתו ואמר, אחזו לנו שועלים קטנים. כלומר ידוע תדעו כי אחזו ותפסו אותנו שועלים קטנים במצודת הטומאה, אלו בית ישראל כרם ה' צבאות, שהעבירות הקלות שאדם דש בעקיביו הם מחבלים יותר ומונעים הטוב ממנו. שאלה הם מחבלים כרמים מהגדולים שאדם חש להם ונשמר מהם מבושתו מבני אדם, שכולם צועקים עליו ומוכיחין אותו על פניו ומחזירין אותו בע"כ. לא כן העבירות הקלות והמדודות הרעות. כמו הגאווה וכיוצא שאינם עבירות חשובות בעיני

בני אדם להוכיח אותו עליהם. וביני ביני מלבד שנכשל בעונש העבירות עצמן וגם הוא יורגל בהם וקשה עליו פרידתם. וז'א אחזו לנו שועלים קטנים, שתפסו אותנו אלו עונות הקלים ובהם אנו נמקים. וכ"כ הרמב"ם ז"ל בהלכו' תשובה וז'ל. אל תאמר שאין תשובה אלא מעבירות שיש בהם מעשה. כגון זנות, וגזל, וגניבה. אלא כשם שצריך אדם לשוב מאלו, כך הוא צריך לחפש במדות רעות שיש לו. ולשוב מהכעס, ומן האיבה, ומן הקנאה, ומן ההתול, ומרדיפת הממוץ, ומהכבוד, ומרדיפת המאכלות, וכיוצא בהם, מן הכל צריך לחזור בתשובה. ואלו העונות קשים מאותם שיש בהם מעשה. שבזמן שהאדם נשקע בהם קשה מאד לפרוש מהם. ויש דברים קלים בעיני רוב בני אדם ונמצא חוטא, והוא ידמה שאינו חטא שיחזור מהם. ואלו הן האוכל מסעודה שאינה מספקת לבעליה שזה אבק גזל הוא, והוא מדמה שלא חטא, באו' כלום אכלתי כי אם ברשותו. והמשתמש בעבוטו של עני. המסתכל בעריות, מעלה בדעתו שאין בכך כלום. שאו' בדעתו וכי בעלתי, או קרבתי אצלה, והוא אינו יודע שראיית העינים הוא עון גדול, שהוא גורם לגופן של עריות. שנאמר ולא תתורו אחרי לבבכם וגו'. והמתכבד בקלונו של חבירו אומר בלבו שאינו חטא, לפי שאין חבירו עומד שם, ולא הגיע לו בושה, ולא ביישו. אלא ערך מעשיו הטובים וחכמתו למול מעשה חבירו וחכמתו כדי שיראה מכללו שהוא מכובד וחבירו בזוי. והחושד בכשרים. ויש ה' דברים שהעושה אותם ימשך אחריהם תמיד וקשה מאד לפרוש מהם, לפיכך צריך האדם לזהר מהם שמה ידבק בהם, והם כולם דעות רעות עד מאד. ואלו הן הכליות, ולשה"ר, ובעל חימה, מחשבה רעה, והמתחבר לרשע, מפני שהוא לומד ממעשיו והם נרשמים בלבו. הוא שאמר שלמה ורועה כסילים ירוע עכ"ל לשון הזהב. באופן שהגאה אינו רואה בעצמו שעושה כלום, ומש'ה קשה לפרוש ממנה. אכן כיון שרואה שכ"כ החמירו חז"ל בעונשה של גאווה, בודאי אם אכן הוא נימוח וישוב ממנה. ומכ"ש בשומו אל לבו פרי הגאווה יוולד ממנה מחלוקת רבות. דמאחר שיש בו גאווה, אינו מחשיב לשום אדם. כי אומר בלבו אני ואפסי עוד, ודומה בדעתו שאין כמוהו בארץ, ואם לא יכבדוהו בני אדם תבער בו אש המחלוקת, להתקוטט עם בני האדם, ומריב עם אדם חנם, ויורד עמו עד לחייו. וכבר ידוע שבכל מקום שיש מחלוקת, שם משכן הסט"א. ובעבור המחלוקת להבה תלהט ב"מ. כמה קהילות, וכמה ישובים, נחרבו מפני המחלוקת. וכמה ממון ונפשות נשתקעו. ומחלוקת קרח ועדתו יוכיחו. שנטרדו מעוה"ז ומעולם הבא, וירדו חיים שאולה. ובעל המחלוקת נקרא רשע, שנאמר סורו נא מעל אהלי האנשים הרשעים האלה.

בא וראה כמה קשה המחלוקת. שכל העוזר והמחזיק במחלוקת, הקב"ה מאבד זכרו מן העולם. שכן כתיב ואש יצאה מאת ה' ותאכל את החמשים ומאתים איש. ואפילו שבבית דין של מעלה אינם מענישים לפחות מבין עשרים, במחלוקת מענישים אפילו לפחות מבין עשרים. שהרי מצינו במחלוקתו של קרח נענשו אפילו קטנים בני יומן. וכל המחזיק במחלוקת עובר בלאו. שנאמר ולא יהיה כקרח וכעדתו. רב אשי אמר ראוי להצטרע. ועוד נמשך מהגאווה, הכעס וההקפדה. שע"י שהוא חשוב מאד בעיני עצמו, בנקל יבא לידי כעס והקפדה על חבירו על שחיסר בכבודו לפי דעתו.

וכבר אז"ל כל הכועס כל מיני גהינם שולטים בו. ואפילו שכינה אינה חשובה כנגדו. ובידוע שעונותיו מרובים מזכותיו. ויהי בעיניך כאלו ע"א. ואמרו בזוהר הקדוש דכל הכועס מחליפין נשמתו הטהורה בסט"א. ובכתבי האר"י איתא שכל מי שכוועס אין תקון לנשמתו. כי ע"י הכעס שיכעוס כל התורה שלמד וכל המצות אשר עשה נדדו הלכו לסטרא אחרא. ודבקתו הרעה וכלתה אליו הרעה. אם לא שישב תכף ומיד ויתחרט ולקבל על עצמו שלא לכעוס עוד כלל. וירגיל עצמו שלא יקפיד כלל. כי מאו דקפיד קפדי בהדיה. והקפדן מלבד עונשו הגדול השמור לו, עוד זאת כי כל ימיו יהיו מכאובים, וחיייו חיי צער. משום שברוב גאותו מקפיד אפי' על דברים קלים, ובהבלי הבלים, ובדקה מן הדקה. ומאבד זמנו בהבל וריק בקפידות של תוהו, כי כל חפצו ורצונו שלא יפילו מדבריו ארצה אפילו כחוט השערה. והלא יבוש ויכלם מאחר שכ"כ הוא מקפיד על אחרים, איך לא יקפיד על עצמו. אשר הוא אין בו מתום פצע וחבורה ומכה טריה. כל הנגעים רואה, ואינו רואה נגעי עצמו. אלולי לא היית גאה, לא היית בא לידי מדות הללו כלום. ולמה לא תהיה מן הנעלבים ואינם עולבים. ובפרט עם אנשי ביתך שעליהם הכתוב אומר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו. כלום גדול אתה מאברהם אבינו ע"ה שהקנהו להקב"ה שמים וארץ, וקראו אברהם אוהבי, ואפי' הכי אמר על עצמו אנכי עפר ואפר. נתן גדולה למשה שהיה אדון לנביאים, ושקול כששים רבוא ולא קם נביא עוד נאמן להקב"ה כמוהו, ואפ"ה אמר ונחננו מה. נתן גדולה לדוד והוא אחד מרגלי המרכבה, והיה מלך ע"כ ישראל ואפ"ה אמר ואנכי תולעת ולא איש.

שער התפילה

אתה בן אדם הביטה וראה כמה הפליגו חז"ל במעלת התפלה, הם אמרו גדולה התפלה יותר מכל הקרבנות כולם. וגדולה יותר מכל המצות ומעשים טובים. שהרי אין גדול בתורה ובמע"ט כמשה רבינו עליו השלום. ואעפ"י כן לא נענה אלא בתפלה. עוד אז"ל גדולה תפלה דחשובה כקטרת לפני הקדוש ב"ה. שנאמר תכון תפילתי קטרת לפניך. והמאריך בתפלתו אין תפלתו חוזרת ריקם. ומאריךין לו ימיו ושנותיו וכל העונה אמן בכל כחו וכוונתו קורעין לו גזר דין של שבעים שנה מרעה לטובה אמנם בודאי שכל זה השב' נתנוהו למי שמתפלל כהוגן וכראוי, ובמקום הראוי, דהיינו בבה"כ. וכאומרם ז"ל אין תפלתו של אדם נשמעת אלא בבה"כ. שנאמר כי ביתי בית תפלה. ולעד"ן שעל זה מזהיר הנביא וצווח ואומר דרשו ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב. דלכאורה כל אמונתינו שהוא יחיד נמצא. וכבר רז"ל נתעוררו בזה ופי' דאיירי בי' ימים שבין ר"ה ויה"ך שמקובלת בהם התשובה אף ליחיד. אמנם אנכי העבד אברהם יראה לי שבא הכתוב להזהיר לאדם שלא יתפלל אלא בבה"כ. ע"פ משו"ל במס' ברכות שאין השכינה מצוייה אלא בבה"כ. וקדמה שכינה ואתיא לבית הכנסת כשבאים עשרה להתפלל. וזהו דקאמר דרשו ה' היכן בהמצאו דהיינו במקום שהוא מצוי דהיינו בבית הכנסת שהוא מצוי שם תמיד. קראוהו בהיותו קרוב והיינו בבה"כ. שע"י ששם שורה השכינה אין לך קרוב יותר מזה. וכל זמן שישראל מרגילין עצמן לבא ולהתפלל

בבה"כ אין יד האויב שולטת בהם. וכמו שאז"ל על פסוק מה טובו אהליך יעקב משכנותיך ישראל. כשרצה בלעם לקללם, ראה שאין יכול להם. משום שראה קולן מצפצפין בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. ובזה נהפך מקללה לברכה. ואמר מה טובו אהליך יעקב. וכן אז"ל הקול קול יעקב והידים ידי עשו. שכל זמן שהקול קול יעקב אין הידים ידי עשו. והנה לכאורה קשה, דמהיכן דרשו ז"ל כן שכל זמן שהקול קול יעקב אין הידים ידי עשו, והכתוב אומר להפך, הקול קול יעקב והידים ידי עשו. והיאך הוסיפו רז"ל מלת אין בקרא אשר לא כתוב. ושמעתי תי' לזה שרז"ל דרשו זה מדכתיב הקל חסר וי"ו הקל. ור"ל שכל זמן שקולו של יעקב קל, אז הידים ידי עשו. ואנא עבדא דסגינדא קמיהו דרבנן נ"ל לפרש קרא כפשטיה. עפ"י משו"ל במדרש שיר השירים שהקדוש ב"ה אוהב וחפץ בתפלתן של ישראל מאד וחביבה לפניו, וכשרוא אותם שאינם פונים אליו ואינם באים לתפלה לפניו, מה עושה הקב"ה עמהם מגרה בהם החיות אלו אוה"ע, ומצירין להם, ומתוך כך זוכרים אותו, ובאין לצעו' לפניו בתפלה ותכף מרחם עליהם. ואם כן לפי זה קרא כפשטיה, הקול קול יעקב אימתו, בזמן שהידיים ידי עשו. שע"י שיד עשו נהייתה בהם, אז הקול קול יעקב שהוא הגורם להם להיות צועקים לפניו ית'. שוב ה' האיר את עיני וראיתי שכן פירשו הפסוק הזה בירוש' דמסכת ברכות ושישו וכו' שכוונתי לדעת קדושים.

באופן שתנאי הא' להיות תפלתו נשמעת, צריך לבא לבה"כ ולקבוע מקום לתפלתו וכמש"ל כל הקובע מקום לתפלתו אלהי אברהם יהיה בעזרו. ואויביו נופלים לפניו וזהו דקאמר ה' לי בעוזרי, ע"י שאני קובע מקום לתפלתי. ועל ידי זה ג"כ ואני אראה בשונאי, שאויביו נופלים לפני. וגם יתפלל בכוונת הלב. ויודע ומבחין לפני מי הוא עומד לפני ממ"ה הקב"ה היודע מצפוני לבו. יזכור הבן אדם אלו הוצרך לבקש איזה בקשה הצריכה לו מאד מאת המלך ב"ו כמוהו, ומוכרח לעמוד לפניו להתחנן לו ולבקש מלפניו מאי דאיהו בעי, פה אל פה בלי שום מליץ, כמה וכמה ילבש חרדה ורתת, ומתיירא מאד בדברו אתו שלא יכשל באיזה דברים שאינם הגונים לאמר לפני המלך. ואם ירגיש המלך על זה העומד ומתחנן לפניו שכל דבריו הם משפה ולחוץ וגונב דעתו לפי שעה בדברים עד שיעשה חפצו ובקשתו, הנה בודאי דמלבד דאינה נעשית בקשתו, אלא אדרבא בן מות הוא. על שזלזל במלך. נמצא שבא להרויח אדרבה הפסיד. והלאי שתהי' יציאה כביאה. אם כן ק"ו בן בנו של ק"ו כי יקום להתפלל לפני אלהי האלהים ואדוני האדונים, כי יוצר הכל הוא, וכל העולמות כאין נגדו. ומה היתוש הנתוש הזה. אם מוח לו בקדקדו שלא יאחזנו פלצות כי יכיר שפלותו וקוטן ערכו. כ"ש אם זכור יזכור כמה לו עונות וחטאות. אזי אם יבא עמו במשפט. ומה גם בשומו אל לבו ונפשו כי משארות עונותיו ואשמותיו צרורי' בשמלותיו על שכמו ואיך ישא פניו לבקש בתפלה מאלהי עולם ה' שיעשה חפצו, תחת אשר הכעיסו. ויתן לו את שאלתו ובקשתו ולא תכסנו כלימתו כדי רשעתו. גם יאמר אל לבו אלו קרבני המקום ונבא יחדיו למשפט ואם ירשיע אלהים אותי או אזכה בשופטי לתת את שאלתי ידעתי כי לא ינקני. כי כמה לי עונות וחטאים ומי שם פה לאדם בליעל איש און לבקש מלפניו. מי אשר חטא לו ולא תאלמנה שפתיו. גם אשר דעת קנה גם כי צדיק

תמים יהיה הלא לא יבצר ממנו השערת גדולתו ית' להיות חל מלפניו על בלתי עצור כח להתפלל באמת. באמור הלא אימתו יתברך יבעתתני. גם כי אבחרה דרכי עמו. כי מי בשחק מכל שרפי קודש יערוך אליו תפלה נאותה לפני גדולתו יתברך. ומה גם עתה איש האדמה. וכאשר נשאו ק"ו זה, ומה מלאכי השרת שלא אמרו לפני ית' בלתי אם ג' תיבות קק"ק מרוב יראה ורעד וחלחלה תיתך אש זיעתם עד דנהר דינור נגד ונפק מהם, אנחנו בני אדם עאכ"ו. באופן כי השם פניו לערוך תפלה לפני האלהים כאלה יעשה. אחד שיהיה נבזה בעיניו נמאס, ככל שואל וכעני כי יעטוף לפני מלך גדול כי יעשה עמו צדקה, ככה יתן אל לבו כי ריקה נפשו מכל טוב וזכות, ובלתי כדאי לקבל מאתו ית' טוב, אם לא בתורת חן וחסד. שנית ישים נגד עיניו עונותיו. כי יחרד וילפת פן תנגדנו מדה"ד הקשה מלתת לו את שאלתו ובקשתו על אשר חטא על הנפש. ואדרבה תהפך לו לאויב. על כן ישפוך לפני קונו שיפן ברחמי אליו במדת רחמי וברוב חסדיו. ומי לבו גדול ממשה אדון הנביאים שאין כמוהו צדיק בארץ והתורה מסהדית עליו שלא קם נביא כמוהו. ועכ"ז אמר בתפלתו ואתחנן אל ה' כי לא שם לבו היותו כדאי לקבל טוב על זכותו. אלא שם עצמו מאותם שנאמר עליהם וחנותי את אשר אחון אעפ"י שאינו הגון. וכמו שאז"ל שיש אוצר להקב"ה לתת ממנו למי שאין לו משלו זכות. ומשום וחנותי את אשר אחון. וזהו שאמר משה ואתחנן החשבתי את עצמי בגדר אשר הוא ית' נותן מתנת חנם. וגם אמר אל ה' כי שמתי פני אל שם הרחמים יפן ברחמי ולא אל מדת הדין. וע"כ בקשתי לי עת רצון. והשתא אתה דן ק"ו, ומה אדון כל הנביאים שהיתה תפלתו בוקעת רקיעים כחבר חדה עכ"ז לא סמך על זכותו בתפלה, ונתיירא ממה"ד לעמוד כנגדו בתפלתו. כדכתיב כי יגורתי מפני האף והחמה. א"כ אכן הדיוטות אנו, ונחנו מה כנגד משה רבם של כל ישראל עאכ"ז שיש לבו ליזהר מאד בתפלתו. והלואי שישים האדם דעתו וכוונתו בדברי התפלה מה שהוא מוציא מפיו. אשר כל מלה ומלה אשר תקנו לבנו אנשי כה"ג ע"ה לא יערכנה זהב. ויקרה מפנינו, ונוקבת חלל הלב והיה למים, אם מרגיש במה שמוציא מפיו. ובודאי אם אכן הוא ימוח ונמס. אכן זאת העומדת לנגדו של אדם יען שאינו מתפלל במתון ובישוב הדעת. אלא במהירות ובהלעט! ומרוב המהירות אינו יודע מה שמוציא מפיו ובא להתפלל כמצות אנשים מלומדה, מנהג אבותיו בידו, ותפלתו קבע כאלו חק הוא עליו לבא בכל יום להתפלל דברים לקחתי. תני חדא ופארי תלתא אחד למעלה וז' למטה. והוי כמשא כבד עליו להתפלל מהר ולצאת, להיות פונה על עסקי עוה"ז. ולו חכמו ישכילו זאת, דהאידינא בזמן גלותינו וחרבן בית קדשנו, לא נשאר לנו לחיותינו כהיום הזה כי אם התפלה הזאת שאנו מתפללים בכל יום. ומאחר שאנו יודעים שכל חיותינו תלוייה בתפלה. איך לא נתפלל תפלה נקייה וזכה וברה. שהיא מעלתה רמה ונשגבה מאד ויסודה במרומים. ועושה רושם למעלה בעולמות העליונים להיות נקשרים ומתחברים יחד. כמה וכמה מלאכי מרום עומדין ומצפין לתפלותיהם של ישראל שמהם יוצא להם חיות ומזון. גם המלאכים הגדולים העומדים במחנה שכינה לוקחים התפלות וקושרים כתרים בראש אלהי הצבאות יושב הכרובים. ועל ידי זה מורידים שפע רב מלמעלה למטה. וזהו כונת הכתוב שאמר וקווי ה' יחליפו

כח. דלכאורה קשה דמאי לישנא דקאמר יחליפו כח וכי קנין חליפין יש כאן. אמנם עפ"י האמור א"ש ונכון, דישראל נותנים כח בתפלתם למעלה ועי"ז ירד לישראל ג"כ כח ושפע רב מלמעלה. וזהו ממש יחליפו כח. זה נותן מכוחו לזה וזה נותן מכוחו לזה. שמחליפין זה עם זה. וכיון שכ"כ עושה התפלה רושם למעלה, הלואי שיתפלל האדם כל היום כולו ואל תהי כמשא כבד עליו. וכך היה מנהגם של חסידים הא' להיות שוהין שעה א' קודם תפלתן ושעה אחר תפלתם. היו שוהין שעה א' קודם תפלתם, כדי שע"ז תהיה דעתם מיושבת. ויכולים אז לכיון לבם לאביהם שבשמים. ואחר תפלתם ג"כ שוהין, כדי שלא יראה שהתפלה עליהם כמשוי. ואל יאמר אדם איך אני יכול להתעבב כ"כ בבה"כ, והוא צריך אני לצאת מהר כדי למצוא טרף ומזון לביתי, ומתי אני אעשה לביתי, ותלו בי טפלי, ומאור הבקר עוללים שאלו לחם. אף אתה אמור לו, אי מהא לא ארייא. חדא דכבר אז"ל דמלאכתו נעשית ע"י אחרים. ועוד השלך על ה' יהבך. כי הוא המכין טרף ומזון לכל בוראיו. ובודאי כשרוא' אותך שאתה עסוק בעבודתו, אין מחסור לה'. דבשע' מועטת שאתה יוצא להרויח כדי להתפרנס אתה וביתך, תכף ומיד ממציא לך הקב"ה יש מאין. פרנסתך ופרנסת אנשי ביתך בריוח ולא בצמצום.

אמנם לכל זה צריך תנאים רבים. שצריך להתפלל מתוך שמחה של מצוה. ולא תתפלל לא מתוך עצבות. ולא מתוך עצלות. ולא מתוך שיחה בטילה. ולא מתוך קלות ראש. ולא מתוך שכרות. ולא מתוך הלכה שאינה פסוקה. ולא ישמע קולך בתפלת לחש. ואפילו בראש השנה ויום הכפורים כידוע מדברי האר"י ז"ל. דאפילו לאזנו לא ישמע קולו. ותזהר מצד שלא תזרוק שום ברכה מפין בלי כוונה, דהוי בכלל ברכה לבטלה. ועובר על לא תשא וגו'. וקודם שתלך לבה"כ כה תאמר, ליקב"ז לאקמא שכנינתא מעפרא, וליחדא שכי' עם קב"ה בדוועא ימינא, והריני מקיים מ"ע של ואהבת לרעך כמוך, שכל תרי"ג מצות תלויים בה. ומכ"ש שלא תדבר בבה"כ בשעת התפלה שום שיחה בטילה ושיחת חולין. דמאן דמשתעי בבי כנישתא בשעת התפלה, מחזי קלנא בשכנינתא ח"ז, ולית ליה חולקא באלהי ישראל. וילך במרוצה לבה"כ. ויבדוק מנעליו שלא יהיה בהם שום לכלוך וטנוף. וע"ז הזהיר שלמה בחכמתו ואמר שמור רגליך באשר תלך לבית האלהים. וכתב הרוקח שטוב לאדם שאינו יכול לטבול כל גופו במים, שישפשף יריכיו וערותו במים לטהר מן הקרי הדבוק בו. וכ"כ בספר החסידים שישים האדם אצלו מים בלילה, שאם יראה קרי ואינו יכול לשפוף עליו ט' קבין יקח מים וישפשף סביב לערוה. וגם צריך לבדוק המכנסים שלו אולי יש בו שום רושם צואה דבוק בו. וטוב שיהיה לו מכנסים מיוחד לתפלה. וכן ראיתי לאנשי מעשה שמתפללין במכנסים המיוחד לתפלה דוקא. ולא יכנס לבה"כ ועמו בחגורתו סכין. שהתפלה סגולתה להאריך, וסכין לקצר, ויזהר ג"כ להתפלל עם הצבור, כדי שלא יחסר בכל יום מצ' אמנים וד' קדושות ועשרה קדישים ומאה ברכות. ואז נקרא צדיק וצריך ליתן צדקה קודם שיתפלל, כדי לקיים אני בצדק אחוזה פניך. והאר"י היה נוהג לתת צדקה כשהוא אומר ואתה מושל בכל. כי בכל הוא היסוד הנקרא כל. והוא הנותן צדקה לשכינה. וגם יכוין במלת בכל אל השכינה הנקראת בכל. בסוד בת היתה לו

לאברהם ובכל שמה. שהוא שם ב'ן העולה בגי' בכ"ל. וצריך ליתן מעומד. ויתפלל בשמחה. רק כשיזכור עונותיו יבכה ויעביר הדמעות על מצחו. ויאמר יכבו הדמעות אלו לחרון אף ה'. ואז נמחקים העונות הרשומים על מצחו. ויכוין ששערי דמעות לא ננעלו. ויתפלל בהכנעה גדולה. ובשפל קול התחנה. ולא בקול צווחה רבה. ויתפלל מתוך הספר. כדי להסיר המחשבות הזרות הבאות לו בתוך התפלה. וכבר רמזו זה ז"ל בקרא דכתיב אמר עם הספר ישוב מחשבתו וגו'. וכשאינו מתפלל בתוך הספר יסגור עיניו. ויהא תמיד במחשבתו כאלו אש גדולה סביביו. ויחבק ידיו זו ע"ג זו ימינא ושמאלא כדי למתק הדין שהוא השמאל. ולא יוציא הב' גודלים לחוץ. ויזהר שלא לרוק. ולא יכניס אצבעו בתוך אזנו, או חוטמו. כי לאלו צריך נטילה. וקודם שיתפלל יבדוק במקום שעומד אם יש איזה צואה, או מי רגלים. שאסור להתפלל כנגדם. גם מתנאי להיות תפלתו נשמעת, שינער כפיו מן הגזל. וכמו שכתב רבינו סעדיה גאון ז"ל, שהאוכל דבר גזל או גניבה, או שעושה שכר שכיר, ומשאו ומתנו שלא באמונה, אין תפלתו נשמעת. וכל תפלה שאין בה גזל, הרי היא תפלה זכה. ושיש בה גזל הרי היא תפלה עכורה. וכך אמרו חבירינו לאיוב, אם און בידך הרחיקהו ואל תשכן באהליך עולה, וכן הנביא צווח ואומר ידכם דמים מלאו וגו', גם כי תרבו תפלה אינני שומע. ודורש דמים מלשון מעות. ומכ"ש אם הוא לבוש בגדים חמוסים ומתגאה בהם, והם נקראו בגד בוגדים. וכל זמן שהוא עומד ומתפלל באלו הבגדים מעורר עליו חטאיו ופשעיו וזורקים תפלתו לחיצונים. גם צריך שיהיה עניו. ואז אין תפלתו נמאס. וכמשו"ל. ואין ספק שאם נזהר בכל האמור לעיל, אין תפלתו חוזרת ריקם. ומה נעמו דברי חז"ל שאמרו שכל האומר שירת הים בכונה ובלב שלם ובשמחה, כאלו אותה שעה יצא ממצרים. שנמחלי עונותיו. וכיון שנמחלו עונותיו, שוב אין שטן לקטרג על תפלתו מאחר שלא נשאר בידו שום עון. ואין מקום עוד לשטן לקטרג. ואז בודאי שתפלתו נשמעת ולא יחזור ריקם מלפניו ית'. ואעפ"י שאמרו שמזים שחרב בה"מ ננעלו שערי תפלה, מ"מ הרי אמרו שערי דמעה לא ננעלו. ועוד נלע"ד דלא נאמר זה אלא כשמתפלל ביחיד, אבל תפילת צבור לא ננעלו שערי תפלה. וכך דייק לישנא דקרא דקאמר גם כי אזעק ואשוע סתם תפלתי, לשון יחיד. והא דכתיב סכות בענן לך מעבור תפלה, היינו גם כן ליחיד, אבל הרבים כבר כתב הרמב"ם בהלכות תשובה דכל זמן שהצבור צועקים בלב שלם מיד הם נענים. ויש בהם כח להסיר הענן ולהכניס תפלתן למרום. והראייה שאפילו גז"ד של צבור שנחתם מתקרע. ועוד מצאתי תרופה מלבד מה שאז"ל ששערי דמעה לא ננעלו. והוא שכל טעם ששערי תפלה ננעלו משום חורבן בית אלהינו. מ"מ הרי אז"ל כל העוסק בתורה ובג"ח ומתפלל עם הצבור אמר הקב"ה כאלו פדאני לי ולבני מבין אוה"ע. וכבר ידוע שאחר החרבן ליכא תורה ועבודה וג"ח. וכמ"ש הב"י בחו"מ סי' א'. ובטולם גרם חורבן בית אלהינו וננעלו שערי תפלה. וא"כ זה שיש בידו תורה וג"ח ומתפלל עם הצבור שהוא במקום עבודה והוי זה כאלו נבנה בה"מ בימיו, ושוב אין שערי תפלה ננעלים לפניו. ואיש כזה בודאי תפלתו נשמעת.

והנה הצר הצורר, יען שהוא יודע שכל חיותינו וקיומינו בעולם בעבור התפלה, ונמשך לנו ממנה תועלת גדול בעוה"ז ובעוה"ב, ולו נמשך נזק גדול שמתשיך כחו בכח תפילתנו. וע"כ עושה כל מאמצי כחו, וכל טצדקי עביד, להפיל לאדם ברשתו שלא להניחו להתפלל כראוי וכהוגן. כדי ליקח הוא וכת דיליה את תפלתו ליהנות ממנה. ראשונה, מה שאני רואה רעה חולה שבדור היתום הזה, שהדיוט קופץ בראש. שעומד ש"ץ שאינו הגון. ועל הרוב אינו יודע אפי' פירוש המלה. ומכל שכן אם אינו מוחזק בעיני הבריות שהוא ירא שמים. איך יעמוד להוציא י"ח. היתכן אם יש לאדם איזה תביעה ובקשה מהמלך, ישלח לבקשה ע"י מי שהוא שונא למלך. ואדרבא אם היתה דעתו ליתנה, כיון שבא זה השליח לבקשה מלפניו, יזכור שנאתו עמו ושוב לא יתנה. ואדרבא יצא לו סכנה בשליחות זו. כי הנכון והראוי לחפש על אדם א' שהוא אהובו של מלך. שאז אפילו שלא היה רוצה לתת לו בקשתו של זה, עכ"ז בעבור אהובו שלא יחזיר פניו ריקם נותנה לו. ומאד מאד יש להפליא על הש"ץ הזה, דאיך מכניס עצמו בספק סכנה, ומזיק עצמו ולאחרים עמו. כיון שידע בעצמו שאין בכחו לעמוד בהיכל המלך. ומה לו בצרה הזאת ליקח בידו קרדום ולהכות עצמו בו. גם אני תמה על מנהג הרע הזה שכל יום ויום מוכשלים בו. ולית מאן דימחי בדידיהו. שמתפללין במנין עשרה סמוך למנין אחר, ומתבלבל דעתם של אלו ואלו. בענייני אמנים וקדישים. אחד מכאן וא' מכאן. ואיך יתכן שיוכל האדם לכיון בתפלתו, וקול הצעקה מכאן ומכאן. וכבר מהר"א ז"ל מכלל התקנות אשר עשה בגזירת נח"ש, שלא יתפללו מנין סמוך למנין. אלא צריכין להיות רחוקים זה מזה עד שלא ישמע קולם אלו לאלו כדי שלא תתבלבל דעתם.

ועוד שלא זו היצה"ר משם עד שיפיל קטטה ביניהם. אם בעבור עליית הס"ת, אם בעבור העלכון שמתעלבים בכה"כ. וכל כוונתו להוציאם מבה"כ בפחי נפש. וא"כ אם חכם אתה תבא אליו בלט ובגניבת דעת לדחותו מעליך לפחות בשעת התפלה והבא ליטרהר מסייעין אותו. גם קודם שיתחיל להתפלל יסיר ממנו כל המחשבות הזרות. ויפנה דעתו לחשוב בעבודת בוראו. ויקשור מחשבתו בו ית' דוקא. ואל ישגיח על שום מונע. וזהו שהזהיר אדוננו דוד המע"ה לבנו ידידו וא"ל, שלמה בני. דע את אלהי אביך ועבדהו. דלכאורה אינו מובן לדברים אלו. דמי יוכל לדעת את ה': ואריסטו ראש הפילוסופים אמר אילו ידעתי הייתי וכו'. אמנם נלע"ד דהאי דע מלשון וידע האדם מלשון חבור. והכי קא מצוה דוד לשלמה בנו וא"ל, דע את אלהי אביך. דהיינו התחבר עמו ולא יעבור זר ביניכם. ר"ל שתקשור כל מחשבותיך בו ית' דווקא. ואז תוכל לעובדו כראוי. דאם עבר זר ביניכם, דהיינו המחשבות הזרות. אז לא תוכל לעובדו כראוי. עוד יש לפרש דכוונת דהע"ה לומר, לא תסבור שמלך ב'ו' לפניך ואתה יכול לפתותו בדברים, אעפ"י שלבך אינו שלם עמו, ואתה יכול לגנוב דעתו ולעמוד לפניו לומר אחד בפה ואחד בלב, כדי שתעשה רצונך ממנו לפי שעה. אבל אלהי אביך אינו כן. אלא שהוא יודע מצפוני לבו של אדם. ואינך יכול לבא לפניו אחד בפה ואחד בלב. וכיון שאתה יודע אלהי אביך, אז תוכל לעובדהו בלב שלם. אבל אם לא עלה על לבך ידיעה זו. לא שייך לעובדו בלב שלם. שהעקר שידע האדם קודם שיתפלל לפני מי הוא עומד, ומתפלל ומי הוא שנותן לו בקשתו. דאם הוא אינו יודע לפני מי הוא עומד

ומתפלל, בודאי כל תפלתו אינה אלא בעבור הבריו'. שיראו בו עומד ומתפלל שחרפה וכלימה היא לו אם אינו מתפלל. שיאמרו עליו שאינו מכלל בני ישראל. א"כ כל תפלתו אינה אלא בעבור הבריות ולא לש"ש. וזהו דקאמר בתחלה דע את אלהי אביך ואח"כ עובדהו. לו ולא לאחרים. הם הבני אדם. ואל יחוש למלעיגים עליו כשרואין אותו שמאריך בתפלתו. ויאמרו עליו שהוא משקר וצבוע ועושה כן כדי לגנוב דעת הבריו' והמשובח בעיניהם מי שמהיר בתפלתו. אלא הביטה לתועל'. עצמך ונפשך. שכמה וכמה יוצא לך תועלת וטובה כפולה מהתפלה ההגונה לפני המקום.

בא וראה כמה התפלה חביבה לפני המקום. שאז"ל במדרש שאמרו ישראל לפני הקב"ה עניימ אנחנו ואין לנו להביא קרבנות. א"ל דברים אני מבקש ואני מוחל לכם. ואין דברים אלא תורה. שנאמר אלה הדברים. אמרו לו אין אנו יודעים. א"ל בואו והתפללו לפני ואני מקבל תפלתכם. והתפלה נק' עבודה שלב. ובעבודה זו חפץ הקדו' ב"ה. וזה מצינו מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים. מן התורה דכתיב ולעובדו בכל לבבכם. וכי יש עבודה בלב אלא זו תפלה. מן הנביאים דכתיב ונשלמה פרים שפתינו. ר"ל נשלמה לאל בתפלה שהיא ניב שפתותינו מקום קרבנות פרים. מן הכתובים דכתיב אלהך די אנת פלח ליה וגו'. וכי יש פולחן בבבל. אלא זו תפלה גדולה תפלה שמבטלת את הגזרה. שכן מצינו ביחזקיהו מלך יהודה שנתבטלה מעליו גזירת המיתה בתפלתו. דכתיב שמעתי את תפלתך. ומי שהוא גומל חסדי' יהא מבושר שתפלתו נשמעת. ואמרי' בגמ' שערי תפלה פעמים פתוחים פעמים ננעלים. וכן אר"י בר חנינא בן חלפתא ואני תפילי לך ה' עת רצון. עתים מזומנים יש לה לתפלה. ובשם רב אידי אמרו שערי תפלה אינם ננעלים לעולם. עוד אז"ל ואני תפילי לך ה' עת רצון. מיד ענני באמת ישעך. בזמן שתפלתו של אדם ככוונה היא עת רצון ותפלתו נשמעת. וכוונתו שאדם קורא להקדוש ב"ה באמת תפלתו נשמעת. שנאמר קרוב ה' לכל קוראיו לכל אשר יקראוהו באמת. עוד אז"ל אימתי עת רצון, בזמן שהצבור מתפללין, וכתיב בעת רצון עניתך. ועוד אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע אמרי האזינה ובשעה שאין בי כח לעמוד לפניך בתפלה, התבונן מה בלבי. וכתיב ויבא המלך דוד וישב לפני ה'. וכי יש ישיבה לפני הקדוש ברוך הוא. הלא אין מתפללין אלא מעומד, אלא שישב דעתו ויכוין לבו בתפלה. אמר ר' שמואל אם כוונת דעתך בתפלה תהא מבושר שתהא נשמעת תפלתך, דכתיב תכין לבם תקשיב אזנך. וכתיב בעזרא הכין לבבו ויתן לו המלך כיד ה' הטובה עליו. וכן ביחזקיהו כתיב כי כל לבבו הכין לדרוש את ה'. וכתיב שמעתי את תפלתך. א"ל הקדוש ב"ה לדוד אתה כוונת לבך בתפלה אני אכין את כסאך לעולם. וצריך שיתן עיניו למטה ולבו למעלה. וחייב אדם לנענע עצמו בתפלה על שם שנאמר כל עצמותי תאמרנה. ויראה כאלו השכינה כנגדו ויחזיר פניו אל הקיר כדכתיב ויסב חזקיהו פניו אל הקיר. אמר ריש לקיש כל המאמץ עצמו בתפלה מלמטה אין לו צרים מלמעלה. גדולה תפלה שהקדוש ב"ה שומע תפלתן של ישראל ומרחם עליהם בעת צרתם. וכל האבות והנביאים סדרו תפלה לפניו בעד העולם ובעד בני ישראל עמו ושמע תפלתם. וכן עשו הצדיקים שבכל דור ודור שהתפללו בלב שלם והקב"ה שמע תפלתם. וכתב הגאון בעל מנורת המאור וז"ל ומובטח לנו כי כשיתפללו ישראל והמובחרים שבהם בכל דור ודור ויבקשו מהקב"ה שיזכור להם ברית אבות, וברית י"ג מדות שהודיע סודם למשה רבינו ע"ה. שהם מדות שאינ' חוזרות ריקם כשיתפללו

בתשובה בלב טהור, ואעפ"י שהאל עונה לאדם המתפלל בעת צרתו ויותר היא מקובלת אם מקדים תפלה לצרה, וכדאז"ל בגמ' לעולם יקדים אדם תפלה לצרה שאלמלא לא הקדים אברהם תפלה בין בית אל ובין העי לא נשתייר משונאיהם של ישראל שריד ופליט. ולע"ד שזהו רמז דוד ברוח קדשו ואמר ואני תפלתי לך ה' את רצון וגו' כלומר עת רצון שעדיין לא נגזרה הגזרה, לאפוקי אם נגזרה הגזרה דאזתה שעה אינה עת רצון. עוד שמעתי משם רבני אשכנז ז"ל בכוונת דוד באומרו ואני תפלתי לך ה' עת רצון, דהכוונה דאם האדם רוצה לבקש מהקב"ה איזה בקשה טובה, ולפי דעתו שהיא טובה לו ומתחנן ומתפלל להקב"ה שימלא חפצו ורצונו באותה בקשה אבל לפי האמת גלוי לפניו ית' שזאת הבקשה שמבקש זו אינה טובה לו, ואדרבה יוולד ממנה לעתיד נזקין וחבלות. כההוא עובדא דשמע ר"מ לההוא גברא דקא מתפלל ומתחנן לפני המקום שתהיה בת פ' בת זוגו וגבר בתפלה ולקחה, ולאחר כמה חדשים שמע להאי גברא דקא צווה להיות ניצול ממנה, מפני שהיתה לרעתו ומצערתו הרבה, וא"כ זהו דקאמר אדונינו דוד ואני תפלתי לך ה' עת רצון. ר"ל עת שהוא רצון שלי שזהו רצוני שאני רוצה. שזה שאני מבקש הוא טובה לי. אבל אתה ה' אלהים ברוב חסדך ענני מה שהוא באמת ישעך לי. ואל תשגיח על דברי מה שאני מבקש. יען שאלהים אתה ידעת מה שהוא טוב לי, אתה הוא היודע ולא אני. והטוב בעיניך עשה עמי, לא הטוב בעיני. ואל יאמר אדם הרי התפללתי כראוי ולא נעניתי, כבר אז"ל שאפילו התפלל האדם ולא נענה, יחזור ויתפלל. שנאמר קוה אל ה' וגו' וקוה אל ה'; כי יתכן אותה העת שהתפלל היה עת זעם, ועתה עת רצון. ואפילו לאדון הנביאים א"ל הקדוש ברוך הוא פני ילכו והניחותי לך, המתן לי עד שיעברו פנים של זעם, ועוד שאולי לא כוונת יפה בתפלתך, דאם כוונת ועשית כל תנאים האמורים לעיל, אן ספק אצלי שאין תפלה כזו חוזרת ריקם. ואם יש עכוב הוא ממך, ולא ממנו ית' ה' יזכנו לעובדו בלבנו בלב שלם כיר"א.

שער השמים

זיל קרי בי רב מה שהעיד הכתוב על בחיר שבאבות יעקב אע"ה. ויאמר מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלהים וזה שער השמים. וכבר אז"ל על פסוק ואהי להם מקדש מעט, אלו בתי כנסיות שבח"ל, שהשכינה מצויה בהם תמיד, כמו בית המקדש. ועוד אז"ל א"ל לר"י איכא סבי בבבל תמה, דהא כתיב למען ירבו ימיכם על האדמה כתיב. כיון דחזי דהוו מקדמי ומחשכי שחרית וערבית עכ"ל. ויש לפרש עוד מקדמי ליכנס לבה"כ, ומחשכי לצאת מבה"כ. דהיינו שמאריכין בתפלתם ושוהין שעה אחת קודם שמתפללין, ושעה א' אחר התפלה. וכבר אז"ל המאריך בתפלתו מאריכין לו ימיו ושנותיו. ואם כן שפיר קאמר כיון דהוו מקדמי ומחשכי ככי כנשתא היינו דאנהייא להו. דע"י שמאריכין בתפלה זכו לאריכות ימים. אבל סגולת א"י שאף על פי שאינם מאריכין בתפלה יש להם אריכות ימים. ובזה הותרה קו' הרי"ף שהקשה דמה תי' לו משום שמקדמי זכו. והרי עדיין ק' דהכתוב אומר על האדמה והוא תיר' משום דעתידין בתי כנסיות ליעקר ולהיות בא"י. ולדידי הדברים כפשטן וכמ"ש דע"י שמאריכים בתפלתם. ושוהין שעה א' קודם תפלתם כדי להתפלל בכוונה

ששתים אלו הם סיבה לאריכות ימים.

אחי ורעי, בואו וראו מעשה שטן כמה כוחו גדול, יותר מבלעם. כשרואה לעם בני ישראל שוכן לשבטיו על התורה ועל העבודה, ומוכים ומעונים בצרת השעבוד המצוייה בהם מכל האומות, ועם כ"ז מרבים בצדקות ה', ומזילים זהב וכסף מכיסם יותר מכדי יכולתם. ואו' בדעתו מי יוכל להזדווג עם אומה זו. וירא כי לא יכול להם מה עושה הולך ומסיתם בעבירה אשר בעיני הבריות קלה, ואין בה כ"כ אסור וממציא להם פתחי ההתר, ואדרבה מראה להם שמצוה קא עבדי. רשע מה הוא אומר. ואתה בן אדם מה לך לבא לבה"כ בשבתות וי"ט כי מרבוי העם בבואם אתו לידי קטטות ומריכות. ויהיה סיבה לדבר דברי חול בשבת ולדבר בבית הכנסת בשעת התפלה. ואינם זוכרים בשעת כעסם ומריבם דברי הזוהר הקדוש שצווח ואומר, ווי על מאן דמשתעי בבי כנישתא ואחזי קלנא בשבתא, ולית ליה חולקא באלהא דישראל. ואם כן הטוב והישר לך להתפלל כמניין באחד מבתי החצירים, ולצאת במהרה לביתך לשלום, ולא יצא שום תקלה על ירך בבואך אל הקודש. ולפחות הוי עבירה לשמה. ועוד מלבד זה אלא שביום השבת מאחרים העם לצאת מבית הכנסת, ועי"ז נמשך לך נזק בגופך מחמת דלא טעים מידי בצפרא, ומפסיד ג"כ עונג שבת וי"ט. ודי לך במה שאתה נוהג לבא לבה"כ בימות החול. באופן שמראה לו תומה במה שלא יבא בשבת וי"ט לבית הכנסת. וחסיד מקרי. והן בעון שרבים נכשלו בהסתה זו שנמנעו לבא לבית הכנסת בשבת ובי"ט. וביני ביני נהייתה קנאת איש מרעהו בדבר הזה. וכל עיני ישראל רוב היחידי ק"ק אינם מתפללין בבית הכנסת בשבתות ובי"ט. ומניחים ביתו של הקב"ה ריקם מבלי רוב עם הדרת מלך. ונשאר קצת מדלי העם בבית הכנסת. ולא ידעתי איך מלאם לבם להלוך בעצה זו שאינה טובה למעט בכבוד והדרת מלכו של עולם. ואיך לא יחושו שבראותו יתברך את ביתו שאינו מהודר ברוב עם. יבא ח"ו לידי כעס עליהם. באומר מה מצאתם בי עול כי רחקתם מעלי. מדוע באתי ואין איש קראתי ואין עונה. ואפי' סתם בשר ודם אם קרא לאוהביו להזדמן בביתו ביום שמחה שלו ורוב הקרואים לא באו, כמה וכמה קשה הדבר בעיניו. ומצטער על שלא שמחו בשמחתו וכמעט שלזאת הסבה יהיה שונא עמהם. ק"ו בן בנו של ק"ו שקול ה' בכח. שמכריז ואומר כי ביתי בית תפלה. והנביא מכריז ואומר דרשו ה' בהמצאו דהיינו בבית הכנסת ואין מי שמטה אזנו לשמוע קול הכרוז הזה. הא ודאי האיש הזה נשאר באחריות הוא ותפלתו. וכבר אז"ל דאין תפלתו של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת. וכן אז"ל כל מי שיש לו בית הכנסת בעירו ואינו נכנס שם להתפלל נקרא שכן רע. ואטה למשל אזני למלך בשר ודם שהזמין לעבדיו לבא לפניו יום פ' כדי לסעוד עמהם, ויתן להם מתנות מה שלבם חפץ, ומבקשים הימינו, ובאותו היום שנקראו לבא לפניו, הלך א' מן הקרואים וסעד אצל א' מעבדי המלך בביתו. ולא בא עם הקרואים שלא לישב עם רואי פני המלך, והלך חשיכים אצל עבד א' כמוהו. היש לך חסר דעת מזה. שמלבד שאבד המתנה טובה אשר היה מבקש מהמלך, אלא גם גרם נזק לעצמו שהמרה את פי המלך שקראו לבא ולא בא. ואין לך סכל ופתי כאיש הזה שלא רצה להקביל פני

המלך. ולהיות אהוב עם המלך. והלך ונעשה אהוב לא' מעבדי המלך והניח העיקר ותפס את הטפל. והנמשל ידוע, שהקדוש ב"ה תמיד קורא לבני ישראל עם קרובו לבא אל ביתו במקום שהוא שרוי שם. ובפרט בשבתות וי"ט. שכבר גילה לנו איש האלהים האר"י זלה"ה דבשבתות וי"ט יש גילוי לשכינה יותר מימות החול בבית הכנסת. ואפי' רבו של אדם חייב האדם להקביל פניו בשבתות וי"ט. כדכתיב מדוע את הולכת אליו לא חדש ולא שבת. כ"ש וק"ו שחייב להקביל פני השכינה אדון הכל ב"ה. ואיך יפסיד האדם מתנה טובה כזו הקבלת פני שכינה משום טענות רעועות של היצה"ר. דאם הוא מאוז"ל כל בי עשרה שכינתא קדמא ואתיאי. ואדרבה קדושת בה"מ גדולה מקדושת ביהכ"נ. אף אתה אמור לו דזה דווקא נאמר על הת"ח העוסקים שם בבית המדרש. וכדאז"ל מצלינא היכא דגריסנא. אבל לא לשאר העם שאינם לומדי' שם. הא ודאי דלגבי שאר העם בית הכנסת עדיף. חדא משום ברוב עם הדרת מלך. ועוד הרי כתיב הן אל כביר לא ימאס. ועוד דבית הכנסת דידן דין בית המדרש יש להם שתמיד יומם ולילה לא ימושו ד"ת משם. ותורה דרבים היא שם תמיד. נמצא אדרבא בית הכנסת דידן הוי בה תרי קדושות, קדושת בית הכנסת, וקדושת בית המדרש ועוד אפי' לפי דעתך מה תענה בימים הנוראי' והאדירים ראש השנה ויוה"כ שהם עיקר ויסוד לתפלות כל השנה, שאתה מניח בה"כ הקדו' והנורא, והולך ומתפלל בבתי החצירים. ואינם בית מדרש הקבוע. ועוד שמלבד זה שעל ידי שנשארו בבה"כ אנשים מועטים ודלים, נמשך מזה ח"ו עלבון לתורה. שהס"ת פתוח ועומד עד אשר ימצאו איזה עולה ולא ימצאו. שכל עיני העדה ליתנהו בבה"כ. ואיה כבוד התורה מה שמכריז הש"ץ ואומר ותנו כבוד לתורה גלה כבוד.

ומה שטוען המסית, שחס עליוך שלא תבא לידי היזק בהתעכבך בבה"כ, משום דלא טעים מידי בצפרא. אף אתה אמור לו, שומר מצוה לא ידע דבר רע. ששיבת בה"כ מצוה. ועוד דמעיקר' שקר הוא טוען. דלמרבה מתעכבין בבית הכנסת יותר מהתפלות שבבתי החצירים חצי שעה. ובחצי שעה זו לא יולד ממנה שום נזק. וכי לא ניחא ליה לאיניש להתעכב שעה א' יותר בבה"כ וליהנות מזיו השכינה השורה שם. ולהיות מבני היכלא. ולא די לך כל שאר היום להיות יושב ומענג לגוף הנגוף באכי' ושתייה וכיוצא. ולא תענג רוחך ונשמתך לפחות שעה א' יותר. וכי אם יאמר לך אדם עמוד בבוקר ומנה מעות, וכל מה שאתה מונה יהיה שלך. היתכן שתרגיש בעצמך כל עת שאתה מונה שאתה יושב בלא אכילה ושתייה. הא ודאי מרוב שמחתך איך זוכר ואיך חושש על עצמך. וא"כ כ"ש הכא שזוכה להקביל פני שכינה. בכל עת שאתה יושב ומתעכב שם. כדכתיב ישבו ישרים את פניך. ופ"י ישבו מלשון יעכבה. כלשון הכתוב ונשב בקדש. שאין לך לחוש ח"ו שלא תיזוק. ושלוהי מצוה אינם ניוקין. גם מה שטוען המסית והכניס דבריו באזניך. כי ע"י רבוי העם בבית הכנסת יבואו לידי קטטות ומריבות ומחלוקת, ואתה ירא שלא תכשל באחת מהנה. גם זו אינה טענה כלל. דאדרבה כשעיני העדה הם רבים ומצויים בבית הכנסת, ממילא דלת העם מתביישים מהם וחוזרים מדרכם הרעה ואין מריבין עוד זה עם זה. כשיהיה איזה דבר בבית הכנסת הגדולים בידם למחות. ומונעים הרבים מלחטוא. ועוד כמה טובות מאבדים מי שלא

באו להתפלל בבית הכנסת. שהרבה פעמים צריך ח' הקהל להכריזו ברבים ולדרוש להם ברבים מה שצריך באותו העת למגדר מלתא וכיוצא. ואלו לא היו ולא שמעו מפי הדרוש כדי שיכנסו הדברים באזניהם. כי אינו דומה השומע מחכם הדרוש עצמו להשומע מאחרים שכך דרש החכם. ועל הרוב לא ישמע כלום מזה.

ומה מאד רע עלי המעשה מה שעושים אלו המתפללים חוץ. וכשאירע להם ב"מ איזה אבלות אז באים לבית הכנסת לישב במקום האבלים. מפני שבעלי הבתים העושים תפילה נביתם אינם מניחים לאבל הזה ליכנס לביתם בשבת וי"ט. ואז בעל כרחם באים לבית הכנסת. ותכף שיוצאים מהאבלות חוזרים למקום שנוהגין שם להתפלל. ואף כשיש להם איזה שמחת חתונה או אה"ב אינם באים לבית הכנסת. ואתמהה על האנשים הללו ועל דעתם המעופשת. ואינם שמים על לבם שכה יאמר להם ה' ב"ה. בשמחה שלך אין אתה בא לביתי ולשמחני עמך. ובעת האבלות והעצבות והדאגה אתה בא לביתי. ולא יחוש ח"ו כי בעבור זה ב"מ יבא לידי אבלות אחרת כדי שיבא לבה"כ. ועוד רע עלי מה שאני רואה שרוב המקומות שבבית הכנסת הם בלי כרים לשבת, ואינו מקושט ומהודר. וכי אם ראה הבן אדם ביתו שאינו מהודר בכלים נאים בכרים וכסתות, וכ"ש אם אין בו אפילו מחצלת לישב עליה וצריך לישב על הארץ, כמה יגיע לו לאדם צער מזה, בראותו ביתו ריקם מכל טוב. הא ודאי שהולך ולוה ברבית ויתקן מה שהוא צריך לביתו. וא"כ ק"ו ביתו של הקב"ה אם יהיה רק מכל טוב, כמה מגיע צער לגבוה ח"ו. וכל שכן בראותו כביכול בית עצביהם של נכרים משוכלל ומהודר ומעוטר מכל מיני מחמדים, וביתו ריקם מכל טוב. כמה ח"ו יהיה צער לפניו. באופן שכל המתעצל לבא בבית הכנסת בשבתות וי"ט אינו אלא טועה. ואין זה אלא פיתוי היצר. שבא עליו בערמה ומרמה כדי לאבד ממנו טובה הרבה ולהשטיין ולקטרג עליו בשעת הסכנה, והאף והחימה. ואם אתה חכם, לא תאבה לו ולא תשמע אליו.

ובפרט בימים הנוראים ר"ה ויוה"כ, איך יעלה אדם על דעתו לילך ולהתפלל במקומות אחרים שאין בהם כ"כ צבור. ומניח בה"כ אשר שם מצוי צבור גדול. והן אל כביר לא ימאס. ואיך מכניס עצמו בימים הללו בספק, ומניח הודאי. שגדול כח תפלת הצבור אפי' בשאר הימים, כ"ש בימי הרצון. שבודאי תפלתו עושה רושם. ולפחות יכפה יצרו בימים הללו להכניס עצמו בעול הצבור. דבודאי בבית הכנסת ביום הזה מורא יעלה על ראשו. וילבש חרדה עד מאד. בראותו כמה מעם בני ישראל בוכים בתפלתם וצועקים בלב שלם, ואף הוא פורש ובוכה עמהם. משא"כ המתפללים בבתי החצירות, דליכא שם לא מורא, ולא חרדה, ולא יראת שכינה, ומאין יבא לשם החרדה והיראה, והרי המקום הוא הגורם. ובפרט בליל יום הכפורים דלא יש הארה גדולה כי אם בבית הכנסת כידוע. ואיך האדם יעלים עיניו מזה וימנע הטוב בידו ממנו. בא ורא' כמה גדלה מעלת המתפלל בבית הכנסת, דהוי כאלו התפלל לפני כסא הכבוד. ששער השמים פתוח לשמוע תפלתן של ישראל. ואמינא לה מהא דגרסינן בפרקי דר"א מה נורא המקום הזה, מכאן אתה למד שכל המתפלל בירושלים, כאלו מתפלל בפני כסא הכבוד ששם שער השמים פתוח לשמוע תפלתן של ישראל. והגם שעתה בעונותינו

אין אנחנו יושבים בירושלים, מ"מ כבר אז"ל ע"פ ואהי להם מקדש מעט אלו בתי כנסיות שבח"ל. הרי דבית הכנסת חשיב כבית המקדש. וכמו שהמתפלל בירושלים כאילו מתפלל בפני כסא הכבוד גם בבית הכנסת. וכן ומכל שכן לפי משו"ל דעתידין בתי כנסיות שבח"ל ליעקר ולהיות בירושלים. וא"כ אף על בה"כ נאמר מה נורא המקום הזה וזה שער השמים. שפתוח לקבל תפלותיהן של ישראל. ומרוב קדושת בית הכנסת לא ינהג בו שום מנהג של בזיון. ויהיה המקום נקי ובר מכל לכלוך. ולא ירוק בו. ולא יעשנו קפנדריא לקצר הלוכו. ולא יכנס לישב כדי לנוח. ולא לשוח בו שיחת חולין אפי' שלא בשעת התפלה. וזהו שדקדק הזוהר בלשונו ואמר ווי על דמשתעי בבי כנשתא ולא אמר על מאן דמשתעי בתפלה דוקא. להורות דאפילו שלא בשעת תפלה אסור לשוח שיחת חולין שם. ואפי' בבה"כ עצמו צריך לקבוע מקום מיוחד לתפלתו. ויהיה המקום סמוך לחלונות. או סמוך לתחת אויר הרקיע. כדי שתמיד יהיו עיניו נשואים למרום. כדכתיב כי אראה שמיך וגו' שראיה זו גורמת להביא יראה על האדם ושלא לחשוב אלא בתפלה.

עוד ראיתי כתוב בשם רבני אשכנז ז"ל, דמעלת תפלת בית הכנסת דיכול להתפלל שם באיזה לשון שהוא רגיל בו. אפי' שאינה בלשון הקדש. מה שאין כן המתפלל במקום אחר אינו יכול להתפלל כי אם בלשון הקדש. שאין מכירין מלה"ש כי אם בלה"ק. משא"כ בבית הכנסת כי שם השכינה מצוייה. ועוד כתבו דמעלת בהכ"נ תפלתו נשמעת אפילו ליחיד. מה שאין כן במקומו' אחרים דאין תפלת היחיד נשמעת אלא דוקא אם התפלל ברבים. עוד אז"ל דהמתפלל צריך שיכוין את רגליו שנא' ורגליהם רגל ישרה. עוד אמרו רב כפת ידיה ומצלי. והטע' מבואר במפרשי האגדה טעם הא' כדי שהמתפלל ישים כנגד עיניו ולבו כאלו ידיו ורגליו אסורות ואין בידו כח לקרב המועיל ולהרחיק המזיק זולת בעזרתו ית'. וכן המנהג שהמתחנן לפני אדונו מכוין ידיו שמראה עצמו כאלו ידיו אסורות ואין לו עזר בלתי אם ישיג רצונו. ומפני שברגלי האדם נעזר יותר בברחו מן הנזק וברדפו אחר הטוב לכן הצריכו לכוין אותם. ועוד שנית צריך למתפלל לחשוב בלבו איך היתה כוונתו יתברך בבריאת מין האנושי לעשותו שלם בפועל. ושיכיר מעשיו ית' וידמה למלאכי מרום. כמו שאמר הנביא ותור' יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא. וגם שיהיה דומה לאופנים וחיות הקדש. ולזה הביאו ראייה מדכתיב ורגליהם רגל ישרה. ומלת רגל לשון סבה מלשון ויברך ה' אותך לרגלי. ור"ל שסבותיהם ישרות מתמידות לא יסבו. מפני שאינם בעלי תאוה שתטה אותם מן האמת. וככה המתפלל בעמדו לפניו יתב' צריך שיכוין כל סבותיו להישירם לעבודתו ית'. ויכוין רגליו מאז להעיד שסבותיו ישרות מכוונות לעבודתו ומתדמה למרכבה שסבותיה ישרות מתמידות. ולעד"ן שזהו כונת אדוננו דוד באומרו כי שומע אל אביונים ה' ואת אסיריו לא בזה. דלכאורה ק' דהי"ל ואת אסירים לא בזה, מאי אסיריו דקאמר. אמנם לפי האמור א"ש ובכוון. דקאי על המתפללים ועומדים ברגל ישרה דבוקים כאלו הם מונחים בשלשלאו' דאינם יכולים לרדוף בהם. וכן ידיהם כאלו הן אסורות ואינם יכולים לעשות שום פעולה בידם וברגליהם ואין להם עזר זולתי בעזרתו יתברך שהוא האוסר והמתיר. ובחשבו כן אז ודאי תפלתו לא בזה שאיש כזה אינה חוזרת

תפלתו ריקם. וכבר ידוע מ"ש בזוהר הקדוש האי מאן דמדבר בפומיה פ' הקרבנות ופ' הקטרת בבי כנשתא, אז אפילו מלאכיא דמדכרין חובייהו דבני אנשא לאבאשא לון לא יכלין למעבד ליה אלא טיבו. דנחשבין פרשיות הקרבנות כקרבן בבית המקדש. וכתב הרב סולת בלולה, שהמתפלל חוץ לבה"כ בעיני הוא כשחוטי חוץ שהוא בכרת. כי בה"כ הוא מקדש מעט, והתפלה היא כקרבן. כמ"ש ונשלמה פרים שפתינו. כמ"ש מדרש הנעלם פר' לך לך וז"ל, ואותם הרשעים שבגהינם צווחין ואמרי ווי לנא ווי לנפשטנא, דאזילנא בהבלי עלמא ולא אזילנא לבית הכנסת להתפלל. וראיתי בספר הגן שכתב בשם מהר"ש מגרמיזא, מי שאינו נכנס לבית הכנסת בעולם הזה אינו נכנס לעולם הבא עכ"ל. והא ודאי שעל מי שאינו מתפלל בבית הכנסת. ואיתא במדרש מעשה באשה אחת שהיא זקנה יותר מדאי, אמר לה רבי יוסי כמה הארכת ימים. א"ל למודה אני אפילו יש לי דבר גדול וחביב עלי מאד, אני מנחת אותו ומשכמת לבית הכנסת בכל יום. ועוד אז"ל מה טיבן של נחלים אצל בתי כנסיות. אלא מה נחלים הללו בני אדם יורדין לתוכם כשהן טמאין וטובלים ועולים טהורים. אף בתי כנסיות בני אדם נכנסין לתוכם מלאים עונות ויוצאין מלאים מצות. וגם הם תועלת גדול לבעלי תשובה. והבא ראשון לבית הכנסת זכותו גדול מאד. כמ"ש בזהר פרשת תרומה עי' שם. דאתעביד רחימא דמלכא ומשתעי בהדיה ואתחברת עמיה. וגם לתפלת מנחה וערבית דלא פלוג רבנן. וכתב מהרח"ו שחייב אדם לנהוג מורא בבית הכנסת כמ"ש ומקדשי תיראו. וכתביב בבית אלהים נהלך ברגש. כלומר שירגיש וירתת אדם את עצמו כשיכנס לבית הכנסת מרוב פחדו עליו. שאיך נכנס בבית אלהים יתברך שמו, וענין זה מועיל אל שלימות האדם. לכן קודם שתכנס לבית הכנסת תשהה מעט ותכוין ליכנס במורא ופחד לפני אלוה האדירה. ולא תכנס בפתע פתאום כמי שאינו מתיירא ח"ו עכ"ל. וכן אמרו בזהר הקדוש, דלא לבעי בר נש לאעלא לבי כנשתא אלא אי אמליך בקימתא באברהם יצחק ויעקב. בגין דאינון תקינו צלותא. ופי' שם בזהורי חמה דהכוונה בזה שקודם שיכנס לבית הכנסת יזכיר זכות אבות. ובזכותם יכנס להתפלל. וכה יכוין. כשאומר ואני ברוב חסדך, הוא בזכות אברהם, שאחזו במדת החסד. אבא ביתך אשתחווה אל היכל קדשך, בזכות יצחק, שנעקד במקום היכל הקדש. ביראתך, בזכות יעקב שאמר מה נורא המקום הזה.

והנה ידוע ומפורסם דטעם חסידים הראשונים שהיו שוהין שעה אחת קודם תפלתן, כדי שיכוונו לבם לתפלה. ולכאורה איכא למידק דאדרבא זה סיבה לבא לחשוב מחשבות בתפלה. דבשלמא שתכף קימתו מהמטה דעדיין לבו פנוי ממחשבת העולם אז שפיר יכול להתפלל בכוונה בלי שום מחשבה זרה. האמנם ראיתי להרב דעת חכמה שפי' דשוהין היינו, שכל אותה שעה ששוהין, חושבין בגדולתו ית' ויתעלה להמשיך לבם אל הכוונה. דאם מתפלל בלי כוונה, הרי אמרו בספ' התיקו' ומאן דמשתמע קליה בין באורייתא בין בצלותא בלא דחילו, מיד וישמע ה' ויחר אפו. אלא שישב ויחשוב בגדולתו ית' אז יבא אל היראה ולכן יראה לע"ד שאותו העת יעלה בזכרונו ובשכלו מעשה ה' כי נורא הוא. כי מרוב גדלם נתננים יראה. כדכתיב אמרו לאלהים מה נורא מעשיך. וכן בפ' היראה הן לה' אלהיך השמים ושמי השמים וגו'

והענין נתבאר במסכת חגיגה ב' אין דורשין. עד לרקיע ת"ק מאות שנה. ועוביו כנגד כולם. אורכם של החיות כנגד כולם. ירכי החיות כנגד כולם. גופי החיות כנגד כולם. צוארי החיות כנגד כולם. ראשי החיות כנגד כולם. קרני החיות כנגד כולם. למעלה מהם כסא הכבוד. רגלי הכסא כנגד כולם. מלך אל חי וקיים לעד שוכן עליה. עוד אמרו בזוהר הקדוש תנא, הדרניא"ל הוא למעלה ע"כ שאר מלאכים אלף וס' רבוא פרסא. וקולו הולך במאתים אלף רקיעים המסובבין באש שחורה. וזוהו המלאך הב' שפגע משה רע"ה בעלותו לקבל תורה. והיה מתיירא ממנו עד שהזכיר שם ע"ב. וכיון ששמע המלאך הזה אותיות השם נתקרב ובהו אצלו. והיה הולך עמו עד שהגיע לאש הגדול והגבור של סנדלפון. והוא למעלה על כל שאר חביריו מהלך ת"ק שנה. והוא עומד אחורי הפרגוד של הקב"ה וקושר כתרים מתפלתן של ישראל. וכשמגיע הכתר לראש המלך הקב"ה הוא מקבל תפלת ישראל. וכל צבא מעלה מזדעזעין ואומרים ברוך כבוד ה' ממקומו ע"כ. והנה מגדולת העבדים נודע גדולת האדון ית"ש. שאם מלאכיו מעלתם גדולה כ"כ עאכ"ו עולם האצילות. כ"ש וק"ו מעלתו ית"ש. שאין לה קץ ותכלית. וכאשר יתבונן האדם בגדולת מעשיו יתב' יירא ויכנע מגדולתו ית"ש ויתבושש ממנו. כי איך נכנס הוא בריה קלה נגד גדולתו יתב'. כמ"ש משה ונחנו מה. וכן אמר דניאל וכל דיירי ארעא כלא חשיבין. הרי מבואר שהיראה-היא מצד מעשיו המראים על גדולתו ית"ש. ומכ"ש בבחון האדם בדעתו האותות והמופתים המתחדשים בעולם. כמו ישראל שראו הנס על הים ושאר נפלאות שעשה עם ישראל בעת שהוציאם ממצרים. הא ודאי כשיחשוב כל זה קודם שיתפלל הא ודאי ילבש חרדה ומורא ויתפלל בכוונה שלימה. דהתפלה בכוונה היא מ"ע מן התורה. וכמ"ש הרמב"ם ז"ל מדכתיב ולעובדו בכל לבבכם. ודרשו ז"ל שעבודה שבלב היא התפלה. ולשון עבודה הוא לכבוש המחשבה הטרודה בעסקי העולם ולהביאה בשעבוד הכוונה. וכן אמר בתיקו' בההוא זמנא בעי בר נש ליחדא קב"ה ושכנתיה. וצרי' להפשיט מיניה כל מחשבין דאינון קליפין דאתמר בהון רבות מחשבות בלב איש ועצת ה' היא תקום. לסלקא שכינתא לגביה במחשבתא. ואמרו במדרש אר"ש בר נחמן אם כוונת לבך תהא מבושר שתהיה תפלתך נשמעת. שנא' תכין לבם תקשיב אזניך. ועוד אמרו בזוהר אימתי אתדכי בר נש מחובי דתב לפני מלכ' וצלי צלותיה מעומקא דלבא. לפי שבזמן בהמ"ק קיים היו המלאכים עולים בלהב הקרבנות השמימה. עכשיו עולים בתפלה שבאה מן הלב והוא סולם מוצב ארצה ואם אינו מכוין בתפלה פוסק שליבת הסולם.

ודאייתי דבר נאה להסיר המחשבה זרה בתפלה, יצייר בשכלו אותיות הויה בניקוד יְרָאָה בחיריק שבא קמץ. וזהו סוד שויתי ה' לנגדי תמיד. וזה גורם להביא יראה בלב האדם מהשי"ת ולזכך נפשו הטהורה. ובשם המגיד כתבו שיאמר ז"פ פסוק מה יפית ומה נעמת אהבה בתענוגים. והשם קר"ע שט"ץ. והרמ"ק קבל מפי אליהו ז"ל שיאמר הרבה פעמים אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה ותיבטל מחשבתו. ובמגן אברהם מצאתי כתוב שירוק ג"פ ויאמר פי פי פי. עוד יצייר לפניו ה' פעמים שם מ"ה. וזהו מחשבה חש"ב מ"ה. גם סגולה להביא עצמו לידי כוונה כשישים אל לבו להבין מה שהוא מדבר בבקשותיו. ויעורר עצמו ויכניע לבבו הערל כשרואה שהוא נצרך בכל יום

תמיד לחסדי ה' לרפואה, ולפרנסה, ולשאר מציאות גופו. ואם יסתיר פניו ממנו אפילו רגע א' ימצאוהו צרות רבות ורעות. אז יתפלל מקירות לבו כעני העומד בפתח לפני מי שיש בידו למלאת את שאלתו. ובספרי המוסר ראיתי שמביאין משל על זה, מי שאינו מכוין בתפיל, דומה לעבד שבא אליו רבו שיכבדהו. והוא הולך מביתו ומצוה לאשתו ובניו שיכבדהו. כי אז יעשן אף המלך עליו על שלא כבדהו בעצמו. כן כשבא הקב"ה אל מקדש מעט. אז היה ראוי שהאדם יכבדהו ע"י עצמו. דהיינו ע"י שכלו ומחשבתו. כי זהו עצמותו. והלב הוא העיקר כי ממנו תוצאות חיים. ומחלק לכל האברים וכשמכבדו ע"י בני הבית ששפתיו מרחישין, והרגלים עומדים, ורישיה מנפשיה כרע וכפיו פרושות השמים. וכל י"ח חוליות שבשדרה מתפקפקין, ולבו כל עמו. הלך למרחקים לטייל ברחובות להרהר בעסקיו, או בשאר דברים. הייטב בעיני ה' וע"כ אמרו תפלה בלא כוונה כגוף בלי נשמה. כי הגוף לבדו מכבדו בלתי ידיעת הנשמה ע"כ. וכתבו ז"ל דעיקר בלבול כוונת התפלה היא שיחה בטילה ושאר פגמי הלשון. משל למלך ב"ו שאמר לעבדו מכל הכלים אשר מסרתי בידך יהיה כלי זה מיוחד לשמושי, לימים ראה המלך שהעבד טנף לאותו כלי במים עכורים וסרוחים ואחר כך הביא מאכליו ומשתיו לפני המלך באותו כלי, שאז יעשן המלך וחמתו בו וזורק אותו הכלי בפניו. כן הדבר הזה האל יתברך ברא באדם רמ"ח אברים וש"ה גידין. ורוב עבודתו ית' צוה אותנו ע"י כלי הדבור. הבקר אור והנה לפניו ק"ש, ותפלה, וברכות והודאות, והזמירות אשר אהב ה' מכל שרפי קדש. שאין רשות למלאכים לשבחו עד שישבחוהו ישראל למטה. כלל הדברים כי כלי הדיבור הם יקרים מאד לשרת במ את ה', וע"כ ראוי לשמרם שלא יטנפם. וכאשר יטנפם ואח"כ יבא לשרת במ בקדש מן השמים מטרידין את מחשבתו שלא יוכל לכוין. ואם יזהר מלטנפם אז מן השמים יעזרוהו שיוכל לכוין היטב. והן הם דברי השל"ה שכתב וז"ל התפלה היא דורון להשי"ת, והפה הוא הכלי שבו מונח הדורון. והמביא דורון למלך בכלי מטונף הוא חיי' מיתה. ולכן יטהר מחשבותיו ויקדש פיו ויהרהר בתשו' קודם תפלתו. וגדולה מזו כתוב בספר הזוהר דמאן דמטמא פיו בדברים שאינם צריכין מנדין אותו מן השמים ותפלתו אינה נשמעת מ' יום. וכל שכן אם חטא בלשון הרע צלותיה לא עלאת קמיה קב"ה דהא אתער עליה רוח מסאבא עד דאהדר בתשובה:

הנה נא ערכתי לפניך מעלת המתפלל כראוי. ועונש למי שאינו מתפלל כראוי ובחרת בחיים. וכ"ת מי יוכל לעמוד בכל אלה. ורחוק מן השכל שיוכל לקיים כל תנאי התפיל' המוזכר' למעלה. דע שגם זה מפתוי היצר להגדיל עליך המדורה. ואת אשר בכחך, עשה ומן השמים יהיה עורך. והבא ליטהר מסייעין אותו. ה' יזכנו להיות מעובדי עבודתו ית"ש באמת ובתמים. ואין לאדם עוד שום פתחי לשון לומר קראתי ולא ענני דאם אתה עושה כאמור לעיל, אז אפשר שיש לך פ"פ. אבל כל עוד שלא עשית ככל האמור לעיל, אין לך לזעף לבך על ה' כי צדיק וישר הוא וכל מעבדהו קשוט.

שער המוכיח

יזהר הדורש ומורה הדרך הטוב לעם בני ישראל שיהיו דברי התוכחות בדברים נעימים. במשל, ומליצה, ובחכמה. כדי שיהיו דבריו מקובלים על הלב ויכנסו דבריו באזנם. ואל יהי גורם לקוץ בתוכחתו. יען שיש כמה וכמה מוכיחים ולא מהני מידי שיש איש ח' למד וקרא ושנה הרבה. ואין לו לשון למודי' להמתיק הדברי' לאזן שומעת ומתוך כך ממאנים לשמוע לו. כי יאמר מה לי לילך אל הדרשה ואין אני מבין. ולא ערב לי מה שאומר החכם הדורש. שמגמגם בלישניה. ויש שיהיה בעל דברים ויודע להטעים דבריו, אבל אין ידיעה בטיב העולם ועי'ז' יוכל להיות שמוכיח בדברים אשר אינם מצויים בדורו' הללו. ויש אשר יש לו כל אלה רק כדי להראות חריפות בדרוש שקושר נימא בנימא וחבל בחבל בפלפולו, להשמיע קול ענות גבורה בבית הכנסת לומר דידן נצח, להראות את רוב גדלו. ורוב ההמון אינם יודעים מה קול השאון הזה באזנם. וביני ביני נשמטים א' א' ויוצאים, ולעומת שבא כן ילך. ויש לפעמים דורש תוכחת מגולה על איזה עון שרגיל ומצוי. ורגיל זה העון בביתו של הדורש או בידו מצוי. ובא ללמד, ונמצא למד. ואדרבה מתוך זה לא מבעיא שאינם נשמעים דבריו, אלא אדרבה יבואו במזיד לעשות זה הדבר. וילמדו ממנו. ואם כן ל"מ שלא הועיל אלא אדרבה הזיק. אלא העיקר שיהיה הדורש נקי ובר מכל הענין אשר הוא דורש בו. ויהיה בו מכל התנאים האמורים לעיל. ואז יפתח וידרוש ויאירו דבריו. וכל זה רמזו כת הדרשנים בדברי הנביא שאמר, וזה' אלהים נתן לי לשון למודים לדעת לעות את יעף דבר יעיר בבקר בבקר יעיר לי און לשמוע בלמודים. כלומר שצריך לברר דבריו בלשון למודים, כדי להמתיק הדברים באזני השומעים, ולא יקוצו בהם. ואמר לעות, כלומר שיאמר כל דבר בעתו. ובעת הצריך לו. כי דבר בעתו מה טוב. ד"מ שרואה העם פרוצים בא' מן העבירות ומורגלים בהם. כמו לשה"ר, ושנאת חנם, ושבועות, שאינם צריכות. וכיוצא. לא ידרוש מענין אחר, אלא יתמיד שידרוש באלו הנהוגין בהם. ומה שאמר את יעף דבר, כלומר שצריך את יעף. עם אותם הדברים היעפים. כי אינם עצמן התועל' כמו המשלים. צריך שיהיה ג"כ דבר שהוא עיקר התועלת היוצא מהם. ואמר בבקר בבקר, כלומר שצריך הדורש להשקיד בתוכחתו בבוקר. אף שלא ישמע בפעם אחד ישמע בפעם האחרת. ואף שלא ישמע פעם אחר פעם, מ"מ כשיחלה ונוטה למות, אז מהרהר בלבו ואומר, שזאת היתה לי מכח אותו עון שעשה, ששמע מהדורש שזה אסור. ועון הוא. ואעפ"י כן עשה כאשר זמם, ותכף מהרהר בתשו' ע'ז. והוי צדיק ומת בתשובה. לא כן אם לא שמע שזה הדבר אסור אפילו אם יחלה וימות בחוליו, אינו מהרהר בתשובה עליו. כי לא ידע שזה חטא ואסור ונענש עליו על שגגתו אשר שגג. שהיה לו ללמוד ולא למד. נמצא כי הדורש הוא הגורם לו להיות מת צדיק ולא רשע. ואל יאמר הדורש המוכיח מה אכפת לי בדרשה שהרבה פעמים דרשתי ולא הועיל, ועל חנם אני טורח, ואדרבה מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין. אף אתה אמור לו אי מהא לא ארייא. דכיון שדורש ברבים לא ימנע מאיזה א' מהשומעים שיכנסו הדברים באזנו ומתעורר לשוב. ולמחר ולמחרתו באיזה

זמן יעלה על לב אחד רשע לשוב. ובכל דרשה שדורש אם ירויח בשובו לאיש א' דוקא די. וכמה שכרו מרובה שקיים נפש א' מישראל, דהוי כאלו קיים עולם מלא. וכבר מבואר בזהר ובכתבי האר"י ז"ל דאין קץ וסוף לשבח ושכר המזכה לחייבא, ומוציא יקר מזולל. ועל כיוצא בזה המשילו חכמי המוסר, למלך א' אשר עשה הכנות גדולות לילך לצוד ציד, והוציא עמו כמה אנשים וסוסים הרבה וכלי זיין וכלי הצידה בכמה עגלות, ורודף כל היום, ולבסוף לעת ערב הביא ארנבת א'. ושאלו אותו וא"ל אדונינו המלך הלא זה ארנבת יוכלו לקנות מאיש כפרי א' בדבר מועט. ולמה לך כל הטורח הזה וההכנה הזאת. והשיב להם המלך אני צריך להיות מורגל במלאכת הצידה. היום הבאתי ארנבת א'. יכול להיות למחר יבא במצודתי ארי או זאב. או מאילות השדה או נמר וכיוצא. כן המוכיח בהיותו מורגל תמיד לדרוש תוכחת ברבים, יום אחר יום יתכן להשיב רבים מעון. והוי בכלל מזכה את הרבים שאין חטא בא על ידו. ומה מאד צריך ליזהר הדורש. שאם שמע איזה רינון על אדם אחד וכ"ע מרננו אבתריה בעבור איזה עבירה שעשה, והוי האי גברא יושב בתוך העם לפני הדורש. שאל ידרוש אותה שעה על זאת העבירה ועונשה. כי יתכן שהוא מרגיש בעצמו ובעבורו מדבר הח' ואתו כ"ע לאסתכולי בזה הנחשד, ויהיה לו בזיון ברבי'. וכמעט דהוי בכלל המבזה חבירו ברבים דאין לו חלק לעוה"ב. על ששפך דם זה ברבים. וחלילה לבייש בן ברית ברבים עד אחר התראה שהתרו בו כמה פעמים ולא חזר בו. אז מותר להוכיחו על פניו אפילו ברבים. וכשהוצרך הח' להוכיחו, אל ידבר אליו קשות בתחלת דבריו. וכה יאמר לו בני ראה בן מי אתה, וכי הלא קטן אתה בעיניך, אין ספק אצלי שלא עשית הדבר במרד ובמעל. אלא שגגה היתה. ומובטחני שלא תחזור עוד לעשות כדבר הזה ולעשות עצמך שיחה בפי הבריות. ואל ימעט בעיניך אפילו שונא א'. ומכ"ש אם פותחים כולם עליך לחובה.

ומה מאד יפה לו להח' הדורש לדרוש טוב לעמו. להיות תמיד שלוח ואחדות ביניהם. כמשו"ל אחות לנו קטנה זה אברהם, ולמה נקרא שמו אחות, שאיחה את כל העולם כולו, ר"ל חיברם להיות כלם בלב א'. וזה בודאי א"א להקהיל את העם ולעשות שלום ביניהם, כי אם ע"י מוסר וכבושים לעורר הלבבות. וזהו שאמר הכתוב כחוט השני שפתותיך. כלומר השפתים שלך שאתה מוכיח לרבים בהם, צריך שיהיו כחוט שמחבר הבגד. כן המוכיח לישראל להיות חיבור ביניהם שלום ואחזה. ומדברך נאווה שיהיו דברי התוכחת בדברי' נעימים. במשל ומליצה, ובחכמה ובתבונה ובדעת. כדי שיהיו הדברים מקובלים על לב שומעיהם, ויכנסו הדברים באזנם, ויעשו רושם. וכה יאמר להם, אחי ורעי, כפלח הרמון רקתך. אפילו ריקנים שבך מלאים מצוות כרמון ולא יתכן ח"ו שיצא תקלה מתחת ידכם. ועוד שע"י שאתה מדבר תוכחת בדברים נאים ומושך את לב העם לשוב בתשו' מאהבה, ותכף נעשים הזדונות כזכיות. ואפילו הריקנים יהיו מלאים מצות כרמון. כחד מאן דאמר שע"י שעונותיהם המרובים כולם יהיו נהפכים לזכיות ע"י תשובה מאהבה. אם כן תכף יהיה הדור רובו זכאי. ותכף אתי משיחא. וזהו כוונת אומרם ז"ל, דגדולה תשובה שמביאה את הגאולה. דלכאורה קשה דאיך אפשר כשיעשו תשובה יהיו נגאלים מיד, הלא בתשובה לא עשו אלא מצוה

אחת של שבת. אמנם עפ"י האמור דכשהם שבין מאהבה, תכף יהיו כל העונות לזכוי ויהיה הדור כולו זכאי ומיד נגאלין. ומ"ד גדולה תשובה שמקרכת הגאולה איירי בתשובה מיראה. דתשובה מאהבה היא רחוקה מבני אדם, ולא זכה בה כי אם אחד היה אברהם וכיוצא. שהם מעט מן המעט. אבל תשובה מיראה משכחת לה שפיר. והוי המזיד כשוגג. וא"כ מקרכת דווקא הגאולה. דאינם נדונים שוגג כמזיד. וזהו שרמזו דוד באומרם והוא יפדה את ישראל תכף ומיד מכל עונותיו. מהעונות עצמם שיהיו לזכיות דהו מרובים. וא"כ תכף יהיו כל הדור זכאי ומיד נפדים ונגאלים. ועוד דע"י שיהיה שלום ביניהם ויהיו לאחדות אחת, אז בודאי שיהיו נגאלים. כאומרם ז"ל נאה ליחיד שיציל את היחיד.

זהו הרמז שבא בתנא דבי אליהו באומרם ת"ח מרבים שלום בעולם. כלומר דאיזהו הנק' ת"ח. כשמרבים שלום בעולם. כשתהיה כל דרשות' ומוסרם להוכיח שיהיה שלום בעולם. וז"ל הנביא באומרם משמיע שלום מבשר טוב. כלומר כשהדור' משמיע שלום וכל דרשה שלו להיות שלום בין ישראל ואהבה ואחווה, אז בודאי יבא מבשר טוב הוא אליהו לבשרנו על הגאולה. ועפ"ז פי' חכמי המוסר ההוא אגדתא הנאמרת במדרש איכה וז"ל, חד מאתינס אתא לירושלים. א"ל לחייטא תפור לי להאי מדוכה תבירא, שקל חולא וא"ל שזור לי חוטי עכ"ל. והנה באמת לכאורה מתמיה דבר זה שהביא המדר' זה המעשה על פ' רבתי בדעות. ואדרבה הם דברים שלא ניתנו ליכתב. ומהו כוונת המשל הזה שהביא בעל המדרש. אבל נראה כי רמז רמז לנו בעל המדרש מוסר נאה לעורר לב הנרדמים מן התשו'. דחד מאתינס ר"ל א' מהאנשים הצדיקים שאיתן הוא לשון תקיף וחזק, דאיהו גבור הכובש את יצרו, זה נקרא חד מאתינס. אתא לירוש', ר"ל שעלה על לבו לעיין על ירושלים. למה העיר הקדש והמחוזות נהפכו לשמה ולביזות. וכל מחמודי' טמונות וגנוזות. והתחיל לעיין על זאת וראה שהאריכות הזמן מפני סבה זאת. והתחיל לקונן על זאת. עד מתי תהיה הרעה הזאת שכבר חלפו כמה יובלות וקצים ואנחנו לא נושענו. ואין איש שם לב לאמר עד מתי לא תרחם את ירושלים. והאיש הצדיק הזה נתן על לבו ואתא ואמר לחייטא. הוא המוכיח בשער זה נקרא חייט. שיכול לתפור את הלבבות לתשובה, וא"ל תפור לי הדין מדוכה. ר"ל אלו ישראל שהם מדוכים ומעונים בגלות. וירושלים עיר הקדש שהיא תבירא מעונינו והשיב לו ברמז, שקול חולא ושזור לו חוט. כלומר כשם שאי אפשר לחול להיות ממנו חוט. כן א"א לדבק את ישראל הנקראים כחול הים שיש ביניהם פירוד לבבות. וא"א להם להתחבר כמו החול. שא"א שיעשה ממנו חוט. וא"כ אל תתמה על אורך הגלות שכל עוד שלא יש אהבה ושלום ביניהם א"א להם ליגאל. וזה אתי כוונת הכתוב שאמר חזקיהו המלך הנה לשלום מר לי מר דלכאורה אין דבריו מובנים.

אמנם כבר ידוע מדברי רז"ל שחזקיהו היה ראוי להיות משיח. שנסתכל הקב"ה שאין א' ראוי בדורו של חזקיהו כמוהו שהוא היה צדיק גמור. אכן מכיון שראה שהיה בדורו דלטורין ואין שלום ביניהם. לא זכה להיות משיח. וא"כ זהו דקאמר הנה לשלום מר. ר"ל בעבור שאין שלום מר להם שלא יבא המשיח. אכן לי מר. שאני הוא שרצה הקדוש ב"ה לעשות גואל ומשיח לישראל. ויצאה בראשי. שנדחתי מלהיות להם גואל

לישראל. כלומר המר הזה היה בשלי שדחוני מלהיות גואל. בעבור שלא היה שלום ביניהם. דכן כתי' יהי שלום בחיליך ואז שלוח בארמנותיך. שתבנה ירושל' כבתחלה וכ"ת אם עם קדוש א' השוכנים במדינה אחת עלה על לבם לעשות שלום ביניהם ולהיות באחדות אחת, ולחזור בתשובה, ולעסוק בתורה, מה הועילו חכמים בתקנתם כיון דעדת כל בני ישראל נדחים בד' כנפות הארץ. והם מפוזרים בין העמים אלה פה ואלה פה. היאך יתחברו כחדא למעבד תשובה כנו'. הא ניחא בעיר הזאת שעלה על לבם ושבו בתשובה. בשאר מקומות מאי איכא למימר. וא"ת שכל עיר ועיר תאמר בשלי הצער הזה והיא המעכבת את הגאולה, ובשאר מקומות הן שוין לטובה. ונמצא שכולם עושים תשובה בבת א'. ועל דא תברא. דסוף סוף אם הם עושים תשובה ואחרים אינם עושים מאי אהנייא תשובתם. ובהיותי נבון בזה האיר ה' את עיני. וראיתי בזוהר חדש שנתעורר בקושיא זאת וז' ל' א"ל ר' ע' לר"א היאך יחברון כחדא למעבד תשובה. והשיב לו ר"א לר"ע חייך אם חוזרין בתשובה ראשי כנשתא. או חדא כנשתא. בזכותה יתכניש כל גלות' דעלמא. דקב"ה אסתכי תדירא ומחכה תמיד אימתי יחזרו ויעביד להו טבא. דכתיב ולכן יחכה ה' לחנכם עכ"ל. הרי מבואר דאינו צריך לתשובת כל ישראל אלא די בתשובת כנשתא חדא. ואם כן על זאת ידו כל הדווים. שאיך ולמה אריכות הגלות המר הזה. ולמה לא יתעוררו שום כנשתא מדבית ישראל לשוב בתשובה ולהיות באחדות אחת ולהביא הגאולה. דהשתא לא יש להם פ"פ לומר אם אנחנו שבנו מה נעשה לאחינו שבגולה שלא שבו. כיון שאפי' שבו הם לבדם תועיל תשוב' להביא הגאולה.

ובזה נח לי מה שהיה קשה עלי בקרא האמור בתורה. בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה באחרית הימים ושבת עד ה' אלהיך ושמעת בקולו כי אל רחום ה' אלהיך לא ירפך. דאם ישובו הרי מצד הדין צריך לגאלם ומה צריכים רחמים. אמנם עפ"י האמור א"ש ונכון. דודאי אם ישובו כל בית ישראל אזי כפי הדין צריך לגאלם ואינם צריכים למדה"ר. אבל אם שבו כנשתא חדא במקום א' והשארית ישראל עדיין לא שבו ואפ"ה מהני. יען כי אל רחום ה' אלהיך ומחזיר כל נדחי ישראל בעבור הכנשתא חדא אפי' שהם מיעוטה דמיעוטה. ואין זה אלא ממדת רחמנותו ית'. ובאופן אחר י"ל עפ"י מ"ש במדרש דישאל כל זמן שהם שקטים ושאננים בשלוח ונחת אין ריחם נודף כמו הבשמים כל זמן שלא נשחקו אין ריחם נודף. ולכך הקב"ה מביא פרעניות על בית ישראל כדי שיוזעקו. כי בודאי כשישראל הם במעלה אין שוחרין פני אל רק כשהם בדיוטא התחתונה. כאז"ל דלמה נמשלו ישראל לאילה. מה אילה זו רחמה צר ואינה יולדת עד שבא נחש והכישו על בית רחמא. כך ישראל רחמי שורחמו על עצמם הוא צר וקשה לבא שיחזרו בתשובה. ואינם יולדות שעקר תולדותיהם של צדיקים מצות ומעשים טובים. עד שבא נחש הוא הסט"א והכישו על בית רחמה. ר"ל שהגויים גוזרים גזרות רעות עליהם ואז מתחילין להוליד מע"ט. וכתב בס' עוללות הבציר דעל זה רמזו בפטום הקטרת בלשון הברייתא שאמרו כשהוא שוחק אומר הדק היטב מפני שהקול יפה לבשמים. כי ישראל נמשלו לבשמים. מה הבשמים הללו כל זמן שהם שלימים אין ריחם נודף וכשמהדקן דק ריחם עולה. כך הם האומה ישראלית כל זמן

שהם עומדין בשלוה אין ריחם נודף. וכששוחקם במכתשת וצרה אל צרה ניגשת, אזי ריחם נודף ועולה לריח ניחח. וזה רומז כשהוא שוחק כביכול לבני ישראל בצרות ויסורין, אומר מדה"ד הדק. עדיין עומדים במרדם ואינם חוזרין בתשובה. מש"ה הדק דק היטב עד לעפר. אז היטב. מתחילין לחזור. ולמה כ"כ, מפני שהקול יפה לבשמים ישראל שנמשלו לבשמים הקול יפה להם עכ"ל. וזהו דקאמר בצר לך ושבת, אפילו הכי כי אל רחום ה' אלהיך ומקבל תשובתם אעפ"י שהיא בע"כ ואינם ברצונם ולתשובה כזאת ודאי צריכין לרחמים.

עוד ראיתי בזוהר חדש וז"ל, רבי יתיב יומא חד והוה מסתכל בההיא שאלתא דכתיב בצר לך ומצאוך וגו' ושבת וגו' כל אינון עקתא הא קא אתו ותשובה עד כאן לא אתעבידת. אתא אליהו וא"ל חייך בהא מלתא אתעסק קב"ה, ואתא מיכאל שרם של ישראל ואמר, אתה כתבת בתורתך דכד יסבלון אינון עקתי מה כתיב כי אל רחום ה' אלהיך. א"ל יתיב ס"מ שרן של אוה"ע וטעין עמיה. אמר ס"מ מאריה דעלמא את הוא דאמ' דתהוי כל כנשתא דישראל תחת שולטנא דאדום עד דיהוון זכאין לקמך, והא כוליה חייבים עד יומא דין. בההיא שעתא נזיף ביה קב"ה על דאמר דילטורא על בנוי, ועקר תלת מילין. וא"ל למיכאל, מיכאל הוה לך לראות רישיה דקרא דכתי' ושבת, ואח"כ כי אל רחום. מיד אמר מאריה דעלמא היה לך לרחם עלייהו את רחום. וכך אתקריאת. א"ל אומאה אמינא ביומא דאתגרזת דינא קודמאי עד דיתובון. ואי כנשתא חדא דישראל פותחת בתשובה כחודה של מחט, אנא מפתח להון תרעין ברבינן עכ"ל. והנה כל הרואה מאמר הזה יתפלא הפלא ופלא. חדא כיון שהקדוש ב"ה מסכים גם כן שאינם בר גאולה עד שישובו, ועדיין לא שבו. אם כן למה נזיף קב"ה בס"מ. והא בדין קאמר. וכמו שכן השיב הקב"ה למיכאל שרינו. ועוד אתמהא מאד על מיכאל, איך לא ראה מלת ושבת, עד שהוצרך הקדוש ב"ה לומר ליה ראה רישיה דקרא. ועוד מאי קשיא ליה מעיקרא בהאי קרא באומר' והא כל אינון עקתא אתו והתשו' עד כאן לא באה. ומאי קושיא, דארבא היא הנותנת, דעברו עלייהו כל אינון עקתינן ואפ"ה לא שבו. ומאי הר"ל להקב"ה למעבד להו. הא אינהו גרמי לנפשיהו שלא שבו בתשובה. אמנם אחרי החפוש ראיתי לא' מרבני אשכנז שפי' בו דבר נאות והיינו שר' ס"ל, דמאי דכתיב בצר לך וגו' ושבת וגו' אין מלת ושבת תנאי. דאם שבו אז כי אל רחום וגו'. דאם שבו לזה אינו צריך למדה"ר, אלא עפ"י הדין הם נגאלים כיון שעשו מה שעליהם. אלא אפ' ושבת הבטחה שמבטיחם שע"י הצרות הבאות עליהם הם שבים. והיינו דקשיא ליה לרבי דהבטחה לרעה דבצר לך וקראוך באחרית הימים נתקיימה. והבטחה דושבת עד ה' אלהיך שהבטיחם שמתוך זה ישובב ה' הוא מסייעם שישובו לא נתקיימ' עדיין הבטחה זו. ותכף בא אליהו וא"ל דבהאי מלתא עסיק קב"ה. והשיב מיכאל ואמר, כי אל רחום. והיינו דגם מיכאל ס"ל דפי' ושבת כמו דסבירא ליה לרבי, דאינו אלא הבטחה. וזו היא תמיהת מיכאל השר בכוונה מכוונת דילג תיבת ושבת. משום דהיא הבטחה מהקב"ה שישובו. ואמאי לא נתקיימ' הבטחה זו שיסייען שישובו. ולזה השיב לו הקב"ה למיכאל דמה שהבטחתי לסייע להם אין פרושו שאהיה מסייע להם כדי לחזור בתשובה כסברת רבי. אלא פי' שהם מתחילים

כחודא של מחט, וזה' ברחמינו יפתח להם כפתחו של אולם. והם יתחילו והוא יגמור לסייעם לעשות תשובה שלימה. וטעמא דנזיף בס' מ' משו' דמשמע מלשונו דבעי שישבו כל בית ישראל וז' א' כולו חייבין. וזה רחוק להיות דלא בעינן שישבו כל בית ישראל. דכנשתא חדא, ובמקום אחד סגי. ועוד איך קאמר בלישניה בישא כל בית ישראל חייבים, וזה שקר מפורסם דלא פחית עלמא מל'ו צדיקים. באופן דלסברת ס' מ' המקטרג דמאי דכתיב בצר ושבת הוא תנאי, עד שישבו כולם כל א' בתשובה שלימה. וסברת מיכאל כסברת רבי. דאין פי' ושבת תנאי, אלא הבטחה שמבטיחם שבאחרית הימים יסבלו צרות רבות ויסייעם ויתן בלבם לשוב. ומשום הני היו מתמיהים, דלמה לא נתקיימה הבטחה זו עד היום הזה. וכי לא סגי כל האמור הצער שעברו עליהם. אמנם סברת הקב"ה היא העולה על כולם. דבעי' שישבו שם קצת בתחלה, ואח"כ מסייעם לשוב בתשו' שלימה. וגם אפילו אם שבו כנשתא חדא מהני לכל ישראל כולם ונגאלים. ועפ"י כל האמור מה נעמו דברי ירמיהו באומרם בשם כ"ק למה לנצח תשכחנו תעזבנו לאורך ימים, השיבנו ה' אליך ונשובה. והיינו שהוקשה להו לכ"י ולהנביא כמו שהוקשה לו לרבי ולמיכאל השר ע"פ בצר לך וגו'. דאיך כל אינון עקתן אתו והתשו' עד כאן לא אתעבידת. וא"כ קיים לנו מה שהבטחתנו בתורה בצר לך ומצאוך ושבת עד ה', שאתה תסייע אותנו לשוב. ואיך ההבטחה לרעה נתקיימה, והבטחה לטובה עדיין לא נתקיימה. וא"כ השיבנו ה' אליך כמו שהבטחת לנו שתסייענו לשוב ואחר כך ונשובה. וא"ת שפי' ושבת היא תנאי ולא הבטחה כסברת ס' מ. אם כן מזה מוכח שמאוס מאסתנו וקצפת עלינו עד מאד. דא"כ פי' ושבת תנאי א"כ היכי קאמר כי אל רחום ה' אלהיך. דאם ישבו כולם מאליהם, זה אינו צריך רחמנות. ומאי נפקא לן מרחמנותך. וכמו שהקשה מיכאל ומנ"ר נזיף בס' מ' על הבנה זו, דזה אינו אלא קצף גדול. וא"כ ודאי שאין זו הבנת המקרא של ושבת אלא הבטחה שהבטחתנו שתסייענו לשוב. וא"כ נחזור ונאמר לפניך השיבנו ה' אליך ואחר כך אנחנו נשוב. דא"א לשוב בלתי ירך עמנו לסייענו.

ועתה שמע ישראל והבן, דמה נשאר לך עוד טענה. דכיון דכבר כתבנו דאפי' כנשתא חדא במקום אחד סגי בעד כל ישראל, אפי' שלא שבו. א"כ איך לא נתלבש קנאת ה' צבאות בעבור שמו המחולל בגוים. ולהיות מקובצים כנשתא חדא ולהרבות בתפלה ובתחנונים, ולשוב בתשובה שלימה ולהיות שלום בינינו, להיות באחדות א' ולהציל שכינת עוזנו וכל זרע ישראל הפזורים בין העמים. ולהיות מגלגלין זכות על ידי זכאי. ואתמהה שיש בעולם כמה וכמה כנשתא דבית ישראל לאלפים ומאות שאיך בכל אלה לא עלה על לבם של כנשתא חדא לעשות דבר זה. ולהציל דם עשוקים מיד עושקיהם. אין זה אלא מעשה שטן. שבכל כחו משתדל שלא יעלה דבר זה על לב של שום כנשתא חדא. כי ידע כי בנפשו היא. וע"כ בכל מקום ומקום מערבבן באיזה ערבוב ואינו מניחם לעשות תשובה. ולע"ד כי זהו כוונת מאמרם ז"ל בספרי בסדר האזינו. שאמרה כ"י להקב"ה שלך היא התשובה. שנאמר השיבנו ה' אליך. א"ל שלכם היא התשובה. כדכתיב שובו אלי. דהכוונה דכ"י ס' ל' כסברת רבי ומיכאל דפי' ושבת היינו הבטחה שהבטיח אותם לסייעם לשוב, ואחר כך הם יגמרו לשוב בתשובה שלימה.

והקדו' ב"ה ס"ל דנהי דפי' ושבת הבטחה שאסייעם לשוב היינו אחר שיתחילו הם בתחלה אפי' כחודא של מחט ואח"כ אני מסייעם לפתוח כפתחו של אולם. חזרו ואמרו לו לא אתה תסייע לשוב בתחלה ולא אנו יכולים לפתוח בתשובה בתחילה כי גבר עלינו האויב זה היצה"ר. דלפי דעתו פי' ושבת תנאי. וכל עוד שלא נעשה התנאי של ושבת אינה באה הגאולה ותמיד עומד ומקטרג בשעת הסכנה. א"כ התיקון לזה ששנינו נשוב כאחד.

נחזור לדרושינו שהכל תלוי בידי הח' המוכיח ברבים. שצריך חכמה נפלאה לכל יצא מתוכחותיו דבר שאינו מתוקן. ואם ראה לאחיו לא' מבני ישראל שאינו הולך בדרך הישר יאמר לו: בני חכם ואיני צריך להודיעך שדבר זה אסור כי אתה יודע יותר ממני. אפילו שלפי דעתך שדבר זה מותר. מ"מ מפני הרואים צריך אתה להיות חושש לאסור עליך דבר זה מפני מראית העין. שיבואו לעשות דבר כזה שהוא אסור וידמו מלתא למלתא ויתלו ההיתר שממך ראו ועשו. בודאי כשאומר לו שאתה ח' ואינו יוצא תקלה מתחת ירך. כי חזקה על חבר שאינו מוציא דבר שאינו מתוקן מתחת ידו. אז בודאי יתבייש ויחזור בו ממה שהוא רוצה לעשות. באמור בלבו כיון שזה המוכיח מחזיק אותי בנבון וח'; איך אלך ואעשה מעשה כסיל. ואדרכא מוסיף אהבה על אהבתו של זה שהוכיחו. שהועיל לו בעוה"ז ובעוה"ב. וזהו שרמז שלמה באומרו אל תוכח לץ פן ישנאך הוכח לחכם ויאהבך. דלכאורה אין מובן לדברים הללו דהיכי קאמר הוכח לח' דלח' אינו צריך תוכחת. והלץ הוא הצריך לתוכחת. אלא נראה שהכוונה שיאמר למי שהוא מוכיחו שאתה חכם. ולא יאמר לו שאתה לץ. דבזה יתקבלו דבריו על לב השומע התוכחה. ולא על חנם אמר ר"ע תמהני אם יש בדור מוכיח. משום דתנאי המוכיח מרובה וצריך חכמה גדולה ונפלאה. ואם חכם הדורש הוא ירא שמים ומתהלך בתומו ואין לו שום פניה במוסר שדורש. אז בודאי ה' יהיה עם הדורש המוכיח. ונותן בלבו לדרוש על איזה עבירה שנהג בה האדם כסבור שאין בה איסור כלל. ומניח הקב"ה בלב הדורש שיבא זה הענין בפיו וידרוש ויתפרסם איסורו. ואז ממילא כששומע זה האיש זאת הדרשה הולך וחוזר בו והולך ומתקן מכאן ולהבא מה שקלקל.

וכמו ששמעתי על חכם אחד מקודם דורנו. שהי' איש תם וישר ודורש תמיד בכל יום אגדה ומוסר ברבים. פעם א' פתח ודרש בענין שאסור ליהנות בע"ז ומאביזרהא. וזה דבר שאינו מצוי ששלי"ת שבזמן הזה מרחיקים מהע"ז ומכל הנאותיה והאריץ בדרוש הזה הרבה. והנה נמצא א' מהשומעים התוכחת והמוסר ואמר בלבו מה זה יום מימים שדרש הח' זה הדרש. ש"מ ששמע וספרו לו מה שאני עושה ובודאי שדרש להודיעני ברמז ובחכמה שהדבר הזה אסור. כדי לסור ממנו. ולא רצה לומר לי בהדיא ביני לבינו על זה הדבר שלא אתבייש. אבל באמת שלא ידעתי דבר זה אסור וא"כ אלך ואספר לו להחכם מעשה שהיה. ויודיעני אם אסור דבר זה. ובא בסתר לביתו של הרב הדורש ואמר לו מה שמועה שמע אדוני עלי. וא"ל הדורש לא שמעתי עליך כלום. וא"ל אדוני אספר לו מעשה שהיה כך היה. זה כמה ימים שהייתי בדוחק ובצער גדול ויהי היום באו אלי שני אנשים ערלים ואמרו לי שמענו שאתה יודע

במלאכת צורף כסף בא עמנו לבית כנסייה שלנו ואין אנו מבקשים ממך כל יום כי אם חצי שעה שתכה בקורנס על כלי זה. ולא תכה יותר ממה שאנו אומרים לך. והם רוצים לעשות ע"ז שיכולה לדבר בכח הכשוף שלהם. וצריכים הם ללחוש. ולהיות המכה בקורנס כהן. ושמו אהרן. אך הוא לא ידע מזה כלל. וכל יום הולך ומכה הכאה א' או ב' כפי מה שאומרים לו. והיו נותנין לו מעות הרבה כל יום ויום הולכין ומוסיפין לו ממון. עד שכמעט נתעשר בקרב ימים. ואז גילה לו הרב הדורש לזה שאלה הרשעים רוצים לעשות ע"ז. כמו שעשו יונס ויומברוס כמבואר בזהר. ואתה כהן ושמן אהרן. ואני אלמדך להועיל. שביום אחרון בגמר המלאכה. יאמרו לך תכה בקורנס הכאה אחת ואנו נותנים לך ממון לאין קץ. ואם תכה ב' נמית אותך ואין רואה. ואם אתה ח' יום האחרון תקח עמך כמו עשרה יהודים שיסובבו אצל הפתח של החצר שאתה שם. ותכף כשתכה א' תכה הכאה אחרת. תכף זו אחר זו. שבזה יאבד כל מה שעשו וטרחו בחנם. וכל הממון שלקחת לך אל הים והשליכהו. כדתנן יולך הנאה לים המלח. ותכף שמכין אותך. תצעק ויבואו היהודים להצילך. וכן עשה והצליח והכה ב' פעמים זה אחר זה. ונשברה הע"ז ונעשית שברים שברים. ותכף קמו עליך להורגו. וצעק וה' עמו ובאו היהודים חביריו והצילוהו. ואלולי זה הדורש היה ב"מ נעשית ע"א מדיח' הכריות מעל ה'. ואם כן כמה ראוי לשבח לדורש הזה דעל ידו נמנעו רבים מלחטוא ושכמ"ה. ה' יזכנו להיות מן המוכיחים לשם שמים. ויקויים בנו מקרא שכתוב ולמוכיחים ינעם ועליהם תבא ברכת טוב אמן.

והנה ידוע דאם מבורר למוכיח שזה אינו שומע. מוטב שלא להוכיחו כדי שלא יהיה מזיד. ועל זה נאמר בגמרא. הנח להם מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין. וזה אצלי מה שרמז דוד ברוה"ק באומרו נאום פשע לרשע בקרב לבי אין פחד אלהים לנגד עיניו. ור"ל דהמוכיח מצטער ואומר נאום. דאם אני בא לומר לו ולהוכיחו מתיירא אני שלא ישמע דברי ויעשה בודון. דעד עתה הי' שוגג ועכשיו בנאומי להוכיחו נעשה פשע. ואם אניחו בטעותו ולא אודיעו חטאתו אשר חטא, ביני ביני הולך ומוסיף על חטאתו פשע. וזהו דקאמר בקרב לבי. שאניח התוכחה בקרב לבי ולא אומר לו כלום א"כ אין פחד אלהים לנגד עיניו. והולך ומוסיף. וא"כ אי לי אם אומר ואוי לי אם לא אומר. אבל ישראל כשרים ומקבלים תוכחה. ועליהם תבא ברכת טוב ולמוכיחים ינעם אמן.

תוכחת הרמב"ן ז"ל

שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמן. התנהג תמיד לדבר כל דבריך בנחת לכל אדם ובכל עת ובזה תנצל מן הכעס שהיא מדה רעה להחטיא בני אדם. וכן אמרו רבותינו ז"ל כל הכועס כל מיני גהינם שולטים בו שנאמר והסר כעס מלבך והעבר רעה מבשרך, ואין רעה אלא גהינם. שנאמר וגם רשע ליום רעה. וכאשר תנצל מן הכעס תעלה על לבך מדת הענוה שהיא מדה טובה מכל מדות הטובות. שנאמר עקב ענוה יראת ה', ובעבור הענוה תעלה על לבך מדת היראה. כי תתן אל לבך תמיד מאין באת ולאן אתה הולך. ושאתה רמה ותולעה בחיך ואף כי במותך. ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון לפני מלך הכבוד, שנאמר הנה השמים ושמי השמים לא יכלכלוך אף כי לבות בני אדם. ונאמר הלא את השמים ואת הארץ אני מלא נאם ה', וכאשר תחשוב את כל אלה תירא מבוראך ותשמר מן החטא. ובמדות האלה תהיה שמח בחלקך, וכאשר תתנהג במדת הענוה להתבושש מכל אדם ולהתפחד ממנו ומן החטא, אז תשרה עליך רוח השכינה וזיו כבודה בחיי עולם הבא.

ועתה בני דע וראה, כי המתגאה בלבו על הבריות מורד הוא במל"ש. כי מתפאר הוא בלבוש מלכ"ש שנאמר ה' מלך גאות לבש, ובמה יתגאה לב האדם. אם בעושר ה' מוריש ומעשיר, ואם בכבוד, הלא לאלהים הוא. שנאמר והעושר והכבוד מלפניך. ואיך תתפאר בכבוד קונך, ואם מתפאר בחכמה מסיר שפה לנאמנים וטעם זקנים יקח. נמצא הכל שוה לפני המקום, כי באפו משפיל גאים וברצונו מגביה שפלים, לכן השפל עצמן וינשאך המקום.

ע"כ אפרש לך איך תתנהג במדת הענוה ללכת בה תמיד, כל דבריך יהיו בנחת, וראשך כפוף ועיניך יביטו למטה לארץ ולבך למעלה, ואל תביט בפני אדם בדברך עמו, וכל אדם יהיה גדול ממך בעיניך, ואם חכם או עשיר הוא עליך לכבודו, ואם רש הוא ואתה עשיר או חכם ממנו חשוב בלבך כי אתה חייב ממנו והוא זכאי ממך, שאם הוא חוטא הוא שוגג ואתה מזיד, בכל דבריך ומעשיך ומחשבותיך ובכל עת חשוב בלבך כאילו אתה עומד לפני הקב"ה ושכינתו עליך כי כבודו מלא עולם, ודבריך יהיו באימה וביראה כעבד לפני רבו, והוי זהיר לקראת בתורה תמיד אשר תוכל לקיימה, וכאשר תקום מן הספר תחפש באשר למדת אם יש בו דבר אשר תוכל לקיימו, ותפשפש במעשיך בבקר ובערב, ובזה יהיו כל ימיך בתשובה, והסר כל דברי העולם מלבך בעת התפלה. והכן לבך לפני המקום ב"ה. וטהר רעיונך וחשוב הדבור קודם שתוציאנו מפ"ך וכן תעשה כל ימי חיי הבלך בכל דבר ודבר ולא תחטא, ובזה יהיו דבריך ומעשיך ומחשבותיך ישרים, ותפלתך תהיה זכה וברה ונקיה ומכוונת ומקובלת לפני המקום ב"ה, שנאמר: "תכין לבם תקשיב אזנך".

ותקרא האגרת הזאת פעם בשבוע. ולא תפחות לקיימה. וללכת בה תמיד אחר ה' יתברך. למען תצליח בכל דרכיך, ותזכה לעוה"ב הצפון לצדיקים, ובכל יום שתקראנה יענוך מן השמים כאשר יעלה על לבך לשאול, עד עולם אמן סלה.

שער הדין

פרק א'

אשר נהגתי לו' ביום ר"ה בשעת תקי"ש לעורר לב הצבור.

כרוזא קרי בחיל לפני בני ישראל. מי לא יירא מיום דין הנורא. מלך יושב על כסא דין. המלך המשפט. דינא יתיב וספרין פתיחו. לבא חשבון עם האדם על כל מה שפעל ועשה, מתחילת השנה ועד עתה. והלא כאשר ידע האדם שבא דינו לפני מלך בשר ודם כמה יחרד חרדה גדולה עד מאד. ויאחזמו רעד וחלחלה. ואימה גדולה נופלת עליו ויירא מאד לבל יצא חייב מלפניו. והלא הדברים ק"ו. ומה אם לפני מלך ב"ו וכמוהו כך כ"ש וק"ו בבואו לפני ממ"ה הקב"ה לתת חשבון. וחשב עם קונוה על הכלל ועל הפרט על הנגלות ועל הנסתרות. על הידועות ועל הנשכחות. על החדשות ועל הישנות. על הקלות ועל החמורות. אפילו על שיחה קלה שבינו לבין אשתו עומד עליה בדין. והכל גלוי וצפוי לפניו יתברך. ואין נסתר מנגד עיניו. כי עיני ה' משוטטות בכל הארץ. בכל דרכי בני אדם. ובפרט שהיום הזה הפנקס פתוח. פנקסו של אדם. אחת לאחת למצוא חשבון. וכל מעשיו בספר נכתבים. וחתימת ידו מעדת עליו. כמה וכמה יש לו לדאוג ולירא שלא יצא חייב מבית דינו הצדק. ויהיה נחתם בספרן של רשעים למיתה. וכתב הרמב"ן ז"ל דמשו"ל נחתם למיתה. לאו דוקא מיתה. אלא כל עונשים שגוזרין עליו אותה שנה. הן על גופו. הן על מיתת בניו הקטנים. הן על ממונו. הן על מזונותיו. הן על חסרון כיס הקשה מכולם. כל אלו נכללים בכלל שאמר ז"ל נחתמים למיתה. וכל העולם כולו עוברים לפניו כבני מרון. וכולם נסקרים בסקירה אחת. כל אחד וא' נדון כפי מעשיו. ואם הוא חכם וחס על נשמתו וגופו, תכף ומיד יהרהר בתשובה שלימה ויגמור בדעתו שלא ישוב עוד לכסלה. וניחם על הרעה אשר עשה. ואם יש בידו גזל יגמור בדעתו להחזירו לבעליו. ומיד נחתם לחיים. ולפחות יהיה נחתם בספרן של בינונים שהם תלויין ועומדים מר"ה עד יוה"ך. שנתנו לו זמן בבית דין של מעלה עשרה ימים עלו כדי לשוב בהם. וימים אלו סגולתם אפילו לתשובה של יחיד. דשוב בעבור ימים אלו לא יש לו עוד תקנה. וננעלו שערי תשובה לפניו. וכאז"ל שב בנתיים מוחלין לו. לא שב בנתיים אפילו הביא כל אלי נביות שבעולם אין מוחלין לו. גם הנביא צווח ואומר, דרשו ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב. ואז"ל אימתי הוא מצוי וקרוב לשבים, באלו העשרה ימים שבין ר"ה ליה"כ. ואם כן כיון שנותנים לו זמן ולא שב איהו

אפסיד אנפשיה ודמו מידו נדרש ושוב לא נשאר לו שום תרעומת בבא אליו הרעה, כיון דכבר מותרה ועומד ועבר על ההתראה. וכ"כ הגאון החסיד בספרו הבהיר מנורת המאור. וציותה התורה לתקוע בשופר להכריזו הרוצה לשוב, ישוב. ואם לאו דמו בראשו. ולא יתכן התראה גדולה מזו. יען שמצות המלך להכריז בכל גזרה וגזרה שרוצה לגזור שיתרו בבני אדם שלא יהיה לשום אדם תרעומת, שעשה עמו שלא כדין ח"ו. ואם כן שאין ספק שהעובר על התראתו הוא מחייב ראשו למלך. וקול השופר הוא להיות מרגשים ונרתעים מיום הדין, ע"י השברים והתרועה שהם גנוחי גנח וילולי יליל. שקול השופר בתרועה דומה ללילה שעומד וצווח על מעשינו הרעים. וכמ"ש אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו. ומי פתי יאטום אוזן. ששומע באזנו קול יללות על עצמו ואינו נשבר לבו ונמס בקרבו. הביטה וראה דברי איש טהור הרמב"ם ז"ל בה' תשו' ז"ל אעפ"י שתקיעת שופר בר"ה גזרת הכתוב, מ"מ רמז יש בה. כל' עורו ישנים משנתכם ונרדמים הקיצו מתרדמתכם, וחפשו במעשיכם וזכרו בוראכם אלו השוכחים את האמת בהבלי הזמן, ושונים כל שנתם בהבל וריק אשר לא יועיל ולא יציל, הביטו למעשיכם ושובו מדרכיכם ומעללכם. ויעזוב כל א' מכם דרכו הרעה ומחשבתו אשר לא טובה. לפי צריך אדם שיראה עצמו כל השנה כולה חציו זכאי וחציו חייב. עשה עבירה אחת הכריע את עצמו ואת העולם כולו לכף חובה. וגורם השחתה לכל העולם. עשה מצוה אחת, הרי הכריע עצמו ואת כל העולם לכף זכות. וגורם לעצמו ולכל העולם תשועה והצלה. שנאמר וצדיק יסוד עולם. זה שצדק הכריע לכל העולם לכף זכות והצילו. ומפני זה נהגו כל בית ישראל להרבות בצדקה ובמצות ובמע"ט מר"ה עד יוה"ך יותר מכל השנה עכ"ל הזהב. ונלע"ד להביא משל על זה. לאדם שעומד ולוה מן החנוני כל מה שצריך לביתו, ואינו בא בחשבון עם החנוני. כי אם משנה לשנה מטהר החשבון עמו ופורע לו מה שעליו. והנה כל ידי שרגיל ליקח בהקפה ואיננו פורע מיד, ביני ביני איננו מדקדק כ"כ בהוצאותיו להוציא מה שצריך לו בדקדוק, אלא מוציא הרבה ואינו מכלכל דבריו במשפט. ואלו יתבע מיד ממנו החנוני ולא היה מאמינו בהקפה. היה מרגיש ורואה שאין יכולת בידו להוציא כ"כ ונזהר מאד בהוצאות שמוציא. ואינו מוציא כי אם מה שצריך בהכרח. אבל מכיון שרואה שאין החנוני מקפיד עליו, ואינו תובע ממנו כי אם באחרית השנה, יאמר בלבו מהיום עד סוף השנה ירחם ה', במקום מנה מוציא מאתים, ואינו מרגיש ושם אל לבו כי ברבוי הימים יהיה החוב עצו"ר. וכן היה בא לסוף השנה לעשות חשבון, ראה א' לא' מכתב ידו, ונמצא שנתחייב לו סך עצום מאד. ונבהל על שהוציא כ"כ. וישתומם על המראה ויפג לבו כי לא האמין שכ"כ הוציא השנה הזאת אך מה יעשה שאינו יכול להכחיש כ"י, אז התחיל להתחנן לפני החנוני להרויח לו עוד זמן מועט כדי שימציא ממון מה שהוא חייב לחנוני. ובתוך זמן הרוחת זמן שנתן לו, היה עובר בשוק וראה אבן יקרה וטובה, שיש בה לפרוע כל החוב שעליו והותר. ומרוב שעמומו וסמיות לבו, ראה את המציאה ולא נפל לו עליה. וחלף והלך לו ובא לביתו. ותיכף ביאתו לביתו נתישב בדעתו, והרגיש שראה אבן טובה ולא שם לבו עליה, ומיד חזר במהירות למקום המציאה, ולא ראה כלום. וחזר בפחי נפש בוכה ומבכה וטופח על פניו ומורט את זקנו. באומריו איך עלתה המכשלה הזאת בידי שנתרשלתי מעט וגרמתי

לאבד טובה הרבה. וצער גדול לעצמי. וכל השומע יצחק לי. ומצטער על שוטה כזה. וביני ביני בא הזמן שהרויח לו עוד, ולא פרעו כלום. תכף קבל עליו לפני הערכאות ושמוהו בבית הסוהר, ואסרוהו בזיקים וגם בשלשלאות של ברזל. ואין מי שיחוס עליו דאיהו על עצמו לא חס, מי יחוס עליו. והוי זה בכלל מי שאין בו דיעה אסור לחוס עליו. והוי ממש כמאבד עצמו לדעת. והנמשל מובן מאליו. שאלו היה נפרע הקב"ה תכף ומיד מן החוטא היה ודאי החוטא נרתע ומתיירא לחטוא עוד פעם ב'. שהיה ירא מהעונש. אכן מכיון שהקב"ה מאריך אפיה ואינו נפרע מיד מהחוטא. ואינו בא חשבון עמו כי אם מר"ה עד ר"ה, ולזה שוכח, ואינו מקפיד לשמור עצמו מלחטוא. וביני ביני כל יום ויום הולך ומגביר עליו יצרו תמיד. עד שמראהו האיסור היתר. וכאז"ל כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה נעשית לו כהיתר. ואינו מרגיש עוד באשר חטא. ובפרט בעבירות שאדם דש בעקיבו. ובבוא יום ראש השנה יום הדין והנורא לתת חשבון. ראה יראה שעונותיו רבו מלימנות. וכל עונשים שבעולם לא יספיקו לכפר עליו, מכל אשר חטא על הנפש. ולא יאמין שכ"כ יצאת תקלה מתחת ידו, וכ"כ הרשיע. אכן אינו יכול להכחיש כי הכל בכתב ידו. ואז האל יתברך מרוב רחמנותו, שאינו רוצה מהר לחבל מעשה ידיו, הרויח לו עוד זמן אלו העשרה ימים מר"ה עד אחר יום הכפורים. שאז באותו זמן יוכל לחזור בתשובה ומקובלת תשו' אפילו שהוא יחיד לדחות מעליו כל מה שנתחייב, עונשים וגזרות קשות ורעות. וזו היא האבן הטובה והיקרה אשר הזמין השי"ת לפניו להצילו מכל רע. ואב נתעצל זה האדם, ולא חזר באלו הימים שראה את המציאה ולא נפל לו עליה. וביני ביני עברו אותם הימים ואבדו ממנו, אחר עבור אלו הימים הרגיש שראה האבן הטובה ולא לקחה, וחזר עוד עליה לשוב אחר כך ולא הועיל. דאם לא שב בנתיים אפילו הביא כל אילי נביזת שבעולם לא יועילו. ונשאר חייב לבורא עולם. ותכף יצא הקצף מאת המלך מלכו של עולם לידון אותו האיש בכמה מיני יסורים, או מיתה, לו או לבניו. הן בחסרון כיס וצוועק ואין מי שיענהו. דאיהו אבד עצמו לדעת.

לכן אנשי לבב שמעו לי. בואו אחי בואו ריעי. לכו ונשובה בקרב הימים הללו ואל נאבד האבן הטובה הזאת זו תשובה. ובפרט בעת עתה עת תקיעת השופר. יחרד האיש לקול השופר, ויהיה לבו נשבר בקרב, ויתעורר בככי גדול. כי יתכן אותו רגע יהיה מוגש דינו בב"ד של מעלה. ואם בא לו אז בכיה מעצמו, ידוע ידע כי אז נשמתו עומדת בדין. כמו שגילה לנו האר"י ז"ל. וא"כ תכף ומיד יהרהר בתשובה גמורה. ומדי עומדו בתפילה יוסיף חרדה על חרדתו. ואימה ישית עליו. ויזכור שהוא עומד לפני עלת כל העלות שהוא שורש לכל השרשים. ובו עומד שורש נשמתו. ויתבושש מלחשוב בדבר אחר, אלא במה שהוא מדבר לפניו יתברך. דמאן דאתי לפתויה למאריה בליבא רחיקה, גורם ח"ו לעצמו לאסתלקא מעלמא, עד לא מטו יומיו, ועביד ח"ו קלנא בשכינתא. נאמר בזוהר הקדוש דדינא קדמאה ביום ר"ה הוא על דעביד קלנא בשכינתא. ואם כן מזה הוכחה גמורה שתחילת דינו של אדם ביום הזה, הוא על מאי דמשתעי בבי כנשתא. וא"כ מזה אמרו בזוהר מאן דמשתעי בבי כנשתא אחזי קלנא בשכנתא.

והעיקר שתהא תפלתו של אדם לאקמא שכינתא מעפרא. השוכנת אתנו בגלות המר הזה. כדכתיב בכל צרתם לו צר כביכול. ובפשעיו שולחה אמנו. זה כמה שנים. ועלן

רמי חיובה לסעדה ולתומכה בתפלתינו. וכל זמן שאנו מתפללין וצועקים בעבור נפשינו ולא בעבור השכינה, אין אנו נענין ח"ו. והנה צעקת בני ישראל באה אלי דייקא, אז וארד להצילו בעבור שכינתי. הא לאו הכי אינו מצילו. ועל אלו הצועקים על נפשם מדמה אותם בספר התקונים לערב רב, דכל טבי דעבדין לגרמייהו עבדי, וצועקים ככלבים עזי נפש, הב, הב, הב לך חיי, הב לך מזוני, באומרם בקול צווחה רבה, זכרנו לחיים כתבנו לחיים. ולית מאן דמשגח למפרק ית שכינתא. והירא את דבר ה' ורוצה לעורר עצמו, יעלה בזכרונו האי מימרא דר"י בן זכאי. או"ל כשחלה ריב"ז נכנסו תלמידיו לבקרו וראוהו שהיה יושב ובוכה. א"ל רבינו עמוד הימיני פטיש החזק מפני מה אתה בוכה. א"ל אלו לפני מלך ב"ז היה מוליכין אותי שהיום כאן ומחר בקבר. ואם כועס עלי אין כעסו כעס עולם. ואם אסרני אין אסורו אסור עולם. ואם ממיתני אין מיתתו מיתת עולם. ואני יכול לפייסו בדברים ולשוחדו בממוץ. ואעפ"כ הייתי בוכה. ועכשיו שמוליכין אותי לפני מלך מה"מ הקב"ה שהוא חי וקיים לעד, שאם ח"ו כועס עלי כעסו כעס עולם. ואם אסרני איסורו אסור עולם. ואם ממיתני מיתתו מיתת עולם. ואני יכול לפייסו בדברים ולשוחדו בממוץ ולא אבכה עכ"ל. והשתא אתה דן קל וחומר ומה צדיק כזה נתיירא מיום הדין. ולא סמך על זכותו וחכמתו. אעפ"י שאין קץ לשכרו אנן יתמי דיתמי, ואינם חשובים לפניו אפילו כקליפת השום, מה נענה אבתריה, מה נאמר ביום הדין בגשתנו למשפט. במה נקדים את פני האדון ה'. אם נקדמנו בעולות ובמרמות שהרבינו, ואת דבריו ח"ו בזינו, אשר כל ימינו מכאובים מצרעת עונותינו ומעשינו המקולקלים, אשר כמשא כבד יכבדו ממנו. ובאיזה פנים נבוא לעתור ולרצות על הגאולה. ואם מעשינו מעכבין את הגאולה. ציון דורש לה. ואיך אנחנו מתפללים ומתחננים על חיותינו ומזונותינו, ואנו הולכים בדברים שאינם טובים נגד החיים. ואיך שפתינו נעות ולבנו חורש און ומרמות. בא וראה אחי איש ישראל, עד כמה הגיעו רחמיו ית' עלינו, שצונו לתקוע בשופר של איל, כדי שיזכור לנו עקידתו של יצחק אע"ה שמסר עצמו למית'. ופשט צוארו ע"ג המזבח. ואביו אברהם אע"ה המוכתר במדת החסד כבש רחמי יצרו כדי לעשות רצון יוצרו. גם אנחנו אם נלך בדרכם ירחם עלינו בוראינו ויזכור לנו זכותם וצדקתם. וגם ע"י תקיעת שופר נזכור קו"ש של מעמד הר סיני. כדכתיב ויהי קול השופר הולך וחזק. וכשנזכור זה תבא יראתו בלבנו. ונשתדל מאד לעשות רצונו ולעבדו בלבב שלם בחשק ובנרץ. ובזרוז מאד. ולסור מן הרע מכל אשר הזהרנו לבלתי עשות בתורתו התמימה. וגם ע"י תקיעת שופר נזכור דברי הנביאים שנמשלו דבריהם כת"ש. כדכתיב כשופר הרם קולך. וכתיב ושמע השומע את קול השופר ולא נזהר ותבא חרב ותקחהו דמו בראשו יהיה. וגם ע"י ת"ש נזכור חרבן בית אלהינו שהיה בקולות ושופרות ותרועות מלחמות האויבים. שנאמר כי קול השופר שמעה אזני. ובשמענו קול השופר נתפלל אל ה' ונתחנן לו שיושיענו מיד אויבינו ויצילנו מצרינו. ויוציאנו מהגלות המר הזה. כי שחה לעפר נפשנו. וגם ע"י תקיעת השופר נבעת השטן ס"מ. ומתערבב בשומעו קול השופר. ואומר השתא אתי משיחא ויוסר כחו מעליו. ואע"ג שיודע שיום זה אנחנו מצוים לתקוע בשופר. וגזרת הכתוב היא. מ"מ יודע שרמז יש במצוה זו כדי להחריד לבות בני אדם להתעורר בתשובה. דאם

לדין יש תשובה ויודע שגדולה תשובה שמביאה הגאולה. ולא יהיה לו עוד לס"מ תקומה. ויהיה נשחט לפני הצדיקים. ויעבור והנה איננו. מש"ה מתיירא ואומר השתא אתי משיחא. ומאחר שאותה שעה טרוד השטן באבלו ונתערבב. בודאי שלא נשאר לו עוד לעמוד ולקטרג. וא"כ דע אחי שאין שעה טובה כזאת לעורר אדם עצמו בתשובה ולא יניח לו מקום לקטרג. והולך מעליז בפחי נפש. וא"כ נא בבקשה. שובו שובו ביח ישראל. ועורו עורו ישנים. והתודו על עונותיכם בעת ת"ש בין סימן לסימן. וכמ"ש האר"י ז"ל. והיא הוראה עצומה על נשמתו שהיא יפה ומתוקנת. ובפרט בהביטו בעין שכלו לקול התקיעות. דרמו יש בהם לסודות עליונים נפלאים. וכמה עליות בונים בשמים ממעל. וגם רמו יש בהם שכולם מזכירי אהבת אבות הראשונים. וכמו שאז"ל שא"ל הקב"ה לישראל, בני, אתם רוצים לזכות לפני בדין ביום הזה. תהיו מזכירים לפני זכות אבותיכם. היש לך אב אוהב ורחמן גדול מזה. ולא עשה כן לכל גוי. כאשר העיד הכתוב אשרי העם יודעי תרועה. כלומר שהם יודעים לפתות את בוראם בתרועה. והוא עומד מכסא דין ויושב על כסא רחמים. וכתיב ה' באור פניו יהלכון. וא"כ מאחר שאנו יודעין ומכירין שיש לנו אהוב ואב רחמן, למה לא נעשה רצונו. ונשוב מעבירות שבידנו ונחיה לפניו ולא נמות. ולמה נקוץ בתוכחתו. ביסורים הבאים עלינו לכפר עונותינו כדכתיב כי את אשר יאהב ה' יוכיח וכאב את בן ירצה. כי לא שלח אותם כי אם לטובתו לאהבתנו ולתועלתנו ולזכותנו בדיננו. למען חיותינו כהיום הזה. וכדאיתא בזוהר הקדוש וז"ל. כתיב ה' במשפט יבא עם זקני עמו. בהוא יומא דדינא אקריב הקב"ה אסוותא לישראל עד לא יעלון לדינא בגין דיכלי לאתקיימא בכל שעתא ושעתא יהיב להו יסורי זעיר זעיר בגין כד יפלון לדינא ולא ישלוט עלייהו דינא. מה עבד קב"ה ידע דהא ס"מ אפוטרופא דאה"ע אתי לאדכרא חובייהו דישראל, וכבש לכולהו לגביה ליומא דדינא. אקדים להו אסוותא. ועל כל חובה וחובה ילקי להו ביסורין. כד אתי דינא ביום ר"ה, אתא ס"מ בכמה עקתין עלייהו. והקב"ה אפיק פתקא דיסורין דסבלי ישראל ע"כ חובה וחובה, ולא עביד ותרנותא. כדין אתחלש חיליה דס"מ ולא יכיל מיצר להו עכ"ל. וא"כ כמה וכמה צריך לקבלם בשמחה. שעל ידם אנו יוצאים זכאים בדיננו עוד ראה אבי גם ראה דברי הזוהר בפרשת בלק וז"ל, עמי זכור נא מה יעץ בלק כמה קב"ה אבא רחמנא על בנוי. אע"ג דחבו קדמיה כל מלוי ברחימו לגביהו כאבא לגבי בריה. חטי ברא לגבי אביו אלקי ליה כ"כ דאלקי ליה. לא תב מאורחיה נזיף ליה מילין ולא קביל אמר אבוי לא בעינן למעבד לברי כמה דעבידנא עד יומא דין. אלא אי אלקי ליה יהיה חשיש ברישיה. הא כאיבא דיליה לגבאי אנא נזיף ליה הא דיוקני משתני. מה אעביד אלא איזל ואתחנן לגביה ואימא ליה מילין רכיכין בגין דלא יתעצב. כן בכל זמנא איזל קב"ה עם ישראל. שארי עמהון לאלקאה ולא קבילו. נזיף להו ולא קביל. ואמר קב"ה חמינא בברי דבגין מלקיות' דלקינ' להו אינון חששו בראשהון. ווי דהא מגו כיבא דילהון חשישנא אנא. דכתיב בכל צרתם לו צר כביכול. נזיפנא בהו אשתני דיוקנא דילהון. דכתיב חשך משחור תארם. ווי כד אסתכלנא בהו ולא אשתמודעו השתא אנא מתחנן לגבייהו. עמי מה עשיתי לך ומה הלאיתך. ברא יחיד דילי חביבא דנפשי חמי מה עבדית לך שליטית לך על כל ביני היכלי. שליטית לך על כל מלכין דעלמא ואם

עבדית לך עובדין אחרים ענה אנת. הוי סהיד בי במטו מנייכו הוו דכירין מה יעץ בלק בההוא זמנא דאתחברו בלק ובלעם לשיצאה לנו ולא יכלו בבעו מנייכו הוו דכירין כל זמנא דהויתון אחידן בי ולא יכיל ההוא רשע בחרשוי למשלט עלייכו עכ"ל והרואה זה המאמר ילבש חרדה עד מאוד שכ"כ אהבתו ית' עם בני ישראל שעומד כביכול בבקשה ותחינה ומבקש מהם לחזור אליו בתשובה. וידחה מעליהם מדה"ד הקשה. תמה וכמה ראוי לנו להוריד כנחל דמעה שע"י הדמעות מסתלקים כל המקטרגים מעל האדם. כדכתיב סורו ממני כל פועלי און אלו המקטרגים. כי שמע ה' קול בכיי. וראיתי בחכמי המוסר שהביאו משל על זה. למלך א' ממלכי האדמה בנה עיר כלילת יופי מהודרת בכל מיני הדור, וישם בה אנשים. ונתן להם ממון הרבה. והיה היום בא אחד ושבע בן בכרי שמו, והסית והדיח לכל יושבי העיר ההיא, שיהיו מורדים במלך, ואמר להם הלא המלך הכביד עולו עליכם באו וחסו בצלי, ואני אקל מעליכם העולם. והסית אותם יום יום על ששמעו כולם לקולו. והמליכו את שבע בן בכרי. כי עבדא בהפקרא ניחא ליה. וימרדו במלך הגדול. ויודע הדבר למלך וחמתו בערה בו. אז שלח להם המלך רקים ופוחזים לשמור את מבואי העיר שלא יכרחו חוצה. ואח"כ העביר קול במחנה שלו שיוזמינו עצמם כל גבורי החיל שילכו למלחמה על העיר הזאת. בכל מיני כלי זיין וטכסיסי מלחמה. וגם אני אבא אחריהם ואראה בנקמתם. ואז נתן רשות לריקים ופוחזים לשלול ולהרוג ולאבד. והיה כאשר קרבו אל העיר וראו כי כלתה אליהם הרעה התחילו להתחרט על מעשיהם הרעים. שמרדו במלך חזק ואדיר כזה. ושלחו לפייס את המלך בבכיה ובתחנונים. ויתנצלו לפני המלך לאמר, אין בנו משפט מות. כי זה האיש שבע בן בכרי שמו הסית אותנו. והנה ראשו מושלך אליך. ומה בצע בדמינו כי תהרוג אותנו. ועל מי תמלוך. אין מלך בלא עם. וייטב הדבר בעיני המלך חמתו שככה. ואמר בלבו כן הדבר. אם אחריב את העיר ואאבד את אנשיה. על מי אמלוך. והרב' אוצרות נשתקעו בבנין העיר הזאת. ושלח אליהם תנו ראשיכם בעול שלי ואני אחוס עליכם. רק מה אעשה בחיל הגדול שלי שהטרחתי אותם והבטחתי אותם להיות השלל בהביזה שלהם. כלום יש עבד שנותן לו רבו מתנה וחוזר בו. אמר המלך לבני העיר אעוצה לכם עצה ותרפה הגזרה. הלא אנכי בניתי העיר הזאת. ועשיתי בכל בית מחילות עפר בהחבא מקום מים חיים. וגם העמדתי מזרק. כדי שאם יבא איזה שונא למלחמה אז כל א' ישפוך מבית שלו ע"י המזרק חוץ לחומה מים רבים, וישטוף המים את החיל. רק אתם לא השגחתם על המעינות. ויסכרו בעפר ובאבנים. וגם המזרקו' נתקלקלו. ובכך יחפש כל א' בביתו וישליך האבנים והעפר מן הבית לחוץ, ויפתחו המעינות, וישפכו חוץ לחומה במזרקים. ואז ע"י מים רבים, לא יוכלו הרקים והחיל לגשת אל העיר. וגם אם יורקו החיל שלי אש גדול ע"י קנה השריפה, המים רבים מכביין אותם. ואתם ניצולו. והריקים יזטבעו במים. ואני יוצא לפני החיל שקבצתי עליכם שלא אבטל דבורי לה' שהבטחתי להם. וכאשר בא דבר המלך. וישמחו שמחה גדולה. ויעשו כדבר המלך וימלטו הם והעיר כחכמת המלך ע"כ.

והנמשל המלך זה ממ"ה הקב"ה. שבנה העיר זה האדם, שנקרא עיר. כדכתיב עיר קטנה וגו'. ואיש בליעל שבע בן בכרי זה יצה"ר. כי שבעה שמות נקראו לו והוא הבכור

כי לפתח חטאת רובץ. הוא מסית ומדיח לאדם דבר יום ביומו שימרדו בהקב"ה. ותכף וחתמת המלך בערה בו. וישלח פוחזים וריקים. המה הקליפות הנבראים ע"י המה סוכבים את הגוף. כמ"ש דהע"ה כי סבבוני כלבים עדת מרעים הקיפוני. עון עקיבי יסובני. וקדם בא ר"ה, שולח הקב"ה את ב"ד של מעלה. ויהי היום דא ר"ה. ויבואו בני האלהים דא אינון שבעים רברבי ממוני. ויבוא גם השטן בתוכם דאלטורא רברבא. והיא נקר' מלחמה גדולה. כמו שאמרו בזוהר הקדוש על פסוק וכי תבאו מלחמה על הצר הצורר אתכם דא ר"ה. והרעותם בחצוצרות וקול שופר. ואח"ך ביום הכפורים בא קב"ה על כרסיא דדינא לראות מעשה בני אדם. וכשמגיע סמוך לר"ה יומא דדינא אז מתחרטים לעונותיהם ומתענין ובוכים. ומתנצלים לאמר רבש"ע גלוי וידוע לפניך שרצוננו לעשות רצונך ושאר שבעיסה מעכב. שהו יצה"ר. וצועקים אבינו מלכנו אין לנו מלך אלא אתה. עשה עמנו למען שמך. כי אין מלך בלא עם כביכול. על מי תמלוך, אם לא על ישראל. והנה ראשו של היצה"ר מושלך לפניך. שממיתין אותו בתעניתם וסגופם. כמ"ש הכתוב ולכי חלל בקרבי. אז כשרואה הקדוש ב"ה כך, מרחם על ישראל. ויאמר אליהם מה שעבר אין. והנני מוחל לכם. ומכאן ולהבא חושבנא טבא. והעקר שתעשו תשובה שלימה בעזיבת החטא. מה אעשה עם המשחיתים האלה הסוכבים לגוף. וגם החיל הגדול העורכים לקראתכם מלחמה. אמר להם הקב"ה אתן לכם עצה נכונה. הלא אני ה' בראתי את האדם ובראתי בו מקור מעיין מקור דמעה. ומזרקים אלו העינים. שמעלין את הדמעות מקור הלב. רק אתם לא השגחתם על זה. ויסכרו המעינות עם אבנים זה היצה"ר. כמ"ש הכתוב והאבן הגדולה על פי הבאר, הוא היצה"ר. לכן פתחו לבבכם. והסירו את לב האבן מבשרכם. ואז יפתחו המעינות, והירידו כנחל דמעה מאין הפוגות. וע"י ישטפו המשחיתים הקמים עליכם. וגם יכבו האש של מעלה אשר בוער לפניכם. כי כל השערים ננעלו חוץ משערי דמעה. הוי כל צמא לכו למים. אתו לכם עצה, שפכו כמים לבכם ותכבו כל הדינין. וזה שאמר הכתוב, כי ידעתי את מריו אשר הוא עושה היום. זה ראש השנה והעצה היא טרם אביאנו. שקודם כל דבר תביא את ראשו למלך להמית את היצה"ר בתשובה, ובכביה אשר אתם בוכים לפני. שע"י הדמעות נמחק הרושם שנרשם במצח האדם. כדכתיב סורו ממני כל פועלי און אלו המקטרגים. כי שמע ה' קול בכיי שע"י הבכיה מסתלקים וכאמור. וכן כתיב נודי ספרת אתה שימה דמעתי בנודיך. אז ישובו אויבי אחור שלא ישאר להם כח בר.

אמנם אכתי ראוי להבין. דמאיזה טעם שיהיו מצות הרשעים נעשקים בסט"א ויהי להם חלק בהם להיות נזונת מהקדושה. דמה שייך סט"א לקדושה. איש בחטאו ימות והמצות מה עשו. ולמה יצאה זאת מלפניו, שנתן רשות לסט"א לעשוק הקדושה. ואחרי החפוש ראיתי בספר דעת חכמה. שהביא משם רב א' אשכנזי שכתב על פי מה שידוע דתרגום חטא חובה. והיינו משום שהאדם טבעו שיחיה מהקדושה. ובהיותו נמשך אחר עצת היצה"ר ונהנה ממנו הרי עליו חוב לשלם ולהחזיר לו מה שנהנה ממנו. ואז"ל כפלא הרמון רקתך אפילו רקנים שבך מלאים מצות כרמון. וא"כ אפילו אם הוא רשע מגיע לו שפע קדש שכר המצות מהקדושה. ועליו חוב לחיצונים מה שנהנה מהם. ואז מגיע להם אותו שפע הקדוש מדר' נתן, שאמר הרי שהיה נושא בחבירו מנה וחבירו

בחבירו שמוציאין מזה ונותנים לזה עכ"ל ודפח"ח.

פרק ב'

תמן תנינן במסכת אבות, על ג' דברים העולם עומד על הדין ועל האמת ועל השלום. ופי' רבינו יונה ז"ל וז"ל, אין פי' שבשביל ג' דברים הללו נברא העולם. שהרי בתחילת הפרק הוא אומר על שלשה דברים העולם קיים, תורה ועבודה וג"ח. אלא דבג' אלו נברא העולם. כלומר דלאחר שנברא מתקיים ע"י אלו. שע"י שהדיינים שדנים בין אדם לחבירו העולם קיים. כי אלמלא הדין כל מאן דאליה גבר. שהרשעים שגוזלים וחומסים מחריבין אותו במעשיהם. כמו שמצינו בדור המבול שלא נחתם גז"ד אלא על הגזל כדכתיב כי מלאה הארץ חמס מפניהם. וכתיב בתריה הנני משחיתם את הארץ. ואמרו במד' שלא החזיר העולם לתוהו ובוהו אלא בשביל המשפט. שנ' מבקר לערב יוכתו מבלי משים. ר"ל מבלי הדין שנקרא משים. כדכתיב ואלה המשפטים אשר תשים שאם אין משים זה הדין. בני אדם מתקוטטים. ומכין איש לרעהו. וכל עבירות שבעולם עושים. וכשיש דין בעולם. הגזלנים והחמסנים נמנעים. ויהיה שלום בין אדם לחבירו. והנה מרן בב"י הקשה דמה צריך לשלשה דברים אלו. הדין והאמת והשלום. לקיום העולם. והלא בשלשה דברים שהעולם נברא בהם. התורה והעבודה וג"ח יספיק לקיום העולם. שמי שמהווה את הדבר כ"ש שיכול לקיימו וי"ל ששמעון הצדיק דיבר כפי זמנו. שהיה ב"ה קיים ורשב"ג שהיה בזמן החרבן. בא לומר אף עפ"י שחרב המקדש ואין לנו תורה ועבודה וג"ח כראוי מפני עול הגלות. מ"מ העולם מתקיים על ג' אחרים שדומים להם. כי יש הפרש בין שמירת הנמצא להתהוות העובר ברחם. שהדברים שקבלו חומם באש חזק ישמרו חומם באש שאינו חזק. ואלו לא היו חמים. לא יקבלו החום באותו האש. ואנכי העבד נלע"ד דמעיקרא קושיא ליתא. דנהי דהאש החזק המחמם המים יכול לשמור את המים החמים מק"מ מ"מ כשאתה מביא מים על האש לכבותה אז אין בכח אותה האש לשמור את המים. חומם של אותם המים החמין. וא"כ בנ"ד דאף ע"ג דיש תורה הדומה לאש החזק. מ"מ כיון דאין דין ואמת ושלום א"כ הם מכבין לאור תורה החזק. דע"י שגוזלים וחומסים מחריבין הישוב. והוי כאלו הביאו מים וכבו לאור התורה האש החזק. ואז אין בהם כח לשמור החום.

ועי"ל עפ"י מה שאז"ל במדרש. א"ל הקב"ה לישראל אם אין אתם עושין את הדין אני נוטל תורתך מכם. שלא נתתי את התורה אלא בע"מ שתעשו את הדין. וא"כ אף ששמעון הצדיק אמר על התורה וכו'. שפיר קאמר ג' כ' רשב"ג על ג' דברים העול' עומד על הדין וכו'. דע"י הדין הוא המקיים התורה להיות לנו. שיהיה על ידה מתקיים העולם. דאי לאו הדין אז הקב"ה נוטל תורתו. ולא ישאר עוד קיום לעולם. כיון דליכא תו' וא"כ הדין הוי סבה לקיום העולם. ע"י התורה שמניחה הקב"ה בינינו ואין נוטלה. וכן ע"י האמת בכה"ג על פי מה שידוע. שקודם שברא הקב"ה את העולם צדק אומר יברא שכולו מלא חסדים. וכת אמת אומר אל יברא. שכולו מלא שקרים. ושלום או' אל יברא שכולו מלא קטטות. מה עשה הקדוש ב"ה השליך אמת ארצה וברא העולם. ור"ל שהורידו בכוונה לעולם. להראותו שמדברים אמת. כדכתיב אמת מארץ תצמח. ואם כן

הגם שיש עבודה שבה נברא העולם. מ"מ אם אין אמת אלא השקר הווה א"כ השתא יש מקום וטענה אלימתא לכת האמת, שאמרה אל יברא, שכולו מלא שקרים. וראוי עתה להחריב העולם. אם כן כשיש אמת בעולם דאז שפיר מודה כת אמת וחזר בו ממה שאמר אל יברא. ואם כן דע"י העבודה שנברא העולם כ"ש שמסתפקת לקיימו. דהשתא אין כת האמת מנגדתו. וכן מה שסיים ועל השלום. הוא סיבה ועיקר לג"ח שזכר בראשונה. דאם אין שלום ביניהם מהיכן יהיה ג"ח זה ע"ז. דלא שייך זה כי אם יש שלום ביניהם אבל אם אין שלום אז התחזק שפיר טענת השלום גם כן שאמר אל יברא, שכולו מלא מריבות וקטטות. וליכא ג"כ ג"ח שבה נברא העולם ויספיק לקיימו. ואפשר עוד לפרש הני תלתא, דדין אמת ושלום, כחדא שריין וכולהו אצטריכו לדין. שהעולם שעומד על הדין היינו אמת, והשלום היינו משפט שיש בו שלום. והיינו פשרה. והיינו דתניח תיבת אמת באמצע, לאשמעי' דכמו שהדין אסור להטעותו וצריך שיאמר עפ"י האמת, כן הפשרה צריך שתהיה קרובה לדין ולא להטותה. שצריך שיהיה האמת בין לדין בין לפשרה. ומרן בב"י ז"ל ג"כ פי' דג' אלה הם בעבור דין. דעל הדין היינו על הדין שמוטל עלינו לדון אמת. ועל האמת היינו על העדים שיעידו האמת. ועל השלום היינו על בעלי הדין שיקבלו דין שמים עליהם. ולהיות צייתי לדינא. ולהסיר המריבה מביניהם. ולעשות שלום זע"ז.

או י"ל ובהקדים משו"ל במדרש, אמר הקב"ה אני כל אומנותי משפט. שנאמר כי ה' אוהב משפט. כשישראל נוטלים כלי אומנותי. אני מתעסק באומנות אחרת. להוריד גשמים בעונתן. וליתן שלום בארץ. והוא שדוד אומר ברוח קדשו, דין עמך בצדק. וכתוב בתריה ישאו הרים שלום לעם. וכי הרים נושאים שלום לעם הם. אלא כשישראל עושים את המשפט לאמתו הקב"ה מביא גשמים על ההרים ונותנים את פרים ועושים שלום בארץ. עוד אז"ל דבעון השקר השמים נעצרים מלהוריד מטר. שנאמר נשיאים ורוח וגשם אין איש מתהלל במתת שקר. עוד אז"ל אין גשמים יורדים אלא בשביל בעלי אמנה. ופי' רש"י בעלי אמנה, שיש אמנה במשא ומתן. אז צדק משמים נשקף. דהיינו גשמים שהם צדקה עכ"ל. ולולי פי' נ"ל דהראיה מסיפיה דקרא, דקאמר גם ה' יתן הטוב וארצנו תתן יכולה. דהיינו כשיש אמת בעולם הקב"ה יתן הטוב, זה המטר. וכמו שמסיים וארצנו תתן יכולה. ומ"ש צדק משמים נשקף, בא לרמוז כי הצדק אמר יברא, שכולו מלא חסדים. ואמת אמר אל יברא, שכולו מלא שקרים. והשליך מדת האמת ארצה. וא"כ כשאמת מארץ תצמח, אז וצדק משמים נשקף. דהיינו לרמוז למדת האמת שהלכה כוותי שיברא. דהשתא לא מצי למימר האמת אל יברא שכולו מלא שקרים. שהרי אמת מארץ תצמח. איך שיהי' נמצינו למדין דזכות המשפט הוא הגורם להיות מטר על האדמה. וכן בעבור האמת הגשמים יורדים, וארצנו תתן יכולה. ואין לך קיום העולם גדול מזה. דאי ח"ו ליכא הני תרתי. אז וחרה אף ה' ועצר את השמים ולא יהיה מטר ותכף ב"מ ואבדו מהרה. שלא יהיה שום אדם בעולם. ולא תוהו בראה. וא"כ שפיר קאמר העולם עומד על הדין ועל האמת. שבזכותם יבוא החיות לעולם. וכן מה שאמר ועל השלום. הוא ג"כ עפ"י מ"ש מרן בב"י בריש ח"מ סימן א' בפסוק, או יחזיק במעוזי יעשה שלום לי דהכוונה דכשאדם עושה צדקה ונותן לעני, מה שצריך עושה שלום בין הקב"ה ובין

העני המתרעם עליו. ובודאי דכל מדותיו של הקב"ה מדה כנגד מדה. הוא עושה שלום בין הקב"ה והעני, גם הקב"ה עושה שלום לישראל. כדכתיב ישאו הרים שלום לעם שהקב"ה מביא גשמים על ההרים ונותנים את יכולם. באופן דכל הני תלתא דלטיבותא דין, ואמת, ושלום. בעבורם יורדים גשמים בעתם. ומחיים לעולם. ושפיר קאמר שהעולם עומד עליהם וכדאמרן.

עוד אמרו ז"ל דכל דיין שדן דין אמת לאמתו. נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית. והיינו ר"ל, דכיון דהקדוש ב"ה ברא את העולם, והוא מקיימה, דהעולם עומד על הדין, הוי שותף עמו. א"כ כיון דהקב"ה מלאכתו בשמים בדין וזה הדיין גם כן עוסק עמו בדין. וגם בארץ, מלאכת האדם בארץ לחרוש ולזרוע. והקב"ה משתתף עמו ג"כ ששולח גשמים. אם כן זה הדיין הוי שותף ממש עם הקב"ה בשמים ובארץ. וא"כ שפיר קא' על הדין העולם עומד. דאין יכול השותף לסתור הבית. ששותף אחר עמו, שלא מדעתו. וכיון שהקב"ה נותן השמים, והם זורעים וחורשין, א"כ הריח לאמצע. וחלק הקב"ה מהריח הוא הברכות שמברכין על מה שנהנו. וכדאמרינן בגמרא דכל הנהנה מן העוה"ז בלא ברכה כאלו גוזל הקב"ה וכ"י, שנאמר גוזל אביו ואמו ואומר אין פשע חבר הוא לאיש משחית. חבר הוא לירבעם בן נבט שחטא והחטיא את הרבים. אביו זה הקב"ה. ואין אמו אלא כ"י. והנה הדקדוק מבואר לזה. דלמה אמר ואין אמו אלא כ"י בלשון שלילא. דהו"ל כמו שהתחיל ואמר אביו זה הקב"ה. הו"ל לסיים ואמו דא כ"י. דהו"ל או בתרווייהו לשון חיוב. או בתרווייהו שלילה. ולמה חלקם. ושמעתי תי' לזה מפי א' מרבני אשכנז ז"ל, דהברכות שמברך האדם על האוכלים, הם יועילו לאדם שנתגלגלה נשמתו בצומח. דע"י הברכה נתקן. ולפעמים נשמת אביו מגולגלת בזה הצומח שאוכל הבן, דע"י ברכתו מתקן נשמת אביו ג"כ. וא"כ זה הנהנה בלא ברכה אפשר שגוזל לאביו ממש. דיתכן דנשמת אביו מגולגלת בו. ויתכן דלא היתה נשמת אביו מגולגלת בו. מש"ה אמר, אביו זה הקב"ה. ויתכן גם כן אביו ממש. אבל אין אמו אלא כ"י דוקא. דלא שייך אמו ממש דהא כבר ידוע מדברי קבלה והאר"י ז"ל דאין אשה בגלגול. וא"כ לא שייך אמו ממש, אלא כ"י דוקא. אמנם מה שיש לדקדק עוד אומרו, חבר הוא לאיש משחית לירבעם בן נבט, דעל מה כל החרדה הזאת. ושקל עליו הקלות כחמורות. וברכות הנהנין אינם אלא מדרבנן ואף ברכת מוזן שהיא דאורייתא אינה אלא עשה בעלמא. ואיך השווהו לירבעם בן נבט. ונראה ליישב בע"ה עפ"י משז"ל, דהמחטיא את הרבים אין מספיקים בידו לעשות תשובה. וכתב הרמב"ם בהלכות תשוב' דיש עבירות שהם קלות בעיניו של אדם ודש בהם. ועי' ז' אינו שם על לבו לשוב מהם כמו החמורות. והוי כמי שאין לו תשובה. וא"כ י"ל שפיר דהכא שגוזל אביו ואמו ואומר אין פשע, ואין בעיניו חשובים כעון, ולא שייך שישוב בתשובה ויתחרט עליהם. ואם כן מצד זה הושוה לירבעם. דכמו דמי שהחטיא את הרבים אין מספיקים בידו לעשות תשובה, גם זה שבעיניו לא חשיב עון, שאומר אין פשע. אין לו תשובה וכאמור. עוד י"ל טעם שהעולם עומד על הדין. עפ"י מ"ש ז"ל שא"ל הקב"ה לדיין תן דעתך, שאם הטית את הדין, אתה מזעזע את העולם. וגדול כוחו של הדין, שהוא א' מרגלי כסא הכבוד. שנאמר צדק ומשפט מכון כסאך. אמר הקב"ה הואיל וכך הו

זהירין בדין. גדול כח הדין והצדקה, שנבראו קודם העולם. והעולם נברא בהם. יען כשברא הקדוש ב"ה את העולם שם את המשפט לקו, כמו קו של חוט שישים הבונה כשהוא בונה את הכותל. כדי שלא יטה הבנין לכאן ולכאן. והצדקה ג"כ למשקולת כמו עמוד של עופרת של ברזל כפי ששוקל בו הבונה את הבנין, כדי שיהיה על קו הישר ולא ימוט. עוד אז"ל א"ל הקב"ה לדוד הצדקה והדין אשר אתה עושה. חביבין עלי יותר מבית המקדש. שנאמר ויהי דוד עושה משפט וצדקה. ומהו משפט וצדקה. ח"א כשהיה רואה לעני שהוא מתחייב, ואין לו ליתן, היה משלם מכיסו. ובספרי נחלק ע"ז. דא"כ היה מביאם לידי רמאות, כדי ליקח ממנו של הדיין. אלא מהו משפט וצדקה, זה פשרה. שהיה משתדל לעשות פשרה ביניהם. ואידך ס"ל דאסור לבצוע, אלא יקוב הדין את ההר. ומהו יקוב את ההר. משפט וצדקה. שהיה עושה צדקה עם הגולן. שהוציא הגזלה מתחת ידו, והצילו מכל העונשים שהיו עליו.

ובזה הייתי מפרש מקרא שכתוב בספר תהלים, כי ה' אוהב משפט ולא יעזוב את חסידיו לעולם נשמרו וזרע רשעים נכרת. דלכאורה אין קשר לסוף הפסוק שאמר ולא יעזוב את חסידיו, עם רשיה דקרא. שאמר כי ה' אוהב משפט. דמה שייך זה לזה. אמנם לפי האמור א"ש ונכון. והיינו דקאמר כי ה' אוהב משפט. דהיינו כמ"ד דאסור לעשות פשרה, אלא דוקא יקוב את ההר. וא"כ לפי זה מוכרח לומר דמאי דכתיב ויהי דוד עושה משפט וצדקה, היינו שהיה משלם מכיסו בעבור העני החייב, וכי תי' דאין זה הדרך ישכון אור, דמביאם לידי רמאות, ויבואו ויקחו ממנו. לזה סיים ולא יעזוב את חסידיו לעולם נשמרו, ואינו מניח לשום רמאי לבוא לקחת ממנו של הדיין. אלא זרע רשעים נכרת. אדרבא על ידי הדין הגמור, נמנעים הגולנין מן העולם. וכן אמר דוד עשיתי משפט וצדק בל תניחני לעושקי שיבואו ברמאות ליקח ממוני.

עוד אז"ל שני דברים בידו של הקב"ה, הנפש, והדין. הנפש דכתיב אשר בידו נפש כל חי. והדין דכתיב ותאחו במשפט ידי א"ל הקדוש ב"ה אם אתם משמרין את הדין אני משמר נשמתכם. א"ר אלעזר במקום שיש דין אין דין. במקום שאין דין יש דין. אם יש דין בתחתונים, אין נעשה דין למעלה. שכל זמן שישראל עושין דין אמת למטה. אין העליונים עושים דין למעלה בשמים. אמר הקב"ה מכל האומות איני אוהב אלא ישראל. ומכל מה שבראתי, איני אוהב אלא הדין. מה שאני אוהב אתן לבן, שאני אוהב. שנאמר לא עשה כן לכל גוי ומשפטים בל ידעום. אלה המשפטים אשר תשים לפניכם, ולא לפני גויים. ואם אתם משמרים הדין והצדקה, מיד אני גואל אתכם גאולה שלימה. כדכתיב שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבוא. ואם עשיתם הדינין מחזיר אני לכם בתי דינין שלכם, ובית המקדש. שנאמר ואשיבה שופטיך כבראשונה. בא וראה שעל ג' דברים מסר משה רבינו עליו השלום את עצמו עליהם, ונקרא על שמו. תורה וישאל והדין. עוד אז"ל שבזכות המשפט שעושין ישראל הקב"ה מרחם עליהם, ונותן שלום ביניהם, ומביא להם הגאולה. ומנחילם א"י. ובונה להם בית המקדש ומצמיח קרן לדוד. שנאמר כה אמר ה' צבאות משפט אמת שפטו וחסד ורחמים עשו. וכתיב שנאו רע ואהבו טוב והציגו בשער משפט אולי יחונן ה' צבאות שארית יוסף, ודוד עבדי מלך עליהם ורועה אחד יהיה לכולם, ובמשפטי ילכו וישבו על אדמתם אשר נתתי לעבדי ליעקב.

וכתיב וכתתיב להם ברית שלום ברית עולם יהיה אתם. אמרו ישראל לפני הקב"ה מה נעשה וישוב חרון אף, דרשו משפט אשרו חמוץ. א"ל הקב"ה דעו, שאם אתם מורים כהלכה, כאשר למדתי אתכם, אתם נמלטים מדיני, ותקבלו שכר מלפני. ואם לאו הדין עומד עליכם. שהמשפט שלי הוא. כדכתיב כי המשפט לאלהים הוא. וגם יהושפט נתחזק בדבר המשפט. ויאמר אל השופטים ראו מה אתם עושים, כי לא לאדם תשפוטו, כי לאלהים. ואברהם אבינו עליו השלום לא ידעו ה' וקראו אוהבי, אלא על שהלך בדרך המשפט. והדריך בו בניו. כדכתיב כי ידעתיו למען יצוה את בניו ואת ביתו אחריו. ושמרו את דרך ה' לעשות צדקה ומשפט. ומשה רבינו ע"ה רבן של כל נביאים. לקח עצה מיתרו בעבור המשפט, והסכים ה' עמו. וגם יהושע אחרי כורתו ברית עם ישראל סיים דבריו במשפט. וכן דוד המלך ע"ה, דכתיב ויעש דוד משפט וצדקה, ויזב יחיה את שאר העם. ואחז"ל בזכות משפט וצדקה שעשה דוד, יזב יחיה את שאר העם. וכן שלמה המלך ע"ה ראו כל ישראל חכמת ה' בלבו לעשות משפט. כמה חביב המשפט לפניו יתברך שמסרו למשה רבינו ע"ה קודם תרי"ג מצות. ולא עוד אלא. ששקלם כעשרת הדברות ויותר. דאלו בעשרת הדברות כל דבור בפני עצמו. אבל הדינים נאמר בהם עשר מ"ע, ועשרה לאוין. אעפ"י שהם מצוה אחת. ואלו הן: ואלה המשפטים, בצדק תשפוט עמיתך, שופטים ושופרים, ושפטו את העם משפט צדק. ונגשו אל המשפט, והפילו השופט, שום תשים עליך מלך, הרי עשרה עשין. ואלו הן העשרה לאוין: לא תכירו פנים במשפט, לא תגורו מפני איש, לא תעשו עול במשפט, לא תשא פני דל, לא תהדר פני גדול, לא תטה משפט אביון, לא תטה משפט גר, לא תטה משפט, לא תכיר פנים במשפט, לא תקח שוחד, כקטון כגדול תשמעון. גדול המשפט שבו נמחלים עונותיהם של ישראל וכתבי שפטו יתום ריבו אלמנה. וכתבי בתריה אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו. והקב"ה חפץ בו יותר מכל הקרבנות. דכתיב עשה צדקה ומשפט נבחר לה' מזבח. ומחטאת ועולה לא נאמר, אלא מזבח. ואף מלך המשיח שיגלה במהרה בימינו, משבחו הכתוב בדבר המשפט. דכתיב ושפט בצדק דלים, והוכיח במישור לענוי ארץ. ולפי גודל משכורתו כן עונש המבטלו והמעותו. כדתנן חרב בא לעולם על ענוי הדין, ועל עוות הדין. וכך אמר דוד עשיתי משפט וצדק בל תניחני לעושקי. מכלל שבמניעת המשפט יונח ביד העושקים. ויראה הדין שהשכינה כנגדו. דכתיב אלהים נצב בעדת אל. וגהינם פתוחה לו מתחתיו. גם ידע שלא חרבה ירושלים ולא גלו ישראל מעל אדמתם. אלא על שבטלו המשפט. דכתיב מלאתי משפט צדק ילין בה ועתה מרצחים. וכתבי יתום ואלמנה לא ישפטו וריב אלמנה לא יבוא אליהם. וכתבי בתריה הוי אנחם מצרי ואנקמה מאויבי. ובמשפט עתידה להבנות. וצריכים הדיינים לדעת את מי הם דנים. והיאך הם דנין. ולא יהיו גורמין לעולם שיתמוטט. אמר הקב"ה לדיינים אני אמרתי אלהים אתם, דיינים אתם. ואתם לא עשיתם כן. אכן כאדם תמותון. ואז"ל אין בן דוד בא עד שיכלו דיינים ושופטים רעים מישראל. אוי לו לדור ששופט את שופטי. ואל יאמר הדיין מה לי בצרה הזאת, לא אטפל בדין שעונשו מרובה, הא ליתא. דהא כבר כתיב ועצומים כל הרוגיה, זה ת"ח שמגיע להוראה ואינו מורה. וכתב הרמב"ם דאם הוא דין קבוע אינו יכול להשמט ולומר, פ' חזק ואלם, והורג את בני, ושורף את גדישי, איני מטפל לדונן. אבל אם אינו קבוע ולא

שמע את דבריהם, עדין יכול להשמט. שלא יהיה חזק רודפו. אבל כששמע את דבריהם שוב אינו יכול להשמט. ועפי"ז מבואר אצלי מקרא שכתוב כי ה' אוהב משפט ולא יעזוב את חסידיו לעולם נשמרו וגו'. ומה קשור סיפיה דקרא, שאמר ולא יעזוב את חסידיו עם רשיה דקרא, דאמר כי ה' אוהב משפט. אמנם כלפי האמור א"ש ונכון. וז"א כי ה' אוהב משפט, ואני רוצה לעשות רצונו ולדון. אבל מה אעשה ירא אני מהחזק והאלם שלא ישרוף את גדישי, וירדפני עד חרמה, ומש"ה אני נשמט מלדונו. לזה סיים דהא ליתא. כי לא יעזוב את חסידיו לעולם נשמרו. ושומר מצוה לא ידע דבר רע.

ואתה בן אדם שמע, כלו' הבן. ועשה אזניך כאפרכסת, ופקח עיניך וראה. שכמה וכמה מניעת הדין ועוות גורם כמה נזיקים וחבלות ועונשים חמורים ומרובים. ולהפך כמה שכרו מרובה לאין קץ. ויסוד גדול לקיום הד"ת. והוא יסוד ועמוד העולמות. ואשרי שומרי משפט, ומקבלים דין שמים, מה שיגזור הדין עליהם. וצייתי לדינא. ולא יטו ימין ושמאל מכל אשר יורו אותם חכמים. ומקיימים מה שאמור האי מאן דמשלחיה ליה גלימי' בבי דינא, ליזיל ולזמיר, שהצילוהו מן הגזל. אשר לא ניתן למחילה, כי אם בחזרתו. וכמ"ש ז"ל ויהי דוד עושה צדקה ומשפט. צדקה לזה שהוציא הגזילה מתחת ידו, שאין לך צדקה גדולה מזו שהציל לגזלן מכל העונשים הנז'. ומי זה ואיזה הוא אשר ימלא פיהו באומרו שאינו בא לדין תורה, ולא יאבה לשמוע לקול מורים. ומזלזל בהם ובדינם ובמשפטם ובדין שפסקו לו. שלא נר' בעיניו, ומוציא סרה או שחושדו שהטה עליו את הדין, ועותו בעבורו, ונעשה לו אויב ושונא, ונמצא חזק רודפו לדין. וזאת רעה חולה. כשבאים הב' בעלי דינים לפני הדיין, תכף ומיד בכניסתם להרב. ומתקוטטים זה עם זה. וקול הצווחה רבה בניהם. עד שבאים לידי קללות והכאות זל"ל. וכל א' מהם נכנס בתוך דברי חבירו, ואינו מניחו לטעון ולהשיב על דבריו. ומרוב הכעס והחימה אשר גברה עליהם אין השכינה הנצבת בעדת הדיינים חשובה כנגדם. ולא ידעו ולא יבינו בחשיכה התהלכו. שתכף שהתחילו לבזות ולקלל זה לזה לפני הדיין נתחייבו שניהם נידוי. ונקראו אפיקורסים. מלבד שבלא"ה קראם התנא רשעים. וכולי האי ואולי שישמעו דין תורה בפיהם. ואומרים צוורנו מוטל וכפוף לדין תורה. וכשיצא הא' חייב בדינו הופך הקערה על פיה. ולא ציית לדינא. אך הזכאי בדינו אותו שעה נעשה חסיד. ואינו יוצא חוץ מדין תורה אפי' כחוט השערה. ולמה לא ילמדו בני ישראל הקדושים מהנכרים שתכף שנכנסים שני הבעלי דינים לפני הכומר לדון ביניהם, נכנסים כפופים קומה לפניו, ופרועי ראש, משתחווים לפניו ארצה על הרצפה. ומדברים בנחת באימה וביראה וברתת. כאלו עומדים לפני המלך. וכל היוצא מפיו יעשו. ואין מפילין מדבריו ארצה אפילו כחוט השערה. אתמהא. איך עתה שפחה תירש גברתה, שלטו בני ישראל היתה זאת. כדכתיב ולא נשמע קולו בבואו אל הקדש. מה זה היה לנו ובימינו היתה כזאת אוי שכך עלתה בימינו.

והנה ראיתי שלש כתות ליום הדין. דהיינו בבואם לדין תורה. כת אחת אומרת הדין דין אמת ואינם יוצאים חוץ לשורה אפי' כמלא נימא. ושמחים בצאתם. חייבים, שניצולו מן הגזל. אומרים ומשבחים בפיהם, שברוך שבחר בישראל ובתורתו הקדושה ובמשפטו עם ישראל עם קרובו. ועל כת זו אני אומר, שזוכין לכל שכר האמור לעיל

ועליהם נאמר, ואוהביו כצאת השמש בגבורתו. וכת שניה באים לדין. ולפי שעה שומעין הדין. וכשיצאו מלפני הדיין נהפכו לאיש אחר. ולא יטו אוזן לבעל דינם. עומד ודוחה מיום אל יום בלך ושוב ומחר אתן עכשיו לא יש לי לפרוע. עד אשר יחון עלי ה' וארויח אותה שעה אתן. ומרוב שהוא הולך ובא לתובעו, יקוץ ולא יתבענו עוד. ומתרעם על הדיין שלא יצא לקראת נשק כנגדו, להוציא לו הגולה שלו מיד חברו. ועל כת זו אני אומר, ויפתוהו בפיהם ובלשונם יכזבו לו. לדיין ולבעל דין. ועתידין ליתן את הדין.

והבאתי את כת השלישית באש. שמעיקרא לא יבואו לדין תורה כלל. ואף אם שלח אחריהם לא יאבו ולא ישמעו. ואינו על לבם דין תורה כלל. ואדרבא מלגלגין עליו ואומרים, מהו דין תורה. והולכין אצל הערכאות שלא ברשות ב"ד. ומיקרים יראתם ומרימין יד בתורת משה רבינו ע"ה. ומרוב אלמותם וחזקתם, אין הדיין יכול עליהם להוציא בלעם מפיהם. הן גזל רבים הן גזל יחיד. וממציאים לעצמם היתרות בפסקי הרא"ש. וכמעט שרואים גריעות על עצמם אם באין לדין תורה. הא ודאי על אלו נאמר יבא בעל הכרם ויכלה את קוצו. אם אין דין למטה, יש דין למעלה. שאנו בזמן הזה יד עניי אנן. ואין בידינו להעמיד משפטי הדת על תלם. שגברה מדת החנופה. הן מיראה. הן באהבה. ואנחנו לא נדע מה נעשה. כי לשעבר מימי קדם, אם אירע לשום אדם דאינו רוצה לשמוע דין תורה, המצא תמצא קצת אנשים מיחידי ק"ק הי"ו, מקנאים קנאת ה' צבאות. ויקומו לעזרת ה' להתעורר, ויטריחו את עצמם לקיים דגל תורת משה, ולשבר מתלעות עוול. ומסייעים לדיין להוציא משפט לאשורו. לא כן עתה בדורנו זה, אין איש שם לב. כל א' אומר שלום עליך נפשי. אף שרואים לדיין שעומד ולוחם מלחמת חובה עם הבעל דין, כובשים פניהם בקרקע. ועושים עצמן כאלו לא ראו ולא שמעו. והעלם יעלימו עיניהם מזה. וביני ביני אם יש בידם למחות ואינם מוחין, ויהיו סיבה להגביר ידי עוברי עבירה. הגולנים והחמסנין. ואני תמה על אלו. דאיך ולמה לא חששו אלו על הערבות שכל ישראל ערבים זה לזה. ומגיע אליהם הרעה והעונשים הרבים אשר זכרנו למעלה. שעליהם נא' תצלנה אזנים משמוע. ומכ"ש אם בידם למחות ואינם מוחין שהכל תלוי בצוארם. שאיך מקבלים על עצמם לעבור על דברי חכמים. שכל דבריהם כגחלי אש. וכ"ש שיש כמה אנשים בורים, שלעיני כל ישראל כפרהסיה לא צייתי לדינא כלל. אף שיודעים הם עצמם שהם חייבים בלי ספק. עכ"ז לפי אלמותם אינם מטיח און לשמוע דין תורה. ואין מי שיוכל לומר להם מה תעשו. הנה אלה הרשעים הקדוש ב"ה יעשה דין עמהם. ואל יעכב פרענותם. ומכל שכן אם יש בידם ממון יתומים ואלמנות, ואינם רוצין ליתן. ברית כרותה שאינה חוזרת צעקתם ריקם. כדכתיב ושמעתי כי חנון אני. על אלו הרשעים החטאים בנפשותם, שאינם חושבים בעיניהם לדין תורה לכלום, וגורמים להחריב העולם. ולאריכות הגלות. ואיך לא יעלה על לבם של אלו מעמד הר סיני. שכלם אמרו נעשה ונשמע. ואם אינו שומע דברי תורה, מה זו עשיה ושמיעה. וכבר כת' לעיל דכל נתינת תורה לישראל, בתנאי שיעשו ויקימו הדינין דאלא"ה חוזר בו הקב"ה ולוקח תורתו מהם. ואיך לא יחוסו על נפשותם. ויהיו הורגים את עצמם בידיים וכמש"ל דהדין והנפש בידו של הקב"ה. וא' להם שמרתם הדין אני משמר לכם את נפשותיכם, ואם לאו אני נוטל וכו'; הביטו וראו שלא שבח הקב"ה למשה

רבינו עליו השלום אדון כל הנביאים מכל מעשיו, כי אם במשפט שעשה. כדכתיב צדקת ה' עשה ומשפטי עם ישראל. ולכן חובה ומצוה מוטלת על פרנסי ישראל ויחידי הדור שישימו עין השגחתם. ויתקנו המקולקל. ויחזיקו ביד הדיינים לש"ש. למען שלא יסורו בני ישראל מדין תורה. למען יזכו בכל השכר המרובה לאין קץ הנו"ל, ואני את נפשי הצלתי. ה' ידינו לכף זכות. ויוציא משפטינו לאור בביאת משיחנו בעגלה ובזמן קריב אכי"ר. לפי' חייבים ישראל למצוא דיינים יראי שמים, שלא יהיו בהם משוא פנים. ולא מקח שוחד. שכשופטי ישראל ומנהיגי הולכין בישרות ובתמימות. ומרחיקים עצמם מן הכיעור ומן הדומה לו. ומן החטא. כך הויין נמי כל ישראל. שהגוף הולך אחר הראש. וכמ"ש בזהר הקדוש אי רישא דעמא איתקן, כולהו איתקן. תניא רבי ישמעאל אומר אם ראית דור שצרות באות עליו, לך ובדוק בדייני ישראל. שכל פרענות שבאה לעולם אינו אלא בשביל דייני ישראל. והמעמיד דין שאינו הגון, כאלו נטע אשירה אצל המזבח. וכן המעמיד דין בשביל ממונו, הוי ג"כ כאלו נטע אשירה. דכתיב אלהי כסף ואלהי זהב. זה דין העומד בשביל ממונו שיש לו כסף וזהב. ועתיד הקב"ה ליפרע מהמעמידו. ואסור לעמוד לפניו ולכבדו. ולא עוד אלא שמצוה לזלזל בכבודו. וכתב הסמ"ע כיון דהוי כע"א, דמצוה לזלזל בה. אבל מי שהוא הגון וירא שמים חייבים כל ישראל לכבדו. אמרו בירושלמי מי שהוא הגון וירא חטא, אל ימנע עצמו מלהיות דיינים ומנהיגים. וישא משאם ויסבול טרחם. והעושה כן הרי הוא מקיים העולם. שנאמר מלך במשפט יעמיד ארץ. אבל המונע עצמו, ה"ז הורס העולם ומחריבו. שנא' איש תרומות יהרסנה. ר"ל המרים עצמו מזה יהרוס העולם. מעשה בר' אבהו כשבא להסתלק מן העולם, נכנסו חכמי ישראל אצלו, ומצאוהו שהוא בוכה. א"ל למה אתה בוכה, והלא כל ימך היית יגע בתורה. וכמה תלמידים העמדת. ועוד אחרת היתה בך שלא נתעסקת בדינין. א"ל ועל זאת אני בוכה. ועברתי עמ"ש ואיש תרומות יהרסנה. וא"כ אם הוא יודע בעצמו שהוא ירא שמים. ומכוין לדון דין אמת, לאמתו, או בודאי ה' יהי עמו. ויורהו דרך הישר. ויכוין אל האמת לאסיק שמעתתא אליבא דהלכתא. ולא יבוא לידי מכשול. וכל אמת תפסיה ה' יזכנו לידי כך.

שער הרחמים

ימי הרצון והרחמים הללו נעשים ונזכרים זכרון לבני ישראל לעורר לבות בני אדם ולהקיצם מהתרדמה אשר נופלת עליהם כל השנה בהבלי העולם. ולא ידעו במה יכשלו. כי יציבא מלתא. כי קרוב יום ה' יום הדין והנורא לתת דין וחשבון על כל מה שעבר על האדם ועשה מתחילת השנה עד עתה. ופתח טוב פתח לעוברי"ם ושבי"ם מעבירות שבידם. כאשר קבלו חז"ל שבר"ח אלול אמר הקב"ה למשה עלה אלי ההרה שנתרצה הקב"ה בו למחול עונותיהם של ישראל במעשה העגל. ויהי מאז הפקיד אותו החדש, ראש לימי הרחמים ורצון. למאן דגני בבית אפל והלך חשיכים כל ימות השנה ושב אל ה' בכל לב ובכל נפש. וממכון שבתו השגיח אם תשובתו שלימה. ויעל בתשובתו הרמת"ה עד ה' אלהינו. ויסגור ה' בעדו. יען שמחדש אלול ואילך מתחילים שערי

רחמים להפתח. והתשובה מקובלת בהם יותר משאר ימות השנה. ועל כן חובה עלינו לנטות אוזן ולשמוע לדברי חכמים ותוכחותם. וכמ"ש הרמב"ם בהל' תשובה שהתוכחת גורמת לתשובה. שבזמן אשר מודיעי' לאדם חטאיו ונכלם בהם חוזר בו בתשובה. וכמ"ש בתורה זכור אל תשכח ממרים היתם וכן ציוהו ה' ית"ש לישיעה הנביא ע"ה להוכיח לעם בני ישראל. שנאמר קרא בגרון אל תחשוך. כי מה נועיל כי נפגע בו ברוב וידויים ותחנות כל עוד שלא גמרנו בלבנו שלא לחזור ולשנות. וידינו מלאות דמים חמסים וגזלנות. ופינו מלא מרמות ועולות. למה נצעק בפינו ולבנו רחוק ממנו. מראים תומה ותחתיה ערמה. גונבים דעת הבריות ודעת המקום. ונהי בעינינו צדיקים ואנחנו פוחזים וריקים. ובידיו ד' אבות נזיקין. הנה הנם שנאת חנם, ולשה"ר, וגזל, ושבעת שוא, ושקר לאין חקר. מלבד שאר כל האזהרות והחקים. אמנם ד' אלו נפלאו מני. ב"א שהורגלו בהם עד שנדמו בעיניהם כהיתר. וכדבש בפיהם. ואין אדם ניצול מהם בכל יום. ובסוף השנה יעלה חשבונם רב לאין קץ ותכלה. לאלפים ומאות. כי הלא ידוע ומפורסם כמה פעל ועשה עון שנאת חנם. שהחריב ביתנו בית מקדשנו. והגלה אותנו מארצנו. ועדין לא נבנה. ואלו בבית א' שהיה בידם ג' עבירות החמורות. ע"א וש"ד ועריות. ואפ"ה חזר ונבנה. הא למדת שעון זה של ש"ח. חמיר בעיני המקום יותר מג' החמורות. וכ"ת על מה כל החרדה הזאת, כיון דעון זה אינו אלא לאו בעלמא, ולית ביה לא מיתה ולא כרת לאו בעלמא, לא תשנא את אחיך בלבבך. וא"כ אוי ואבוי איך שקל עלינו הכתוב קלות כחמורות.

האמנם כד דייקת שפיר ראה תראה שכל דברי חכמים ישרים ותמימים וכולם אמת וצדק, ודבר ה' בפיהם אמת. ואין בהם נפתל ועקש. וכולם ברוה"ק נאמרו. כי ידעי רבנן שכמה חבלות ונזיקין גדולים ועבירות גדולות יתהוו ויולדו מהש"ח. והוא אב לכולם. יען שזה השונא לרעהו, מרוב שנאתו עמו. בכל מקום שיושב מדבר מגנותו. ומטיל בו כל דופי וכל מום רע שיש בו, ומה שאין בו. ועובר תמיד על לאו דלא תשקרו. ועל עשה דמדבר שקר תרחק. ומרוב שרוצה לאמת שקרו, קופץ ונשבע על שקר. והרי תכף ומיד עבר על ל"ת דלא תשבעו בשמי לשקר. ועל לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא. וכיון דפתח בגנות מסיים במוציא ש"ר עליו, ופוגם בו ובמשפחתו. ולפעמים יוצא מהש"ח שפ"ד. כגון שנמצא אז איזה מלשין או מוסר, והולך רכיל ומגלה לאוה"ע. ויהיה זה נמסר בידם או ליהרג או לאבד ממונו. ויהיה עני חשוב כמת. והנה דמו וגם דם זרעו נדרש מזה המוציא שם רע עליו. מלבד הבושה ג"כ שהגיע לו מזה. ולהלכין פניו ברבים. ואזיל סומקא ואתי חוורא. והוי כשופך דמים ממש. ששפך דמו בקרבו. וכבר אז"ל דכל המלביץ פני חבירו ברבים, אין לו חלק לעוה"ב. ויותר גדול עונו מהבא על א"א. וכל הדברים שאומר עליו, הם לשה"ר השקול כג' החמורות כידוע. וגם אין לו חלק לעוה"ב שכבר כרתו דוד ברוח קדשו. ואם כן מאחר שכל זה גורם עון הש"ח שיוולדו ממנו כמה עבירות חמורות לאין קץ, מש"ה שפיר בעבורו נחרב בהמ"ק ולא נבנה. כי איך יתכן שכל זמן שמצוי עון זה בדורנו, שיבנה המקדש. כיון שביטתו נחרב. כ"ש שלא יבנה עד שיתוקן עון זה.

ועוד נלע"ד ליישב ולומר, דאף ע"ג דעון ש"ח אינו אלא לאו בעלמא, מ"מ אינו דומה לשאר לאוין. דשאר לאוין אינם תמידין כל היום בכל שעה ובכל רגע, אלא באים במקרה כשיזדמן לפניו. כגון גזלה וגניבה וג"ע וכיוצא. ויתכן שלא יזדמנו כל היום לפניו. ולא כן עון זה של הש"ח, יום ולילה לא ישובת. ובכל שעה ושעה עובר עליו תמיד כל היום. ואם כן ריבוי הלאוין, חמירי מאיסור שיש בו סקילה. והוי דומה להא דתנינא, דשוחטין לחולה בשבת. אף שיש בו איסור סקילה. ואין מאכילין אותו נבלה אע"פ שהיא לאו בעלמא, משום דבאכילת נבילה, ע"כ זית וזית עובר. לא כן שחיטה דליכא אלא איסורא חדא דשחיטה. וריבוי הלאוין חמיר מאיסור סקילה לבדה. וכמ"ש הראב"ד שם על ההיא מתני'.

ועוד י"ל, הרי ידוע שכל המדות בטלו חוץ ממדה כנגד מדה. וא"כ כיון שהם בפירוד לבבות זה מזה, במדה זו נפרע מהם. שפזרם בין העמים ואין תקנה לקבצם ולגאלם, עד שיהיו באחדות א'. ואז יאמר ה', נאה ליחיד להציל את היחיד. וגם המן הרשע בטענה זו הכניס באזני אחשורוש, לאבד את זרע ישראל בין עמים. באו' ישנו עם אחד מפורז ומפורד בין העמים בכל מדינות מלכותך. ור"ל שכבר היו עם א' באחדות א' אבל עכשיו הם מפורז ומפורד בין העמים. שיש ביניהם פירוד לבבות. ולא ראי זה כראי זה. אשר מסיבה זו גלו לבין העמים. ואין הקב"ה חפץ בהצלתן כי נאה ליחיד להציל את היחיד. לא כן אלו דכרבים דמו דאינו מצילים. ומכ"ש לפי מה שאז"ל דבדורו של אחאב אע"ג שהיה ביניהם עון ע"ז וג"ע וש"ד, היו יוצאים במלחמה ונוצחים. משום שהיו באחדות אחד. ואלו בדורו של דוהע"ה אפי' שהיו צדיקים גמורים היו נופלים במלחמה משום שהיה ש"ח ודילטוריא ביניהם. וא"כ איך יתכן שיוכל משיח צדקנו להלחם עם כל העמים. ויקבץ נדחינו מבין הגוים. כל עוד שיש מצוי עון ש"ח בינינו. שעון זה גורם ליפול במלחמה ואינו נוצח. שהיאך יכול להיות מלך המשיח נוצח במלחמה. וגם אחשורוש בהאי פחדא יתיב. דאיך יתכן להלחם עם אלו בני ישראל שהם באחדות א' ועולין למלחמה ונוצחין, ובהא פחדא יתיב, דאיך יתכן להלחם עם אלו בני' שהם באחדות א'. ועולין למלחמה ונוצחין. ובא המן הרע הזה והכניס בלבו והודיעו שיש ביניהם פירוד לבבות. וממילא הם נופלים במלחמה לפני צריהם. מש"ה יכתב לאבדם ולא תירא מפניהם. באופן שזו היא שקשה העומדת לנגדנו. עון זה של הש"ח. שבעבורו מעוכבת גאולתינו ופדות נפשינו. וכבר רמזים דברים אלו בתורה בפסוק. וירא אליו ה' בלבת אש מתוך הסנה. וירא והנה הסנה בוער באש. והסנה אינו אוכל ומדקדק הרב עוללות אפרים ז"ל מאי מתוך הסנה, הול"ל בתוך הסנה. ועוד בוער באש אין לו מוכן. כי בוער הוא פועל יוצא. משמע שהסנה בוער את האש, ונהפוך הוא. ופירש עפ"י פירש"י ז"ל ע"פ אכן נודע הדבר. שהיה בין ישראל דילטורין, וכל א' מחרף ומגדף את חבריו כקוצים הללו המשמיעים קול בעת שהם על האש. ורודף א' את חבריו. כמו כן בני ישראל, אעפ"י שהם בעצמם בוערים באש הגלו' המר הזה. ויש להם כל הצרות. מ"מ כל א' הוא קוץ וסילון ממאיר לחבירו. מצד הקנאה והשנאה. ועי"ז בוערת אש מעלה היא מדה"ד, עליהם ח"ו. וזהו אריכות הגלות. וזה מרמז השי"ת. וירא אליו ה' הוי"ה

ב"ה, בלבת אש הוא תגבורת הדין. כמשו"ל אוי להם לרשעים שמהפכין מדה"ר למדה"ד. וירא משה מאין בא זה הדבר, וירא שהסנה אלו ישראל הנמשלים לסנה, שהמה בעלי ש"ח ולה"ר, המה המוסרים אשר קמים עלינו למסור אותנו תמיד בגופינו וממונינו. המה בוערים באש. והסנה הרשעים האלה, איננו אוכל, אינו מכלה הקוצים מהכרם ה' צבאות. ומאריך אפו. ועדיין השטן מרקד בינינו. ואין לך יום שאין קללתו מרובה מחבירו. ואנו הולכים ודלים בגלות כחרס הנשבר.

ח"ש הנביא, והיה מספר בני ישראל כחול הים. ר"ל כשהם כחול הים שיש ביניהם פירוד לבבות, וא"א להם להתחבר, כמו החול, שא"א להיות ממנו חוט. אז והיה מספר בני"י. שיש מספר להם. אבל אם יש ביניהם אהבה ואחוה, אז אשר לא ימד ולא יספר. והנה עיינו הרואות, שרוב השנאה והפרוד לבבות שיהיה בבני ישראל. הוא מפני כובד המסים, אשר המה במדינות אלו. ונותנים עול כבד על הציבור. והם מחלקים אותם על עצמם. ועי"ז הם באים לידי קטטות ומריבות. שכל אחד צועק על חבירו באמור לו אתה ראוי ליתן יותר ממני לפי ערכך. ואני איני חשוב ליתן כנגדך כו"ך. וזה אומר בכה וזה אומר בכה.

זהו גלע"ד מה שנתחכם פרעה הרשע באמרו הבה נתחכמה לו. שראה שהיו בני יעקב י"ב שבטים. וכאשר היו שנים מהם באחוה ובעצה אחת החריבו שכם. והרגו כל אנשי שכם. אותה שעה אמר מי יוכל להזדווג עם אומה זו. מה עשה ושימו עליו שרי מסים. והכביד המס עליהם. וביני ביני עי"ז יהיה מריבות ופירוד לבבות ביניהם. והשתא ממילא יוכל להם שע"י זה אינם נוצחים במלחמה. וחלק לבם עתה יאשמו. וכמו כן בגלות המר הזה. עדיין לא שבנו מטעותינו. זאת. וזהו דקאמר להם הנביא אמרו לאחיכם ר"ל כשתהיו באחוה, אז יהיה רוחמה. שהקב"ה ירחם עליהם ויגאול אותם.

וגם מלבד זה. כובד המסים גורם ג"כ כי יכשלו איש באחיו בגזל רבים. אשר אין תרופה למחלתו. שיש כמה בני אדם תשושי כח הממון. ואין להם אפי' כדי פרנסתם. ותלו בהו טפלי טפול מרובה. ושופכין דמ"ם ולוקחים מהם בחזקה יותר מכדי יכולתם. ומכין ועונשים אותם שלא מן הדין, כדי להקל מעליהם, ולהכביד על אחרים. ורוצים למלאת אסמיהם משוד עניים. וכיני ביני האביונים צועקים חמס. ואין מרחם עליהם. וכתבו חכמי המוסר שבעבור עון זה, כמה בתים מעשירי עם שאין יראת ה' בלבם נחרבו. וירד ממונם לטמיון. והכתוב צווח ואומר, משוד עניים מאנקת אביונים עתה אקום יאמר ה' וקלה היא בעיני הבריות, אשר כביר מצאה ידם. ונוהגים שררה על הציבור. ונוטלים חלק בראש בכל יקר וגדולה. ובעמל אנוש אינמו, ועם אדם לא ינוגעו. בראותם איש מצרי מכה איש עברי בעבור המס. אשר מוטל עליו. ואין בידו לשלם. והעלם יעלימו עיניהם ממנו כאין רואה. וכאלו הם אינם מהציבור. ולא רמי חיובא עליהו. די להם עונש זה שהפרישו עצמם מצער הציבור. שכל המצטער בצערם זוכה ורואה בנחמתם. וכן להפך ח"ו. ולמה לא ילמוד אדם מבוראו כביכול, בכל צרתם לו צר. ולו חכמו ישכילו שהמסים וכל צרה שלא תבא על הציבור ח"ו, הם בכלל פדיון שבויים. ובכלל צדקה. וכמו שאמר הנביא ונוגשיך צדקה. ואתמהא על איש הישראלי שרואה בצרת אחיו ישראל מוכה ומעונה ביד גוי אכזר באמור לו שלם חלקך. ועושה עצמו כאלו לא ידעו ופונה

אל עסקיו והולך לו, ואינו מצילו מידו. וכאלו הוא בן חורין ליפטר מהמס הקצוב על אחיו בני ישראל. וכאלו הוא שאינו מהם. הרי הוא עצמו בחר להיות נבדל מעדת ישראל והוא כ אחד הגוים. יטול מה שבח. והוא בכלל מאבד עצמו לדעת. ואיך יעשה עצמו חסיד ומדקדק במצות, ועושה צדקות רבות. ואינו נזהר מהגזל. וכ"ש גזל רבים. העקר חסר סור מרע ועשה טוב. ומכ"ש אם עושה שום מצוה משום איזה פנייה, או להראות עצמו לבני אדם שיאמרו עליו שהוא רודף ואוהב המצות. או כדי לחלוק לו כבוד. ואינו יודע שמצות כאלו לא יועילו אבל יזיקו, שנמסרים לחיצונים ליזון מהם ומגביר כוחם וגבר עמלק.

ולע"ד שזהו כונת הכ' סור מרע ועשה טוב. ר"ל הטוב שעושה בתורה ובמצות יסיר הרע מהם. שלא יערב עם הטוב שעושה שם רע. כגון שלומד שלא לשמה וע"מ לקנטר וכיוצא. אלא יעשה הטוב לבדו תורה ומצות כתקנם.

העבירה השנית הרגילה בפי הבריות ואין אדם ניצול ממנה בכל יום. יש שנשבעים שבועת שוא ושקר. ויש נשבעים לאמת דבריהם. ואעפ"י שנשבע באמת מ"מ שבוע' שאינה צריכה, ולע"ד שגם עון זה הרגיל תמיד מעכב הגאולה. ושלא יבנה בהמ"ק שהרי אחז'ל אלף עיירות היו לו לינאי המלך, וכולם נחרבו על שהיו נשבעים אפילו שבועת אמת. וכיון שהשבועה שאינה צריכה גורמת להחריב הישוב, מהיכא תיתי שיבנה המקדש וירושלים. הא אפילו הם קיימים ראויים ליחרב. כ"ש שלא יבנו. ומכל שכן אם מצוי שבועת שוא ושקר. דעליהם כתוב וכלתו את עציו ואת אבניו. היאך יתכן ליבנה המקדש כל עוד שעון זה מצוי. ומה מאד קשה עלי המורגל בפי הבריות באומרם כמו שה' אמת, כך דבר זה אמת. דאיך לא יחוש האדם שמא יש שמץ שקר בשבועתו, ופגע חלילה באמתותו ית' וית' מלבד כל העונשים המפורשים על מי שנשבע לשוא ולשקר. שבכל העבירות נאמר בהם ונקה, אבל בשבועת שוא ושקר נפרעים ממנו ומכל העולם כולו. באופן שקשה עונשן של מדות אלו יותר מהעבירות החמורות.

וזהו שרמו התנא ואמר, החושך עצמו מן הדין פורק ממנו איבה וגזל ושבועת שוא. ר"ל דהרוצה לחשוך עצמו מן הדין, שיהא זכאי בדינו ביום הדין והטורא הע"ל. יהיה פורק ממנו איבה. היינו שנאת חנם ואיבה עם הבריות. וגם יזהר בגזל ושבועת שוא דאלו העבירות הורגלו בהם אינשי ונעשה להם ההרגל לטבע. אין מי שמרגיש בעצמו לחזור מהם, אלא אדרבא הולכין ומוסיפין. ובעבור זאת כל העם הולכים ודלים. ואין איש שם על לב, על מה עשה ה' ככה לעמו שבכל יום ויום מתחדשים צרות צרורות כולם בקבע ולא באקראי. תכופות זו לזו. עד שלא שקעה שמשה של צרה וצר"ה צומח"ת מרעה לרעה מדחי אל דחי. ואין לך יום שאין קללתו מרובה מחבירו. וחסרון כיס קשה מכולם. כל א' צועק במר ננעלו שער הריוח. אין משא ומתן. החנות פתוחה ואין קונה. הלואי שתהא יציאה כביאה. אתיא ריקם ריקם. כל מעשה ידינו אינו מספיק לפינו. ויד האומות תקיפה עלינו. צועקים הב הב. ויאכלו אכול את כספינו. ואת גיע כפינו. ובדרך נס אנו ניוונים בעיר הלזו. שאין ביד אחד מבני ישראל שום מלאכה הראויה להחיות את בעליה. ולהיות ניוון ממנה. וצריכים אנחנו במרמות וערמות ותחבולות למצוא יש מאין. והא ודאי שכל היסורים הקשים הללו לא מקרה הזמן הם

ח"ו אלא שהכל נהיה בדברו והכי נגזר מלפניו ית'. שאין אדם נוקף אצבעו מלמטה
אא"כ מכריזין עליו מלמעלה. ולא חשיד קב"ה דעביד דינא בלא דינא. ואין פורענות
באה לעולם אלא בעבורנו. כי כן כתי' רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה על כן
אפקוד עליכם את כל עונותיכם. כי אנחנו המצויים בתורה ובמצות ולא אחרים.

ובכר חז"ל הקשו וכי כך היא המדה. משום שידע ית' את ישראל פוקד עונותיהם
עליהם. ותירץ משום דאובהו נפרע ממנו מעט מעט. ולא נפרע ממנו בבת אחת. ולעד"ן
דמאי דכתיב ידעתי הוא מלשון חבור. כמו וידע אדם. דהיינו נשמותיהם של ישראל הם
חלק אלה ממעל. ומחוברים עמו ית'. והעונות הם מבדילים בין ישראל לאביהם
שבשמים. מש"ה רק אתכם ידעתי. וכיצד אפשר להיות מחוברים עמי כל זמן שהעונות
מבדילים. ע"כ מאהבתי אתכם אפקוד עונותיכם עליכם למרקם ביסורים. כדי שאז אהיה
חבור עמכם.

ועי"ל דשפיר נ"ט באו' ע"כ אפקוד וגו' ור"ל דמחמת שאתכם ידעתי ויש לי אהבה
עמכם. על כן אפקוד עונותיכם. ולא אעשה עמכם ומשלם לשונאיו ע"פ להאבידו אלא
אדרבא אהיה נפרע מכם בעולם הזה לרשת עולם הבא.

באופן אם בא אדם לחשוב כמה שבועות נשבע כל השנה מתחילתה ועד סופה
לחשבון גדול לאלפים ולמאות. דאפילו אם הזכיר שם שמים לבטלה הוא בר נדוי ומנדין
אותו מן השמים. וע"כ עבירה ועבירה שעושה אדם נזוף הוא למקום. ובאין מה"ש
ומנדין אותו. ובפרט אם לא נזהר בכ"ד דברים שמנה הרמב"ם ז"ל. שחייב עליהם נדוי
ואלו הן א' המבזה את הח' ואפילו לאחר מותו. ב' המבזה שליח ב"ד. ג' הקורא לחבירו
עבד. ד' המזולזל בדבר א' מד"ס ואצ"ל בד"ת. ה' מי ששלחו לו ב"ד וקבעו לו זמן ולא
בא. ו' מי שלא קבל עליו את הדין מנדין אותו עד שיתן. ז' מי שיש ברשותו דבר המזיק
ח' המוכר בית שלא לעכו"ם. ט' המעיד על ישראל בערש"ג. י' טבח כהן שאינו מפריש
המתנות וכו'. י"א המחלל יו"ט שני ש"ג. י"ב העושה מלאכה בע"פ אחר חצות. י"ג
המזכיר ש"ש לבטלה או לשבועה בדברי הבאי. י"ד המביא את הרבים לידי אכילת
קדשים בחוץ. ט"ו המבי' רבים לידי חה"ש. ט"ז המחשב שנים וקובע חדשים בח"ל.
ט"ח המכשיל את העור. ח"י המעכב את הרבים מלעשות מצוה. י"ט טבח שיצאתה
טריפה מתח"י. כ' טבח שלא הראה כדין סכין לח'. כ"א המקש' עצמו לדעת. כ"א
המגרש את אשתו ועשו בינו ובינה שותפות וכו'. כ"ג חכם ששמועתו רעה. כ"ד המנדה
למי שאינו חייב נדוי עכ"ל.

הנך רואה בעיניך ובמחשבתך שבכל יום ויום אתה מחוייב ח"ו נדוי לשמים. מפי
ב"ד של מעלה. ומפי ב"ד של מטה. וכבר ידוע מהמקובלים ז"ל שכל מי שמחוייב נדוי
אין תפלתו עולה לפני הפרגוד עד מ' יום. וזהו דוקא אם נתחייב נדוי א' דוקא ולא יותר
וא"כ כ"ש אם בידו עונות הרבה שנתחייב עליהם כמה נדויים בכל יום. ואיך ירום ראש
בבואו לתפלה ביום ר"ה ויה"ך ושאר ימי התשובה. ביום דינא קשיא לפני הקב"ה
לבקש רחמים מלפניו יתברך ולומר. זכרנו לחיים. כתבנו לחיים. ושערי תפלה ננעלו
לפניו. וע"כ חז"ל תקנו לנו לעשות התרות ע"כ הנדויים שנתחייבנו. וע"כ השבועות
שנשכחו ממנו עד היום הזה מ' יום קודם ר"ה. כדי לפתוח השערים של התפלה שננעלו

בפנינו בימים האדירים ר"ה ויוה"ך שהם סגולת תפלתם לעזר. ולהועיל אל תפלות כל השנה. וכל חיותינו תלויה בהם כל השנה ונתחיל לשום על לבנו מורא יום הדין הבע"ל נתעורר בתשובה שלימה. וחרטה דמעקרא. שכל ההתרות הללו שאנחנו עושים הם פתחי התשובה שנגמור בלבנו שלא לשוב עוד לכסלה. ולא נתחייב עוד נדויים וחרמות על שום עון. ועל שום שבועה. ולא נעשה התרות בבית הכנסת ומיד בצאתנו מבה"כ לשוב הכל לאיתנו הראשון. ולא יחסר דבר רע מכל המדות הרעות שהיו בידינו כמאז ומקדם. כמו ש"ח. וכעס. ולשה"ר. ואונאה. וגזל. ומשא ומתן שלא באמונה. ושבועת שוא. ושקר. וגאווה. ומחלוקת. דאם אינו מחסר מהם כלום ואינו מתחרט עליהם. מה מועילות ההתרות הללו. וכמאן דליתנהו דמי. כיון שאומר בפיו חטאתי ולבו בל עמו. א' בפה ואחת בלב. פיו ולבו שוין בעינן וליכא. ואדרבא לפי דעתי יותר מעורר עליו הדין. דבשלמא אם לא עשה התרה. נידון כשכוח דמי. והוי קצת אנוס. אבל מכיון שבא והזכיר עצמו ורוצה להשליכם מעל פניו. איך תכף ומיד הלך ילך ויכפה הקער' על פיה וזוזר לסורו הרע. ואדרבא עתה נידון כמזיד ופושע. ויותר טוב לומר שב ואל תעשה. ואם הוא ככלב השב על קיאו. הא ודאי איש כזה צועק ואינו נענה. ואדרבא מעורר עליו את הדין מלמעלה. באו' במה כוחו של זה שבא לדפוק את שער המלך וליכנס. ותכף מתבקר פנקסו ורואים שכולו מלא עונות מראשו ועד עקיביו. ומיד קוראים עליו סור טמא מי בקש זאת מידך לבא לרמוס חצירי. צא צא איש הדמים. לך רשע מכאן ויוצא בפחי נפש. והעיקר הוא שבשע' שיבא להתיר הנדויים והחרמות והשבועות והנדרים אשר נתחייב עליהם. יתחרט עליהם חרטה דמעקרא. ויסכים בדעתו ולקבל על עצמו שמהיום והלאה לא ישוב עוד לכסלה.

וזהו שרמזו דוד ברוח קדשו באו! לכו בנים שמעו לי. ולכאו' ק' דהול"ל בואו בנים שמעו לי. אלא הוא הדבר אשר דברנו. שענינו הרואות שבשעה שדורש החכם המוכיח דברי כבושים ומוסר לפני העם. כל א' מתחיל ומתאנח על עונותיו. ואומר חטאתי ואת הישר העויתי. וכמעט שאותה שעה נעשה צדיק גמור. ותכף שמסיים הח' הדרשה וכל א' פונה לו לדרכו. תכף ומיד בא מלאך וסטרו על פיו. ומשכחו כל מה שאמר לו רבו בבה"כ בשעה שדרש. והלך ונהפך לאיש אחר. ולא שינה מדרכו הרעה כלום. וע"ז צווח אדונינו דוד ואמר. לכו בנים שמעו לי. שבעת שאתה הולכים תשמעו לי. ולא כשאתם לפני וכשהולכים תחזרו לסוריתם הרע. וז'ש הנביא לכו ונשובה אל ה'. דעיקר התשובה כשאתם נוסעים מלפני הדורש והמוכיח לכם. ולא כשתהיו לפניו. וא"כ על עצמי ועל כיוצא בי אני אומר לכו ונשובה אל ה'. ואלהינו מרחם מקבל תשובת השנים בכל לבם ויוציא לאור משפטנו. ונהיה עם הכתוב לחיים ואמר כל העם אמן אמן.

שער הגמול

פרק א'

אולי כשיסתכל אדם בקצת עונשים של העבירות. ובשכר של המצות. יגמור בדעתו מכאן ולהבא לסור מרע לעשות טוב. הם אמרו במס' נדה אמר עולא ישב לו קוץ בכריסו תבקע כריסו ולא יעשה רשע שעה א' לפני המקום. אוי לאזנים שכך שומעות עד היכן

מגיע קדושת ישראל לבין אביהם שבשמים. ומי הוא זה אשר נקי מזה. ואצ"ל אם הושיט ידו למטה לחכך. ומן החכוך בא לידי חמום. ומן החמום גרם שחטא והוציא שז"ל. ואצ"ל אם הושיט ידו לרצונו בלי סבה גורמת. ואצ"ל אם הקשה עצמו לדעת. ואצ"ל אם הוציא בידו שז"ל למלאת תאוותו. שהוא שנוי ומרוחק לפני המקום. ואינו זוכה לראות פני שכינה. פוגם למעלה פוגם למטה. ובפרט אם הורגל בזה תמיד. ובכל ימיו הוא בנדוי ומביא חרון אף לעולם. ומגפה ומיתות משונות בעולם. אוי לו כי גמול ידיו יעשה לו. וכ"ש אם לא רוה צמאונו עד שבא על הערוה, או על הזכר. כי הוא זמה ועון פלילי לפני ה'. כיצד ירים ראשו. כיצד יאכל וישתה. כיצד ילבש בגדים נאים, והבגדים הצואים אשר עליו לכלכו נפשו ורוחו ונשמתו. כיצד ישמח ויגיל. כיצד ימלא שחוק פיו. הא אין ראוי לו אלא להיות לובש שחורים, עד שישבר רוחו בקרבנו. וישבר תאוותו. דהא אפילו אוהו באמה ומשתין כאלו הביא מבול לעולם. ואז"ל דהנותן פרוטה מידו לידה כדי להסתכל ביופיה, אפילו קבל תורה כמרע"ה לא ינקה מדינה של גהינם. וכל המסתכל אפילו באצבע קטנה של האשה, הרי הוא כאלו מסתכל במקום התורף. ואפילו נתן צדקה בסתר שכתוב בו מתן בסתר יכפה אף, לא ינקה מדינה של גהינם. כל המרבה שיחה עם האשה סופו יורש גהינם. שכל דברי אשה אינו אלא ניאוף. וכל המסתכל בנשים סוף בא לידי ניאוף. וכאלו הסתכל בע"א. וכמ"ש אל תפנו אל האלילים, על המסתכל בנשים. וכל מי שעסקו עם הנשים, סורו רע. ואז"ל אחורי ארי ולא אחורי אשה. שזה ס' סכנה, וזה ודאי סכנה. כל הבא על א"א יורד לגהינם ואינו עולה. וידון שם לדורי דורות. וכן המלבין פני חבירו ברבים. כל הנהנה מן העוה"ז בלא ברכה. כאלו גזול הקב"ה וכ"י. דכתיב גזול אביו ואמו ואומר אין פשע חבר הוא לאיש משחית. חבר הוא לירבעם בן נבט שחטא והחטיא את הרבים. ואמרו בזוהר הקדוש שזה נאמר על הבא על הפנויה, ואומר אין פשע פנויה היא. אבל גזול הקב"ה וכ"י. שלקחה בלי כתובה וקידושיין. ומכ"ש אם היא נדה שחייב עליה כרת. כל הנהנה מן העוה"ז בלא ברכה. מעל. וכאלו נהנה מקדשי שמים. כל ההולך אחר עצת אשתו במילי דשמיא נופל בגהינם. כל המתיהר סופו ליפול בא"א. וכל אדם שיש בו גסות הרוח, ראוי לגדעו כאשר. וגורם לשכינה שתסתלק מישראל. וכאלו עע"א. וכאלו בא על העריות כולם. כל מי שיש בו גסות הרוח אינו קם בתחיית המתים. כל המנהיג עצמו ברבנות, מת בקצור שנים. אוי לרבנות שקוברת את בעליה. ויוסף יוכיח, שהנהיג עצמו ברבנות על אחיו, ומת קודם כולם. אף עפ"י שהיה קטן מכולם. כל המגביה עצמו. הקב"ה משפילו. וכל המחזיר אחר השררה, שררה בורחת ממנו. כל המתלוצץ, מלבד עונשו שהוא מד' תות שאינם מקבלין פני שכינה, אלא גם נידון ביסורים. כל המספר לשה"ר, ראוי להשליכו לכלבים, ואין לו חלק לעולם הבא שכבר כרתו דוד ברוח קדשו. והרי הוא ככופר בעיקר. וכאלו עבד ע"ז וג"ע ושפיכות דמים. לא נחתם גז"ד על אבותינו במדבר, אלא בשביל לשה"ר. בא וראה כמה כוחו של לשה"ר ממרגלים. ומה מרגלים שהוציאו שם רע על עצים ואבנים כר, מוציא שם רע על חבירו עאכ"ו. ונגעים באים עליו. כל המנבל פיו. מעמיקין לו גהינם. שנאמר שוחה עמוקה פי זרות זעום ה' יפול שם. בעון נבלות הפה, צרות רבות וגזירות קשות מתחדשות. ובחורי שונאי ישראל מתים. ויתומים ואלמנות צועקים ואינם נענין. הכל

יודעים כלה למה נכנסת לחופה. אלא כל המנבל פיו אפי' חותמין עליו גז' ד של ע' שנה לטובה נהפך עליו לרעה. כל העובר על דברי חכמים חייב מיתה. והמזלזל בדברי סופרים חייב נידוי והמזלזל בנט"י נעקר מן העולם. מלבד מה שנגזר עליו עניות כידוע מדברי הזהר. כל המבזה ת"ח אין תרופה למכתו. ונידון בצואה רותחת. ואפילו המבזה חבירו בפני ת"ח נקרא אפיקורוס. וכל השומע זלזול ת"ח ולא נידהו למזלזל איהו עצמו יהיה בנידוי ואזן ששמעה תעקר. כל המספר אחר מטתן של ת"ח נופל בגהינם וחייב נידוי. כל המתעצל בהספדו של ת"ח ראוי לקוברו בחייו. ואינו מאריך ימים מדה כנגד מדה. כל המשתמש במי ששונה הלכות חלף לו מן העולם בלי זמנו. כל מי שאינו מהנה ת"ח מנכסיו אינו רואה סי' ברכה לעולם. כל מי שיש לו בהכ"נ בעירו ואינו נכנס שם להתפלל נקרא שכך רע למקום וגורם גלות לו ולבניו. כל הקורא ק"ש בלי טלית ותפילין הרי הוא כאלו מעיד עדות שקר בעצמו כביכול. כל הדר בח"ל הרי זה כמי שאין לו אלוה. כל הנהנה מסעודת חתן ואינו משמחו עובר בה' קולות שבירך הקב"ה את ישראל כדאיתא במס' ברכות. כל האוכל ושתה ואח"כ מתפלל עליו הכתוב אומר ואותי השלכת אחרי גוון אל תקרי גוין אלא גאיך. אמר הקב"ה לאחר שאכל ושתה זה ונתגאה בא לקבל עליו עול מלכות שמים. כל הנותן שלום לחבירו קודם שיתפלל כאלו עשאו במה בשעת איסור הבמות. כל הרואה את המת ואינו מלווהו עובר משום לועג לרש. כל החושד בכשרים לוקה בגופו. כל מי שנותנין לו ס"ת לקרות ואינו קורא וכוס של ברכה לברך ואינו מברך והמנהיג עצמו ברבנות מקצרין ימיו. כל המרפה עצמו מד"ת או מאיזה מצוה אין בו כח לעמוד ביום צרה שנאמר התרפית ביום צרה סר כחך, בעון נדרים מתה אשתו של אדם. ר' אומר בעון נדרים בניו מתים כשהם קטנים. וח"א בעון בטול תורה. וח"א בעון מזוזה. וח"א בעון ציצית. בעון ש"ח מריבה רבה בתוך ביתו של אדם. ואשתו מפלת נפלים, ובניו מתים כשהם קטנים. בעון חלה אין ברכה במכונס ומארה משתלחת בשערים. וזורעים זרעים ואחרים אוכלין. בעון ביטול תרומות ומעשרות שמים נעצרים מלהוריד טל ומטל. והיוקר הווה והשכר אבד. ובני אדם רצים אחר פרנסת' ואינם מגיעים. בעון גזל הגובאי עולה והרעב הווה ובני אדם אוכלין בשר בניהם. בעון גזל הגשמים נעצרים מלהוריד טל ומטר. בעון פוסקי צדקה ואינם נותנין יהיה נשיאים ורוח וגשם אין. בעון עינוי הדין ועוות הדין וקלקול הדין ובטול תורה חרב וביזה רבה. ודבר ובצורת בא. ובני אדם אוכלין ואינם שבעים. ואוכלים לחמם במשקל. בעון שבועת שוא ושקר וחילול ה' וחילול שבת. חיה רעה רבה ובהמה כלה ובני אדם מתמעטין והדרכים משתוממים. בעון שפיכות דמים בית המקדש חרב ושכינה מסתלקת מישראל. בעון ג"ע והשמטת שמיטין ויובלות גלות בא לעולם ומגלי' אותם ובאים אחרים ויושבים במקומם. כל הממרק עצמו לעבירה. פירוש מפנה עצמו לעביר' חבורות ופצעים יוצאים בו. ולא עוד אלא שנידון בהדרוקן. וסי' לעבירה הדרוקן. וסי' לש"ח ירקון. וסי' לגסות הרוח עניות. וסי' ללשון הרע אסכרה. כל שאפשר לו למחות באנשי ביתו ולא מיחה נתפס על אנשי ביתו. על אנשי עירו ולא מיחה נתפס על אנשי עירו, על כל העולם נתפס על כל העולם. כגון ריש גלותא. כל המקרע בגדיו בחמתו והמשבר כלים בחמתו. והמפזר מעותיו בחמתו. יהיה בעיניך כע"א. כל הכועס כל מיני

גהינם שולטין בו. וכתב האר"י ז"ל בשם הזהר שמחליפין לו נשמתו הטהורה בסטרא אחרא.

כל הכועס ומתיהר, אם חכ' הוא חכמתו מסתלקת ממנו. ואם נביא הוא, נבואתו מסתלקת. ואפי' פוסקין לו גדולה מן השמים מורידין אותו, כל ת"ח שנמצא רבב על בגדיו חייב מיתה. כל ת"ח שדרכיו מקולקלין וסנו שומעניה תמיד, הרי הוא פחות מהדיוט. ואדרבה אסור לנהוג בו כבוד. ואע"ג ת"ח שעבר עבירה בלילה אל תהרהר אחריו ביום, דודאי עשה תשובה. היינו שכל דבריו טובים ונכוחים. ופעם א' נשמע עליו שעבר עבירה. אז אמרינן דאל תהרהר אחריו ביום. אבל אם בהוה סנו שומעניה לא אמרינן על זה אם ראית ת"ח וכו' כי כזה אינו בסוג ת"ח. כל ת"ח המרבה סעודתו בכל מקום, וקארו ליה מלחך פנכי, ה"ז בכלל חלול ה'. וצרי' לגעור בו ולהוכיחו על פניו לשוב מזה. כל ת"ח שמרווה, דהיינו ששותה הרבה שכר, עד שיהיה בכלל שיכור. עליו נאמר נזם זהב באף חזיר אשה יפה וסרת טעם. כל ת"ח שלא הגיע להוראה ומורה, עליו נאמר כי רבים חללים הפילה. וכל ת"ח שהגיע להוראה ואינו מורה, עליו נאמר ועצומים כל הרוגיה. מאי דכתיב למה זה מחיר ביד כסיל לקנות חכמה ולב אין, אוי לת"ח שעוסק בתורה ואין בו יראת חטא. מכריז ר' ינאי, חבל על דלית ליה ביתא. ותרעא לביתה עבד. א"ל רבא לרבנן, במטותא מנייכו לא תירתו תרתי גהינם, זאת התורה אשר שם משה, זכה נעשים לו סם חיי. לא זכה נעשית לו סם מיתה. זכה משמחתו. לא זכה משממתו. וצורפתו למיתה. כל המתגאה בטלית של ת"ח ואינו ת"ח אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה. רשב"י אומר אין קורין מעוות אלא למי שהיה מתוקן בתחילתן ונתעוות. ואיזה זה ת"ח הפורש מן התורה. שכל ת"ח הפורש מן התורה עליו הכתוב אומר כצפור נודדת מקינה כן איש נודד ממקומו. ליוצא ולבא אין שלום, כיון שיצא אדם מדבר הלכה, שוב אין לו שלום. ופי' רש"י שיצא מדבר הלכה למקרא, שוב אין לו שלום. שאין הוראה יוצא מן המקרא. וכן מקר' למשנה. שאין הוראה מהמשנה.

כל העוסק בתורה לבדו ולא עם חבריו, עליו נאמר חרב אל הבדים ונאלו. חרב על שונאיהם של ת"ח העוסקים בתורה לבדם בלי חבר. ולא עוד אלא שמטפשים. כדכתיב ונאלו וכו'. ועוד אז"ל תרי מכתבן מלייהו וחד לא מכתבן מיליה. וזהו רמז מ"ש בגמרא אי סיפא לא ספרא, ואי ספרא לא סיפא. ר"ל אי סיפא דהיינו שלמד לבדו שעליו נאמר חרב אל הבדים, לא ספרא. דחד לא מכתבן מיליה. ואי ספרא, דהיינו שלמדו שנים ביחד, אז ליכא סיפא. אלא ספרא דתרי מכתבן מלייהו. ועוד הייתי מפרש כוונת אומרם אי סיפא וכו' הוא דלע"ד דזה לא נאמר חרב על ת"ח שלומדים בד לבד הם מטפשים אלא דוקא בזמן שהיו לומדים בע"פ, אבל האינדנא דאיכא ספרים. הספרים הם הם החבירים. וכדומה שמצאתי זה החילוק מבואר. וא"כ א"ש אי סיפא, דהיינו חרב אל הבדים זהו אי לא ספרא, דליכא ספרים, אלא בע"פ. אבל אי ספרא, דהיינו בזמן הזה שיש ספרים שהם החבירים, אז לאו סיפא. ליכא עליו משום חרב אל הבדים. ועוד י"ל עפ"י מאי דקיי"ל דהמורה הלכה בפני רבו חייב מיתה. דזהו דוקא שהורה מסברא דנפשיה אבל עתה שהכל נכתב בספרים, אם הורה ופסק דבר הכתוב בש"ע ופוסקים, זה לא מקרי מורה הלכה בפני רבו כמבואר בפוסקים. וא"כ זהו דקאמר, אי סיפא דהיינו על

ת"ח שהורה הלכה בפני רבו שחייב מיתה. זהו אימתי לא ספרא. בזמן שלא יש ספרים אלא הוצרך להכריע מדעתו וסברתו וראיותיו להוציא הדין. אבל אי ספרא. שהורה מתוך הספר. אז לא סייפא. דאינו חייב הת"ח מיתה, על שהורה בדבר הכתוב בפוסקים. דזה אינו בכלל מורה הלכה בפני רבו.

רבי יוחנן כד מטי להאי קרא בכי. והיה כי תמצאנה אותו רעות רבות. עבד שממציא לו אדונו רעות רבות תקנה יש לו. עבד שמגיד לו רבו מה שיחו, תקנה יש לו. מאי מה שיחו, אמר רב אפילו שיחה קלה שבין איש לאשתו מגידין לו בשעת המיתה. ג' הקב"ה בוכה עליהם בכל יום, וחד מנייהו על מי שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק. על פרנס המתגאה על הציבור חנם. כל העוסק בתורה לבד, דומה כמי שאין לו אלוה. כל המשבח דבר א' מתלמודו, עובר בג' לאוין. כל השונה לתלמיד שאינו הגון, נופל בגיהנם וכזורק אבן למרקוליס. וכל העושה טובה למי שאינו יודעה. כאלו זורק אבן למרקוליס. כל השוכח דבר מתלמודו, גורם גלות לו ולבניו. ומורידין אותו מגדולתו. בזמן שאדם קורא ושונה, ומשמש ת"ח, ואין דבורו בנחת עם הבריות, ואין משאו מתנו באמונה, מה הבריות אומרינן עלי, אוי לפלוני שלמד תורה. אוי לו לאביו ולרבו שלמדוהו תורה. אשרי בני אדם שלא למדו תורה. פלוני שלמד תורה כמה מעשיו מכוערים וכמה מקולקלים דרכיו. כל פורענות שבאה לעולם אינה באה אלא בשביל דייני ישראל. ואין הקב"ה משרה שכירתו בישראל עד שיכלו שופטים רעים מישראל. כל דיין שאינו דן דין אמת לאמתו גורם לשכינה שתסתלק מישראל. וכל דיין שנוטל ממון מזה ונותן לזה שלא כדין, בנפשו הוא דכתיב וקבע את קובעיהם נפש, כל דיין שנוטל שוחד להטות את הדין אינו נפטר מן העולם עד שיכהו עיניו. ואין לו לדיין אלא מה שעניו ראות, דלא לסמות אותם בידיו. כל דיין שנוטל שוחד, מביא חימה עזה לעולם. כל המעמיד דיין שאינו הגון, כאלו מעמיד אשרה אצל המזבח. ועתיד הקב"ה לנקום ממי שהעמידו. כל דיין שנוטל ממון מזה ונותן לזה שלא כדין. הקב"ה גובה ממנו נפשו. שנאמר אל תגזול דל וכו'. והנה על המקרא הזה יש לדקדק באומרו אל תגזול דל כי דל הוא וכי לעשיר שרי. ועוד מאי נותן טעם שלא לגזול משום שדל הוא. והא הגזול אסור בין מעשיר ובין מעני. האמנם נראה בדרך רמז והוא, שיש כמה מדעות אנשים, חפצים לחון על הדלים באומנם שזה עושה עצמו עני אבל אינו עני. וזהו דקאמר אל תגזול דל לומר שאינו דל כי באמת דל הוא. אבל אתה הגזול ממנו מלת דל כדי שלא ליתן לו. ואין זה אלא הסתת היצר שלא להניחך לעשות מצוה. וזהו ג"כ נ"ל כוונת הכתוב שאמר גזלת העני בבתיכם דהיינו כשיבא אל בתיכם לדפוק על הדלת, דוחים אותם בטענת שאינם עניים ועושים עצמם עניים. דבאמת הם עניים. ואת גזלת העני שאתם אומרים שאינו עני ובאמת הוא וחייבים ליתן לו לזונן, ואינכם נותנין לו. הרי אתם גוזלים אותו. כל החולק על רבו מובהק, כאלו חולק על השכינה. וחייב מיתה. וכן המורה הלכה בפני רבו חייב מיתה ואינו זוכה לבן. כל הלומד תורה שלא לשמה, דהיינו לקנטר וקרדום לחתוך בהם, נח לו שלא נברא. ותורתו נעשית לו סם המות. כל המרים ידו על חבירו, אעפ"י שלא הכהו נקרא רשע. שנא' זורע רמה תשבר. הסוטר לועו של חבירו, כאלו סוטר לועו של שכינה ואין לו תקנה אלא קבורה. שנאמר ואיש זרוע לו הארץ. האוכל מעפרה של בכל כאלו

אוכל מבשר אבותיו: וי"א כאלו אוכל שקצים ורמשים. כל היורד לאומנותו של חברו נקרא רשע. וכ"ש אם השיג גבולו. כל הכובש שכר שכיר. עובר בה' לאוין ועשה. מלבד שהשוה הכתוב עושי שקי שכר שכיר כמנאפים וכנשבעים לשוא ולשקר. ובנשבעים לשוא כתיב וכלתי את עציו ואת אבניו. כל הלזה ברבית, אינו קם בתחיית המתים. אמר רבא ל"ל דכתב רחמנא יציאת מצרים ברבית ובציצית ובמשקלות. אמר הקב"ה אני הוא שהבחנתי במצרים בין טפה של בכור לטפה שאינה של בכור. אני הוא שעתיד ליפרע ממני שתולה מעותיו בגוי, ומלזה אותם לישראל ברבית. וממני שטוען משקלותיו במלח וממני שתולה קלא אילן בבגדו ואומר תכלת הוא, וממני שמערב קרבי דגים טמאים עם קרבי דגים טהורים ומוכרן לישראל. אר"י בא וראה כמה סמיות עיניהם של מלוי ברבית. אדם קורא לחבירו רשע, יורד עמו עד לחייו. והם מביאים עדים, ולבלה. וקולמוס ודיו, וכותבין, וחותמין, פלוני זה כפר באלהי ישראל. וכל המלזה ברבית נכסיו מתמוטטין ואינם עולים. ויותר ממה שמרויחין מפסידין. ולא עוד אלא שמשמין למשה רע"ה שאינו ח' ואינו אמת ח'ו'. אומרים אלו היה יודע שהיה ריוח בדבר לא היה כותבו. ת"ר אוצרי פירות, ומקטיני איפה, ומלוי ברבית, ומפקיעי שערים, עליהם אמר הכתוב נשבע ה' בגאון יעקב אם אשכח לבצח מעשיהם. ופירש"י בעיר שרובה ישראל. מי שיש לו מעות עם חבירו ויודע בו שאין לו, אסור לעבור לפניו. וכ"ש שאסור לדחוקו. ועובר על לאו לא תהיה לו כנושה. והמלזה מעותיו בלא עדים, עובר על לאו ולפני עור לא תתן מכשול. וגורם קללה לעצמו. ושלשה צועקים ואינם נענים. מי שיש לו מעות ומלזה אותם בלא עדים. ומי שאשתו מושלת עליו. והכות' נכסיו לבניו בחייו. וי"א מאן דביש ליה מתא ולא אזיל למתא אחריתי. והתולה מעותיו בנכרי. כל המתכבד בקלון חבירו אין לו חלק לעולם הבא. כל הפוסק מד"ת ומדבר דברים בטילים נידון בגחלי רתמים. כל מי שאינו צריך לבריות ועושה עצמו צריך לבריות, אינו נפטר מן העולם אלא עד שיצטרך לבריות. כל המפנה לבו לבטלה ה"ז מתחייב בנפשו. המסתכל בדמות אדם רשע. אין תפלתו מתקבלת ועיניו כהות. כל המהלך ד' אמות שחרית בלא נט"י חייב נדוי. כל הפורש מן הצבור אינו זוכה ורואה בנחמת צבור. כל האומר אחטא ואשוב אחטא ואשוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה. וכן האומר אחטא ויום הכפורים מכפר אין יוה"כ מכפר. כל החוטא ומחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה, וחב' הוא לאיש משחית לירבעם בן נבט. כל השומע אזכרת ה' מפי חבירו חייב לנדותו. ואם לא נידהו הוא עצמו יהא בנידוי. כל מקום שיש שם אזכרת ה' או מיתה או עניות. כל מי שחבירו נענש על ידו אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה. כל הדוחק את השעה שעה דוחקתו. כל העובר עבירה בסתר כאלו דוחק רגלי השכינה. כל הלועג על דברי חכמים נידון בצואה רותחת. כל המשגר מעותיו לאיש אחד מביא רעב לעולם. אר"ן עתירי בכל יורדי גהינם הם. כי הא דההוא דאקלע להתם בעא מנייהו וזוי לעסקא ולא יהבי ליה, מזוני נמי לא זייניה. אמר רב הני מערב רב קא אתו. כל מי שאינו מרחם על הבריות אינם מרחמים עליו מן השמים, ובידר' שאינו מזרעו של אאע"ה.

כל האומר שמועה זו נאה ושמועה זו אינה נאה, ה"ז מאבד הונה של תורה. שתוי אל יורה, ושכור אל יתפלל, ואם התפלל תפלתו תועבה. כל הנותן עיניו בכוסו שאוהב

שכרות, כל העולם דומה עליו כמישור. פירוש ממון אחרים דומה בעיני כהיתר. וח"א כל העריות דומות עליו כמישור. למה נקרא יין שמביא יללה לעולם. תירוש שכל המתגרה בו נעשה רש. כתיב תירש, וקרינן תירוש. זכה נעשה ראש, לא זכה נעשה רש. ויין ישמח וכו' לא זכה משממו. מאי דכתיב מנעי רגלך מיחף וגרונך מצמאה. מנעי עצמך מחטא כדי שלא יבואו רגלך לידי יחוף. מנעי לשונך מדברים בטלים, כדי שלא יבוא גרונך לידי צמא. שהגרונן הוא א' מכלי הדבור. כל הנהנה מסעודת הרשות לסוף גולה. לא ישא אדם בת ע"ה. שהם שרץ, ובנותיהם שקץ, ועליהם אמר הכתוב ארור שוכב עם כל בהמה. והאידינא ליכא מעמי הארץ הללו כלל. כל מי שאינו עוסק בתורה אסור לו לאכול בשר. ג' הקב"ה שונאן המדבר א' בפה וא' בלב, והיודע עדות לחבירו ואינו מעיד לו והרואה דבר ערוה בחבירו יחידי ומעיד עליו. שבעה כמנודים לשמים. מי שאין לו אשה ומי שיש לו אשה ואין לו בנים ממנה ואינו מגרשה. ומי שיש לו בנים ואינו מגדלן לת"ת. זמי' שאין לו תפילין בראשו ובזרועו, וציצית בכגדו, ומזוזה בפתחו. וי"א אף מי שאינו מיסב בחבורה של מצוה. עבירה מטממת לבו של אדם. אדם מטמא עצמו מעט מטמאין אותו הרבה. מלמטה מטמאין אותו מלמעלה. בעוה"ז מטמאין אותו לעוה"ב. אדם שיש בו עבירה והתוודה עליה ואינו חוזר ממנה. למה הוא דומה לטובל ושרץ בידו שאפי' טבל בכל מימות שבעולם לא עלתה לו טבילה. עד שישלך השרץ מידו. בשביל ד' דברים החמה לוקה, על אב ב"ד שמת ולא נספד כהלכה. ועל נערה המאורסה שצעקה בעיר ואין מושיע לה. ועל משכב זכור. ועל שני אחים שנשפך דמם כאחד. ובשביל ד' דברים מאורות לוקין. דהיינו ירח וכוכבים, על כותבי פלסתר דהיינו שטרות מזוייפים, ועל מעידי עדות שקר, ועל מגדלי בהמה דקה בא"י, ומחרבין את הארץ שאינם יכולין לשומרם מלרעות בשדה חביריהם, ועל קוצצי אילנות טובות. שנראים כבועטים בברכתו של הקב"ה שמשפיע טוב. ובשביל ד' דברים נכסי בעלי בתים נמסרים למלכות. על משהי שטרות פרועים, ועל מלוי בריבית, ועל שיש בידם למחות ואינן מוחין, ועל פוסקי צדקה לעניים ואינם נותנים. ובשביל ד' דברים נכסי בעלי בתים יורדים לטמיון. על כובשי שכר שכיר שדוחהו בלך ושוב. ועל עושקי שכר שכיר שגוזל לו שכרו. ועל שפורקים עול מעל צואריהם ונותנין על חביריהם. ועל גסות הרוח שמתגאין ומשתררין על חביריהם מחמת עושרם. וגסות הרוח כנגד כולם. שלשה דברים מזכירין עוונותיו של אדם. קיר נטוי, ועיון תפילה, ומוסר דין על חבירו. שכל המוסר דין על חבירו הוא נענש תחילה.

גדולה אונאת דברים מאונאת ממון. שזה נאמר בו ויראת מאלהיך וזה לא נאמר בו וזה בממונו וזה בגופו. זה ניתן להשבון וזה לא ניתן להשבון. כל השערים נבעלים חוץ משערי אונאה, הכל נפרעים ע"י שליח חוץ מאונאה. שנא' הנה ה' עומד על חמת אנך ובידו אנך. י"ג דברים אין הפרגוד ננעל בפניהם. ע"א וגול ואונאה. המאנה את הגר עובר בג' לאוין. והלוחצו בשני לאוין. כל המלכין פני חבירו ברבים, כאלו שופך דמים דאזיל סומקא ואתי חורא. המכנה שם רע לחבירו אף ע"ג דדש ביה יורד לגהינם ואינו עולה. מאן דמשתעי בבי כנשתא מחזי קלנא בשכינתא, ולית ליה חולקא באלהא דישראל. ותחלת דינו של אדם על דמחזי קלנא בשכינתא. מאן דמשידי כרגא אדרבנן

עבר אדאורי' ואדנביאי ואדכתובי. אסור לצאת מא"י לח"ל. ופוק חזי מאי דסליק
 באליםלך ובניו, שהיו כולם גדולי הדור, ועל שיצאו חוצה לארץ מתו. הא למדת שהיוצא
 מא"י לח"ל חייב מיתה, ונתחייב כליה למקום. כל מי שיכולת בידו לבקש על בני דורו
 ואינו מבקש חייב כליה למקום. כל המאבד נפש אחת מישראל כאלו אבד עולם מלא.
 כל המשתף ש"ש עם ד"א נעקר מן העולם. אל תחלל את בתך להזנותה זה המשיא
 בתו לזקן. ר"מ אומר זה המשהה בתו בוגרת. שמתאוה להפקירה ומזונה. המשיא בתו
 לזקן, והמשיא בתו לקטף והמחזיר אבידה לעבו"ם, עליו הכתוב אומר למען ספות הרוה
 את הצמאה, לא יאבה ה' סלוח לו. אלו שאין להם חלק לעולם הבא האומר שאין
 תחיית המתים, ואין תורה מן השמים, ואפיקורוס, והקורא בספרים החיצונים, והלוחש
 על המכה ואומר כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך וכו', וההוגה את ה'
 באותיותיו. כל המונע הלכה מפי תלמיד, כאלו גוזלו מנחלת אבותיו. ואפילו עוברין
 שבמעיי אמם מקללין אותו ומנקבין אותו ככברה. כל אדם שאין בו דיעה, אסור לרחם
 עליו. וכל הנותן פתו למי שאין בו דיעה, יסורים באין עליו. וכל אדם שאין בו דעה לסוף
 גולה. כל בית שאין נשמעים בו ד"ת בלילה אש אוכלתו. כל מי שאינו משייר פת על
 שולחנו אינו רואה סימן ברכה לעולם. כל המחליף בדבורו כאלו עוע"א. כל המסתכל
 בעררה קשתו ננערת. ופירש"י שאינו מוליד. ד"א המסתכל ומחשב בערות א"א ידו
 ננערת שהולכת ומתמעטת. וימנע מרשעים אורם, מפני מה עין של רשעים תלוי
 ללמדך כיון שאדם נעשה רש מלמטה, נעשה ג"כ רש מלמעלה. ופירש"י שיש לו שונאים
 מלמטה, ואין רוח הבריות נוחה הימנו, כידוע שיש לו שונאים מלמעלה. ומקשי בגמ'
 דלא ליכתביה לעין כלל, ומשני משום כבודו של דוד. לומר שאין הדבר נוהג אלא
 ברשעים. אבל לא בצדיקים. ודוד היו לו שונאי' הרבה. ונ"ל שזהו כוונת הכת' עשה עמי
 אות לטובה ויראו שונאי ויבושו. שבא לרמוז דהע"ה בזה ונותן הודאה להקב"ה שעשה
 עמו אות לטובה. דהיינו שתלה אות עין של רשעים וכתבה. דאם לא כתבה היה משמע
 דכל מי שיש לו שונאים למטה יש לו למעלה אפילו צדיק, והא ליתא. דזה לאו על
 הצדיק. ואע"ג שכתוב עשה עמי אות לעתיד, מ"מ עשה כתיב. ויש אם למסורת. וכתוב
 עשה לשון עבר ולא עתיד. דהא לא כתיב יו"ד בין שי"ן לה'.

בא וראה כמה כחו של חמס. שהרי דור המבול עבור על הכל ולא נחתם גז"ד אלא
 עד שפשטו ידיהם בגול. מלמד שזקפה החמס את עצמו כמקל ועמד לפני הקב"ה ואמר
 רבש"ע לא מהם ולא מהמונם. כל זמן שהרשעים בעולם, חרון אף בעולם. מאן רשעים
 גנבי. רשע בא לעולם חרון אף בא לעולם. צדיק נפטר מן העולם רעה באה לעולם.
 כל המבזה את המועדות כאלו עע"א. כל העובר עבירה אחת בעוה"ז מלפפתו והולכת
 לפניו ליום הדין וקשורה בו ככלב. כל המתלוצץ מזונותיו מתמעטין. נופל בגהינם
 וגורם כליה לעולם. אם עושה אדם תורתו חבילות חבילות מתמעט. ואם קובץ על יד
 ירבה. כל מי שאינו מניח תפילין עובר בח' עשין. כל מי שאינו עושה ציצית בבגדיו
 עובר בה' עשין. כל כהן שאינו עולה לדוכן עובר בג' עשה. כל שאין לו מזוזה בפתחו
 עובר בב' עשה. כל שיש בו צרות עין נגעים באים עליו. אר"י אוי לבו ששקל עלינו
 הכתוב קלות כחמורות. ופרש"י עושקי שכר שכיר כמכשפים וכמנאפים. ר"י כד מטי

להאי קרא בכי וכו' יביא במשפט על כל נעלם אם טוב ואם רע אמר עבד שרבו שוקל לו שגגות כזדונות תקנה יש לו. מאי ע"כ נעלם זה ההורג כינה לפני חבריו ונמאס בה, וזה הרק בפני חבריו ונמאס בה, מאי אם טוב ואם רע, זה הנותן צדקה לעני בפרהסיא דמוטב דלא יהיב ליה, מדיהיב ליה וכספיה. וזה הנותן צדקה לאשה בستر, דקא מייתי לה לידי חשדה. והמשגר לאשתו בשר שאינו מחותר בע"ש. ופרש"י מחותר מנוקר. ומתוך שהן ממהרין לתקן צרכי שבת אינן נותנין לב אם אינו מנוקר. ויש לפרש בכמה גוונין אם טוב ואם רע. דאפשר דרמזו אפילו עסק בתורה שנקראת טוב שלא לשמה, וע"מ לקנטר, יבוא על למודו זה בדין להענישו עליו. וכן אם נתן צדקה לאשה בידה כדי להסתכל בה. או עשה צדקה להתפאר. ולא משום מצוה. ע"כ אלה וכיוצא בכלל אם טוב וכו' ותלמודא חד מנייהו נקט. כל העובר עבירה אחת אפילו פעם א' בשנה מעלה עליו הכתוב כאלו עבר כל השנה כולה.

תניא מעוות לא יוכל לתקון, זה שבטל ק"ש של שחרית וערבית. ותפלה של שחרית וערבית. וחסרון לא יוכל להמנות, זה שנמנו חבריו לדבר מצוה ולא נמנה עמהם. ועפ"י מש"ל דמשום כבודו של דוד תלה העין של וימנע מרשעים אורם. בזה יובן אצלי מקרא שכתוב שאמר דוד רבים אומרים לנפשי, אין ישועתה לו באלהים סלה. מה"ט דכל שנעשה רש מלמטה נעשה רש מלמעלה. יען שאיבי רבו ואתה ה' מגן בעדי כבודי ומרים ראשי. שבעבור כבודי העין של רשעים תלוייה. דאלולי לא יכתבנה כלל וכמו שהקשו בגמ', אז היה להם פ"פ עלי ולומר, כיון שנעשה רש מלמטה נעשה רש מלמעלה. אבל השתא דנתלית העין ועיקר מה שנתלית העין משום כבודי. וכמ"ש הגמרא דמשום כבודו של דוד ונחמיר נתלית העין ונכתבה. וראיתי להרב חיד"א ז"ל בס' יושב תהלות שחבר על ספר תהלים, שפי' להאי קרא דרבים אומרים לנפשי על פי משז"ל דלא היה דוד ראוי לאותו מעשה וכו', אלא שאם חטא יחיד כלך אצל דוד. והשונאים של דוד לא ניחא להו בזה. משום דהיה מלך ומלך דינו כרבים. וזהו דקאמר רבים אומרים לנפשי ר"ל דדין רבים יש לי משום שאני מלך. ובהאי טענה אומרים אין ישועתה לו וכו' השתא ליכא למימר דאם חטא יחיד או' לו כלך אצלך דוד. דדוד דין רבים יש לו. וכתב הרב ז"ל דכיון דברח מפני אבשלום והיה מתכפר בשעירה כהדיוט, א"כ ממילא הוי דינו כיחיד. כיון דהלכא מלכות! והשתא שפיר קאמר לא היה ראוי דוד לאותו מעשה אלא שאם חטא יחיד או' לו כלך אצל דוד שדינו כיחיד עכ"ל עש"ב. ועפ"י דבריו ז"ל שפיר ניתרצה קושיית הגמ' שהקשו קינה לדוד מבע"ל, דשניא האי שירה דהשתא ע"י ברירתו שנעשה כהדיוט ולא יש לו דין מלך, א"כ ממילא יש תשובה על חטאו. וכאו' ז"ל דלא היה דוד ראוי וכו' שאם חטא יחיד יאמרו לו כלך אצל דוד.

האמנם באמת אחר הס"ר טעה הר' במפורסם ח"ו. דמעשה דבת שבע היתה קודם אבשלום כמה שנים. ובאותו העת שחטא דוד בבת שבע, היה מלך גמור. ולא היה אז מתכפר בשעירה כהדיוט. ומעתה נסתר דרכו של הרב. אמנם אנכי העבד כתבתי במקו' אחר, דה"ט דקאמר מזמור, משו' מכיון דבבריחת אבשלום נעשה הדיוט ואח"כ חזר למלכותו, הוי דינו כדין מלך. וחתן, ונשיא, שנמחלים עונותיהם. וכדכתב הרב מהר"י רוזאניס ז"ל בדרשותיו. וא"כ שפיר קאמר שירה על שנמחלו עונותיו כולם משום

שאחר שנעשה הדיוט חזר להיות מלך מחדש ונמחלו עונותיו. וז"א רבים אומרים לנפשי אין ישועתה לו וכו'. אבל אתה ה' מגן בעדי כבודי ומרים ראשי שהחזרת לי המלכות. ותכף אותה שעה שחזרתי למלכות נמחלו עונותי. כדין מלך חתן ונשיא וכאמור.

פרק ב'

הנה נא ערכתי בפ"א עונש העושה רע. ועתה אערוך גמול ושכר עושה הטוב. הם אמרו ז"ל כל האו' תהלה לדוד בכל יום ג"פ מובטח לו שהוא בן עה"ב, כל הקורא ק"ש על מטתו כאלו אוהו חרב של ב' פיות ומזיקין בדלין הימנו, הקורא ק"ש ומדקדק באותיותיה מצננים לו גהינם. וכל הקורא ק"ש בעונתה מוחלים לו על כל עונותיו. כל הקובע מקום לתפי' אלהי אברהם יהיה בעזרו ואויביו נופלים לפניו. שלשה דברים מאריכין ימיו של אדם: המאריך בתפלתו, והמאריך על שולחנו, והמאריך בבית הכסא. ועוד אמרו מקדים ומחשך לבי כנשתא זוכה לזקנה. וכמ"ש ז"ל איכא סבי בבבל וכו' כל העוסק בתורה ובג"ח ומתפלל עם הצבור מעלה אני עליו כאלו פדאני לי ולבני מבין או"ע. כל המארח ת"ח בתוך ביתו ומהנהו מנכסיו כאלו הקריב תמידין. כל העובר עבירה ומתבייש בה מוחלים לו על כל עונותיו, וכל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו. וכל השומע חרפתו ואינו משיב מכפרין לו על כל עונותיו. וכן בזמן שאין בית המקדש קיים וליכא קרבנות שולחנו של אדם מכפר עליו, וכל העובר עבירה ומתחרט מיד וחוזר בו מוחלים לו על כל עונותיו, אר"י כל הנפנה ונוטל ידיו ומניח תפילין וקורא ק"ש ומתפלל כאלו בנה מזבח והקריב עליו קרבן, כל מי שיש לו ציצית בבגדו ומזוזה בפתחו ותפילין בזרועו לא במהרה הוא חוטא. דחוט המשלש לא במהרה ינתק כל היושב בתענית חלום בשבת קוראין לו גז"ד של ע' שנה ומשום שבטל עונג שבת ליתבי תעניתא לתעניתיה, כל המאריך בתפלתו אין תפלתו חוזרת ריקם. כל אדם שיש בו דעה כאלו נבנה בית המקדש בימיו. כל העוסק בתורה יותר מהקרבת תמידין וגם יסורין בדלי' ממנו, אין להקב"ה בבית גנזיו אלא אוצר של יראת שמים, כל הנביאים כולם לא נתנבאו הטובות והנחמות אלא לבעלי תשובה. אבל צדיקים גמורים עין לא ראתה אלהים זולתך. ופליגא דר' אבהו דאמר רבי אבהו במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד, וכל הנביאים לא נתנבאו אלא למשיא בתו לת"ח ולעושה פרקמטיא לת"ח. ולמהנה ת"ח מנכסיו. אבל לת"ח עצמן עין לא ראתה. מאי עין שלא ראתה זה יין המשומר בענביו מששת ימי בראשית. וח"א זו עדן שלא ראתה עין מעולם. עתידין כל בחורי ישראל שלא טעמו טעם חטא שיתנו ריח כלבנון, כל המאריך באמן מאריכין לו ימיו ושנותיו, כל הנהנה מסעודה שת"ח שרוי בתוכה כאלו נהנה מזיו השכינה. ומה יתרו שלא קרב את משה אלא לצורך עצמו, כך המאריך בתוך ביתו עאכ"ו. ומה מצרים שלא קרבו את ישראל אלא לצורך עצמם. כך המארח ת"ח ומהנהו מנכסיו עאכ"ו. ומה ארון הקו' שלא אכל ולא שתה, אלא כבד ורביץ בפניו כך המארח ת"ח ומהנהו מנכסיו עאכ"ו. כל היוצא מבכנ"ס ונכנס לב"מדרש ומב"מדרש לביכנ"ס ועוסק

בתורה, זוכה להקביל פני שכינה, מי שהוא צריך ליטול ואינו נוטל, אינו מת עד שיפרנס אחרים משלו, כל דייך שדן דין אמת לאמתו אפילו שעה א', נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית, וגורם לשכינה שתשרה בישראל, וגורם ישוב לעולם. אמר הקב"ה שמרו את הדין, ואני משמר את נפשותיכם, ומוריד גשמים בעונתן. ואתן שלום בארץ ומיד אני גואל אתכם גאולה שלימה, ובו נמחלים עונותיהם של ישראל. ובו ירושלם מתיישבת ומחזיר לכם בתי דינין שלכם, והקב"ה חונן ומרחם עליהם ומנחילים א"י ומצמיח קרן לדוד. כל הזהיר בציצית זוכה לטלית נאה, כל הזהיר במזוזה זוכה לדירה נאה, הזהיר בקדוש היום זוכה וממלא גרבי יין. מאן דרחים רבנן הוו ליה בנין רבנן. דמוקיר רבנן הוה ליה חתנוותא רבנן. דרחיל מרבנן הוה גופיה הוה צורבא מרבנן. ואי לאו בר הכי משתמעין מלוהי כצורב' מרבנן. כל הזהיר בציצית זוכה ומשמיש לו שני אלפים ות"ת עבדים. שני ת"ח המחדדין זה את זה בהלכה, הקב"ה מצליח להם. ולא עוד אלא שעולין לגדולה. יכול אפילו שלא לשמה, ת"ל ועל דבר אמת. ואם עושים כן זוכין לתורה שניתנה בימינו וזוכין לדברים שנאמרו בימינה של תורה, דהיינו אריכות ימים ועושר. ואפילו שלא לשמה זוכה לעושר.

וזהו כוונת אז"ל כל מקום שנתנו עיניהם חכמים או מיתה או עניות. דאם הוא לומד לשמה דזוכה לאריכות ימים הוא מעניש לאחרים. הפך האריכות ימים דהיינו מיתה. ואם הוא לומד שלא לשמה דשכרו עושר אם הוא מעניש לאחרים מעניש בעניות. שני ת"ח הנוחים בהלכה זה לזה הקב"ה מקשיב להם. אפילו חשב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאלו עשאה. כדכתיב תשלם לאיש כמעשהו דהיינו כאלו עשאה. כל העושה מצוה כמאמרה אין מבשרין אותו בשורות רעות. ואפילו הקב"ה גוזר גזרה הוא מבטלה ב' ת"ח המקשיבים זה לזה בהלכה הקב"ה שומע לקולם ב' ת"ח המאספים זה לזה בהלכה ואומרים זה לזה בא ונלמוד, בא ונבין בין שנינו הואיל ואין לנו רב ללמדנו, הקב"ה אוהבן. דכתיב ודגלו עלי אהבה. והוא דידעי צורתא רשמעתא ולית להו רבה במתא למגמר מניה. גדול המלוה יותר מהעושה צדקה, ומטיל בכיס מעות ומלאי להשתכר בהם יותר מכולם. אם ת"ח נוקם ונוטר כנחש חוגרהו על מתנך, הנעלבים ואינם עולבין שומעין חרפתם ואינם משיבים, עושים מאהבה ושמחים ביסורין עליהם הכתוב אומר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו. אמר הקב"ה לישראל אם יהיו חטאיכם כשנים הללו שסדורות ובאות מששת ימי בראשית ועד עכשיו כשלג ולבינו. כל המוריד דמעות על אדם כשר הקב"ה סופרן ומניחם בבית גנזיו. כל המענג את השבת נותנים לו נחלה בלי מצרים. כל המענג את השבת נותנים לו משאלות לבו. כל השומר שבת כהלכתו אפילו עע"א כאנוש מוחלין לו. אלמלא ישראל שומרים ב' שבתות מיד נגאלים, אמר ר"י יהא חלקי מאוכלי שלשה סעודות בשבת, ועם האר' הזמירות בכל יום, ועם המתפללים עם דמדומי חמה, ומן המתים בחולי מעים. וממתים בדרך מצו, וממכניסי שבת בטברי, וממוצאי שבת בצפורי, ומיושבי בית המדרש, ומגבאי צדקה, ולא ממחלקיה. וממי שחושדין אותו, ואין בו. עשירים שבא"י זוכין מפני שמעשרים. ושל בכל בשביל שמכבדין את התורה. ושל שאר ארצות בשביל שמכבדין את השבת. פעם אחת נתאכסן ת"ח אצל א' בלודקייא הוציא לפניו שולחן של זהב משוי

ט"ז בני אדם וט"ז שלשלאות של כסף קבועות בו. וקערות וכוסות וקיתוניות וצלוחיות ועליו כל מיני מגדים ובשמים. וכשמניחים אותו אומ' לה' הארץ ומלואה. וכשמסלקין אותו אומר השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם. אמרתי לו בני במה זכית לכך. א"ל קצב הייתי. וכל בהמה שהיתה נאה אמרתי תהי זאת לשבת. אמרתי לו ברוך המקום שזכך לכך, כל המתפלל בע"ש ואומר ויכולו מעלה עליו הכתוב כאלו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית, שני מלאכי השרת מלויין לו לאדם ומניחים ידם על ראשו ואו' לו וסר עוניך וחסאתך תכופר. וכשבא לביתו ומצא נר דולק וש"ע ומטתו מוצעת אומרים לו יה"ר שתהא לשבת אחרת. ומלאך רע עונה אמן בעל כרחו. אר"מ, עשה אדם מצוה א' נותנים לו מלאך אחד. עשה ב' נותנים ב' מלאכים. עשה הרבה נותנים לו מלאכים הרבה לשומרו. כדכתיב כי מלאכיו יצוה לך לשמרך, כל העונה אמן בכל כחו ובכוונתו קורעין לו גז"ד. ואפילו יש בו שמץ ע"א מוחלין לו. ופותחין לו שערי ג"ע, גדולה הכנסת אורחים יותר מהקבלת פני השכינה. וכהשכמת בית המדרש. וי"א יותר ו' דברים אוכל אדם פירותיהם בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא ואלו הן הכנסת אורחים, ובקור חולים, ועיון תפלה, והשכמת בית המדרש, והמגדל בניו לת"ת והדן את חבירו לכף זכות, כי הדן את חבירו לכף זכות דנין אותו לכף זכות בשמים. מה יזנה כנפיה מגינות עליה כך ישראל מצות מגינות עליהם, כל המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים, ת"ח כל זמן שמזקינים דעתם מתוספת בהם. כל צדיק וצדיק עושים לו מדור לפי כבודו, על גופם של צדיקים אומר יבא שלום ינחו על משכבותם ועל נשמתם הוא אומר והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים, נשמתן של צדיקים גנוזות תחת כסא הכבוד, כל מי שאין בו קנאה אין עצמותיו מרקיבין, איזהו בן עוה"ב כל שדעת רבותיו נוחים הימנו וח"א ואזנך תשמענה דבר מאחריך לאמר זה הדרך תלכו בה, ופירש רש"י מאחרי מטתך כשתמות תשמע שאומרים זה הדרך שהלך בה זה לכו בה מובטח לו שהוא בן עולם הבא. בכל עת יהיו בגדיך לבנים אלו ציצית ושמן מעל ראשך אל יחסר אלו תפילין, כל המשפיל עצמו הקדוש ברוך הוא מגביהו וזוכה לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא וב"ה יוכיחו, כל הבורח מן הגדולה גדולה מחזרת עליו, כל בית שנשמעים בו דברי תורה בלילה אינו נחרב, הדודאים נתנו ריח אלה בחורי ישראל שלא טעמו טעם חטא. ועל פתחנו כל מגדים אלו בנות ישראל שאוגדות פתחיהן לבעליהם, ג' אינם רואים פני גהינם דקדוקי עניות וחולי מעיים והרשות. פ' שיש עליו נושים ויש אומרים אף מי שיש לו אשה רעה ואינו יכול לגרשה או מפני שכתובתה מרובה או מפני שיש לו ממנה בנים. אם משים אדם עצמו כמדבר הזה שהכל דשין בו תורה ניתנה לו במתנה. וכיון שניתנה לו במתנה שאינו שוכח נחליאל וכיון שנחלו אל עולה לגדולה. כל תלמיד חכם שמשים עצמו כחיה שדורסת ואוכלת פירוש שאינו מקפיד על תענוגיו. תלמודו מתקיים בידו. והקדוש ב"ה עושה לו סעודה בעצמו. ג' מנוחלי עולם הבא הדר בא"י, והמגדל בניו לת"ת, והמבדיל על היין במוצאי שבתות. ג' הקב"ה מכריז עליהם בכל יום בעצמו על רווק שדר בכרך ואינו חוטא, ועל עני המחזיר אבדה לבעליו, ועל עשיר המעשר פירותיו בצנעא. ג' הקב"ה אוהבן, מי שאינו כועס ומי שאינו משתכר ומי שאינו מעמיד על מדותיו.

עתיד הקב"ה לעשות סעודה לצדיקים ביום שיגמול חסד עם זרעו של יצחק. לאחר שאוכלין ושותין נותנים לו כוס של ברכה לאברהם לברך. ואומרים לו טול וברך, אומר להם איני מברך. שיצא ממני ישמעאל, אומרים לו ליצחק. אומר איני מברך שיצא ממני עשו, אומרים לו ליעקב אומר איני מברך. שלקחתי ב' אחיות שעתידה תורה לאסור, אומרים לו למשה אומר לא אברך שלא זכיתי ליכנס לארץ. לא בחיי ולא במותי, אומרים לו ליהושע אומר איני מברך שלא זכיתי לבן, אומרים לו לדוד טול אתה וברך אומר לה' אני אברך ולי נאה לברך. שנאמר 'כוס ישועות אשא'. והמאמר הזה לכאור' תמוה מאד, חדא שאיך אמר אע"ה איני מברך שיצא ממני ישמעאל. והא אמרינן במקום אחר על פסוק ואתה תבא אל אבותיך בשלום. בשרו שעשה ישמעאל תשובה, ולהא י"ל דאגדות חלוקות. אבל אי קשיא הא קשיא מה שהקשה הרב בעל עמודיה שבעה. דאיך אמר דוד אני אברך ולי נאה לברך, והלא אפילו אלו הקדושים שאין בידם כל א' וא' אלא עון קל ואפ"ה לא רצו לברך. וא"כ כ"ש דוד. דיש בידו לכאורה ח"ו כמה חטאים גדולים. ע"ש מה שתירץ בדרך דרש, וגם אנכי העבד פירשתי את זה המאמר בספרי הקטן יושב אוהלים קחנו משם. ולא נצרכה אלא לחידושא. ובדרך פשוטא והוא שכבר ידוע שדוד המלך ע"ה קרוי בדחנא דמלכא. ובודאי שהוא יודע בעצמו שאינו חשוב לכלום לפני אלו הקדושים שלא רצו לברך אפי' משום חטא קל שבידם. וא"כ כ"ש הוא דאינו יכול לברך. אלא בדרך בדיחות הוא אומר. א"כ שאין הללו רוצים לברך א"כ אני אברך. ואדרבה הוא משפיל עצמו באומרו כן. והסכימה עמו השכינה בזה. דאפילו הוא נתכוון לשחוק על עצמו. נפל האמת בפיו שהוא הראוי לברך. משום שנאה למלך שבארץ לברך את המלך שבשמים. וכמשו"ל הרוצה לנסך יין ע"ג המזבח ימלא גרונם של ת"ח יין.

אליכם אישים אקרא. אלו ת"ח שיושבים ודומי' כנשים ועושינן גבורה כאנשים ועשו ארון עצי שטים. מכאן לת"ח שבני עירו מצווים לעשות לו מלאכתו. כל האוכל ושותה בט' בו (בעכ"פ) כאלו התענה תשיעי ועשירי. ולכאורה יש לדקדק דהול"ל כל האוכל וכו' כאלו התענה בו. ולמה אמר כאלו התענה ט' וי'. ונראה לע"ד לאשמעינן כאלו התענה ב' ימים רצופים דהיינו הפסקה וה"ט שכל שמוסיף ואוכל בתשיעי הוי כאלו התענה. וכיון שאוכל הרי כאלו התענה. ואהבת את ה' אלהיך שיהא ש"ש מתאהב על ירך. שיהא אדם קורא ושונא ומשמש ת"ח ודבריו בנחת עם הבריות. ומקחו ומתנו בשוק נאה. ונושא ונותן באמונה. מה הבריות אומרים עליו אשרי פ' שלמד תורה. אשרי רבו שלמדו תורה. ראיתם פ' שלמד תורה כמה יפיץ דרכיו. כמה מתוקנים מעשו. עליו הכתוב אומר. ויאמר לו עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר.

גדולה תשובה שמביאה רפואה לעולם. גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד. גדולה תשובה שמביאה גאולה לעולם. וח"א גדולה תשובה שמקרבת את הגאולה. ולי נראה דלא פליגי כאן מיראה שנעשו זדונות כשגגות. כאן מאהבה שזדונות נעשות כזכיות. גדולה תשובה דזדונות נעשים לו כשגגות. והיינו ששב מיראה. והא דאמרינן דנעשים לו כזכיות איירי ששב מאהבה. גדולה תשובה שאפילו יחיד ששב מוחלין לו ולכל העולם. אשריהם לצדיקים לא דיין שזוכינן לעצמם אלא מזוכינן לבניהם ולבני בניה'

עד סוף כל הדורות. כל המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו. אמר ר"ע אשריכם ישראל לפני מי אתם מטהרים ומי מטהר אתכם אביכם שבשמים. כל הנוטל לולב באגדו והדס בעבותו מעל' עליו הכתוב כאלו בנה מזבח והקריב עליו קרבן. גדול העושה צדקה יותר מכל הקרבנות. וגדולה ג"ח יותר מן הצדקה. ואין הצדקה משתלמת אלא לפי ג"ח שבה. וכל העושה צדקה ומשפט כאלו מלאו לכל העולם חסד. כל העוסק בתורה ובג"ח זוכה לנחלת שני שבטים. וזוכה לכלילה כיוסף. ואויביו נופלים לפניו כיוסף. וזוכה לבינה כיששכר. אין הקב"ה מקפח שכר כל בריה. אפילו שכר שיחה נאה. אמר הקדוש ב"ה אני הצתי אש בציון ועלי לבנותה באש. שנאמר ואהיה לה חומת אש סביב ולכבוד אהיה בתוכה. לעולם יהא אדם זהיר בכבו' אשתו שאין ברכה מצוייה בתוך ביתו של אדם אלא בשביל אשתו. כדכתי' ולאברם הטיב בעבורה. ואקירו לנשייכו כי היכי דתתעתרו. כל שיש לו מעות ומלוה אותם שלא ברבית. עליו נאמר כספו לא נתן בנשך וגו' לא ימוט לעולם. כל המלמד לבן חבירו תורה זוכה ויושב בישיבה של מעלה. וכל המלמד לבן עמי הארץ תורה, אפילו הקב"ה גוזר גזרה מבטלה בשבילו. וכל המקטין עצמו על ד"ת בעולם הזה נעשה חפשי לעולם הבא.

שקלה צדקה כנגד כל המצוות. וגדול המעשה יותר מן העושה והיינו כשנותן המעשה גם כן מכיסו ומעשה לאחרים. וגדולה עושה צדקה בסתר יותר מבגלוי. וכל הנותן פרוטה לעני מתברך בו' ברכות. והמפייסו בי"א ברכות. כל הרודף לעשות צדקה הקב"ה ממציא לו מעות לעשות בהם צדקה. וממציא לו אנשים הגונים. כל המקיים נפש אחת מישראל כאלו קיים עולם מלא. עתיד הקב"ה לעשות סוכה לצדיקים מעורו של לוי. עתיד הקב"ה לעשות שבע' חופות לכל צדיק וצדיק לפי כבודו. עתידין צדיקי' שנקראים על שמו של הקדוש ב"ה. עתידין צדיקים שאומרי' לפנייהם קדוש כדרך שאומרים לפני הקדוש ב"ה. ועתיד הקב"ה להיות עטרה בראש כל צדיק וצדיק. ועוצם עיניו מראות ברע זה שאין מסתכל בנשים בשעת שעומדות על הכביסה. ועליו נאמר והוא מרומים ישכון מצודת סלעים משגבו לחמו ניתן מימיו נאמנים. כל הפורש מאשתו סמוך לווסתה הויא ליה בנים זכרים. וכל הנותן מטתו בין צפון לדרום, עוד אז"ל אם שמרת ימי נדה אני נותן לך בן ואתה מלו לח'. וכן המבדיל על היין במוצאי שבתות זוכה לבנים זכרים. כל מצוות שעושים ישראל בעוה"ז באות ומעידות עליהם לעולם הבא. אמר הקב"ה אני מעיד על ישראל שקיימו את כל התורה כולה. וגם שמים וארץ מעידין כן. יבא נמרוד ויעיד באברהם שלא עבד ע'א. יבא לבן ויעיד ביעקב שלא נחשד על הגזל. תבא אשת פוטיפר ותעיד שלא נחשד יוסף בעריו'. יבא נבוכדנצר ויעיד בחנניה מישראל ועזריה. שלא השתחוו לצלם. יבא דריוש ויעיד שלא בטל דניאל התפלה. יבואו בלדד השוחי וצופר הנעמתי ואלפיז התימני, ויעידו שקיימו ישראל את כל התורה כולה. כל העוסק בתורה בעוה"ז שהוא דומה ללילה הקב"ה מושך עליו חוט של חסד לעולם הבא, כל מצוות שישראל עושים בעוה"ז באות ושורפות על בניהם של אוה"ע לעולם הבא. כל העושה מצוה א' בעוה"ז מקדמתו והולכת לפניו לעולם הבא. אשריהם ישראל שבזמן שהם עוסקים בתורה ומצות ג"ח יצרם מסור בידם ולא הם מסורים ביד יצרם. כל העוסק בתורה הקב"ה עושה חפצו. שקולה מצות ציצית ככל

המצות כולם. וכל הזהיר בה זוכה ומקבל פני שכינה, כל המניח תפילין מאריך ימים. כל המוכיח לחבירו לש"ש זוכה להיות בחלקו של מקום. ולא עוד אלא שמושכין עליו חוט של חסד. עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק ש"י עולמות. לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום, אין הקב"ה מביא תקלה אפי' על ידי בהמתן של צדיקי' גדולים צדי' במיתתן יותר מבחייה'. אין דברי תורה מתקיימי' אלא במי שדעתו שפילה עליו, אין הגשמים יורדין עד שהיו נמחלים עונותיהם של ישראל, כל אשה שהיא צנועה זוכה להיות מלכים יוצאים ממנה, אין הקב"ה מכה לישראל אלא א"כ מקדי' ובורא להם רפואה בתחילה, כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם. אמרו ליה לר' פלוני במה הארכת ימים אמר להם מימי לא נשתנתי בד' אמות של תפלה ולא כיניתי ש"ר לחבירי? ולא בטלתי קדוש היום. ומימי לא עשיתי בה"כ קפנדריא. ולא פסעתי על ראשי עם קדש. ולא נשאתי כפי בלא ברכה. ומימי לא קדמני אדם לבית המדרש. ולא אכלתי מבהמה שלא הורמו מתנותיה. ולא ברכתי לפני כהן כשהן שוין. ומימי לא נתכבדתי בקלון חבירי. ולא עלתה עמי קללת חבירי על מטתי. וותרן הייתי בממוני ומימי לא קבלתי מתנות ולא עמדתי על מדותי. ומימי לא הסתכלתי בצלם דמות אדם רשע. ומימי לא הקפדתי בתוך ביתי. ולא ציערתי מי שגדול ממני. ולא הרהרתי תורה במבואות המטונפות. ולא הלכתי ד' אמות בלא תורה ובלא תפילין. ולא ישנתי בבית המדרש אפילו שינת עראי. ולא קראתי לחבירי בחניכותו. ומשמע בגמ' דבכל אחת ואחת מהנז' לבדה מהני לאריכות ימים. ולא בעינן עד שהיו כולהו.

כל המחשב אורחותיו בעולם הזה. זוכה ורואה בישועתו של הקדוש ברוך הוא. ופי' רש"י שמחשב הפסד מצוה כנגד שכרה. כל העוסק בתורה בפנים פי' בסתר. תורתו מכרזת עליו בפרהסיא, המשפיל את עצמו אפילו הקב"ה גוזר גזרה הוא מבטל! אר"י יהא חלקי עם מי שחושדין אותו ואין בו, כל היוצא מבהכ"נ לבית המדרש ומבית המדרש לבית הכנסת זוכה להקביל פני שכינה. מה דרבן זה מכוין את הפרה לתלמיה כדי להביא חיים לעולם אף דברי תורה מכוונין לב לומדיהן מדרכי מיתה לדרכי חיים. כל העושה דבר ומתחרט בו מוחלין לו על כל עונותיו. כל העוסק בתורה אפילו יום אחד לשמה מעלה עליו הכתוב כאלו עסק כל השנה כולה. אמרו בירושלמי דברכות כל המתפלל בבית הכנסת כאלו הקרי' מנחה טהורה. דרשו ה' בהמצאו היכן מצוי בבית הכנסת ובבית המדרש אם עשו שפתותיו של אדם תנובה מבושר שנשמעת תפלתו שנאמר: בורא ניב וגו', ברית כרותה שכל הלומד אגדה מתוך הספר לא במהרה הוא שוכח והסובר תלמודו לא במהרה הוא שוכח. וכל הלומד בצנעא לא במהרה הוא שוכח אמרת לה' ה' אתה טובתי כל עליך. אם אכלת. וברכת כביכול כאלו משלך אתה אוכל דבר אחר יבללו כל הטובות ויבואו עליך. דעה אחת מבלה אני טובתי בגופך. דעה אחרת איני מביא טובה לעולם מבלעדיך. כמה דכתיב ומבלעדך כמה לא ירים איש את ידו. אם ראית הבריות שנתיאשו מן התורה עמוד והתחזק ואתה מקבל שכר כנגד כולם. מה גר עונותיו נמחלים אף חכם כשנתמנה מוחלין לו עונותיו לו, וכן חתן וגשאי. המקיים ספר תורה של אביו בביתו עליו הכתוב אומר הון ועושר בביתו וצדקתו עומדת לעד. עתיד הקדוש ברוך הוא לעשות מחיצה לצדיקים לפנים ממלאכי השרת. ומלאכי

השרת שואלין אותם מה פעל אל, כל המקביל לפני רבו כאלו מקביל לפני שכינה, כל העומד לפני רבו כאלו עומד לפני השכינה, כל המשרת את רבו כאלו שרת לפני השכינה כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים ויושב בצלו של הקדוש ברוך הוא עתיד הקב"ה להעשות ראש חופה לצדיקים. פי' צדיקים מכאן וצדיקים מכאן והקב"ה באמצע. והצדיקים מראין אותו באצבע ואומרים כי זה אלהים אלהינו עולם ועד הוא ינהגנו על מות עלמות בזריזות כהדין עולמתא. ד"א עולם שאין בו מות. ד"א עלמות בב' עולמות עוה"ז ועוה"ב הוא ינהגנו. והוא ישפוט תבל בצדק. הקדוש ברוך הוא דן לישראל ביום בשעה שהם עסוקים במצות ואוה"ע דן אותם בלילה בשעה שהם בטלים מן העבירות. אם קורע אדם לבו בתשובה אינו קורע בגדיו על בניו ובנותיו. כי חנוך ורחום הוא.

אמר הקב"ה אף וחימה שני מלאכי חבלה הם. אם דנים עמי כאן, עכשיו ישראל מכעיסין אותי והם עומדין עליהם ומכלים אותם. אלא הריני משלחם לדרך רחוקה. שאם יכעיסו אותי ישראל, עד שאני משלח אחריהם הם באין ועושיין תשובה. ואני מקבל תשובת'. ולא עוד אלא שנועל בפניהם עד די פתח. פי' עד שיעבור זמן כדי לפתוח להם. בין כך ובין כך יכמרו רחמיו ית' וגם הם יתעוררו בתשובה. שתף הקב"ה שמו בישראל, משל למלך שהיה לו מפתח של פלטרין קטנה. אמר המלך אם אני מניחה כמות שהיא היא אבודה. אלא הריני קובע בה שלשלת. שאם אבדה תהא השלשלת מונחת עליה. כך אמר הקדוש ב"ה אם אני מניח את ישראל כמות שהם נבלעים בין האומות. אלא הריני משתף שמי הגדול בהם. וזהו דכתיב והכרית את שמינו מן הארץ ומה תעשה לשמך הגדול המשותף בנו. אם סדרת תפלה ולהגיד שבחו של מקום קודם שאלתך לא יהיה לך צרי עין מלמעלה. אלא הכל יהיו מאמצין כוחך. האוהב את אשתו כגופו. והמכבדה יותר מגופו. והמדריך בניו ובנותיו בדרך ישרה. והמשיאן סמוך לפרקן, עליו הכתוב אומר וידעת כי שלום אוהליך. והארה את שכיניו. והמקרב את קרוביו. והנושא בת אחותו. והמלוה סלע לעני בשעת דוחקו, עליו הכתוב אומר אז תקרא וה' יענה תשוע ויאמר הנני. תפלתן של צדיקים מהפכת מדותיו של הקדוש ב"ה ממדת זעף למדת רחמנות. כל ת"ח שאומרים שמועה מפיו בעוה"ז שפתותיו דובבות בקבר. בשכר עני יחלצנו מדינה של גהינם. בשכר יריאיו יחלצם אפי' לאחרים מדינה של גהינם. גז"ד של צבור אפי' נחתם מבי"ד בתשו' מתבטל. הלומד תור' ומלמדה עליו נאמר הון ועושר בביתו, וצדקתו עומדת לעד זה כותב תנ"ך ומשאלים לאחרים. כל זמן שישראל עושים רצונו של מקום אין שום אומה יכולה לשלוט בהם. כל המקריב דורון לת"ח כאלו הקריב בכורים. כל הדר בא"י שרוי בלא עון. וכן הסובל יסורין. וכל הקבור בא"י כאלו קבור תחת המזבח. והדר בבבל כאלו דר בא"י ואפי' שפחה כנענית הדרה בא"י מובטח לה שהיא בת עוה"ב. כל המהלך ד' אמות בא"י מובטח לו שהוא בן העוה"ב. כל המשיא בתו לת"ח והעושה פרקמטיא לת"ח והמהנה ת"ח מנכסיו מעלה עליו הכתוב כאלו נדבק בשכינה. עתידין צדיקים שמבצבצי' ועולים בירושלים. עתידין צדיקים לעמוד בלבושיהם ק'ו מחטה וכו'. ובוזה כוונת הכתוב שוש אשיש בה' כי הלבישיני בגדי ישע. דהיינו שעתידין לעמוד בלבושיהם. וכגנה זרועיה תצמיח כמו

שכתוב קל וחומר מחטה. כל העושה עצמו כמדבר שהכל דשין בו, ומופקר לכל תורה ניתנה לו במתנה. וכיון שניתנה לו במתנה נחלו אל. ועולה לגדולה אין הקדוש ב"ה מקפח שכר אפילו שיחה נאה, לעולם יקדים אדם לדבר מצוה שבשכר לילה א' שקדמה צעירה לבכירה קדמתה ארבעה דורות למלכות. כל הגוזז נכסיו ועושה מהם צדקה ניצול מדינה של גהינם. ואפילו עני המקבל צדקה יעשה צדקה. לא אענך עוד שוב אין מראין לו סימני עניות. אין העולם מתקיים אלא על מי שעושה עצמו כמי שאינו שנאמר ומתחת זרועות עולם. כל כלה שהיא צנועה בבית חמיה זוכה ויוצאים ממנה מלכים ונביאים. לא דייך לצדיקים שמחזירין להם את אבידתם אלא שנותנים להם שכר. שכר לוייה אין לו שיעור, וכופין עליו. היה מהלך בדרך ואין לו לוייה יעסוק בתורה. בשביל ד' אמות שליוהו פרעה לאברהם נשתעבדו בניו אצלו ד' מאות שנה. כל המלוה את חבירו אפילו ארבע אמות בעיר אינו ניוזק. תלמיד לרבו מובהק עד ג' פרסאות. שכר לוייה גורם הצלה לו ולזרעו עד סוף כל הדורות. כדאמרינן בסוטה. כל העוסק בתורה מתוך הדחק תפלתו נשמעת. ואין הפרגוד ננעל לפניו. ואף זוכה ומקבל פני שכינה. מיום שחרב בית המקדש עלמא קאי אקדושא דסדרא ואיהא שמיה רבא ופרש"י דיש כאן תורה וקדוש ה', כל המלמד בן בנו תורה מעלה עליו הכתוב כאלו קבלה מהר סיני. העוסק בתורה אינו נמסר ביד היצה"ר. ואם פגע בך מושכהו לבית המדרש וכו'; כל המכבד לאביו ולאמו זוכה לעושר גדול מאד. כל העושה מצוה א' יתירה על זכויותיו מטיבין לו ומאריכין לו ימיו ושנותיו. ונוחל את הארץ. כל היודע שם מ"ב וזהיר בו ומשמרו בטהרה אהוב למעלה ונחמד למטה ואימתו מוטלת על הבריות. ונוחל ב' עולמים עוה"ז ועוה"ב. יניח אדם כל האומניות וילמד בנו תורה. שאדם אוכל משכרה בעוה"ז והקרן קיימת לעוה"ב. ושאר אומניות אינם כן. אלא כשבא אדם לידי חולי או לידי זקנה ואינו יכול לעסוק במלאכתו הרי הוא מת ברעב. אבל התורה אינה כן אלא משמרתו מכל רע מנערותו. ונותנת לו אחרית ותקוה בזקנותו. בנערותו מהו אומר וקווי ה' יחליפו כח. בזקנותו מה אמר עוד ינובון בשיבה וגו'.

שער הנס

מוסר לשבת זכור

כמה מעלות טובות למקום עלינו שגאלנו. ופדה משח' נפשנו מידי הצר הצורר המן הרע הזה. גונדא דחימ' ניץ עמלק. שעמ' עלינו לכלותינו ולאבד כל שכר זרע ישראל מן העולם. ובקש לעקור את הכל. ולולי ה' שהיה לנו שגברה מדת החסד והרחמים על מדת הדין. כמעט שכנה דומה נפשנו. יבוקש ישראל ואיננו. והלא כלא היו. וברוב רחמיו פנה אל זכות אבותינו הראשונים. ותפלת הצדיקים. ולתשובה שעשינו. ושב אפו מעלינו ורפא לנו. וישלח לנו חרונו על אויבנו אשר זממו לעשות לנו. ועמלם בראשם ועל כל הקמים עלינו לרעה.

ומכאן מודעא רבא כמה וכמה מדקדק הקב"ה עם עמו ישראל. כי הנך רואה שבעבור עבירה קלה שעשו ישראל באותו זמן. שנהנו מסעודתו של אותו רשע. ולא עברו כי אם על איסורא דרבנן שאכלו מבשולי גוים. וכמ"ש הרי"ף ז"ל בחידושו. פוק חזי מאי דסליק בהו. שהיה כחוט השערה בינם לבין המות שנגזר עליהם להשמיד להרוג ולאבד. אם כן ק"ו בן בנו של ק"ו אם נכשלים בנבלות וטרפות ושקצים ורמשים וחלב ודם. שכל אלו מן החמורות המפורשות בתורה. שראויים ח"ו עליהם כליה. וכמה וכמה שראוי להזהיר מאד להנשים על ניקור הבשר. שישגיחו בטוב שלא יניחו מהחלב והגידיים בבשר שהם עצלניות. ומכ"ש לפי מ"ש התוס' בפסחים שכל דבר שיש בו טרחא אין הנשים נאמנות. ובדיקת חמץ שאני היא מדרבנן. וא"כ אף שאנו נוהגים לסמוך על הנשים בניקור הבשר הפך דעת התוספ' ומהרש"ל. מ"מ צריכים אנו תמיד לחפש אחריהם ולבדקם בתחלה יפה יפה. שאם אנו רואים לאשה זאת נפקה ברא ומקלת בכל דרכיה. בודאי שאסור לסמוך עליה בניקור. ובכל המקומות אנו רואין שאיש מנקר הבשר ולא אשה. ומחמת זה ראיתי שרוב הקהל כא' אינם אוכלים בשר מנוקר כלל שחששו בזה לס' התוס'. שאינם נאמנים הנשים בניקור הבשר כיון שיש בו טרחא באופן שהצנועים מושכין את ידיהם מזה.

עוד ידוע במסכת מגילה שא"ר אלעזר בעצלתיים ימך המקרה. בעבור עצלות שהי' בהם בישראל שלא עסקו בתורה בימי המן עשה שונאו של הקב"ה מך. ואין מך אלא עני שנאמר ואם מך הוא מערכך. כלומר כמו שלא יוכל להושיע. עוד אמרו שם ויהי בימי אחשורוש שכל ישראל נעשים רשים בימיו. ועפ"ז שמעתי מא' מרבני אשכנז על דבר אסתר שאמרה אלי אלי למה עזבתני. והדקדוק מבואר באומרו בכפל אלי אלי. דדי לה באמור אלי למה עזבתני. והגם שסניגורין של ישראל הוא מיכאל שרינו, אבל אנו תחת יד מלכנו שבשמים. ולא נמסרנו לתחת יד שרי מעלה וה' הוא הרועה אותנו. ומש"ה משותף בשם מיכאל שם האל. דאנחנו ישר אל וא"כ כשילך מלת אלי משם מיכאל, נשאר מך. ומשם ישראל כשילך תיבת אלי שאר רש. ובזמן המן נעשה שונאו של הקב"ה מך. כלומר שהלך מלת אלי משם מיכאל ונעשה מך. ואז אין בכוחו להושיע. וכן בימי אחשורוש נעשו ישראל רש שהלך משם ישראל תיבת אלי ונעשה רש. וזהו שאמרה אסתר ברוח הקודש אלי

אלי ר"ל אלי שהיתה כתובה במיכאל. ואלי שהיתה כתובה בישראל שנעשו אז רש ומך למה עזבתני. ונשארתי מך ורש. ועל ידי זה רחוק מישועתי שאז אין בכוחו חלילה להושיע כמו המך והרש שאין בידם להושיע כלום. ובזה יובן מאמרם שם ראו כל אפסי ארץ את ישועת אלהינו. אימתי בימי המן. דהקושיא מבוארת דהרי כמה וכמה ראו כל אפסי ארץ את ישועת אלהינו עם ישראל מקודם המן. והוצאת מצרים תוכיח שכמה פלאות נעשה להם לישראל. אמנם על פי האמור א"ש ונכוון. דבזמן המן נעשה שונאו של הקב"ה מך. ופי' רש"י שאין בכוחו ח"ו להושיע. ואפ"ה ראו כל אפסי ארץ בחוש הריאות את ישועתו של אלהינו. שעמד והושיעם בכוחו הגדול והנורא. א"נ ע"י שתקנו את אשר עותו בביטול תורה שעמד מרדכי וקבץ כ"ב אלף תנוקות והולידם לבית המדרש ללמוד תורה. א"כ ממילא נתחזק גדול כח אדוננו ה' ולא נשאר עוד מך. זהו שאמר את ישועת אלוקינו כב"י שנעשה לו תשועה שהיה מך ועכשיו נתחזק כביכול. עוד יאמר נא באופן אחר. עפ"י מה שידוע במפ' שכל קנאתו של המן עם ישראל, הוא בעבור לנקום נקמת זקנו עשו שלקח ממנו יעקב הברכות בערמה והמן סובר כיון דעיקר מחשבתו של יצחק בברכות הוא לעשו. ואוליגן העיקר בתר המחשבה ולא בתר המעשה. והברכות ראויים עפ"י הדין לעשו ולזרעו. ואין להם לזרע יעקב בהם כלום. ומשום הכי עמד וקנה אותם מאחשוורוש לעבדים לעשות בהם כטוב בעיניו. אמנם עדת ישראל ס"ל דהעקר המעשה ולא המחשבה. וכבר ידוע מאי דאסיק רשב"י שם בגמרא דה"ט דנתחייבו כליה מפני שהשתחוו לצלם בימי נבוכדנצר. והקשו לו תלמידיו על זה וכי משוא פנים יש בדבר. והשיב להם הם לא השתחוו אלא לפנים. אף הקדוש ב"ה לא עשה עמהם אלא לפנים. ורצונו לומר, שבלבם לא קבלו לאלוה אלא לפנים. וא"כ אי בתר מחשבה אזליגן אין עליהם עונש חמור כמה שהשתחוו לצלם. אבל אי אזליגן בתר מעשה א"כ שפיר ראויים ליענש והדרא קושיא לדוכתא וכי משוא פנים יש בדבר. וכבר נחלקו בזה אמוראי בגמרא אבוי רבא. בהעובד ע"א מאהבה או מיראה. דלאבוי חייב דהרי עבדה. ולרבא פטור כיון דלא חשבה בלבו לאלוה. וקי"ל הלכתא כרבא. וא"כ זה המן הרשע בא עליהם בממ"נ דאם הם ס"ל כרבא דבתר מחשבה אזליגן ולית עליהו עונש בהשתחוו לצלם, א"כ ממילא הברכות לעשו ולזרעו. דעקר מחשבתו של יצחק על עשו הגדול ואין להם בברכות כלום. ואם יאמרו דבתר מעשה אזליגן והברכות ליעקב, א"כ ממילא נתחייבו בעבור שהשתחוו לצלם. אף שבלבם לא קבלו לאלוה. כיון דבתר מעשה אזליגן כמו שאמר אבוי. ואם כן אין לך ישועת אלהינו גדול' מזאת. דלגבי הברכו' אזיל להו בתר המעשה. ולגבי שהשתחוו לצלם אזיל להו בתר המחשבה. ופדאם מיד הצר הצורר המן. ובזה מבואר שפיר ונכוון אומרם שם לולי ה' שהיה לנו בקום עלינו אדם ולא מלך. ור"ל דבשלמא אם קם עליהו מלך לנקום מהם על מה שהשתחוו לצלם. שפיר אנו יכולין לדחותנו מהא דקי"ל כרבא. דהעובד עבודה זרה מיראה דפטור משום דלא חשבו בלבו לאלוה. דהעקר המחשבה. אבל מכיון שקם עליהו אדם הדיוט זה המן הרשע. אין אנו יכולין לומר לו דבתר מחשבה אזליגן. דאם נציל עצמנו בהאי טענה נפול ברשתו מטענת הברכות. דהמחשבה היתה על עשו. ואם כן לולי ה' שהיה

לנו כמעט שכנה דומה נפשנו. עמו. דאין לנו להתנצל ממנו ממ"נ. ועלינו שפיר להודות לה' שהצילנו מיידו ולא השגיח בטענותיו.

עוד נתקיים בעדת ישורון המקרא הזה. שראו כל אפסי ארץ את ישועת אלהינו. על מעשה שהיה בשנת ת"ר בחודש אדר באחינו בית ישראל ק"ק דמשק יע"א. שהיה שם כומר א' גדול רופא. יוצא ונכנס למחנה העברים. ויקנאו בו אחיו הערלים אשר בדמשק. והעלם העלימוהו הוא ומשרתו. ותכף באו ובקשו אותו ואת משרתו מן העברים. באמרם שראו אותו אתמול בין הערבים שנכנס בשכונת היאודים ולא יצא. והם הרגום ליקח דמם בעבור הפסח ללוש בו את המצה. והלכו אנשים מהערלים. ונכנסו הדברים באזן הקנסול של הכומר והוא פרנקוס. ותכף הלך הקנסול אל המושל של העיר, והכניס הדברים של העלילה הזאת באזניו. והאמין בדברי שקר. ותכף שלח לשכונת היהודים, ותפס כל היחידי ק"ק, והחכמים והרב של העיר. ויניחום במשמר. וגם תפסו ק"ץ ילדים קטנים, וחבשו אותם. והיו מכים אותם ערב ובקר וצהרים, ומענים אותם בענויים קשים ומרים, מכת מות ואבדן. ועשו משפטים כל ידעום עם הרב שלהם. ובא אחד מישראל להעיד לפני המושל, שהוא ראה להכומר לעת ערב שהיה מזומן הוא ומשרתו ולבוש בגדי הדרך לילך מן העיר. כיון שהעיד כן. תכף הניחו אותו ביד המענים אותו. והיו מכים אותו עד שיצאה נשמתו. ומת תחת ידם. והן בעון שכמה נפשות מתו תחת ידם מרוב ההכאות והיסורין. וגם יש מבני ישראל שהמירו את כבודם ונשתמדו מרוב ההכאות. וכאמרם ז"ל אלמלא נגדוה וכו'. ומהם קצו בנפשותם מחמת היסורין. ואמרו שאמת הדבר שהם הרגום להכומר ומשרתו, בע"מ שיהרגו אותם מיד, ויהיו ניצולין מהיסורים הקשים שהיו עושים בהם. וכל בית ישראל העשירים ברחו מן העיר. ומהם נחבאו ובאו במערות צורים ומחילות עפר. ואין יוצא ואין בא שום א' מבני ישראל ולא היה יכול שום א' מבני ישראל לכתוב כתבים. להודיע את אחיהם בני ישראל אשר בגולה. כי היו מניחים שומרים עליהם מבית ומחוץ. ואדרבה הערלים היו כותבים להשרים אשר בכל המדינו של מושל מצרים. ומחזקין ומאמתין העלילה הרעה הזאת עליהם. אף שהם יודעים ומודים שזה שקר מפורסם. ומרוב שנאתם וקנאתם הלכו הערלים ואויבים המוציאים דיבה הרעה הזאת, והוציאו עצמות מתוך שכונת היהודים ואמרו שמצאו להכומר שהרוג, ואלו עצמותיו. ונתקצו הערלים ועשו על העצמות הללו הספר גדול והניחו אותם במטה כמו שאר המתים. והלכו וקברו אותם. ובכל יום ויום הולכת העלילה ומתחזק' מאד. עד שנשמע השקר הזה בכל הכפרי של דמשק וארץ מצרים. ולא היה יכול שום יהודי להראות עצמו לפני שום ערל ומכל שכן להתייחד עמו. שתכף היה הורגו. וגם פה אר"ץ יע"א שכנשמעה שמועה הרעה הזאת נמס כל לב. ורפו כל ידים והיה בכל מקום אשר נשמעה הדבה הרעה הזאת היו מצירין לישראל ובכ"מ היו מבזים ומחרפים לכל היהודים. באופן שמזמן המן הרע עד היום, לא נפל מקרה כזה לבני ישראל. ומרוב קנאתם ושנאתם רצונם שב"מ יבוקש ישראל ואיננו. ולו חכמו וישכילו שיש אב רחמן לישראל. הוא אבינו

שבשמים שעליו נאמר הנה לא ינום ולא ישן שומר ישראל. ולא עלה על לבם מאמר הנביא שאמר לא מאסתים בימי המן, ולא געלתים לכולתם בשעבוד מלכיות. ודברי המגיד שאמר שבכל דור ודור עומדים עלינו לכולתינו והקב"ה מצילנו מידם. באופן שבצער גדול היו כל בית ישראל שבדמשק. אנשים ונשים וטף. והיה גופם וממונם ונשיהם הפקר ח'ו. ויזעקו אל ה' בצר להם ויושיעם מכף אויביהם. וגם פה אר"ץ היתה אימה גדולה נופלת על היהודים. והעיר ה' ברחמיו את רוח אליהו בהיר מנ"ר השר הגדול סי' אליהו פיג'טו נר"ו. ג'ינאראל אל נאמסא. ושלח ידו בכשי"ר וכתב לשר הצבא של מצרים הידוע יר"ה. והודיעו על פתגמא דנא. וע"י שהיה לו עמו אהבה. תכף כתב לשר המושל בדמשק שיתמתן בדבר עד שיבורר ולא יוסיף עוד לענות האסורים בכבלי ברזל. וביני ביני נח זעפם מעט. אבל עדיין במרדם עומדים. ומאמתים העלילה הזאת בכל כוחם מפחדם שלא יהיו בדאים. ויהיו הם נלכדים על שעשו חוץ מן הדין והשורה. וגם כתב השר סי' אליהו הנז' להקנסול של דמשק שהוא עומד שם במנוייו, שיעמוד וישתדל בכל עוז עם הקנסול של אותו כומר. ויברר הדבר בברור גמור. ועמד הקנסול הנז' והשתדל בכל עוז להוציא שקרם של בעלי הדבה הרעה הזאת. והיה מכחישים ואומר להם שכל זה הדבר שקר וכזב. ושלח והביא רופאים גדולים אומנים פרנקוס מארץ מצרים לראות את העצמו' הללו שעשו עליהם ההספד. ויביאו אותם לפני המושל וחקרו ודרשו באותם העצמות, ונמצאו שאינם עצמות בני אדם. אלא עצמות בהמות וחיות. וביני ביני וישנס אליהו מתניו, ועמד וטרח וכתב לילה ויומם כתבים לאין חקר. ומספר והודי' העלילה הרעה הזאת לכל גדולי ישראל אשר בכל מדינות ערי פרנקיא. להיושבים ראשונה במלכות. שמכה זו הולכת וגוברת על כל בית ישראל אשר בעולם. ובאו בני ישראל עד משבר. ואין צרה כיוצא בה. והודיעו הדבר הזה לכל המלכים אשר בערי פראנקיא ירום הודם ותנשא מלכותם. ויהבי דעתם על רזא דנא ובאו אתם אנשים גדולים חכמים ונבונים וידועים. ובאו יחד כולם לדמשק. וחקרו ודרשו היטב ומצאו שלא יש שום רושם כלל מדבר הרעה הזאת. ונתאמת להם בברור גמור שכל זה שקר וכזב והבל ורעות רוח. ואין לו שום שורש וענף, וכמאמרם ז"ל שקרא לא קאי. וגם אדוננו המלך ירום הודו ותנשא מלכותו. מלכותא די לא תתחבל לעלמין. חקר ודרש ונתברר לו שכל דבה רעה זו שאומרים על ישראל בכל המקומות היא שקר. ואין לה שורש וענף מעולם. ואויבים וצוררים הם דקא מפקי לקלא בכל שתא ושתא על בני ישראל ויצא מאמר חזק כ"ט שריף מפי כל המלכים האדירים אשר בעולם ומכללם מלכנו אדוננו המלך עבד אל מגי"ד יר"ה לעולם. שמהיו' הזה והלאה מכאן ולהבא לא תזכר ולא תאמר עוד הדבר הרע השקר ומפורסם הזה. בפי כל יצור וכל נברא שבעולם. ושום מושל שבעולם לא יבא בעלילה זאת עליהם. ומי אשר מעלה דבה רעה זו על פיו בר מות הוא. וחייב ראשו למלך. כי כן כתוב והאיש אשר ימרה את פי המלך מות יומת. ובאמת כי יש לתמוה מאד על חסרי הדעת הללו. דאיך ולמה מאמינים בדבר שהוא שקר מפורסם. כי הם יודעים בבני ישראל כי מיום שקבלו אבותינו התורה הקדושה

והתמימה ע"י נביא ורועה נאמן, משה בן עמרם ע"ה. ומאז עד היום הזה לא הפילו בני ישראל דבר מכל אשר ציוה להם התרי"ג מצות הכתובים בה. וא"כ איך אפשר ויעלה על הדעת שנוכל להתיר את הדם לאוכלו, הפך מה שנצטוינו בכמה אזהרו' וכריתות על הנפש האוכלת את הדם. ואפי' דם חיה ועוף שהם טהורים רואים בעיניהם ומבורר להם שאסור לאכול את דמם. ואנו מניחין בשר השחוטה במלח שיעור שעה כדי שיוזב זוב דמה ממנה ואח"כ מבשלים אותם. וא"כ כ"ש וק"ו דמו של אדם שנפשו של אדם קצה בו. ויש בו אזהרה יתירה לא תשקצו את נפשותכם. כיצד יתכן לשקץ נפשו ונאכל אותו. ואדרבה אנן מרוחקין מן הדם ובל יראה ובל ימצא בתוך בני ישראל ואין ספק שכל המאמין בזה אינו אלא פתי וחסר דעת ואפי' המוציא דבר זה בפיו יודע ומכיר שהוא דבר שקר ולנקום מאויביו הוא מדבר כן על בני ישראל. מחמת השנאה הקדומה אשר היה בין אבותינו האאשונים וביניהם. וראי' עצומה לזה שמקרא מלא דבר הכתוב לב מלך ביד ה'. וא"כ כיון שחקרו ודרשו כל המלכים ע"ז, וראו שאין ממשות בדבר הרעה הזאת, וגזרו אומר כולם כאחד שלא ישמע עוד על מחנה העברים עלילה זאת, אם כן הרי כאלו קול יוצא מהשמים ומכחש למוציאים הדבה הרעה הזאת. וא"כ זהו דקאמר ראו כל אפסי ארץ את ישועת אליהנו. שכולם הודו שעלילה זו שקר. ועל בני דמשק לעשות פורים אחר יום פורים. כדי לזכור בכל שנה ושנה הנס הגדול הזה שנעשה להם. והא ודאי דלא חשיד קב"ה דעביד דינא בלא דינא.

וכבר ידוע שכל מדותיו של הקב"ה הם מדה כנגד מדה. שהן בעון בדור היתום הזה מכה זו של שקר מהלכת בינינו. והיא מטבע חריף עובר לסוחר. וכ"כ נשתרשו בו עד אשר אין איש שם על לב ואינו מרגיש אם הדבר אשר יוצא מפיו אם הוא שקר אם הוא אמת. שמדת השקר צריכה מאד לרמא. דאל"כ אינו יוכל לרמות. שמוכרח לדבר שקרים מינים ממינים שונים בכמה אופנים כדי להכניס רמאותו על חבריו. ורחמנא אמר דובר שקרים לא יכון נגד עיני. וחותרמו של הקב"ה אמת. וכתב מהרח"ו דהדובר שקרים הוא מופרש ומובדל מעדת ישראל. ודבריו נאמנו מאד. דמקרא מלא דבר הכתוב שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב. וכתב עוד הרח"ו דהדובר כזב כופר באלהי אמת ומודה באל אחר. והוא מארבע כתות שאינם מקבלין פני שכינה. וימיו מתקצרים. וכתב בשם הזהר דבזמנא דשקר דאיהו ס"מ שליט בעלמא כתיב ותשלך אמת ארצה. ודא גרים חרבן בית א' וב' וכל זה סיבת אהבת הממון וחמדתו. והכל תולין עיניהם בממון ובודים שקרים רבים כדי להמציא ממון יהיה מה שיהיה. הן בהיתר הן באיסור כדי למלאת תאותו ובטנו. ובבאו לעשות איזה מצוה שצריכה ממון מתרשל מלעשותה בעבור שלא יפסיד ממון. ולגבי המצות נעשה כלי גדול וחביב עליו הממון יותר מנשמתו. שמרו' כליותו דוחה מעליו כמה מצות. כי רוב המצות לא יתקיימו כתקנם אלא בהוצאת ממון כגון טלית נאה. ולולב ואתרוג נאים וכיוצא. וליתן לעניים בעין יפה. ואיך מלאו לבו שלא יוציא ממונו על התורה ועל העבודה ומצות ומעשים טובים. שעל מנת כן נתנו לו להתנאות לפניו במצות. ומאי שנא כדי למלאת תאותו ובטנו יהיה נדיב. ובבואו לעשות מצוה יהיה עינו צרה וקמצן. וכאלו שאין ידו משגת. ותצא רוחו בסלע שהוא מוציא בעבור המצוה והענייט. כאלו הפסיד לאותם המעות. כאלו נגנבו או נאבדו. וטח עיניו

מראות כי כל הממון שבידו הוא מופקד אצלו מבעליו אדון הכל ב"ה. ואיך עינו צרה בשל אחרים. אם נתן אחד מעות לשלוחו כדי ליקח אותו דבר שצריך לו. והלך ושינה והביא דבר שלא יש לו תועלת בו למשלחו. ואדרבא נמשך לו ממנו נזק. הא ודאי הוי דינו כשליח ששינה דנתבטלה השליחות. ויחזור ויקח המשלח ממנו מהשליח. וההפסד על השליח. אף כאן הקב"ה בעל המעות. כדכתיב לי הכסף ולי הזהב אמר ה' ועשאו שליח לאדם לעשות בממון הזה כרצונו וחפצו לעבוד בהם את קונו. והוא לא עשה כן אלא הלך והוציאם בעבירות הפך רצון משלחו. אין ספק שחזור בו המשלח זה הקב"ה ולוקח ממנו העושר.

ובזה יובן אתי מקרא שכתוב. אל תגזול דל כי דל הוא. דלכאורה יפלה דאיך קאמר שלא יגזול דל משום שהוא דל. אטו אם הוא עשיר מותר לגזלו. אמנם לפי האמור א"ש דכבר כתב האלשיך ז"ל על פסוק את העני עמר. שממון העני מופקד אצל העשיר. ואם לא נתן לו צדקה הרי הוא גוזלו. שממונו של זה העני מופקד אצלו. וכבר אוז"ל על פסוק נתן נתן לו ואל ירע לבכך בתתך לו כי בגלל הדבר וגו'. שגלגל הוא שחוזר בעולם ויתכן שיהיה עני. ואם יחוס יחוסו עליו. וזהו דקאמר אל תגזול דל דהיינו שלא לתת לו צדקה. כי צדקתו פקדון אצלך. ואם לא נתת הרי אתה גוזלו. ועוד כי דל הוא. דהיינו הנותן יהיה דל ג"כ שגלגל וכו'. ויזכור זאת ויחוס על העני כדי שגם הוא יחוסו עליו ויקיים העוש' אשר בידו. ובודאי מן הראוי עפ"י הדין שתכף שהתחיל האדם להוציא ממון בעבור העבירות אשר הוא רוצה לעשות. שיקח תכף ומיד הממון שבידו מב' סבות הא' משום ששינה. והב' משום שלא יהיה ח'ז' כביכול מחזיק ביד עוברי עבירה. אכן ממדת טובו ית' וית' שכל דבור לטובה שיוצא מפיו אפילו על תנאי אינו חוזר. מש"ה מניח הממון בידו. ונוקם ממנו נקמות אחרות. או יתכן שעושר זה שמור לבעליו לרעתו כי יצבור הון וסופו להלך בידים ריקניות. ועוזר את שונאיו ולאחרים חילו. מוזיק לעצמו ומועיל לאחרים. ומכל שכן אם הוא עשיר גדול ומניח בנים שאינם הגונים ויעבור השטן בתוכם. זה אומר כולה שלי. וזה אומר כולה שלי. ומריבין זע"ז ומקללין ליולדיהן ובאין לידי שנאה והכאות זה עם זה. ועברו זרים בתוכם שרי האומות ונוטלים מהם בזרוע. הרי דמלבד דלא הועיל לו הממון בחייו. אלא גם במותו הביא אותו לידי בזיון ואבד העושר ההוא בענין רע. וזה העושר ממש שמור לרעתו. וגם לפעמים התעייף עיניך בו ואיננו. או יתכן שנתקיים בזה יכין רשע וילבש צדיק. שיזכה לבנים כשרים בעלי מצות והם יוציאו הממון לעשות בו רצונו של מקום. באופן דהא לא תברא על אלוהינו למה הניח הממון הזה מאחר אשר חטא בו על הנפש. כי אל אלהים יודע ודעתו מכרעת למה הניח הממון בידו ואין להרהר אחר מדותיו ית'.

בא וראה כמה יועיל הון קודם ליום עברה, והוא ממה שנאמר בעניינא דיומא וימצא כתוב אם על המלך טוב יכתב לאבדם ועשרת אלפים כבר כסף וגו'. אר"ל גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם, שעתיד המן הרשע לשקול שקלים בעד ישראל לפיכך הקדים הקדוש ב"ה שקליהם לשקלי המן. והיינו דתנינן בא' באדר משמיעין על השקלים. וכתב מרן בשולחנו שיש ליתן קודם הפורים מחצית השקל מן המטבע באותו מקום ובאותו זמן. ומאחר שג' פעמים כתוב תרומה בפרשה יש ליתן ג' מחצית השקל

ויש ליתן ג' חצאין גדולים. וכתב בספר טעמי המצות שטעם מצות מחצית השקל לפי שחטאו בחצי היום יתנו מחצית השקל. ולפי שעברו על עשרת הדברות יתן כל אחד עשרה גירה. ולפי שמכרו בכורה של רחל בעשרים כסף ונפל לכל אחד מהם מחצית השקל, יתן כל א' מחצית השקל וזהו שאמר הכתוב ונתנו איש כופר נפשו. הנך רואה מהאמור דהנותן מחצית השקל הנהוג היום לא יצא ידי חובת מחצית השקל כתקנה אלא צריך ליתן מחצית השקל אשר שוה היום קרוב לב' גרוש ומח"ש. וק"ו למי שאינו נותן כלל מחצית השקל באומרו שלא נהג מעולם ליתן. ואיך יסמוך עצמו על מנהג הרע הזה. וכי יוכל לומר לא אניח טלית ותפילין וכיוצא משום שלא נהגתי. ועוד מאי שנא דעל ההוצאות רבות שנוהג להוציא בפורים במאכל ובמשתה ובכל מיני מתיקה ומעדנים כדי למלאת בטנו הרחבה. ולמה לא יאמר לבטנו לא נהגתי לאכול דברים הנאים והטובים. ואפילו עני שבישראל יצמצם מעט מהוצאת פורים ויקיים מצות מחצית השקל. ומה גם לפי משז"ל שסגולת מצוה מחצית השקל תועיל להנצל מעין הרע. שהמן הרשע כל עצתו היתה להכניס בישראל עין הרע. שהפיל פור על ישראל כחדש אדר שמזלו דגים. וישראל נמשלו לדגים מצד ריבויים ועין הרע ב"מ אינו שולט כי אם ברבוי עם. והיודע מחשבות ידע מחשבתו של המן הרע. והקדים להם רפואה לתת מחצית השקל להצילם מעין הרע. ונהפך עליו הדבר ששלטה בו עין הרע ונעקר מן העולם. כן יאבדו כל אויביך ה' ואויבי בני ישראל. ואם כן איך יתעצל האדם מתתו מחצית השקל שמתנתו מעוטה והנאתו מרובה. ומה מאד גם כן שצריך לזוהר במה שמצינו במגילה שנאמרה ברוח הקודש, ושם כתוב ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים. הרי שפרט יום זה מכל הימים שצריך ליתן בו צדקה יותר משאר הימים. וכמו שאמר אדוננו האר"י ז"ל דמצות צדקה בפורים היא מעולה עד מאד. ושכרה כפול ומכופל מכל שאר ימות השנה. עד שמכח זה אמרו חז"ל שכל הפושט ידו ליטול אפילו גוי שבשוק נותנים לו. וכן אמרו ז"ל שעניניהם של עניים תלויות למקרא מגילה. ואם כן כל איש ישראל יפתח את ידו. ולהיות כופה את טבעו ביום הזה ולתת לעניים. ולא יאבד ממנו טובה הרבה ולדחות הטובה מעליו בידיים. ויתן בשמחה רבה. ויזכור נסי האל מה שעשה עם ישראל כהיום הזה. ולא יהיה כפוי טובה. וכל המודה בניסא עושים לו נס.

בא וראה עד היכן הגיעה רשעותו של המן הרע הזה. ולית מאן דמשתעי בלישנא בישא כהדין רשיעא. ההוא אמר ישנו עם אחד מפוזר ומפורד בין העמים בכל מדינות מלכותך וגו' ואין על המלך שוה להניחם אם על המלך טוב יכתב לאבדם וגו'. דמה נתכוון הרשע הזה באומרו דבר זה ישנו וכו' מפורד וגו' וכי לא ידע אחשוורוש מזה שהם מפורדים ומפוזרים בכל מדינות מלכותו. האמנם יובן במה שידוע ומפורסם מדברי הקבלה, כי כל תכלית הגלות ופזור ישראל מעל אדמתם הוא כדי לברר ניצוצי הקדושה מהקליפו' ובין הגוים. ואין בן דוד בא עד שיכוררו כל ניצוצי הקדושה. וכל חיות אוה"ע שניזונין מאלו הניצוצות הקדושה. ובשירה נבררים ניצוצי הקדו' לא ישאר להם חיות עוד לאוה"ע ומיד יגלה משיח צדקנו. וכל זה ידע המן הרע הזה וכך קבל מאבותיו מש"ה בא להכניס באזניו של אחשוורוש לשון הרע הזה. באומרו ישנו עם אחד שהיו שרויים על אדמתם ואין בהם כח לברר ניצוצי הקדושה אשר בין העמים. אבל עכשיו

מפוזר ומפורד בין העמים. וע"י פזורם חיישי' להו דילמא אתו לברורי ניצוצי הקדושה אשר בין הגוים וליטול חיותם של העמים. וכ"ת מה אכפת לנו. לזה סיים בכל מדינות מלכותך. דבשלמא אם היו במקומות אחרים לא אכפת לך אם יחיו או ימותו. אבל הם עתה בכל מדינות מלכותך. שהנזק הזה נוגע לנו ולכל בני מלכותך. שישארו בלא חיות וממילא אתי משיחא. ותבטל כל המלכויות מלפניו. ואין לך צרה כיוצא בזה להמלך ולכל בני מלכותו. וא"כ אם על המלך טוב. שלא להניחם במנוחה אשר הם בה. ולגזור עליהם גזירות עד אשר לא ישאר להם דעה וכוונה לברר ניצוצי הקדושה. וממילא הם יאבדו ואתה תעמוד. וכשרא' אחשוורוש שכ"כ ירא המן עליו ועל מלכותו. ואין אוהב נאמן כמוהו. מיד ויסר המלך את טבעתו ויתנה להמן. ואמר לו והעם כטוב בעיניך עשה בהם וא"כ כמה חובה עלינו לשבח לאדון הכל ולפרסם נסו ברבים. ולקרות את המגילה בבית הכנסת ברוב עם הדרת מלך. כדי שידעו כל בית ישראל כמה גדולים נסי האל עם עמו ישראל. והכי תנינא במתניתין מבטלים כהנים מעבודתם. וכך מבטלים ת"ח ובאין לשמוע מקרא מגילה. וכתב הר"ן שם וז"ל מדקאמר ובאים לשמוע מקרא מגילה. ש"מ דאפילו הם מסתמא הוו רבים ויש שם עשרה ויותר מעשרה. אפ"ה קאמר מבטלים ובאין לשמוע מקרא מגילה שם ובאים לבהכ"נ. משום דברוב עם הדרת מלך ופרסומי ניסא טפי עכ"ל. הרי שכתב הר"ן להדייא דחייבים כל בית ישראל לבא לבהכ"נ בעבור פרסום הנס, ויהיה ברוב עם הדרת מלך. וא"כ מה מאד תמהתי על המקבצין מנין בבתייהם ומתעצלים לבא לבהכ"נ. וכמעט שחצי הקהל אינם באים לבהכ"נ ואיך לא השגיתו בדברי הר"ן הללו. ונמצא שעשו מצוה שלא כתקנה. ולכן אני אומר לכם אל תעשו עוד כדבר הזה. אלא חושו וקיימו המצוה הזאת כתקנה. ומי זה ואיזהו שאינו חפץ בהדרת מלכו של עולם ולפרסומי נסיו ברבים.

ובכן אנו ליה עינינו כשם שהצילנו מכף אויב זה המן הרע. והוציאנו ממות לחיים כך נזכה שיקבץ נדחינו מד' כנפות הארץ. ויריב ריבנו מכל צרינו. ויאמר לצרותינו די וישמחנו בשכינת עוזו בבית מקדשנו וזכול פארנו. ויקוים בנו מקרא שכתוב תר"ב גדולתי וידין לאומים במישרי"ם לפ"ק. הן בן דוד בא ואמר כל העם אמן ואמן. עוד מצוה עלינו לספר ולהגיד נפלאות תמים דעים מה ששמעתי מפי קדמונינו דור אשר היה לפנינו אבותינו ספרו לנו. מעשה הנורא אשר היה באר"ץ. על רב אחד ממשפחת בית הדיין. הוא שוכן סמוך לבית הכנסת. ומנהגם היה אחר שמתפללין הקהל ערבית בבהכ"נ, וסוגרים בית הכנסת ומניחים המפתחות אצל הרב הנז' וכו'. וחצות לילה באים ולוקחים המפתחות משם ופותחין בהכ"נ. ומחצות לילה ואילך מתחילים העם לבא עד אור הבקר. והיה בלילה אחד ויחלום הרב חלום. שאמרו ליה בחלום יקום במהרה שבת הכנסת והספרי תורות נשרפו. יקום ויראה. מיד קם מהמטה כאיש גבור וישקף מהחלון על בית הכנסת. וראה שאין קול ואין שום דבר. ואמר כל החלומות שוא ידברו. וחזר לישן. ולא ישן חצי שעה ויחלום עוד. וא"ל הלא כבר אמרנו בית הכנסת והספרים אשר בתוכה נשרפו. מי קם בבהלה וירדוף עד החלון אשר על בית הכנסת ולא ראה כלום. אמר בודאי על השנות החלום לאו על חנם. הלא זה בודאי שיש ענין לזה. ותכף לקח המפתחות של בית הכנסת. וירד ופתח בית הכנסת. ונכנס לבדו. והיה

הולך ובודק ממקום למקום בכל ההיכלות. ובא אל היכל אשר ספרי התורות שם ולא ראה מידי. והיה עומד ומשתומם על המראה. וביציאתו מן ההיכל ראה ש"ת אחד פתוח קצת ולא כשאר הספרים אשר שם שכולם סגורים לגמרי. חזר לסוגרו כחביריו ולא היה נסגר עמו. אותה שעה פתחו לגמרי כדי לידע דלמה לא נסגר. וראה בתוכו צלוחית מלאה דם. מה עשה הוציא הצלוחית מן ההיכל ושפכה במקו' מדרון. ושאב מים מן הבאר ורחץ את המקום שלא ניכר שמץ מן הדם. ולקח הצלוחית ועלה אל ביתו ומלא אותה יין אדום ושחור כדם וחזר ונכנס אל ההיכל והחזיר הצלוחית למקומה. וסגר בית הכנסת ולקח המפתחות. וחזר אל ביתו לישן. ויהי כאשר עבר שיעור שעה. בא המשנה של השר הגדול עם חייליו קרוב לחצי הלילה. ויבקשו המפתחות מהרב ותכף מסר המפתחות. והיה ירא לירד לראות מה שאלו רוצים לעשות בבהכ"נ. והלך וישב בחלון ביתו. ותכף נכנסו האויבים והיו מחפשים ממקום למקום. ואח"כ נכנס להיכל הזה והוציא הצלוחית בידו ומסרה ביד השר עצמו. וא"ל הא לך כמו שהגדתי לאדוני. שבכל שנה ושנה הורגים איזה גוי או איזה ערל ולוקחים את דמו ומטמינים אותו בהיכל עם התורה. וישמרוהו עד חג הפסח. כדי שיהיו לשיין בו את המצה. ותמה מאד המושל. ויקם אחד ממשרתי המושל. וא"ל; אדונינו אתה מאמין לזה הדברים. ושמה מה שבצלוחית אינו דם. מיד שפך ממנו בתוך כפו. וריחו נודף שהוא יין. אותה שעה א"ל למומר משקר בנו ומשחק עלינו. מיד נבהל מה להשיב. שידע שהוא בעצמו נתנו. ותכף ומיד הכוהו מכת מות למומר הזה. ולא הגיע לביתו לחט"ו. ותכף יצאו כל החיל בפחי נפש. וסגרו בהכ"נ והחזירו המפתחות למקומם והלכו להם.

ויהי במשמרת אחרונה פתחו בהכ"נ כמנהגם. והתחילו העם לבא ולא ידעו מהדבר הזה כלל. ויבא הרב להתפלל בבקר. ועמד וספר להם הנס שנעשה באותה לילה. וקמו כל הק"ק הנו' וקראו הלל הגדול, ועשו כל אותו היום שמחה ומשתה, ואנכי העבד עלי לספר ולהורות על מעשה שהיה בשנה הזאת שנת תר"ב גדולתי. שאחד נכרי שמלאכתו לקבץ מן האשפות זבל וכיוצא. ודחק ונכנס לבית א' של יהודים ליקח זבל מן החצר והגג. ויצאו בעלי הבית ב' יהודים לקראתו לגרשו שנכנס פתאום והיו שם נשים. והיו מריבין עמו על שנכנס בחזקה והיו מכין זא"ז. עד שיצא בצעק' גדולה ואומר שהיו היהודי' רוצים להורגו בעבור דמו. והכנסוהו במרמה והיו רוצים להורידו למערה לשוחטו ועכשיו ברח ויצא מפניהם. וביני ביני נתקבצו על פתח בית היהודים יותר ממאה איש. והב' היהודים מרוב פחדם שלא יכנסו הגוים ויהרגום נטמנו במערות. והגוי עומד וצווח רצו היהודים להרגני. וכמה ערלים עוברי אורח אמרו לו לגוי האמת אתך. שהיהודים חשודים על הדבר הזה. וכבר משנה שעברה בדמשק עשו דבר זה בכומר ומשרתו. והרגו' ליקח דמם שהוא צריך להם בעבור המצה. ולא האמנתם בדבר עד שנגעו בכם. וביני ביני הלך הגוי עם כמה אנשים לקבול בפני השר. ושלח השר להביא היהודים. וספרו לו מעשה שהיה. וביני ביני חבש אותם לברר הענין. ובכל עוד שהם חבושים. אין יכול שום יהודי ללכת בשוק. באומרם שהתחלתם בערלים והשנה הזאת בגוים. וכל עת שימצאו איזה יהודי היו מכין אותו ומקללין אותו. ובתוך זמן זה, זמן א'

יהודי לערלת' א' לבא לביתו לישן, כדי שתקשור לאשתו מצנפת שלה. כי זו מלאכתה ורוב מלאכתה על היהודים. ובכל יום ויום נמצאת אצל היהודים. ואמרה שתבא לעת ערב לביתם. ובאותו היום יש חתונה אצל הערלים. ושלחו אחריה לבא לקשור מצנפת הכלה ולא היתה רוצה לילך. וא"ל אני רוצה ללכת אל העברים כי הם יתנו לי ביותר. והפצירו בה עד מאד שלא ללכת אצל היהודים אלא אצלם. והלכה אל הערל באותו הלילה לקשור לכלתו. ובשעה רביעית מהלילה והיא עוסקת בקשור הנז', צעקה לבי לבי ופרחה נשמתה ומתה פתאום. מאריה דעלמא כמה רחמין מגיעים על ישראל עמך אלולי אותה הלילה מתה בבית היהודים. מה יוכלו לענות ולומר. ומקום גדול מוצאין לעלילה ומתאמת עלילה אשר חבושין עליה הב' יהודים. אין מי שיעשה כמעשיך ונסריך. וביני בני אחר יום. דרש וחקר המושל על ענין זה של ב' היהודים. ונתברר לו בברור גמור שאין זה אלא עלילת שקר בעלמא. וגרש היהודים מבית הסוהר ויצאו לבתיהם לשלום.

שער המים

דברי כיבושין בעת עצירת גשמים ב"מ

איתא בפ"ק דתענית אר"ש בן פזי. אין הגשמים נעצרין אלא בשביל מספרי לשון הרע. א' רב המנונא אין הגשמים נעצרין אלא בשביל עזי פנים שבדור. א' רב קטינא אין הגשמים נעצרין אלא בשביל ביטול תורה. רב חסדא אמר בשביל ביטול תרומות ומעשרות א"ר אמי אין הגשמים נעצרים אלא בעון גזל. מאי תקנת' ירבה בתפילה. והנה הקו' מפורסמת בזה בין על השואל בין על המשיב. דאיך אמר מאי תקנתיה והא עון הגזל אין לו תקנה אלא בחזרה. אפילו הביא כל אילי נביות שבעולם א"א אלא בחזרה. כדכתיב והשיב את הגולה. ואם כן איך אמר המשיב ירבה בתפלה דאיך תועיל התפלה בלא חזרה.

וראיתי בספר עולת אהרן לרב אשכנזי ז"ל שהרגיש בזה ותירץ. דכאן מיירי בגזל סאה של חיטים ואפאה. דאסור לברך עליה. דאין זה מברך אלא מנאץ. ואם כן זה שהחזיר הגזילה א"כ למפרע יש בידו עון שנהנה בלא ברכה. וע"ז קאמר מאי תקנתיה דאפילו השיב הגזלה עדיין יש בידו עון שנהנה בלא ברכה. וע"ז השיב דירבה, בתפילה תחת שגול הברכות ע"ש ואין זה אלא חריפות בעלמא. אבל הנראה בפשיטות ליישב דודאי הגולן בעצמו אינו מתכפר אלא בהשבת הגזלה. אמנם העונש שמגיע ממנו לכל העולם כמו עצירת גשמים שלוקין בה הכל. מי שגזל ומי שלא גזל. ע"ז קאמר מאי תקנתיה כלומר דאין לו תקנה בשום אופן כי אם בחזרה. ורחוק מהשכל שיחזירו כל הגזלנים וביני ביני הציבור לוקין בעבורם. ועל זה השיב שירבו בתפלה לפני המקום

שאל יעניש כ"ע בעבור מי שגזל אלא ילקה הוא לבדו. ואה"ן דהגזלן בעצמו אינו נמחל עד שיחזיר הגזלה.

ועי"ל דע"י שמרבין בתפלה וכופין כל הקהל ומתודים ושאומ' בוידוי גזלנו. גנבנו. הא ודאי אותה שעה מסכימים בלבם להחזיר מה שגזלו. ואם אין להם להחזיר גומרים בלבם דתכף שיבוא לידם ממון מחזירין. וכיון שגומרים בליבם כן תכף הקב"ה מקבל מהם ומרחם עליהם. וה"ו דומה למשז"ל המקדש אשה ע"מ שהוא צדיק ונמצא רשע דהרי זו מקודשת. דאמרינן שמא אותה שעה הרהר תשובה בלבו והסכים בדעתו לחזור ממעשיו הרעים. דתכף הוי צדיק גמור. גם הכא ע"י שמרבין בתפלה ובתחנונים מסתמא גומרים בלבם להחזיר הגזלה והווי אז באותה שעה צדיקים גמורים אפילו קודם שהחזירו.

דלכאורה הדבר קשה דהא אמרינן רוב בגזל וא"כ היכי משכחת לה שימחול להם קודם שהחזירו הגזלה, שזה צריך זמן וזמנים, ואנן בעינן בשעת תפלתנו שנהיה נענים. ואין נענים עד שימחלו עונותיהם של ישראל. אמנם על פי האמור א"ש ונכון. דכיון דאנו מרבים בתפלה וגומרים בדעתינו לשוב מהעונות אשר בידינו, ואז שפיר נמחלים עונותיה' של ישראל כדן המקדש אשה ע"מ שהוא צדיק וכו' כנו'.

ובזה הונח לי עוד משז"ל שבעוון הגזל הגובאי עולה. דלמאי אצטריך גובאי דהא מעיק' מעון הגזל הגשמים נעצרים מלהוריד טל ומטרו. ומעיקרא לא יש תבואה. ודוחק לומר דאיירי שחטאו בגזל אחר שירדו השמרים ונעשה תבואה.

אמנם לע"ד א"ש. כי הם משום שגמרו בלבם להחזיר הגזל כביכול ריחם עליהם ונתרצה מהם זאת מה שגמרו בלבם להחזיר. ואם אחר שירדו גשמים וראו ההרווחה הכבירו את לבם ולא החזירו הגזלה, אז ח"ו הגובאי עולה ומשחית את יבוליהם ואינו מניח להם כלום מה לאכול.

עוד אמרו שם, אין הגשמים נעצרים אלא בשביל פוסקי צדקה ברבים ואינם נותנים. דכשם שהוא משקר וכלות עיני העניים. כן השמים מתקשרים בעבים ולא יבא מטר והם מצטערים וכלות עיניהם. ופי' הא' של רש"י עיקר. דאף על גב דיש נשיאים ורוח. מ"מ לא יבא מטר דאז הוי מדה כ"מ. אבל מה שפירש"י עוד א"נ דמילת אין קאי אשלתם. דחוק לפי הסוגיית דמאי מדה כ"מ איכא.

עוד אמרו שם דאין הגשמים נעצרינן, אלא בשביל בעלי אמנה. שאין אמונה במשא ובמתן. שגוזלו ע"י שמשקר עליו. שבכך וכך לקח זה החפץ והוא לא כך לקחו. וכן מי שפוסק צדקה הוי אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט והוי כאלו גזל לעניים. וא"כ הני תלתא אמוראי. שח"א משום גזל. וח"א משום שפוסק צדקה ואינו נותן. וח"א משום דאין אמנה בחדא שיטתא קיימי כולהו. דכולם טעמם משום גזל. אלא שכל א' מדבר על סגנון הגזל שהיה בימיו.

עוד אמרו ז"ל אם ראית השמים שקיהה כברזל. בשביל מעשה הדור שהם מקולקלין מה תקנתם יתגברו ברחמים.

גם ידוע שמעון מניעת הדין ולית דין למטה הגשמים נעצרים. וכשאז"ל א"ל הקדוש ב"ה אני כל אומנתי משפט שנאמר כי ה' אוהב משפט. כשאתם נוטלים אומנתי

ועושים דין. אני מתעסק באומנות אחרת. להוריד גשמים בעונתן. וליתן שלום בארץ. והוא שדוד או' ברוח קדשו ידין עמך בצדק. וכתיב בתריה ישאו הרים שלום לעם. וכי ההרים נושאים שלום לעם. אלא כשישראל עושים את המשפט לאמיתו. מביא הקדוש ב'ה גשמים על ההרים ונותנים את פרים ומשים שלום בארץ.

ובזה יובן מש'ה צדק צדק תרדוף וגו' ואז'ל צדק צדק תרדוף הלך אחר ב'ד יפה להוציא הדין לאמתו. עוד אז'ל שני דברים בידו שלהקב'ה הנפש והדין. דכתיב אשר בידו נפש כל חי. והדין דכתיב ותאחז במשפט ידי. שמרו את הדין ואני משמר את נפשותיכם. וא'כ ז'א צדק צדק תרדוף. הלך אחר ב'ד יפה. ותרויח בזה שני דברים. חדא למען תחיה. ועוד וירשת את הארץ שנותנת את פריה ע'י הגשמים.

ובהעדר שניהם ח'ו ואבדו מהרה.

הנך רואה דעל כל א' מהדברים הנז' הגשמים נעצרי'. או בעבור מספרי לה'ר בעבור ביטול תורה. או בעבור שאין נושאים ונותנים באמונה או פוסקי צדקה ואינם נותנים. (א'ה עזרא עטייה ס'ט בזה פירש הרב דמשק אליעזר אשכנזי ז'ל מ'ש במסרה ויכלא הגשם. ויכלא העם מהביא. שבשביל ויכלא העם מהביא הצדקה ח'ו ויכלא הגשם) או בעבור עון הגזל. או בעבור עזי פנים שבדור. או בעבור דלית דין. אם כן כל שכן וק'ו כשנמצאו כולם יחד בדור היתום הזה. שכל העונות הללו הם מצויים תמיד ודשו בהו שונאי עם בני ישראל.

עוד רעה חולה אשר מצוייה והיא הגורמת את יוקר השערים בהוה. וכמ'ש ז'ל זמרא בביתא חרבא בסיפא. כדכתיב חורב בסף. א'ר הונא אודנא ששמעה תעקר. א'ר יצחק אפילו בית המסוכך בארזים מתנועע וערו עד היסוד. רב הונא בטל זמרא קם מאה אווזא בזוזא ומאה סאה דחטי בזוזא ואפ'ה ואין קונה. רב חסדא זלזל ביה ועשה העלמת עין לזה הדבר. אבעי אווזא בזוזא ולא אשתכח. וכ'ש וק'ו שעוברים תמיד על דברי הנביא שצווח ואמר אותי עזבו מקור מים חיים לחצוב להם בורות בורות נשברים אשר לא יכילו המים. שזה הפסוק מדבר תוכחה לבני ישראל שמניחים דברי שירות ותשבחות דברי אלהים חיים. ובוחרים בשירי עגבים של נכרים. שכולם דברי חשק ונבלות הוללות וסכלות. אשר כל איש השומע יאמר תצלנה אזנים משמוע. וראוי לברוח מהם כבורח מן הנחש. והכתוב משבח ואומר עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו. היכן תהלתו כביכול בדברי חשק ונבלות. שעומדים צפופים בחורים ובתולות אנשים ונשים. ושר המשקים עומד עליהם עד שבאים לידי שכרות. ונכנס היצר בקרבם כארס בעכנא ובאים לידי רקוד ושחוק וקלות ראש. ובשעה שאו' המשורר איזה שיר מזמירות ישראל נחשב בעיניהם כאלו מחרפם ומגדפם ומבטל שמחתם. וכאלו מכה אותם בדברים. ואנכי העבד כמה פעמים דרשתי ברבים להשיב רבים מעון זה. ונתקבלו דברי ועשו רושם ונתבטל מעט מנהג הרע הזה. ואתמהא על אלו חסרי הדעת דאיך יקבלו על עצמם קללת רז'ל שאמרו אדנא ששמע תעקר. בית שנשמעים בו דברי שירי עגבים יחרב ואבדו גופם וממונם בעבור הנאת שעה לפי דעתם. שהרי אז'ל קללת ת'ח אפילו על חנם היא באה. מכ'ש אם אינה על חנם. ואיך בקום עשה מגרים היצה'ר בהם. הא ודאי מי שבחר בזה הרע יורה על נשמתו שאינה זכה וברה. ועליו נאמר ונפש רשע אותה

רע ומין במינו אינו חוצץ וחס להו לבני ישראל הקדושים לטמא עצמן בדבר הרע הזה והעושה זאת אינו אלא בהמה. כדכתיב "בערתי" הקדש "מן" הבית ר"ת בהמ"ה. לרמוז שמי שעושה כזאת אין נפשו אלא נפש הבהמית ולא נפש מטוהרה. ולמה לא ישתעשע בשירי דוד עבדו. ולפעמים שמרוב שמחתו ושעשועו בדברי אלהים יזכה לרוח קדושין כדכתיב באלישע והיה כנגן המנגן ותהי עליו רוח ה'. ואיך יברח האדם מהתועלת וירדוף אחרי המזיק לו. באופן שחייבא רמיא על חכמי הדור ומנהיגיו שלא להניח מכה זו מתהלכת במחנה העברים ותמיד ישימו עין השגחתם על הדבר הזה.

והנה ראה ראיתי להגאון בעל עיון יעקב ז"ל שכ' דה"ט דהגשמים נעצרים מפני ביטול תורה מטעם דלעיל, דא' ר"ש בן פזי בשביל מספרי לשה"ר. ומאי תקנתיה דמספר לה"ר יעסוק בתורה שנאמר מרפא לשון עץ חיים וזה שמבטל מת"ת נענש על לה"ר בעצירת גשמים. ודבריו תמוהים דאטו עון ביטול תורה לא סגי לבדו שבעבורו יהיו הגשמים נעצרים אף שאין לה"ר. ואדרבא יש לדקדק בהפך דבשלמא בשביל ביטול תורה למוצאייהם בפה ואורך ימים בימינה. וזה שלא עסק בתורה ראוי שלא יהיו לו חיים כאשר הוא בחה מש"ה הגשמים נעצרים ולא יהיה לו עוד חיות. אבל לשה"ר מאי מדה כ"מ איכא שבבילו יהיו נעצרים הגשמים. וע"ק ממה נפשך על האומר בשביל לשה"ר. ואי ליכא ביטול תו' א"כ תו ליכא עונש על מספרי לשה"ר דהא כבר נתקנו בד"ת. ולהא יש ליישב בפשיטות בודאי שגם בעון לשון הרע הגשמים נעצרים איכא מדה כ"מ כמו שהכריז ר' ינאי מאן בעי חיי כנוף כ"ע ואתו לגביה. פתח להו ספר תהלים ששם כתיב מי האיש החפץ חיים נצור לשונך מרע. הרי שהלשון הרע מונע את החיים. א"כ שפיר קא עבידו שיהיו הגשמים נעצרים וליכא עוד חיות לבני האדם.

עוד נלע"ד במ"ש זהר חדש אר"י ברית כרותה שכל המספר לשה"ר נידון בצרעת א"ל רשב"י א"כ יהיו חס ושלום כל ישראל מצורעים דהא אמרינן הכל בלה"ר. א"ל הב"ה פדה אותם תחת הצרעת עניות. דשניהם שווים דעני כמצורע חשוב כמת, וא"כ לפי שפיר קאמר דבשביל לשה"ר יהיו הגשמים נעצרים ויהיה הכל ביוקר ונחסר ממונם ואתו לידי עניות. וזה מדוקדק אומרם ז"ל יאה עניותא לישראל כוורדא סומקא לסוסיא חורא דה"ט דנאה משום שהיה להם עניות תחת הצרעת ואין לך טובה גדולה מזאת וכן אז"ל דאין הגשמים נעצרים אלא אם כז נתחייבו שונאייהם של ישראל כלייה. והיינו משום דאין בעל הרחמים פוגע בנפשות תחילה. ולכך בתחלה מחסר ממונם ע"י עצירת הגשמים. ודרך אגב ראוי לדקדק בדברי רז"ל באומרם בהאי לישנא. אין בעל הרחמים פוגע בנפשות תחילה. דהול"ל בעל הרחמים אינו פוגע בנפשו' תחי' אמנם לע"ד דאתי לרמוז דאם יש מדה"ר שגוברת על מדת הדין. אז אין פוגעים בנפשות תחלה. אבל היכא דליכא מדה"ר כגון שגרמו במעשיהם להפך מדת הרחמים למדה"ד. וכשו"ל אוי להם לרשעים שמהפכין מדה"ר למדה"ד. אז בודאי שפוגעים בנפשות תחלה. וז"א אין בעל הרחמי' ר"ל כשלא יש מדה"ר שהפכוה במעשיה' למדה"ד. אז פוגע בנפשות תחלה. ומש"ה קאמר ג"כ אוי להם לרשעים שמהפכין מדה"ר למדה"ד. שע"י זה פוגע בנפשות תחלה. ואוי ואבוי עליהם דייק' שגרמו להיות נפרע מגופם תחלה ולא מממונם.

ועוד נראה לפרש עפ"י מדק"ל שהנזקים נפרעים מהם בעדית. וב"ח בבנונית וידוע שפעם קורא לחוטא מזיק. ופעם קורא אותו חובה. וכמו שתרגם חטא חובה ובודאי כשיהיה חוטא במרד ולהכעיס נקרא מזיק. וכשיהיו העונות אינם במזיד ולהכעיס, אז הוי דינם כחוב שנפרעים ממנו בבנוני. והנה כפי מדת טובו ית' שהוא רב חסד ומטה כלפי חסד וכל חפצו ורצונו להיטיב ולוותר. ובשעה שהרשעים מהפכין במעשיהם מדה"ר למדה"ד, כביכול צער לגבוה הרבה. ואין לך מזיק גדול מזה שדינו בעידית. וכך פוגע בנפשו של אדם שהוא העידית. ומש"ה אוי להם לרשעים שגרמו זה להיות נפרע מהם בעידית בנפשותם ולא בממונם.

וז"ש הנביא ירמיה ע"ה בעת אפך עשה בהם. דייקא בהם ולא בממונם. יען שבעת אפך גוברת מדה"ד על מדה"ר. וממ"נ הם נתחייבו בתחלה ולא ממונם. ובמקום אחר פרשתי עפ"י שידוע דעפ"י שורת הדין הנפש החוטאת היא תמות. אכן מרוב רחמיו ית' ותמיד גוברת מדה"ר על מדה"ד משום שרב חסד מטה כלפי חסד נוטל צדיק א' ומכפר על הדור. אף שהיו הרוב ח"ו חייבים. אכן כשהרשעים מהפכין במעשיהם מדה"ר למדה"ד א"כ לפי שורת הדין כי הרשעים יאבדו והצדיק יעמד. וזהו דקאמר ירמיה בעת אפך. שגברה מדה"ד עשה בהם ולא בי שלא אלך בעבורם. וזהו מדוקדק גם כן אומרם אוי להם לרשעים שמהפכין מדה"ר למדה"ד. שהיל"ל בקיצור אוי לרשעים וכו' ומאי להם. שגמולם ישוב בראשם ולא שילך הצדיק בעבורם.

באופן דמכמה עונות הוא סיבת מניעת הגשמים ואם כן ראוי להשגיח ולידע דאיז' עון מהנז' מצוי ביותר כדי להזהיר את העם לשוב ממנו. ולדחות את הגזרה אשר נגזר' בעבורו. וכדאמרינן במסכת תענית דזקן שבהם אומר לפניהם דברי כיבושין ואומר אחינו בית ישראל, אין התענית והשק גורמים. אלא העיקר התשובה. דהא כתיב באנשי נינוה, וירא אלהים כי שבו מדרכם הרעה ומן החמס אשר בכפיהם. דהשק והתענית אינם אלא מכשירי התשובה. דע"י שמתענ' נשבר לבו לב האכזר. ויזכור וידע כי על פת לחם יפשע גבר. וכן השק ע"י שרואה את עצמו לובש מלבוש הבהמות והוי כבהמה בודאי נשבר רוחו בקרבו. וישיב אל לבו לשוב בתשובה שלימה. ולכן שובו שובו בית ישראל מדרכיכם הרעים, וממעשיכם המקוללים. וחוסו על עצמיכם ועל טפיכם ועולליכם. כי אלה הצאן מה עשו. עוללים שאלו לחם ופורס אין להם. גם העניים והאביונים מבקשים לחם ואין. ויצאו כל העם ללקוט ולא מצאו. כי כל השערים הועלו על חד עשר. והוה בבל יראה ובבל ימצא. ואפילו אם המצא ימצא המעט צריך הרבה. ואין יד העניים משגת לקנות מה שצריך להם. גם מעט ורעים החטים והזונים שרובם זונים ואינה נאכלת לרוב מרירותם. ואנשי העיר נסבו בשוקים וברחובות ואצל כל פינה יארובו. על פת לחם צר ומכוער. חשך משחור תאורו. לבנים מעביר ומצא שחורים ומערבין בהם עפר ואפר. ויצר חצץ כולו מוץ ותבן. כל חיק שטועמו אומר מר לי מר. והילדים צועקים אבינו הבה לנו לחם. כי רעבים אנחנו. והם פורשים ובוכים. גם הוא פורש ובוכה. ויאמר להם שתוקו בני. עתה אלך ואביא לכם לחם לאכול. ותכף הולך ויצא מן הבית הלוך ונסוע ממקום למקום. ומשוק לשוק. כדי להמציא טרף ומזון להם שהוא יכול לסבול הצער והתענית. אבל הילדים רכים לא יוכלו לסבול הרעב. ויהי לעת ערב

חזר לביתו ריקם בידים רקניות. ועיניהם של התינוקות תלויות וצופות עד שיבא אביהם. ויהי כאשר בא ולא ראו לחם בידו. געו כולם בבכיה. האשה וילדיה. ותעל שועתם אל המרום ובתו טוות. מאריה דעלמא עמוד מכסא דין ושב על כסא רחמים וחוס על אלה הצאן. קול גדיים אתה שומע שאינם מבחינים בין אביהם שבשמים כי הוא הנותן לחם לכל בשר. לבין אביהם שילדם. אבות יאכלו בוטר ושיני בנים תקהינה.

אחינו בית ישראל, שאו למרום עיניכם וצעקו אל ה' בכל לבבכם. על מכה הרעה הזאת. ושימו דעתכם וראו מאי דקמן. שהשמי' מתקשרי' בעבים. ומתחילים להטיף טיף טיף. ורוח עברה ותטהרם. והשמש יצאה על הארץ בתקופת תמוז. ודומה לאשה היושבת על המשבר שצועקת בחבליה ואינה יולדת. וכמ' 'ש תנא דבי ר' ישמ' אפילו בשעה שרקיע נעשה כחורין להוריד טל ומטר. רוח עברה ותטהרם. ודומה לאשה עצורה. ופיר' הרי' ז' ז'ל שכשם שיש צער לעולם על עצירת הגשמים. גם השמים מצטערים כשהן נעצרים. כמו אשה תקריב ללדת. שהולד מצטער כשהוא נעצר ברחם אמו. וגם האשה מצטערת הרבה. וכשם שבלידת האשה היא מתרווחת. כך דירידת הגשמים השמים מתרווחין ושמים. הרי מבואר דעצירת גשמים דומה לאשה שיושבת על משבר וצועק' בחבליה ואינה יולדת. וכל מי ששומע קול צעקתה ובכייתה בוכה עמה. כי פסע בינה לבין המות וכל שכנותיה בוכים לקולה ולצער. ומקירות לבם יאמרו לה שה' יצילה ויהיה גמרה לטב. כן נמי בעצירת גשמים הכל בוכין. וצועקין. ועיניהם למרום לרחם עליהם. שכל חיי האדם תלוי בהם. והנה שדימה השמים הנעצרים לאשה שקרבה לילד נחא. אבל הנביא דימה ישראל לאשה הרה שתקריב ללדת. כן היינו מפניך ה'. דמהו כוונתו באומרן כן היינו מפניך ה' ומה דמות יערוך לזה.

אמנם שמעתי מפי קדוש הרב יונה שושנה אשכנזי ז"ל שהיה מדקדק אומר' תקריב ללדת. דהול'ל תקרב ללדת. מהו תקריב פועל יוצא לאחרים. והיה אומר עפ"י מה שידוע דטעם היולדת שמחוייבת להביא קרבן. משום שבשעה שכורעת לילד מרוב צערה נשבעת שלא להזקק עוד לבעלה. ואחר כך הולכת ונוקקת לבעלה ועוברת על שבועתה מש"ה מחוייבת להביא קרבן בעבור השבועה. וכן בני ישראל כשנפלים באיזה צרה צועקים ומתוודים ומעידין על עצמם שמים וארץ שלא יעשו כדבר הזה וחוזרין בתשובה. ואח"כ כשתעבור הצרה והיתה הרוחה חוזרים לקלקולם ואינם זוכרים מה שעשו שהעידו על עצמן שלא לעשות עוד כדבר הזה. וזה ממש מ"ש הנביא כמו אשה תקריב ללדת. דהיינו תקריב קרבן בלידתה. משום שנשבעה בשעה שכורעת לילד שאינה נוקקת עוד לבעלה. ואחר כך כשתעבור הסכנה חוזרת. כן היינו מפניך ה' ממש שבשעת הצרה צועקין וחוזרין בנו וכשתעבור הצרה אנו חוזרים לסורינו הרע.

וא"כ אתה ידידי הביטה וראה עד היכן הגיעה רחמנתו עמנו אנחנו בני ישראל. שגלוי וידוע לפניו שבעבור הצרה חוזרים לסורם. ואפ"ה אינו דנם אלא עפ"י אותה שעה ששבין בה. וירא און ולא יתבונן וא"כ אחינו בית ישראל שמעו וקרעו לבבכם ואל בגדיכם על הגזרה הקשה הזאת. כי כל יסורין שבעולם אדם יוכל לסבול אבל הרעב מי יכול לסובלו. וכל אחד צועק ואומר טוב מותו מחייו. מיתה א' ולא אלף מיתות בכל יום בראותו ילדי ואנשי ביתו רעבים גם צמאים וצועקים ואינם נענים. וכל זה הצער לנו

אנחנו בני ישראל שאין בידינו מלאכת יד לפרנס את עצמינו כמו אה"ע. שכל מלאכות החשובות בידם. וכבר אז"ל שב שני הוה כפנא ואכבא אומנא לא חליף. הביטו וראו אם ראיתם מימיכם ערל או גוי בנוני עומד על הלחם לקנות. שכל בעל הבית מהם הוא ואשתו ובניו כאחד עסוקים במלאכת יד. יום ולילה לא ישבותו. וכעת הקציר יחד כולם לוקחים בתורת מוקדם ממלמדיהם על המלאכה שלהם וקונים כל מה שצריך בימות החורף להם דגן תירוש ויצהר וכדומה. לא כן בני עמינו שרובם ככולם אין בידם מלאכת יד שיוכל להרויח ממנה. אלא כל אחד ממציא יש מאין במשא ומתן שלו. ורוצה לקלוט מהאוויר ע"י תחבולות וערמות. ואם עבר עליו יום או יומים ולא הרויח תכף יהא ראוי לקבל צדקה. ואפילו יש ביניהם איזה מלאכות אינם מלאכת יד ממש. כמו סרסרות ושולחני. שכל קרן שלהם השוא והשקר והגזל והגנבה. וכמו שאנו רואים בילדי העברים כאשר יגדל הילד ויהיה בר עונשים יניח בכיסו סך מה מעט מזער מעות בעין ועושה עצמו שולחני. ויוצא וילסטם את הבריות. ויצא ע"מ כן לגנוב ולגזול. אוי לה לאותה מלאכה אשר נהג בה. שהכניס עצמו בסכנה בעה"ז ובעה"ב. ואי לו לאותו הרויח אם מועיל לכלום. כי לא יכון אדם ברשע והתעיף עינך בו ואיננו. מלבד החילול ה' ח'ו אשר נולד מהם. וכמו שאנו רואים בעינינו שכמ' שועלים קטנים מחבלים כרמים שעשו לבית ישראל שנאה לבין הגוים. ואומרים עליהם שכל היהודים גנבים. ואבדה האמונה מבני ישראל. ובורחים לישא וליתן עמהם הרחק כמטחוי. אוי להם לאלו השועלים. ולאביהם שלא גדלום במלאכה שיתפרנס ממנה בהיתר ולא באיסור. וכבר ארז"ל כל מי שאינו מלמד בנו מלאכה כאלו למדו לסטיות. ותמהני על היהודים אשר בעיר הזאת נעמי אר"ץ טובה ורחבת ידים. אשר אין משגיחי' ומנהיגים את בניהם לעשות מלאכה נקיה. שעליה נאמר והחכמה תחיה את בעליה.

והיותר קשה על בני העניים. שמקטנותם אוחזי' מעשה אבותם בידיהם. וכשיתחילו להלוך על רגליהם תכף ומיד הולך ומחזר על הפתחים ליקח פת לחם וראוי לגעור באלו הילדים. שביני בניי יהיו מורגלים בכך וקשה עליהם לפרוש. והווי עניים כל ימי חייהם. וכן כל איש ואשה אשר יש יכולת בידם ליהנות מיגיעם ממעשה ידיהם אסור להם להטריח על הציבור. ולהיות מחזרים על הפתחים. דדוקא הצדקה הראויה לינתן היא לאיש זקן. או חולה. או דרוס. או פסח. או עור שאינו ראוי לשום מלאכה לעשות. בזה הוא דרמה חיובא על הציבור לפרנסו. דאל"ה ימות ברעב. אבל אם הוא בחור או קטן שיוכל להתעסק בשום מלאכה. ומניחה והולך ומחזר על הפתחים. זה אינו בכלל חיובא על הציבור לפרנסו. כי הוא מאבד עצמו לדעת. ואדרבה ראוי לגעור בהם. דלא אתו למיסרך.

ואיך שיהיה על דבר שבעתה. שובו ושובו בית ישראל מדרכיכם הרעים. וכל א' יאמר בשלי הצרה הזאת. ולב יודע מרת נפשו. וכל בית ישראל יבכו בכי גדול מבכי נהרות ותרדנה עיניהם דמעת. כי שערי דמעה לא ננעלו. וכן כתיב והנה נער בוכה ותחמול עליו. שאו עיניכם למרום. מלאכי מרום בקשו עלינו רחמים. עשה עמנו אות לטובה והרמת ראש לעיני העמים. כי הם מודים בפיהם ואומרים כשמתפללים בני ישראל על הגשמים. או על שום צרה שלא תבא הם נענים. ומבטלים את הגזרה. ועכשיו מה יאמרו

נא אל תבישנו. נא אל תשיבנו ריקם מלפניך. נא הבט אל עונינו. הביט אל עונינו. הביטה וראה אם יש מכאוב כמכאובינו. היוקר השערים מצד אחד. ומיעוט המשא ומתן מצד אחד. יציאה לשוק כביאה אתיא ריקם ריקם. והחסרון כיס מצד אחד. והחמס מצד אחד אכלונו הממונו. ויאכלו גם אכול את כספינו. צועקים הב הב. ומכים ועונשים ובידם מקלות עומדים על ממונינו. עד שלא שקעה שמשה של צרה וצר"ה צומח"ת. יוצאין בצי"ר ונכנסים בצי"ר. צרים רדפוננו ואין מוצא קורת רוח אפילו שעה. כי אין שעה בלא רעה. ועד ארגיעה. אין רגע ולא פגע. אפס כסף. לא נשאר כי אם גוויתנו. מוציאין הרבה ומכניסין קמעא. היציאה יתירה על השבת. ואין יודע במה משתכר. החנות פתוחה ואין קונה. רצים אחר פרנסתם ואינם מגיעים לחצי שיעור. ואפילו לשליש ולרביע לא שמענו. ואין משית ידו לפיו. הלואי שכר עמלו למזונו. יצא אדם לפעולו ולעבודתו עדי ערב. חביט חביט כוליה יומא אזיל ואתי בידים רקניות. וכגון אנן לוויין ואוכלין ותקצר נפש העם על המחיה. כי שחה לעפר נפשינו. למה ה' תעמוד מרחוק תעלים בעתות צרה. למה תמאס יגיע כפיך בני אברהם אהובך. הגם שאנחנו יודעים שאין בנו חדא לטיבותא. כי הכל חייבים נגדך. ולא חשיר ח"ו דעביד דינא בלא דינא. בעזות מצח דפקנו דלתיך. וכבן המתחטא על אביו שיעשה לו רצונו ועושה לו רצונו. אפילו אם הבן עומד ומכעיסו. וזכור לנו היום ברית שלשה. ובטל מעלינו הגזרה הקשה. ואם לא תתמכנו אין תקומה למפלתנו. ואם תפנה לחטאתינו אבדה תקותינו. וראה בעין חמלתך צרת נפשינו. זועקים בדמע בבכי ובתחנונים. באנו לפניך. אלהים אתה ידעת כי לא להכעיסך נתכווננו. אלא יצרינו הרע גבר עלינו. ע"כ מחול וסלח לנו. כדכתיב סלח נא לעון הזה כגודל חסדך. וכאשר נשאת לעם הזה ממצרים ועד הנה. ושם נאמר ויאמר ה' סלחתי כדבריך. ופתח לנו היום אוצרות שמים לתת מטר על פני ארץ. גשמי רצון ברכה ונדבה. גשם יורה ומלקוש. ורוה פני תבל. ויוודע היום שמך בגוים ואמר כל העם אמן. ויאמר אחר כך למענך וכו'.

שער כנסת ישראל

ידתע הדבר ומפורסם הוא שאינו חפץ הקדוש ב"ה במי שמלמד קטיגוריא על בני בני ישראל. ואין אהוב לפניו כמו מי שמלמד סניגוריא עליהו. דמרוכ אהבתו עם ישראל קרא אותם בנים ואחים וריעים. וכל הנוגע בהם כאלו ח"ו כביכול נוגע בבבת עינו. וצערם צער הגבוה ח"ו כביכול נוגע בבבת עינו. וצערם צער הגבוה ח"ו. ובכל צרתם לו צר. וכמ"ש ז"ל במדרש תהלים על פסוק יענך ה' ביום צרה. אמר הקב"ה בשעת שמגעת צרה לישראל ומבקשים אותי ומשתפין כבודי עמהם אענם. שנאמר יקראני ואענהו משום שאני עמו בצרה. משל למה"ד דומה לאשה עוברת שהיא עם אמה בכעס בשעת לידתה. עלתה אמה למעלה לגג והיתה היא צוחת מלמטה ואמה שומעת קול בתה צוחת, וצוחת היא גם כן כנגדה. והיו השכינות אומרים לה מה טיבך וכי את יולדת עמה. אמרה להן בתי יולדת בצער, אעפ"י שהכעיסה אותי איני יכולה לסבול צערה ולסבול צווחותיה. אלא אני צוחת עמה. לפי שצרת בתי שלי היא. כך כשישראל שרויים בצרה. אף על פי שאינם עושים רצונו של מקום וצועקים על הצרה ובוכין למטה. הקב"ה צועק ובוכה עמהם מלמעלה, שנאמר ויקרא ה' צבאות ביום ההוא לבכי ולמספד וכו'. ולא עוד אלא צוה להשמים להתאבל עליהם. שנאמר אלביש שמים קדרות ושק אשים כסותם. אמרו מה"ש לפניו ית' למה אתה צועק ובוכה עמהם והלא הם בצרה ולא אתה. ועוד הרי מכעיסין לפניך. א"ל איני יכול לסבול צווחתם אלא הריני צווח ובוכה עמהם לפי שצרת בני שלי היא עכ"ל.

והרואה מאמר זה יאחזמו רעד ולא ניתנו דברים הללו ליאמר עליו כביכול. אלא מתוך חיבה יתירה שנודעת להם למקום. וכמ"ש התנא באבות בעבור זאת האהבה שמקלקלת השורה נוכל להוציא דברים אלו בפנינו. וכמשו"ל במדרש חזית על פסוק ראשך עליך ככרמל. אמר הקב"ה הרשעים שבכם חביבים עלי כאליהו שעלה להר הכרמל. ודלת ראשך כארגמן. אמר הקב"ה הדלים שבכם חביבים עלי כדוד מלך ישראל וכדניאל איש חמודות. כשושנה בין החוחים. מה שושנה ניכרת בין העשבים. כך ישראל ניכרים בין האומות. שנאמר כל רואיהם יכירו. ד"א מה שושנה כשהיא נתונה בין החוחים רוח צפון יוצא ומטה אותה והחוח עוקצה ואעפ"י כן לבה מכוון למעלה. כך ישראל אעפ"י שנכוין ממסים וארנוניות המתחדשים עליהם בכל יום לבם מכוון כנגד אביהם שבשמים. שנא' עיני תמיד אל ה' ר"א מה שושנה עולה על שולחן מלכים תחלה וסוף כך ישראל הן הן לעוה"ז ולעוה"ב. וכל העולם לא נברא אלא בשביל ישראל. כפלא הרמון רקתך, אפילו ריקנים שבך מלאים מצות כרמון. וכל מה"ש וכל צבא מרום עומדים בזכות ישראל, וגדולים וחשובים לפניו ית' יותר ממה"ש. וכבר העיד עליהם שלמה ברוח קדשו ואמר, כולך יפה רעיתי ומום אין בך. ואף שלפעמים יוצאים חוץ מהשורה הרי כתיב ודגלו עלי אהבה. א"ת ודגלו אלא ודלוגו עלי אהבה. דאפילו שהם בגלות ודעתם מטורפת משעבוד מלכות הרי כתיב שחורה אני ונאווה. ואז"ל שחורה אני ונאווה. שחורה אני בגלות, ונאווה במע"ט. הרי אפילו שהם בגלות אינם שוכחים

בוראם. ורודפים בכל יום לקיים מצוותיו. וכמ"ש ז"ל יפה אני בציצית ותפילין ומזוזת. בא וראה עד היכן הגיעה אהבתו ית' עמהם. שכל זמן של אותו רשע, בלעם, לא כעס. אעפ"י שכתוב ואל זועם בכל יום. כבש כעסו באותם הימים בעבור בניו ישראל שאלמלא נתכעס בימים ההם לא נשאר מהם ח"ו שריד ופליט. וכמ"ש בלעם מה אקב לא קבה אל מה אזעם לא זעם ה'. וכבר ידוע דה"ט דכועס הקב"ה בכל יום מפני שכל יום עם זריחת החמה כל מלכי מזרח ומערב משתחווים לחמה, ומשום הכי נתחכם בלק ליקח לבלעם במקום שעתידין שם ישראל לעבוד ע"א. אולי רואה הקדוש ב"ה וכועס. והשיב לו בלעם הן עם לבדד ישכון. ששומרים הם לבדם את השבת. וכבר אז"ל דהשומר שבת כהלכתו אפילו עע"א כאנוש מוחלין לו. ועוד וכלביא יקום. שעומדים בבוקר לקרות קריאת שמע ותפלה. ואז"ל שכל הקורא ק"ש ומתפלל בכל יום מוחלים לו עונותיו. וא"כ לא שייך שיכעוס אפילו בראותו שעתידין לעבוד ע"א. דהרי שומרים שבת וקורים ק"ש. דע"י ב' מצות אלו נמחלים עונותיהם. ולא אהני לרמאי ברמאותיה ועוד דבלא"ה אין בקטרוג זה ממש. דכבר ידוע דהקב"ה אינו דן ברעה על העתיד אלא באשר הוא שם. ובטובה דן על העתיד. וזהו דוקא בישראל. אבל לא באה"ע. וראה מיצ"מ. דהיתה מד"הד מקטרגת על ישראל שאינם ראויים לגאולה. שעתידיים אחר יציאתם לעבוד את העגל. והשיב לה הקב"ה ראה ראיתי ב' ראיות. אחת לטובה ואחת לרעה. שעובדי' את העגל. ולטובה שמקבלים התורה על הר סיני. ולטובה אני מסתכל אבל לרעה איני מסתכל, וזהו שאמר בלעם הן עם לבדד ישכון ובגויים לא יתחשב דישראל עם הקב"ה אינם כגויים. ומזכה אותם באיזה אופן שיהיה. וזהו ג"כ דקאמר לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל. דהיינו שאפילו עיניו צופיות שעתידיים לחטא אין מסתכל ברעה שעתידין לעשות משום שהמלך אהבם. שה' אלהיו עמו ותרועת מלך בו. דהיינו כאלו הם אחים וריעים למלך. וראה שהרי אל מוציאם ממצרים ולא חש למדה"ד במה שקטרגה שעתידין לטעות אחרי העגל. ובאמת זו היא שקשה על אותו רשע שעניו רואות שכמה גדלה אהבת הקב"ה עם ישראל והודה בפיו ולא בוש ואפ"ה לא שם על לבו להתגיייר ולידבק בהם. וגם הנביא צווח ואומר ואוהב את יעקב ואת עשו שנאתי. וכך כתיב אהבתי אתכם אמר ה' וכו'. ומכלל מה שאהב אותם נתן להם את בתו זאת התורה. ונעשו חתנים למלך מלכו של עולם. זאת ועוד שעמד וקדשם לו בהר סיני והיו אשתו של מלך ואשתו של כביכול. והוסיף עוד בדבריו ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש. כביכול עלי תהיו מלך שכל מה שאני גוזר בידכם לבטל גזרתי היש לך אהבה גדולה מזו.

פוק עיין וחזי בכמה מקראות ובכמה מאמרי רז"ל שכמה וכמה גדלה אהבתו ית' עם ישראל עמו עם קרובו. וא"כ בודאי שגם הם ישראל אוהבים אותו אהבה עזה דכמים פנים לפנים. והראיה שכמה וכמה מבני ישראל מסרו עצמם על קדוש השם ית' וכמה חסידים ואנשי מעשה שבכל דור ודור היו נהרגים על קדושת שמו יתברך בשמחה ובטוב לבב. ועומדין ומצפין לבא לידי הריגה כדי לקדש שמו ברבים. ור"ע וחביריו יזכירו. וכמה שמדות וגרושין ממדינתם נעשה בהם והן עומדין באמונת! ולא סרו ימין ושמאל. וכמה מסים וארנוניות ועלילות הטילו עליהם. וכל יגיעם ועמלם לאחרים

שבאין אה"ע ונוטלין בזרוע ממי שיש לו וממי שאין לו. וכל עין המושלים עליהם. והם לדמם יארוב. שבכל יום מחדשין גזירות ועלילות עליהם כדי ליטול את ממונם. ועב"ז מטים שכמם לסבול וכמ"ש הפייטן ועול יסבול ולא יובל. כמה מוציאים הוצאות מרובות כדי להדר המצות וכמשו"ל הנך יפה בסוכה נאה ולולב יפה ואתרוג נאה. כמה טורחים ומשתדלים להמציא מעות כדי להוציא בשבתות וי"ט. ובפרט מחודש ניסן ואילך כמה יגיעים בעבור המצה. וכל מכשירי דפסחא לבל ישלכו באיסור חמץ אפילו במשהו. ונשותיהם עדיפי מהם. שכמה וכמה טורחים לבער החמץ מכל המקומות שיש שם ולא יראה ולא ימצא שום נדנדוד חמץ בגבולם. ומחמירין יותר מהאנשי. תא חזי מה בין ישראל לשאר העמים. שכל העמים ביום חגם אוכלין ושותין למעדנים ולובשין בגדי רקמה ומשי. ותכף שמסיימין סעודתם יוצאין כתות כתות לטייל בגנים ופרדסאות בכלי זמר ושיר. ויושבים משחקים ועוסקים בתורה שלהם. ואלו בני ישראל יום ערב הרגל כולם הולכים וטובלים לכבוד הרגל. ויהי בבקר ויבואו כולם לבה"כ. ומשם הם יוצאים להקביל פני מי שחייבים בכבודו. ואח"כ הולכים לביתם לסעוד ולשמוח. לקיים מ"ש ושמחת בחגך אתה וביתך. ומשמחים לעניים. ומהנים אותם מסעודתם. ואח"כ ישנים מעט כדי לנוח. ותכף עומדים והולכין לבה"כ ללמוד. כל א' כפי מה שחננו ה'. ומתפללין ובאים לבתיהם לשלום. ובפרט מחודש אלול ואילך. עומדים בבית ה' בלילות באשמורת האחרונה שהיא עת רצון. ומבקשים על נפשם בסליחות ותחנונים לכפר על נפשם מכל אשר חטאו בימות השנה. ומורא יום הדין ופחדו עולה על לבם מהיום הזה ואילך. ובבקר אחר תפלתם קובעים ללמוד. זה בתנ"ך. וזה בתיקוני הזהר. וזה בספרי המוסר. שלמודים אלו הנזכרים, בימים אלו, הם תועלת גדול לנשמתו. ומרבים צדקה וג"ח בימים הללו וכמ"ש ז"ל יפה אני בצדקה ובג"ח. ובבא יום העשור כולם נכנסו טמאים ויוצאים טהורים. ולפי דעתי שבלי ליה"כ כבר נטהרו. בשעה שעולים הספרי' ספר כל נדרי וחבריו. שאותה שעה קול צעקת' ובכיתם עולה למרום. והדמעות שהורידו מבכי נהרות הם רוחצי' ומוחים כל עונותיהם. וכל מה שעושים אח"כ ביום. הם תוספת טהרה וקדוש' ונעשו כמלאכי השרת. ותכף מוצאי יה"כ כל א' הולך ועוסק, זה בסוכתו. וזה בלולב. וזה באתרוג. וזה שאז"ל שחורה אני ונאווה. שחורה אני בשאר ימות השנה. ונאווה אני בר"ה ויה"כ וחג. ומרוב אהבתם עם ה' יתב' מקריבין לפניו ית' את בניהם במילה שרואין בניהם דמם שותת וצועקי' ובוכים. והם שמחים ומרננים על שקיימו מצות בוראם. ואינם חוששים לצער בניהם כלל. שכל מצוה שקבלו בשמחה עדיין היא בשמחה כדכתיב שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב. וכך אמרה כ"י יפה אני לפניך במילה ופריעה. וכבר המשילם שלמה המלך ברוח קדשו ליונה שנאמר עיניך כיונים. ואז"ל מה היונה הזאת נאה כך ישראל נאים בהלכות. (מה יונה זו צנוע' כך ישראל נאים בהלכות) מה יונה זו צנועה כך ישראל צנועים. מה יונה פושטת צוארה לשחיטה כך ישראל מוסרים עצמם להריגה בעבור קדושת שמך. שנאמר כי עליך הורגנו כל היום נחשבנו כצאן טבחה. מה יונה מכפרת על העונות כך ישראל מכפרים. מה יונה בשעה שמכרת בן זוגה שוב אינה ממירה אותו באחר כך ישראל משעה שהכירו להקב"ה לא המירוהו עוד באל אחר. מה יונה מכרת קנה ושובכה וגזוליה ואפרוחיה כך הם ישראל כשהם

יושבים לפני הת"ח כל א' וא' מכיר את מקומו. מה יונה זו אף על פי שאתה נוטל גוזליה מתחתיה אינה מנחת שובכה לעולם כך ישראל אף עפ"י שחרב בה"מ שלהם לא בטלו שלשה רגלים בשנה. מה יונה מחדשת בכל חודש גוזלות כך ישראל מחדשים תורה ומע"ט. מה יונה הביאה אור לעולם כך ישראל מביאים אור לעולם. שנאמר והלכו גויים לאורך. נאו לחייך בתורים אלו סופרים ומשנים ומלמדי תנוקות באמונתם צוארך בחרוזי' אלו תשב"ר. ד"א בתורים אלו הרבנים המורים הלכה. צוארך בחרוזים אלו התלמידים שחוזרין צואריהם לשמוע ד"ת מפיהם כאדם שלא שמע ד"ת מעולם. מד"ת לנביאים ומנביאים לכתובים ומכתובים למשנה ותלמוד עד שהמלך במסיבו נרדי נתן ריחו עד שהמלך מלכי המלכים הקב"ה במסיבו ברקיע נתנו ישראל ריח טוב בסיני שענו כולם כא' ואמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע.

באופן שגם הם נפלאה אהבתם עמך. ומ"ה אמרת ע"י נביאך ישראל אשר בך אתפאר. ובעבור זה כמה פועל פעלת עמהם בכמה נסים ונפלאות לאלפים ומאות ורוב רובי רבבות פעמים הטובות. ולא זזתה מלחבבם לעיני כל העמים. והיו הכל מודים שעם ה' אלה ולא תחת ממשלת השרים של מעלה אלא תחת ממשלתך דווקא. והוא הרועה אותם. ופחדם ומוראם היה נופל על כל העמים. ואין מי שיכול לעמוד כנגדם. דה' ילחם להם. וכמה פעמים טרחו מלכיהם ושריהם מיום צאתם מארץ מצרים עד היום הזה לעקור שם ישראל ח"ו מן העולם ולא יכולו. ומחשבתם ועמלם ישוב בראשם. ולא ידעו ולא יבינו דמה שנתן להם רשות הוא לשעבדם. אך בתנאי שלא יגעו בנפשותם. שכביכול קצף מעט והמה עזרו לרעה.

וא"כ איך עתה זנחת ותכלימו. כל האהבה וגדולה איך נהפכה עתה לשנאה. והיינו חרפה לשכנינו. ואומרם איה נא אלהיהם של אלו. כבר הזקין ואין בכוחו עוד להושיע ח'ו. וכמ"ש המן הרשע. וכל היום כלימתי נגדי ובשת פני כסתני ולא אדע מה אשיב להם. כי לפי דעתם שהאהב' שבינינו נהפכה לשנאה. ונתקשרה אהבתו עמם והשליך את ישראל מעל פניו והמירם באומה אחרת בהם וכיוצא. בראותם שהם הלוך וגדל ובני ישראל הלוך וחסור. והם לא ידעו לוא יבינו כי לא אדם הוא להנחם. וא"א שיצוייר שלא יהיה לו בן. והתורה אמרה בנים אתם לה'. בנים אפילו משחיתים. ועוד שכבר מושבעים ועומדים הקב"ה וישראל. והוא נשבע להם שלא ימיר אותם באומה אחרת וגם הם נשבעו לו שלא ימירו אותו באל אחר. מאריה דעלמא מדוע דרכם צלחה שהמה ברום המעלות ובני עם קדושיך ישראל אוהביך הם בשפל המדרגות. ושחה לעפר נפשם וכמה הם בזויים עתה בין העמים מאגרא רמה לבירא עמיקתא. כי שם יהודי הוא חרפה מכל האומות. ולא יש שום שפל בשום נברא ממנו. ותכף שיראו ליהודי שבא מרחוק מתחילין לשחוק עליו כאלו הוא בריה משונה. וכשיקרב אליהם זה דוחפו. וזה משליך לו מצנפתו מעל ראשו. וזה רק בפניו. ופוגעים בכבוד מי שבראו. שבצלם אלהים ברא את האדם. העל אלה תתאפק ה' ותחשה. מי כמוך באלים ודרשו ז"ל מי כמוך באלמים. שאיך אתה רואה כ"כ צער ובזיון לבניך ושותק. דאיך יתכן שיראה האדם את בנו נופל בידי אכזרים ומכין אותו ומענים אותו. ובידו להצילו ומעלים עיניו ממנו ואינו מצילו. הא דאי אפי' אם יהיה אכזר שבעולם בראות בנו בידי צרים ומענים, נותן נפשו עליו

ומצילו. אפילו שהבן הזה אינו עושה רצונו של אביו. דעכ"פ אב הוא ומרחם. והשתא אתה דן ק"ו. ומה בשר ודם שהוא קצר אפים ושבע רוגז לא יוכל לסבול צער של בנו. ק"ו אבינו שבשמים שהוא מלא רחמים. וארך אפים ורב חסד. איך יוכל לסבול בראותו צער בניו בני ישראל. ילדיו מעשה ידיו מוכים ומעונים. דלים ורשים ובזויים מכל עם ולשון. שנשארו באמבטי התחתונה בשאול של שאול. ואינו מרחם עליהם אתמהה וכמו שאמר לפניך אברהם אבוהון וכמשו"ל במדרש. שבשעה שנחרב בה"מ והגלה את ישראל מארצם בא אברהם אע"ה לבית המקדש ומצאו חרב ובניו הלכו ואינם. ונדדו מארצם. והיה מטפח על ראשו ובוכה על בניו. מצאו הקב"ה וא"ל מה לידידי בביתך א"ל על עסקי בני באתי בני היכן הם. א"ל בניך חטאו והגליתים לבין האומות. אמר לפניו מאריה דעלמא היה לך להסתכל בטובים שבהם. והשיב לו שאין בהם טובים. א"ל היה לך להסתכל במילה שבבשרם. א"ל ובשר קדש יעברו מעליך והפרו ברית מילה. וא"כ אמר יאמר אנכי העבד אברהם. שעתה שלי"ת שכל עמך בית ישראל מקיימים מצות מילה כתקנה. ובזמנה בשמחה ובטוב לבב. ובזריזות מקריבין לפניך לבניהם. ואינם חסים על דם בניהם. אפי' הפושע שבהם. ואף שבכמה מצות מתרשלים ח"ו. מ"מ מצות מילה לא זזה מהם כחוט השערה. ואם כן חזרה טענת אבוהון אברהם. דהיה לך להסתכל במילה שבבשרם ועוד גם כן חזרה טענה האחרת שטען עוד אבוהון. שאמר לך שהיה לך להסתכל בצדקות וג"ח שעושים אלו עם אלו. והשבת לו גלוי לפני שאין עושין צדק' אלו עם אלו. ועכשיו שלי"ת אכשור דרי. וגלוי לפניך שעושים צדקה אלו עם אלו. שבכל יום ויום הגבאים מחזרין לקבץ צדקה להעניים והאביונים בעבור פרנסתם. ונותנים להם בעין יפה. וגם להאורחים הבאים. ובפרט לשלוחי א"י. שבכל עת ועת באים לגבות ולקבץ בעבור יושבי א"י. והרכה שלוחים למקום. ומתנדבים להם בעין יפה. ולא יחזירו פניהם ריקם. באופן שאלהים אתה ידעת שעושים צדקות אלו עם אלו. ואם כן חזרה גם כן עוד טענת אבוהון. שהיה לך להסתכל בצדקה שעושים אלו עם אלו. מלבד עוד המסים הכבדי' שגם זה בכלל צדקה יחשב. כדכתיב ונוגשין צדקה. ועוד הרי שומרי שבת הם כהלכתו. ששקול ככל התורה כולה. ואפילו עע"א כאנוש מוחלין לו. ואפילו שיש מקומות שכמעט רובם מחללי שבתות בפרהסיא. ובשם יהודים מכונים. מה לנו באלו דבטלי במעוטייהו וכמאן דליתא דמו. שהעולם נידון אחר רובו. ורוב בני ישראל שומרים את השבת. וא"כ היה לך להסתכל במצות שבת. ולזו י"ל בפשיטות על פי משו"ל דאלמלא שמרו ישראל ב' שבתות כהלכתן מיד הוו נגאלים. א"כ הרי יש עדות ברורה דאעפ"י ששומרים שבת מ"מ אינם שומרים כהלכתו. ואם כן יתכן שהרוב אינם שומרים כהלכתו. דלא ימנע מאיזה חילול כיון שהלכותיו מרובים. א"א על הרוב שלא נחסר אחת מתנאי. אבל הא קשיא מה שאמרו במדרש משם הרשב"י שאמר לו הקדוש ברוך הוא לישראל שאם אתם קורין לפני קריאת שמע בכל יום ערב ובוקר איני מוסר אתכם ביד אוה"ע. וא"כ הדבר קשה עד מאד. שהקול קול יעקב בכל יום בק"ש ערב ובוקר ואפ"ה הידים ידי עשו. שיד עשו שולטת בהם אתמהה. ואם כן נא גבור רחם עלינו. וקומה והושיענו. וא"ת שמדה"ד מעכבת מסבת עונותינו. והלא אלהים אתה ידעת שעול הגלות על צוארינו. ואינו מניחנו לעובדך באמת ובתמים. והגלות והיצה"ר

והחסרון כ"ס. ג' אלה הם סבה לעבור על רצונך. אז אתה תעלומות לב יודע. כי מאד אנו חפצים וששים ואהבתך תקועה בלבנו. ורוצים לעשות רצונך. וג' אלה עומדים כנגדנו ואין אנו אלא כשוגגין ואנוסין. וכלום אתה דן שוגג כמזיד ואונס כרצון. וגואלנו מעולם שמך. בהאי טענה שאמרת לס"מ בשעה שטען לפניך מה אלו, אף אלו. מה אלו ע"א אף אלו. אף אתה השבת לו והלא עשו אלא מתוך טרוף הדעת והשעבוד. וכלום אתה דן שוגג כמזיד ואונס כרצון. והגם שאתה צדיק על כל הבא עלינו כי אמת עשית ואנחנו הרשענו. וכך היא המדה שמדקד' עם חסידיו כחוט השער' וסביבו נשערה מאד ואלהים לברי לבב. מ"מ ראוי לפי מדת טובך שאין קץ לרחמנותך. וזה דרכך תמיד להגביר מדת החסד על מדת הדין. ולהסתכל בטובים שבהם ובמילה. בטענת אבוהון אברהם. וגם משה רבינו ע"ה אמר לפניך את שאהבה נפשי איכה תרעה איכה תרביץ בצהרים. ואומר את שאהבה נפשי שמסרתי נפשי עליה. איכה תרעה בשעבוד מלכות. מה השושנה אינה אלא לריח כך לא נבראו הצדיקים אלא לגאולתם של ישראל. מה שושנה מתוקנת לשבתות וי"ט כך ישראל מתוקנים לגאולה. אני ישנה מן הקץ ולבי ער לגאולה. אני ישנה מן הגאולה ולבו של הקדוש ב"ה ער לגאולינו. ולזכור אהבתינו הקדומה, ועל כל פשעים תכסה אהבה. ועוד הרי אז"ל תנוק ואשה תהא שמאל דוחה וימין מקרבת. ולמה קצפת עלינו עד מאד. א"ת שמאוס מאסתנו ח"ו הא ליתא. חדא דהא משותף עמנו בצרה בגלות. ואם מאסתנו מה לך בצרה. ועוד הרי מקרא מלא דבר הכתוב אהבת עולם אהבתיך ע"כ משכתיך חסד. ועוד שבכל יום ויום אומרים בתפילתינו לפניך אהבת עולם אהבתנו. ועוד התמאס יגיע כפיך. וכבר הבטחתנו ע"י נביאך כי ההרים ימושו והגבעות תמוטנה וחסדי מאתך לא ימושו, ר"ל אפילו ההרים אלו האבות. והגבעות אלו האמהות. ימושו דהיינו שתמה זכות אבות ואמהות, עכ"ו וברית שלומך מאתך לא ימושו, ברית אבות לא תמה.

וא"כ הדרא קושיא לדוכתה. דלמה קצפת עלינו עד מאד. הא ודאי דל"ק ואין להרהר אחר מדותיו יתברך. וכל זה שעשה עמנו אינו אלא אדרבא מתוך אהבה רבה ועזה עשה עמנו. והרעה בעצמה שעושה לנו אינה אלא בתכלית הטובה היא לנו. דהבן אדם יראה לעינים ואינו יודע בתעלומות ולא בעתידות. שהרבה פעמים ירדוף אדם על איזה טובה ונותן נפשו עליה שתבא לידו ועלתה בידו. ואח"כ יראה בחוש שהיא רעה לו עד מאד. וצוועק ומתחרט על מה שרדף לקחתה. ויש להפך שחשב שזו רעה עד מאד. וכך נראה לחוש שהיא רעה ואינה אלא טובה גמורה. והוא היודע ועד איזו טובה ואיזו רעה, ותמיד יאמר האדם הטוב בעיניך עשה. וא"כ אף שאנו מוכיח ומעונים בגלות ותשש כוחנו מלסבול אינו אלא טובה לנו. למען זכותינו בעוה"ב בחיים הנצחיים. והראיה העצומה על זה. שהרי הי"ל לעשות משום שמו הגדול המחולל בגויים. ואפילו הכי סובל כביכול עלבון זה. ומלך עלוב נקרא בעבור אהבתו עם ישראל. כי הוא היודע ועד דלא סגי בלא"ה. והעיקר שהכל תלוי בידינו להסיר הגחלת מעל לבנו. ומה לנו כי נצעק. וכי אם אדם מכה וחובל בעצמו על אחרים יזעף לבו וצוועק הצילני. והוא בעצמו בידו להציל את עצמו ולא הציל. אנו מה אכפת לנו. וכביכול עומד ומצפה. ומרוב אהבתו אותנו עד שנפתח פתח בתשובה כחודה של מחט והוא פותח לנו כפתחו של אולם.

שנאמר שובה אלי ואשובה אליכם. ובאמת דא עקא. בראותינו כל עיר בנויה על תלה ועיר האלהים מושפלת עד שאול תחתית. הר ציון ששמם שועלי' הלכו בו. וגם עיר בנויה זה האדם שנק' עיר קטנה. והיינו שכל העמים יושבים שלוים ושקטים ועיר האלהים המה בני ישראל מושפלת עד שאול תחתית. אביוני עמך דווים וסחופים ורואים כל הצרות הבאות עלינו. וכל מחמדינו נעשה לאוה"ע. וכמ"ש במסתרים תבכה נפשי מפני גאה. שהיתה ביד ישראל וניטלה לאוה"ע. וכל זה כדי שנגיש ונעבור רוח קנאה על לבנו. ואפילו אינו עולה על לבנו כי כבר הורגלנו בשפלותינו וההרגל נעשה טבע. ומצא ב"ח מקום לגבות את חובו הוא היצה"ר העומד לנגדנו, תמיד. ואינו מניח אותנו לעבוד עבודה שלימה ורצויה. וכל מגמתו וחפצו ורצונו להטיל שנאה בינינו לבין אבינו שבשמים. וטח עינינו מראות ולבו מלהשכיל מקרא מלא שכתוב אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה בוז יבוז לו. דאפילו מקטרג בשעת הסכנה ועולה עמו אינה אלא לפי שעה. אבל אינו יכול להפך האהבה לשנאה. ולא על חנם קראו הכתוב מלך וכסיל. שאלו יודע שבאיזה מעלה הם ישראל עם הקב"ה לא היה מרבה עליהם קטיגורי' משל למה הדבר דומה שמלך א' כבש מדינה א' גדולה מאד באוכלוסין והביא אל שער המלך מוסר א' שהוא מבני המדינה, כדי שבכל יום ויום ימסור על איזה אנשים שאינם נוהגים כשורה להודיע למלך בהם כדי לייסרם. למען ישמעו ויראו. ומרוב טפשותו של המוסר הזה. היה הולך ומלשין למלך על בניו ואשתו של מלך. וגם נוגע למלך עצמו במלשינות הזו. והנמשל מובן מאיליו. דמלבד דבני ישראל הם בניו של ממ"ה הקב"ה. וגם דין אשה עם בעלה. אלא גם הם נשמתם חלק אלוה ממעל. מה שא"כ האומות. ואם כן ח"ו המלמד קטיגוריא עליהם הרי הוא כאלו מלמד קטיגוריא על הקב"ה כביכול. כי יאמר לו המלך אני מנתיך למסור על אחרים. לא על בני ואשתי וכ"ש על עצמי. שבזה לא הרשיתיך, אכן מחמת שהוא זקן וכסיל אינו מבחין. וכל עוד שמרבה להסית אותנו ליפול ברעה. היא בעצמה תהיה סניגוריא לנו, באמור לו כביכול שאנוסים. גם יש לנו פ"פ לומר להקב"ה דאתה בראת יצה"ר ואתה גרית בנו את הדוב וכמ"ש ואשר הריעותי. ואז"ל שאלמלא מקרא זה נתמוטטו שונאי ישראל רגליהם בדין. ובוזה הייתי מפרש מאמר כ"י שאמרה נחנו פשענו ומרינו אתה לא סלחת. דלכאורה אין מובן לדברים הללו. דאם חטאו ושבו בתשובה איך יתכן שלא לסלוח. והא כתיב ומרבה לסלוח. וכך כתיב כי עמך הסליחה. ואם לא שבו פשוט שאינו סולח ואם כן מאי תרעומתייהו ב"י בזה.

אמנם עפ"י האמור א"ש. והיינו דקא מתרעמים בני ישראל ואומרים וכי נחנו פשענו ומרינו ומאתנו היתה זאת. אתה. ר"ל שאתה הוא הגורם שבראת יצה"ר המחטיא אותנו. וא"כ הו' אנוסים. ולמה לא סלחת. ואף עפ"י שברא יצה"ר וברא לו תבלין זאת התורה מ"מ עול הגלות על צוארינו. ואין מניחים אותנו לעסוק בתורה כראוי לדחות בה היצה"ר עדיין נדונין כאנוסין באופן אנחנו לא נדע מה נעשה כי עליך עינינו ועל אהבתך אנו בטוחים ולישועתך אנו מקוים. ואנו ליה וליה עינינו חביבים ישראל שנקראו ידידים. כדכתיב מה לירידי בביתי. אמר הקב"ה בחנתי בכל האומות ולא ראיתי שיהיו ראויים לי אלא אתם. ולמה שאתם מתנהגים כמוני ובדרכי אתם הולכים. ומה אני

לפי גדולתי ענותנותי. דכתיב אני את דכא. שהנחתי כל ההרים הרמים והגבוהים והשריתי שכינתי על סנה וסיני אף אתם לפי גדולתכם אינכם מחזיקים טובה לעצמכם. נתתי לו גדולה לאברהם ואמרתי לו ואברהם היה יהיה לגוי גדול ועצום. וקראתיו אוהבי והקניתי לו שמים וארץ. ואפ"ה אמר ואנכי עפר ואפר. דכששניהם אלו יתערבו יחד לא יועילו לכלום. נתתי גדולה למשה ועלה למרום אתי ונכנס במקום שאפילו מלאכי השרת אינם יכולים ליכנס. ולקח החמדה הגנוזה אשר לי ולא קם כמוהו בנבואה בעולם. ואפי' הכי אמר ונחנו מה. והעיד עליו הכתוב שהאיש משה ענו מאד וגו' על כל פני האדמה. ומהאבות, וממה"ש. נתתי גדולה לדוד שבחרתי בו להיות מלך ע"כ ישראל ועלי כביכול. עלי מלך והבטחתי לו שהמלוכה תהיה לו ולזרעו עד עולם ושיבא מלך המשיח ממנו. ואפילו הכי אמר ואנכי תולעת ולא איש חרפת אדם ובזוי עם נתתי גדולה ליהושפט, ואפ"ה כשהיה רואה ת"ח בא לפניו היה עומד מכסאו ומחבקו ומנשקו. מה אני מלך עלוב עם כל בריותי שבראתי את האדם ואפ"ה עומד ומכעיסני תמיד ועושני כעבד ח'ו. שבע"כ אני מצייר בן זנונים. ואפילו הכי מאריך אפי להנקם ממנו. אף אתם זרע ישראל עלובים מכל האומות. ואפ"ה אינכם בועטים בי ומקבלים כל הצער הבא עליכם בשמחה. מה אני רחום וחנון ורב חסד. אף אתם זרע ישראל רחמנים בני רחמנים. מה אני מוחל וסולח ועובר על פשע תמיד אף אתם כן, שבכל לילה ולילה אומרים על מטתכם הריני מוחל וסולח לכל מי שחטא כנגדי וא"כ לא על חנם בחרתי אתכם מכל משפחות האדמה. שאני יודע שלא תקוצו בתוכחתי ומקבלי' דין שמים עליכם ואינכם בועטים ממקרי הזמן שבאים עליכם.

ובזה מבורר הכתוב בתכלית הפשיטות. שאמר רק אתכם ידעתי מכל האומות ע"כ אפקוד עליכם וכו'. ומקשה בגמרא האי דשנא להאי פרדשנא. לפי שאוהב אותם יפקוד עליהם. מאן דדאית ליה וכו' מסיק ברחמיה ותירץ מה שתיר': ולפי האמור א"ש דהיא הנותנת דה"ט שבחר בהם מכל האומות משום שידע שלא יקוצו בתוכחתו. ומקבלים דין שמים בשמחה. חביבין ישראל שאחד מהם שקול כעולם מלא. שכל המקיים נפש א' מישראל כאלו קיים עולם מלא. וכך להפך חביבין ישראל שהניח את כל אוה"ע ולא השרה שכינתו, אלא על ישראל. חביבין ישראל שניתן להם כלי חמדה זאת התורה שמלאכי השרת נתאו לה ולא נתנה להם. חביבין ישראל שקראם מלכים שנאמר ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש חביבין ישראל מכל שרי מעלה. שהרי הניח השמים ושמי השמים וירד לצמצם שכינתו על הכפרת שהיא טפח. וכמ"ש ז"ל כי רחמתין עזיזא הוה אפותיא דספסיר' שכיבין. חביבין ישראל שנשמתם אצולה מחלק אלוה ממעל ועל אהבה זו וחבה יתירה בה אנו סומכים. שסוף הכבוד לבא. וטוב אחרית דבר מראשיתו ואז יחזו אויבינו ויבושו ויכלמו ויתחרטו חרטה גדולה על כל מה שעשו עמנו. ופניהם יהיו כבושים בקרקע. ואין להם עינים להסתכל בנו. ואין שיהיה אין אנו באין עמך בדין ח"ו לגאלנו. כי עמך הידיעה למה ארך גלותינו כל כך זה האחרון. ולא נשמע קולנו מה שאנו מתפללים בכל יום ערב ובקר וצהריים רובי רבבות אלפי ישראל. וכי לא נמצא בכל אלה פה טהור ונקי ותפלתו זכה וברה לישמע קולו במרומים בבואו אל הקדש להתפלל ולומר את צמח דוד עבדך במהרה תצמיח וכו'. אלא ודאי ידיעתך מכרעת. אכן מחמת

צערינו ודוחקינו וחוסר ידיעתינו אנו צועקים שבעין החמלה והחנינה חמול עלינו כבן המתחטא על אביו ועושה לו רצונו ויאמרו הכל נצח ישראל אכ"ר.

שער התשובה

פרק א'

עינינו הרואות ששערי תשובה ננעלו. ואין איש שם על לב לשוב מעבירות שבידו. וכפי הנראה הטעם ברור משום דכמה תעניות וסגופים צריך האדם לעשות כדי ליטוהר מכתמי עונותיו. כידוע בספרי הראשונים ז"ל. שכתבו כל עון לפי חומרו צריך כמה תעניות. ד"מ הבא על אשת איש צריך שכ"ה תעניות. והרוצח יותר ויותר. וכן ע"ז הדרך. וא"כ הרשע שיש בידו עונות הרבה. אין קץ ואין סוף לתעניותיו וסגופיו. ויכלו ימיו ושנותיו והמה לא יכלו. ובפרט בזמן הזה שירדה חולשה לעולם. ואין מי שיוכל להתענות. ותכף שיעלה האדם על לבו לתקן אשר עוות ומתחיל להתענות ב' או שלשה ימים. כבד עליו ראשו. ויהיה חולה ומושכב במיטה. וניחם על מה שעשה ותוהה על הראשונות. וכשעומד מן המיטה לא יעלה עוד בזכרונו להתענות ולהביא עצמו לידי חולאים. באומרו שהתורה דרכיה דרכי נועם. וחי בהם אמר רחמנא ולא שימות בהם והנה אמת נכון הדבר שלא נאמרו כל השיעורים הללו, אלא לדורות הראשונים שהיה בהם כח חזק ואמיץ לסבול תעניות וסגופים. ועול יסבול ולא יבול. לא כן עתה שתשש כוחנו מצרות והאנחות. וא"כ קשה הוא מכל היסורים המצוי תמיד בתוך עם בני ישראל דוקא. ואפילו ארבע צומות הקצובים על ישראל וחיבא רמי עלייהו בהו. הרבה מהמון העם קצים בהם מרוב חולשא שלהם. וא"כ איך נוכל לומר לאדם שיתענה כל ימיו בודאי קץ בתוכחתו. ולא יראה ולא ישמע בו. לא כל האדם כר' צדוק שהתענה מ' שנה כדי שלא יחרב בית המקדש בימיו. והלואי שיספיק לאדם אפי' בינוני תעניות כמו שהתענה ר' צדוק בעבור חטאיו. וע"י זה מתוך חומרות הללו נמנעים בני אדם מלשוב בתשובה. ואדרבה הולכים ונטמעים במדות הרעות שיש בהם. ובמעשים המקולקלים אשר בידם. בראותם שדרכי התשובה קשים הרבה עליהם. האחד מאלף שימצא בדור הזה לקבל עליו כל חומרי התשובה הנאמרים בספרי המוסר. ומפקיר עצמו בעבור לכפר מאשר חטא על הנפש. על כן אציגה לפניך דרכי התשובה הנוחים על האדם ואין בהם צער הגוף ולא ספק סכנה. על פי דברי רבותינו ז"ל תנאים ואמוראים ושוב לא ישאר לאדם שום פתחון פה כלל ועקר. ולא רחוק ממנו הדבר. כי בפניו ובלבבו לעשותו.

תחלת הכל לשוב מכל עבירות שעשה אותם ודש בהם. וניחם על כל הרעה אשר עשה. ויגמור בלבו ויעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב עוד לעשותם. כדכתיב יעזוב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו וישב אל ה' וירחמנו. הרי עקר התשובה שישב בשב

ואל תעשה. ואין בזה לא טורח ולא צער. ויעסוק בתורה והיא אסוותא לכולהו כיבי וכמ"ש בזהר הקדוש. תא חזי לא אתדכי בר נש לעלמין אלא במלי דאורייתא דאיהי קיימא לדכא' לכל מכאובין. ואסוותא במלי דאורי' אשתכח. וכל מאן דאשתד' באוריית' אפילו אתגזר עליה עונשא מלעילא. ההוא עונשא אתקרע. וכן אז"ל במדרש אמרו ישראל לפני הקב"ה עניים אנחנו ואין לנו להביא קרבנות. א"ל דברים אני מבקש מכם שנאמר קחו עמכם דברים. ואין דברים אלא דברי תורה. שנא' אלה הדברים. ואני מוחל עונותיכם ע"כ. והתשובה העיקרית הוא עסק התורה. וכמו שאנו מתפללים בכל יום השיבנו אבינו לתורתך. כי הרחוק מהתו' רחוק מהקב"ה. ואפי' שנתחייב יסורין על עונותיו יעסוק בתורה. וכן אז"ל כל העוסק בתורה יסורין בדלים הימנו. הרי שעסק התורה מועיל תחת היסורין. ועוד אז"ל אם רואה אדם שיסורין באים עליו יפשפש במעשיו. פפשש ולא מצא יתלה בבוטול תורה. ולכאורה מאמר זה תמוה חדא דהיכי קאמר פפשש ולא מצא. דאיך יתכן שיפשפש ולא ימצא. ואין לך מצוי כמותם. כי אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא. ועוד איך קאמר יתלה בבוטול תורה. דאטו בטול תורה מילתא זוטרתא היא עד שיאמר עליו בבוטול תורה. וכבר פירשתי מאמר זה והנה הוא בספר יושב אהלים. דהכוונה הוא שהקב"ה מביא עליו יסורין על אותו אבר שחטא בו. דאם חטא ברגליו יהיה נידון ביסורין על רגליו. וכן בראשו ובכל גופו. וזה פפשש ומצא עונות הרבה. אבל לא מצא שיש בידו עון באותו אבר שלקה בו. ד"מ כי הוא יודע שחטא בראשו והיסורין באו על רגליו. ויודע שלא חטא בהם. אז יתלה בבוטול תורה דעסק התורה הוא נוגע לכל האברים. דכשעוסק בתורה כל האברים מרגישים. ובבוטול תורה יהיה עונש לכל האברים אעפ"י שלא חטא בהם. וזהו ג"כ כוונת רז"ל באומרם חש בגרונו, יעסוק בתורה. חש בכל גופו, יעסוק בתורה. דר"ל דאם חש בראשו ויודע שלא חטא בראשו אלא באברים אחרים. יעסוק בתורה. דכיון דבא לו הכאב ראש מחמת בוטול תורה תקנתו שיעסוק בתורה לתקן אשר עיות. או נאמר עפ"י מה שידוע בגמרא שהיה רבי ישמעאל דורש ד' חלוקי כפרה. דאם עבר על עשה ועשה תשובה, לא זו משם עד שמוחלים לו, עבר על ל"ת. תשובה תולה ויסורים ממרקים ויום הכיפורים מכפר. עבר על חלול ה' תשובה ויוה"כ ויסורים תולין, ומיתה מכפרת. ואם כן היינו דקאמ' פפשש ולא מצא, ר"ל שלא מצא מן החמורות שיש בהם כריתות ומיתות ב"ד בידן, אלא שידוע שיש בידו עונות אחרים. שעבר על עשה ועל לא תעשה. אבל לא נכשל בכריתות על שיתחייב יסורין. אז יתלה בבוטול תורה. דמעון זה של בוטול תורה באו לו היסורין. לאשמעינן ששקול עון בוטול תורה כעונות שיש בהם כריתות ומיתות ב"ד. דכמו דת"ת שקול כנגד כולם. גם בוטול ת"ת שקול ככל העבירות החמורות ושפיר קאמר יתלה בבוטול תורה.

באופן שעסק התורה בקבע יועיל לו במקום התעניות והסגופים. אך בתנאי כשישוב מעבירו' שבידו ויגמור בלבו שלא לשוב לכסלה אז נמחלים עונותיו לגמרי ע"י עסק התורה. אבל אם לא שב מכאן ולהבא ולא ניחם על הרעה אשר עשה אז אין תורתו מועלת לכלום ואין בתורתו נ"ר ליחצרו כלל. ואדרבה עליו נאמר ולרשע אמר אלהים מה לך לספר חוקי ותשא בריתי זאת התורה על פיך. ואדרבה נותן בתורתו כח

לחיצוני' כי היא חלקם וממנה ניוונים. כי העוסק בתורה יהיה מוכן להיות כסא לשכינה שתשרה עליו. ואם הוא מקום מטונף כיצד תבא השכינה ואדרבה יהיה מוכן להיות כסא לסטרא אחרא. ובודאי שאיש כזה שלא שב וניחם אסור לקרות בתורה. דהעונות הם נקראו צואה כדכתיב אם רחץ ה' את צואת בת ציון. ומבואר בדין שאסור לקרות והצואה לפניו. כ"ש אם דבוקה בבשרו. ואפילו אחרים אסורים ללמוד תורה סמוך לו לזה הרשע. ומצינו שלא עמדה להם תורתם לדאג ואחיתופל ונטרדו מחיי עוה"ב. אלא ודאי דהא דתועיל התורה להיות נמחלים כל עונותיו. היינו כששב וניחם על העבר. וגמר שלא לעשות עוד מכאן ולהבא. דאז יש כח בעסק התורה לכפר אפילו על חלול ה'. דאין לו תקנה אלא במיתה. וכדאז"ל בזבח ומנחה אינו מתכפר אבל מתכפר הוא בד"ת. הרי שעסק התורה מועיל במקום יסורים ומיתה. וא"כ בודאי שיועיל ג"כ במקום תעניות וסגופים. ואפי' גז"ד שיש עמו שבועה מתבטל ע"י עסק התורה וג"ח. ויהיה משכים ומעריב לבתי מדרשות הדומים לנחלים. מה נחלים הללו בני אדם יורדים לתוכן כשהם טמאים. וטובלים בהם ועולים טהורים. כך בתי כנסיות ובתי מדרשות. בני אדם נכנסים לתוכם מלאים עונות. ויוצאים מלאים מצות. וכ' בספר תוצאות חיים כל בעל תורה שאינו יכול להתענות. ילמוד כפלים ממה שהיה רגיל ללמוד. ויגמול חסדים עם בני אדם. ודבריו אלו מבוארים במדר' פ' קדושים וז"ל רב הונא אמר אם נכשל אדם בעבירה ונתחייב מיתה בידי שמים. מה יעשה ויחיה. אם היה רגיל לקרות דף א' ילמוד ב' דפים ואם היה למוד לשנות פרק א' ילמוד ב' פרקים. ואם אינו למוד לקרות ולשנות כיצד יעשה ויחיה. ילך ויעשה פרנס על הצבור וגבאי צדקה והוא חי עכ"ל. ואם אין יכולת בידו להיות פרנס וגבאי צדקה מה יעשה ויחיה. ויראה לע"ד שתמיד ירגיל עצמו לשמוע הדרשה מפי ח' הדורש. ובכל מקום שיראה לח' שיושב ודורש ישב לפניו ולעשות אצלו כאפרכסת למה שאומר הח'. וזוה יהיה נחשב לו כאלו קרא ושנה. באופן שעסק התורה מועיל תחת התעניות והסגופים. וראיתי שהם דברים מבוארים בדברי הזהר. וז"ל בפ' נשא. כל תשובה דעבדי בני נשא כולהו טבין. אבל לא כל אפיא שוים אית בר נש דאינו רשע גמור כל ימיז ועבר על כמה פקודי אורייתא ואתחרט והודה עלייהו. ולבתר לא עביד לא טב ולא ביש. להא ודאי ימחול ליה קב"ה. אבל לא זכי לתשובה עלאה. ואית בר נש לבתר דתב מחטאוי ומתכפר לו אזיל בדרך מצות ומתעסק בכל כוחו בדחילו ורחימו דקב"ה. בה זכי לתשובה תתאה. ואית בר נש לבתר דאתחרט יתעסק באורייתא בדחילו ורחימו שלא ע"מ לקבל פרס וכו'. וזכי לתשובה עלאה עכ"ל. הרי שלא גזרו לא תעניות ולא סגופים. וכתב בספר דעת חכמה שטעם שתועיל התורה במקום תענית, הוא כמו הקרבן מסיר כח המשחית שברא ע"י עונותיו. החרטה והיודוי וסמיכת ידיו על ראש הקרבן. ויתלבש המשחית בבעל חי. וע"י שחיטתו מתישין כוחו. ואעפ"י כן לא היה מתמרק וניתן התכה גמורה עד בא אש מן השמים שהוא קדוש וחזק. ומכניע כח הטומאה ומתיך אותה התכה גמורה. הרי הפעולה אשר היא עכשיו ע"י התעניות היתה פועלת אש מן השמים בקרבן. והנה התורה ג"כ נקראת אש כדכתיב הלא דברי כאש. ולפי זה האש הרוחני של התשובה, יגרש אותה זוהמא הנשארת באדם אחר התשובה. ומצינו ג"כ שהתורה נקראת מים שנאמר הוי כל צמא

לכו למים. ויש בכחה ג"כ להתיר הזוהמא. וכמ"ש ז"ל אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש. ואם אבן הוא נימוח דכתיב אבנים שחקו מים.

באופן שלא נשאר לחוטא עוד טענה שאין בו כח להתענות כל אלו התעניות דילמוד בתורה יותר מכדי למודו בטהרה. שלא יעשה עוד עולה. ויתחרט על העבר ודי לו בזה. ויקיים מה שאמר התנא למוד תורה הרבה ויתנו לך שכר הרבה. אבל הוא לא ילמוד אותה ע"מ כן. אלא יעשה הדברים לשם פועלם. וסוף הכבוד לבא. זהו תקון הראשון לשב. והתקון הב' הוא ג"כ בשב ואל תעשה בלי טורח ועמל כלל. והוא אחר ששב ירגיל עצמו להיות מעביר על מדותיו. ולהיות מהנעלבי'. וכבר אז"ל נושא עון ועובר על פשע. למי נושא עון. למי שעובר על פשע. כי כמו שהוא לא הקפיד כך לא קפדי בהדיה. ומעבירין לו על כל פשעיו. ועליו נאמר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו. דהשתא אין מקום למדה"ד לקטרג עליו. באמור לה. הרי ק"ו ומה בשר ודם שהוא קצר אפים ואפ"ה כבש את יצרו וטבעו וקבל עלבונו של חבירו ולא הקפיד עליו ומחל לו אם כן ק"ו להקב"ה. שנקרא ארך אפים ורב חסד עאכ"ו שראוי למחול לו פשעיו. והבן אדם ואדון כל הנבראים והכל לפניו כאין. ואין חקר לגדולתו. ואפ"ה נקרא כביכול מלך עלוב ומוחל וסולח למכעיסין לפניו תמיד. א"כ ק"ו בן בנו של ק"ו לבני אדם שהם באין מטיפה סרוחה. וסופם להלוך למקום רמה ותולעה. שאין ראוי להם להקפיד על חביריהם. וראוי להם להעביר על מדותיהם. ותהוהו הג' משז"ל כל העונה אמן בכל כוחו אפילו היה בו שמץ מינות מוחלים לו עונותיו, גם יכוין בשירת הים לאומרה בקול ובשמחה רבה כאלו אותה שעה יצא ממצרים. וכדאמרו במדרש ויסע משה את ישראל מים סוף שהסיעם מעונותיהם. שכל מי שנעשה לו נס ואומר שירה מוחלים לו כל עונותיו. וכת' הרשב"י זיע"א שזהו שכתוב ויאמרו לאמר. ר"ל שציוונו לומר אותה יום בשמחה רבה כמו שאמרנו אותה בשעה שיצאנו ממצרים. ואז ימחלו עונותיה' כמו שמחלו אז להם. גם צריך השב שישמע בחשק דברי הח' הדורש דברי יראת שמים ואגדה שמושכין לבו של אדם. ואחו"ל שבזה יהיו נמחלים כל עונותיו. וכמו שאמרו בשוחר טוב בשעה שהח' יושב ודורש דברי אגדה אומר הקב"ה אני מוחל ומכפר עונותיהם של ישראל. ולא עוד אלא בשעה שעונין אמן יהא שמיה רבה אחר הדרשה אפילו אם נחתם גז"ד אני מוחל להם ומכפר עונותיהם. גם אז"ל השומר שבת כהלכתו אפילו היה עובד ע"א כאנוש מוחלים לו ע"כ עונותיו. ועוד אז"ל בשעה שמקדש ליל שבת ואומר ויכולו, באים ב' מלאכי השרת ושמים ידם על ראשו ואמרים לו וסר עוניך וחטאתך תכופר. וכתב הרב בעל דעת חכמה מדאמר מוחלים לו ולא הזכיר שצריך יסורין ומיתה כמ"ש בברייתא דר' ישמעאל, צריך לומר דשאני שמירת שבת. דאם שמרו כהלכתו זוכה להשראת שכינה עליו. אז אף אם הטומאה נדבקה בו בחוזה גדול תסתלק ממנו כהמס דונג מפני האש. ולכן לא הזכיר יסורין ומיתה. גם ישכים ויעריב בבית הכנסת. ויתפלל בכוונה ומעומקא דלבא. כדכתי' ממעמקים קראתיך ה'. ואמרו בזה הקדוש וז"ל אימתי אתדע בר נש מחובוי ר"י אמר כתב קמיה מלכא קדישא מחובוי וצלי צלותא מעומקא דלבא. וכן אז"ל במדרש דכמו המקוה שנכנס בו טמא ויוצא ממנו טהור. כך בתי כנסיות בני אדם נכנסים בהם כשהם טמאים ויוצאים מהם טהורים.

והעקר לעורר הכוונה. ולהיות מתפלל מעומקא דלבא. הוא שיבכה בדמעות שלישי בעומדו בתפלה. ומכ"ש בשעה שהוא מתוודה על עונותיו. יתעורר בבכיה גדולה. ויאמר איך ארים ראשי לפניו ית' ומה לי להשיב כי עונותי עברו ראשי ואין לי פה להשיב ולא מצח להרים ראש, והדמעות שמוריד ירחץ את מצחו בהם אשר עונותיו נרשמים שם במצחו וע"י הדמעות יהיו נמחקים ולא ישאר מהם רושם כלל. וגם המזיקין אשר נתהוו מעונותיו ימחו מהדמעות האלו ומתקבלת תשובתו במהרה וכמו שאמרו בס' התקונים על פ' והנה נער בוכה מיד ותחמול עליו כיון דאתעררו ישראל בבכיה מיד השכינה מרחמת עליהו כרחם אב על בנים ואף ע"ג דכתיב שובו עדי בכל לבבכם בצום ובכי ומספד היינו למי שיש יכולת בידו לצום אבל בזמן הזה שאין יכולת ביד האדם לצום מכמה טעמי וכמ"ש ל' די בבכי ומספד האמורים למעלה שעל כולם אין אדם יכול לטעון עליהם שאין בו כח לעשותם כי כולם נוחים עליו ורובם בשב ואל תעשה.

עוד סגולה נפלאה להיות מתקבלת תשובתו ואינו צריך סגופים ותעניות. הנה כבר הארכנו לעיל שעסק התורה לשמה יועיל במקום תענית. האמנם מצאנו ראינו משם האר"י ז"ל שלימוד בספר הזהר והתקונים הם יועילו לנשמה להזדכך מאד אעפ"י שאינו מבין האדם עומק כוונתו. דאפילו לפי פשטות דבריו הם דברי מוסר השכל וכל דבריו כגחלי אש ונכנסים בלב הלומד והשומע. ובפרט אם יתעורר בבכיה ובשברון לבב כשלומד בספר הזהר. אין ספק שנמחלים עונותיו. ויברחו המזיקים והסט"א ממנו הרחק כמטחוי. ומכ"ש אם ילמוד לימוד זה בלילה מחצות לילה ואילך שיועיל מאד לזכך נשמתו. אחר שבוכה על גלות השכינה והחרבן והגלות. ואח"כ ישב וילמוד עד שיעלה עמוד השחר. ויחבר לילה ויום. ועליו נאמר יומם יצוה ה' חסדו שחוט של חסד משוך עליו כל היום. משום דבלילה שירו עמי. וגם בשבתות לא ילמוד אלא בספר הזהר שהשבת קדש. ואם יש לאל ידו בחכמת הקבלה, ילמוד ביום השבת ויהיה לו סיוע גדול בלמודו. וכבר כתב בשבחי האר"י ז"ל על אחד רשע שבא לפניו ורצה תקון לעונותיו ממנו. ומכלל התקונים שמסר בידו שילמוד בכל יום כמה דפים מספר הזהר. וסגולת לימוד ספר הזהר יועיל לאדם להכניס יראת ה' בלבו.

והנה בודאי כשיצטרפו דברים האמורים לעיל עם עסק התורה. מזה מוכח דתשובתו ששכ היא מאהבה. וכבר ידוע מה שהקשה בעל מסורת הגדול בשם רא"ם מטולטילה. על הא דר' ישמעאל שהיה דורש ה' חלוקי כפרה שצריך יסורין ומיתה עם התשובה. מהא דאמר ר"א במתני' (תשובה מהא דאמר ר"א במתני') תשובה ומע"ט כתיב בפני הפורענות. ותירץ דהברייתא דרבי ישמעאל מיירי כששב מיראה ונשאר שגגות. ולכן צריך יסורין ומיתה לסלק השגגות. ור' אליעזר מיירי ששב מאהבה ואז דיו בתשובה לחוד. ולהכי טרח תנא דידן וכתב תשובה ומע"ט לרמוז על התשובה מאהבה שזדונות נעשים לו כזכיות. והוה כתיב בפני הפורענות. ובוה הונח לי מה שהיה קשה לי על היא ברייתא דר' ישמעאל. מהא דאמרינן בגמרא עבר אדם עבירה ונתחרט מיד מוחלים לו ע"כ עונותיו דיש לפרש דהיא איירי כששב מאהבה. ומדברי רבי' יונה יצא לנו תי' אחר דלא פליגי ברייתא דרבי ישמעאל ומתנ' שיש ב' מינים בחוטאים בעלי

תשובה. אחד במי שעשה תשובה וחשב שכבר השלים חוקי תשובתו ועל זאת התשובה אמרו שצריך עם התשובה יסורין ומיתה. והמין הב' שמפחד תמיד ומתחזק בכל יום בתשובה כל ימי חייו. ועל תשובה כזו אמרו תשובה ומע'ט כתרס בפני הפורענות. וזהו שאמרו תשובה ומע'ט. ר"ל תשובה שיש אליה מעשים טובים. ועוד תירץ הוא ז"ל דמתני' איירי דעבר פעם א' ולא שנה. וברייתא איירי בשנה בה כמה פעמים. לפיכך צריך יסורין ומיתה למרק אותם חבילות של העבירות. וזהו שאמר עבר על כריתות ב"ד בל' רבים. עי"ל שיש חלוק בין יחיד לרבים. דברבים תשובה לחוד מועיל אפילו בכריתות ומיתות ב"ד. אבל תשובת יחיד צריך ד' חלוקי כפרה כהיא דר' ישמעאל. וזהו שאמרו עבר אדם על עשה וכו'. וסיים וכתב בספר מסורת הגדול הנז' וז"ל ולפי"ז ברבים ששבו מחמת יראה אעפ"י כן זדונות נעשות להם כזכיות. ולכאורה יש לדקד' עליו מדכת' שובו עדי בצום ובכי ומספד. דהשתא ל"ל צום דהיינו יסורים הא בשב מאהבה לא בעי יסורין. וי"ל בפשיטות דהא דקאמר ובצום לאו למימרא הצומות שקצבו בעלי המוסר על החוטא. דזה ודאי לא אפשר להם לצבור לעשות כן. אלא מאי דקאמר בצום ר"ל שישגורו איזה תענית צבור פעם או ב' דוקא לדחות הצרה שנגזרה עליהם. שע"י שישבו ויצומו הויא תשובתם מאהבה. באופן דלא איירי קרא בצומות שקצבו על האדם החוטא. ובזה נתיישב ג"כ מה שהקשינו לעיל מהאי קרא. דלפי מ"ש לק"ש. ועוד תירץ הרב הנז' על ההיא דר' ישמעאל דאיירי כששב הוא עצמו. וההיא דתשובה ומע'ט כתרס בפני הפורענות אם השיב רבים מעון. או זכות הרבים תלוי בו וחסאו נמחל לגמרי.

וכבר כתבתי במקום אחר שכל התירוצים הללו רמוזים בתשובת דוד המע'ה. כי כנגד תי' של רבי' יונה שאמר דאם שב בתשובה על אותו עון ולא נזכר עוד ממנו אז צריך יסורין ומיתה. אבל אם אחר ששב תמיד לא זו מעינו עון זה. ובכל יום ויום זוכר ממנו ובוכה ומתחרט עליו. אז אין צריך עם תשובה זו לא יסורין ולא מיתה. וזהו שאמר דוד. כי פשעי אני אדע וחסאתי נגדי תמיד. דתשובתו היתה מזה המין שאמרנו. דאין צריך לתשובה זו יסורין ומיתה, וכך תי' דדהיא דמתניתין דאמר תשובה ומע'ט כתרס וכו' איירי ששב הוא והשיב אחרים עמו ואיתיה תשובתו של דוד. שהרי אמר אלמדה פושעים דרכיך וחסאים אליך ישובו. ששב הוא והשיב אחרים. גם תי' של תשובה דלא בעי יסורין ומיתה וההיא דר' ישמעאל איירי בשב מיראה איתיה נמי תשובתו של דוד שהיתה מאהבה. דכתיב לב טהור ברא לי אלהים ורוח נכון חדש בקרבי. והריני כבריה חדשה. גם תי' על אותו עון שעשה שלזה צריך יסורין ומיתה וההיא דמתניתין דאמר תשובה ומע'ט כתרס בפני הפורענות איירי כששב על כל עונותיו. ומכלל גם זה העון שעשה ותשובה כזו ששב על כל עונותיו לא צריך מיתה ויסורין. וגם תי' זה איתיה בתשובתו של דוד שאמר וכל עונותי מחה. הרי בתשובתו שהיה אומר שימחול לו על כל עונותיו לא עון בת שבע דוקא אלא על הכל הוא מבקש למחול לו. וזהו שסיים ואמר הצילני מדמים אלהים. דתשובה זו שלי היא מהמין דלא בעי עמה לא יסורין ולא מיתה. האמנם תיר' של הרב ר"א מטוליטולא שחלק בין תשובה מאהבה לתשובה דמירא. דתשו' מאהבה תשובה לחוד סגי ולא בעי עמה יסורין או מיתה. לכאורה יש לתמוה

עליו מדאמרינן בגמ' דסנהדרין. שאמר דוד לפני הקדוש ב"ה מחול לי על אותו עון. א"ל קביל עליך יסוריך. באותה שעה נצטרע דוד ששה חודשים. ופירשו ממנו סנהדרין ע"כ. וקשה דהאי ודאי דתשובתו של דוד היתה מאהבה. והיתה גם כן ממין וסוג שלא צריך עם התשובה יסוריך או מיתה. ואיך אמר לו קביל עליך יסוריך ודנו בצרעת. ויש ליישב בדוחק וצ"ע. תקון ז' מ"ש הרב בעל חסד לאברהם כי הרוצה לשוב בתשובה ואינו יכול להתענות רצופים יום אחר יום. וכ"ש שאינו יכול להתענות הפסקות. אז הוא יכול לפדותן במ' איסרין כסף מזוקק לצדקה. וכך מי שהיה בדעתו להתענו' יום א' ואינו יכול. יפדה אותו בנתינת איסר א' כסף מזוקק שהוא משקל ד' שעורות לצדקה. ותמיד יוכל לפדות התענית. אם לא שיהיה ת"ץ. וכך יספיק ביד לומדי התורה. שע"י הספקתו ילמדו כפלים. והרי הוא כאלו למד ועסק בתורה יותר מכדי לימודו. תקון הח' הוא מ"ש בזהר פ' במדבר, שצריך לכוין בנפילת אפים כאלו מת ונפטר מן העולם. וכוונה זו מועלת לו שימחלו לו אף שחטא בחלול ה': כי הקב"ה מצרף מחשבה טובה למעשה. ובכתבי האר"י ז"ל איתא כשאומר ברוך אלהינו שבראנו לכבודו יכוין בו היטב. ויראה בעיניו כאלו היה הוא כפות להשליכו בתנור שורף וינצל. ואין אש בוערת כדת הכזב והשקר והקב"ה נתן לנו תורת אמת. האמנם מ"ש הרב חסד לאברהם והביאו בס' דעת החכמה בשער התשובה פרק עשירי שצריך אדם לזוהר שלא יאכל ליל כניסת התענית יותר מהרגל שלו. דאם ירבה בסעודתו בעבור התענית אז לא יועיל לו אותו תענית. כי אותו מותרות שאכל הוא שמור ליום התענית ע"ש.

ואחרי המח"ר דבריו תמוהים דאיך כתב דאז לא יועיל לו אותו תעני' וכו'. והא מבוואר בגמרא דיומא, תני רבי חייא מדפתי כתיב ועניתם את נפשותיכם בט' לחודש וכי בט' מתענין והלא בעשרה מתענין. אלא ללמדך שכל האוכל ושותה בט' כאלו התענה ט' ועשירי. וכתב הבא"ח בה' יוה"כ דטעמא דמצוה לאכול בט' יותר משאר הימים משום שהקב"ה ירא על בני ישראל בניו שלא יזיק להם התענית של יוה"כ. ע"כ צוה אותם לאכול ולשתות הרבה ביום ט' כדי שיהיה להם כח להתענות בעשירי. ולא יזוקו עש"ב. ואם איתא דאם אכל הרבה קודם יום התענית לא יועיל לו יום התענית, אם כן איך צוה לאכול בט'. ואדרבה משם אנו למידין דיכול לאכול קודם כניסת התענית יותר מלמודו. כדי שיהיה בו כח להתענות למחר ולא יזיק. לו התענית ויקץ בתוכחתו. באופן דברי הרב תמוהים לע"ד ואדרב' איפכא מסתברא. התקון הט' הוא משז"ל במדרש שכל הקורא ק"ש בעונתה מוחלים לו על כל עונותיו. והיינו דאחר ששב בשב ואל תעשה וקרא כל יום ק"ש בעונתה מוחלים לו ע"כ עונותיו. ובודאי דמ"ש ז"ל דכל הקורא ק"ש בדקדוקיה ובטעמיה שמצננים לו גהינם, היינו בדלא שב בתשובה. אבל אם שב וקרא אותה בעונתה ובדקדוקיה אז מעקרא אינו רואה פני גהינם. התקון העשירי שישב תכף ביום שעשה העבירה. וכתב הרב ר"ח דהא דאמרו שב בנתיים אפילו הביא כל אילי גביות וכו'. זהו דוקא כשאינו חוזר בתשובה באותו יום שחטא. אבל אם שב באותו יום שחטא אז תשובתו מרוצה ומקובלת עמו בעשרת ימ"ת. ומתכפר מיד. כמו בעבר על עשה ועשה תשובה שלא זו משם עד שמוחלים לו. אבל אם לא עשה תשובה ביום שחטא אינו נמלט בעונש שעליו בעבור אותו עון. וכתב הרב דעת חכמה פט"ו

בהלכות תשו' דהטעם הוא עפ"י מ"ש בזהר דבכל לילה קודם שישכב בעי למעבד חושבנא מעובדוי דעבד כל ההוא יומא. ואילין אקרון מארי דחשבנא. ופעולת החשבון הזה הוא. כי כאשר נמצא איזה חטאים שעבר ויתחרט עליהם ויתוודה בלב שלם ויקבל עליו שלא לעבור עוד עליהם. אז נשמתו בעלייתה למעלה לא תהיה ידו כותבת על הפנקס הפתוח ומתכפר מיד ע"ש עכ"ל. הרי מזה הרווחנו עוד תיר' לקושיה המסורת הגדול שהבאנו לעיל. שהק' מברייתא דר' ישמעאל שאמר ד' חלוקי כפרה מההיא מתנל' דאמר תשובה ומע"ט כתריס בפני הפוענות. די"ל דברייתא דר' ישמעאל איירי שלא שב ביום שחטא אלא אחר כמה ימים. וההיא דמתנל' איירי כששב באותו היום שחטא דמוחלין לו מיד שעבר על עשה ועשה תשובה. שלא זו משם עד שמוחלים לו. ומה מאד יועיל לאדם שיקרא ק"ש על המטה הכתובה בספר כוונות האר". והיא כתובה בספר שערי ציון. והוי כאלו נידון בד' מיתות. וזהו שרמזו רז"ל באומרם כל הקורא ק"ש על מטתו שהמזיקין בורחים ממנו. והוי כאלו יש בידו חרב להרגם. דהכוונה על המזיקין שנתהוו מעבירות שבידו. והם הם מה שאמר עליהם הנביא מהרסיך ומחריביך ממך יצאו. והם עומדים ליפרע ממנו. וע"י ק"ש בכוונה כנז"ל הם מתים ולא ישאר בהם כח לידבק בו.

ומעתה הקפידה מצאה מקום לנוח על אדוננו דוד שאמר על עצמו. ברכי כשלו מצום ובשרי כחש משמן. דאמאי הוצרך לסגף עצמו כ"כ בעבור שחטא. והא כולו עשרה דברים שכתבנו לעיל כל א' מנייהו מהני עם התשובה לחוד. ולא בעי לא יסורין ולא מיתה. ומכ"ש היכא דאשתכחו כל עשרת הדברים הנז' יחד כולם. ובודאי דכולו איתנהו בדוד עם תשובתו. ולמה הוצרך לסגף עצמו כ"כ. ובשלמא למ"ד כל השרוי בתענית נקרא קדוש שפיר. אלא למ"ד נקרא חוטא מאי איכא למימר. ואף ע"ג שכתב הרב ר"ח דלא אמרו דנקרא חוטא. אלא בענין שאין עליו עון שחייב להתענות עליו. (עון) אבל אם יש בידו עונות, ודאי שצריך להתענו' כדי לתקנם. וכ"ע מודו דנק' קדוש. מ"מ באשר כבר נמחלו לו לדוד עונות בעשותו עשרת הדברים הנז' עם תשובתו אם כן הוי כמי שאינו חייב לצום על עונותיו, שכבר נמחלו ונקרא חוטא אליבא דחד תנא. ואיך חטא על הנפש. וי"ל דנשמת דוד גדולה עד מאד. ולפי גודל קדושתה אפילו חטא קטן פוגם בה. וא"א לנשמה לחזור למקורה הרמה. אם לא ע"י מרוק וזינוך רב כמ"ש וסביביו נשערה מאד. הקדוש ב"ה מדקדק עם הצדיקים כחוט השערה. וכן כתיב הגד לעמי פשעם אלו ת"ח ששגגות נעשו להם כזדונות. כמ"ש בספר נשמת אדם. וא"כ מש"ה דוד לא סגי ליה בלא תעניות וסגופי' כדי להחזיר הקדושה עד מאד למקורה הראשון. ועי"ל דקבל עליו יסורין של אהבה כדי להרבות שכרו בעולם הבא. וכמ"ש הרב דעת חכמה פרק י"ד מתשובה וז"ל על פסוק כי אתה עמדי ששמרני מלחטוא ואעפ"י כן יותר אני חפץ ביסוריך. וזהו שאמר שבטך שאתה מיסרני ומשענתך שאתה משען לי שאוכל לסבלם המה ינחמוני. כי אז תערוך שלא יחסר דבר מעריכת שולחני כאשר קרה לכמה צדיקים. שר' פ' רגל שולחנו שהיה חסר וכו'. לפני שולחן כי ע"י שלות עוה"ז היה אפשר עש"ב. וסיים וכתב הרי מבואר דלצדיקים גמורים טוב יותר להם היסורין מן השלוה של עוה"ז. וע"כ לא רצה ר"י בן חלפתא לקבל כאשר ניתן לו

רגל מן השמים. ומכ"ש הלב יודע במרת נפשו שהוא אינו צדיק גמור שאף העושר והכבוד בא לו מאליו. ידאג שמא הקדוש ברוך הוא משלם לו שכר זכויותיו בעוה"ג. ואם הוא ת"ח ידאג שמא בא לו העושר ההוא, משום שלמד שלא לשמה. כמו שאמרו בזהר וז"ל ת"ח כתיב אורך ימים בימינה. ההוא דאשתדל באורייתא לשמה אית ליה אורך ימים בההוא עלמא דביה אאורכא דימים. בשמאלה עושר וכבוד דלא אשתדל בה לשמה כדקא יאות. זכי לאגר טב ושלחה בהאי עלמא. באופן דליכא קושיא כלל על דוד במה שסגף עצמו כ"כ. ואיש כזה מהשמים יסייעוהו על צומותיו וסגופיו. ועליו נאמר שומר מצוה לא ידע דבר רע. ואינו בסוג כל אדם שהם תחת הטבע. ובמהרה יזיק להם התעניות והסגופים.

וא"כ אתה בן אדם מה לך נרדם. מתי תקום משנתך להשגיח ולידע רוע מעלליך וחטאתיך. כי אם לא שמת על לבך לחקור ולפשפש במעשיך. ואם אינך חוקר ודורש על מעשיך. ודאי תחשוב שמה שעשית אינו חטא. ולא יעלה על לבך לשוב כי צדיק אתה בעיניך. ולזה הזהיר ירמיה ואמר נחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה עד ה'. ואז"ל אם רואה אדם שיסורין באים עליו יפשפש במעשיו. וכמשז"ל דאין יסורין בלא עון. וכן אז"ל בזהר הקדוש או הודע אליו חטאתו או ידע חטאתו מבעי ליה. אלא הקדוש ב"ה פקיד לאודעא ליה לבר נש חוביו. ובתר דמטא עליה דינא. כדן אתער רוחיה למהדר בתיובתא. הרי מבואר ששולח לו הקדוש ב"ה יסורין להחוטא כדי לעורר אותו לשוב והיסורין הללו אינם מועילים לו לימחל עונותיו אלא בתשובה. במכאן ולהבא אחרי שובו. דאז עם התשובה מועילים לו למרק עונותיו. אבל אם לא שב אין היסורין מועילים כלום לכפר בהם עונותיו.

א"כ איך רמזוך מן השמים ולא נרמזת. ששלחו לך יסורים לעוררך בתשובה ועדיין אתה עומד במדרך. ועובר על כל תשחית דגופך. שעל חנם חבלת בעצמך ביסורין הללו בלתי הועיל. א"ת שקשים עליך דרכי התשובה, הרי כבר סדרתי לפניך עשרה דרכי התשובה שכולם נוחים. ואין בהם טורח וצער בקיומם. אלא אדרבה צריך שתשיש ותשמח שנתרצו מן השמי' ממך בעשותך אלה הדברים האמורים לעיל. תחת הסגופים והתעניות. יותר טוב היה לך לחקור ולדרוש ולפשפש במעשיך קודם שיכואו היסורין הללו עליך. לעוררך שזה מורה שאתה מנדבת לבך רוצה לשוב. ולא משום הכרח היסורין. דזה שע"י יסורין שב בתשובה מקרי תשובה מיראה. דזדונות נעשות כשגגות אבל אם עלה על לבך לשוב קודם שבאו היסורין עליך. אז תשובה זו מקרית מאהבה שהזדונות יהיו כזכיות. וכ"ת הגע עצמך שקודם בא עשרת ימי תשובה רצה אדם לעשות תשובה. היתכן שנאמר לו שימתין עד בא עשרת ימי תשובה. ושמא ימות ולא יגיע לימים של תשובה. ואיך אמרו לא שב בנתיים אפילו הביא כל אילי נביות שבעולם אין מוחלין לו. וזה הפך מ"ש ז"ל ושוב יום א' לפני מיתתך. ור"ל שישוב היום שמא ימות למחר. ובשלמא אם ישוב מחטאו יום שחטא ניחא. שכבר כתבנו לעיל דזה אינו צריך ימ"ת אמנם רוב השבים אינם שבים באותו יום שחטאו.

שוב ראיתי להרב בעל ספר יש נוחלין שמ"ש ז"ל אפילו הביא כל אילי נביות וכו' אין הכונה שאינה מקובלת כלל. כי השי"ת ידו פשוטה לקבל שבים בכל עת. אלא הכוונ'

שאינה מקובלת ומרוצה לפניו כ"כ כמו בימ"ת כי הם מיוחדים ומסוגלים ביותר עש"ב. ואין משמעות לשון הגמרא שאמרו שב בנתיים מוחלים לו לא שב וכו' אין מוחלים לו לא משמע כפי' הרב ז"ל. אבל הנראה לע"ד ליישב דהתם מיירי שיש בידו כמה חטאים קודם בא הימ"ת. ובאו אלו הימים ולא חזר בו. ואחר שעברו אלו ימים הטובים לתשובה אז עלה על לבו לחזור בו. ועל כיוצא בזה הוא שאמרו שב בנתיים וכו' לא שב וכו' אין מוחלים לו. אבל אם הוא שב בנתיים ואח"כ נכשל עוד בעבירות אחרות על כיוצא בזה אמר ר' ישמעאל ד' חלוקי כפרה. דעל עשה לא זו משם אחר ששב עד שמוחלים לו ל"ת תשובה תולה ויוה"כ מכפר וכו'. עי"ל דאם שב מאהבה תשובה זו תועיל אפילו בשאר הימים. אבל לא כן תשובה מיראה דאינה מועלת אלא בימ"ת אבל לא בשאר הימים. ומכ"ש בעשותו כל עשרת הדברים האמורים לעיל עם תשובתו שיועיל אף לשב בשאר הימים ולא על תשובה כזו אמרו שב בנתיים וכו'. ואם יטעון אדם כיצד עולה בידי לעשות אלה הדברים הסדורים לעיל. שלזה צריך דעת צלולה ופנאי ואני טרוד בפרנסת אנשי ביתי ואני יגע כל היום להמציא ריוח בעבור פרנסתם. ונוסף על זה עול המסים הכבד עלינו. וכל היום צועקים הב הב ולא ידעי שבעה. וא"כ היכן הדעת הצלולה לעשות דרכי התשובה. אף אתה אמור לו שביום שאתה טרוד במזוני איני מבקש ממך אלא שב ואל תעשה. שתעזוב דרכיך המקולקלים ולהתחרט עליהם ולגמור שלא לעשותם עוד לעולם. ובשבתות ובימים טובים ובלילות כשאתה בא לביתך. אז תעשה כל הדברים שצויתך. כגון עסק התורה וכיוצא. דהשתא מה יש לך עוד פתחון פה להשיב כדכתי' כי אקח מועד אני משרים אשפוט.

אם אתה רואה בעצמך שאת' רשע גמור. ועונותי' רבו מלמנות והגיעו עד השמים ומחמת זה תתיאש מעצמך. ולומר שאין לך עוד תקנה. וכמו שאמרו ישראל כי פשענו עלינו ובהם אנו נמקים ואיך נחיה. כי מי שלבו נוקפו אומר כן. ואין במחשבה זו כלום בראותו כי אנשי נינוה. ואחאב. ומנשה. כי הגדילו לעשות רע וקבל אותם הקב"ה. כי אינו חפץ במות המת. אלא בשובו מדרכו הרעה וחיה. ואז"ל שובה ישראל עד ה' אלהיך אפילו כפרת בעקר שאין לך דבר שעומד בפני התשובה. עוד אז"ל שבזמן שבהמ"ק קיים הקרבנות מכפרים. ועכשיו שאין בית המקדש ולא קרבנות שולחנו של אדם מכפר כדכתיב זה השלחן אשר לפני ה'! ובודאי דאיירי קודם שאכל חזר בתשובה וגמר בדעתו שלא לשוב עוד והתוודה וניחם על מה שעבר. ואז הצדקה שנותן לעניים משולחנו מהני ליה תחת יסוריך וסגופיך. וזה לע"ד כוונת הכתוב באומרו סור מרע ועשה טוב ר"ל דלא סגי לתשובה עזיבת החטא. דלזה צריך יסוריך ד' חלוקי כפרה שהיה ר' ישמעאל דורש. אלא צריך עם עזיבת החטא ועשה טוב. דהיינו שיעשה טוב כל אותם הדברים המטיים לעיל. דאלו מהנו עם התשובה תחת יסוריך והמיתה. עוד אז"ל סעודה שהנאתך ממנה משוך ירך ממנה נחשבת לך כמו תענית. ואם הוא עשיר ופזר ממון רב בעבירות כדי למלאות את תאוותו, אז כשישו' יפזר כנגד מה שהוציא במצו' ובמע"ט ובצדקה. ויוסר כי מרובה מדה טובה וכו'. וזהו דקאמר סור מרע ועשה בו טוב. ומאחר ששב כמה צריך לעשות גדרים לעצמו ולהתרחק מן הכעור והדומה לו שלא יחזור לסורו הרע. ובכל אבר שחטא בו יתן דעתו עליו שלא יחטא בו עוד. כגון שנכשל בעריות

והלך אחר עיניו. מכאן ולהבא לא יסתכל בנשים. ולא במלבושים כלל ועקר. וכמו שאמרו בזהר הקדוש כשהיה רואה רשב"י ע"ה אשה יפה, היה אומר לחביריו ולתלמידיו אל תפנו אל האלילי; ותחת שהיה מסתכל בעריות יסתכל בדברי תורה. ויהי' משכיל אל דל רש. ותמיד יסתכל בשמים. באופן שמכאן ולהבא יהיה עוצם עיניו מראות ברע ויסתכל בטוב. ואם היה מורגל בשקר מכאן ואילך ידבק באמת. ואפילו מפני השלום לא ישנה. ואם הוא מורגל בשבועות יקנוס את עצמו ע"כ שבועה שישבע כו"ך דבר הראוי שיש בו ממש כדי להמנע מהשבועה. ואם הורגל בלשה"ר מכאן ואילך ידבר טובה על הבריות. ויהיה מוחה על המספרים לשה"ר לפניו. ואם רגליו לרע ירוצו מכאן ואילך ירוץ לדבר מצוה. ואם חטא בידיו ושמר ידו מעשות כל רע ויתעסק ויטרח בדבר מצוה. וכן ע"ז הדרך שבכל אבר שחטא בו יעשה לו גדר לבלתי יחטא עוד. ולב יודע מרת נפשו. ואל ירגיל עצמו הבעל תשובה בעדונים ופזור הנפש, אלא דוקא ההכרח זולתי לכבוד שבת ויו"ט וסעודת מצוה. ובכל יום יכוין לקיים מ"ע של תורה ואהבת לרעך כמוך שזו היא כל התורה כולה. מאן דעלך סני לחברך לא תעביד. ולא ישנא לשום בר ישראל זולתי לרשעים. כדכתיב הלא משנאיך ה' אשנא. וגם אם רואה בחבירו דבר ערוה והוא יחיד מותר לשנאתו. ותחת שהיה דרכו לשלח מדנים בין אחים ירדוף שלום בין אדם לחבירו. ובין איש לאשתו. ואם היה נוהג לשבת במושב לצים, יתחבר עם בעלי תורה ומצות. ואם פגם באזניו יעשה אזנו כאפרכסת לשמוע בלמודי. ולח' הדורש וימחה ביד מי שמזלזל לת"ח. בין בפניו בין שלא בפניו. וירגיל עצמו לטבול לפחות כל ע"ש. כי בזה דוחה הטומאה מעליו. שטהרה מביאה לידי קדושה. ותמיד יהיה שומע חרפתו ואינו משיב, שזאת סגולה למחילת עונותיו. וכמ"ש בזהר הקדוש שבדא אתכפרו חובותיו של דוד. וכי לא סגי ליה לאניש לסבול צער שעה א' בעבור שלא יהיה לו צער הרבה מעונשים אשר נתחייב בהם. ויזהר מאד שלא להכשל בברכות לבטלה ושאינם לבטלה ושאינם צריכות. ומה מאד שצריך להזהר בהנחת תפילין של הראש שיהיו על השער ולא על הבשר. ורוב המון העם נכשלים בזה ואינם מקפידין. וראוי למחות בידם ותמיד ישגיח הח' על זה לראות במצחי האנשים בשעה שלובשים התפילין ויוכיח אותם. ומכ"ש מי שדרכו להניח ב' זוגות ביחד שקרוב מאד ליכשל בזה. ואם מכאן ולהבא הנהגת עצמך בכל האמור שכולם שב ואל תעשה ולא יש בהם טורח. אעפ"י כן והוא רחום יכפר לך ותשובתך רצויה לפניו ית' ומקובלת. ובכך נעשית אהוב למקום וכבר אז"ל גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד. ומביאה רפואה לעולם ומקרבת הגאולה. וי"א שמביאה הגאולה. ולעד"ן הא ביחיד הא בצבור. הא מיראה והא מאהבה. וגדולה תשובה שדוחה ל"ת שבתורה.

והנה ידוע מה שחקרו ודקדקו הראשונים ז"ל על האי מימרא. דאיך קאמר גדולה תשובה. ומאי רבותא דתשובה והלא כך היא המדה. דקי"ל בכל מקום דאתי עשה ודחי ל"ת. ומאי גדולה דקאמר. וע"ק באומרו גדולה תשוב' שדוחה ל"ת שבתורה דהול"ל בקצור שדוחה ל"ת. וכל המפרשים ז"ל תירצו מה שתי' לקושיא ראשונה עי"ע. ומקום הניחו לי ליישב בפשיטות ואומר דחודא מתרצת חברתה. דקושיא בתריתא מתרצת לקושיא קמייתא. ובהקדים מה שראיתי כתוב בזהר חדש והבאתיו בשער תשו' דמאי

דכתיב בצר לך וגו' ושבת עד ה' אלהיך ושמעת בקולו. אין זה צווי אלא הבטחה שמבטיחם הקב"ה שלאחרית הימים מרבוי הצרות ישוּבו בתשובה וישמעו לקולו. ואפילו הם שבים מיראה מקבלם יען שהוא רחום עש"ב. וא"כ לפי דבריו ז"ל א"ש ונכון. דלפי דבריו ז"ל ליכא מ"ע של תורה לשוב אלא מדברי סופרים, ובנביאים ובכתובים שכולם עומדים ומזהירין על התשובה. כדכתיב שובה ישראל וגו' שובו עדי נאום ה' וכיוצא. ואם כן היינו רבותא דתשובה דאף על גב דהיא מ"ע מדברי סופרים דחייא ל"ת שבתורה, שכתוב לא ישוב עוד לקחתה. אף על גב דבשאר מ"ע של סופרים לא דחייא לא תעשה שבתורה תשובה שאני, מטעם רחמנותו יתברך עם ישראל. כדכתיב בצר לך וגו' כי אל רחום ה' אלהיך.

מוסר לשבת הגדול

פרק ב'

תמן תנינא אור לי"ד בודקין את החמץ לאור הנר בחורין ובסדקים ובכל מקום שדרך להכניס שם חמץ. והנה כבר ידוע שחכמי המוסר כינו להיצה"ר בשם חמץ ושאר. וכמשו"ל מי מעכב שאור שבעסה מעכב. הרי דמו היצה"ר בגופו של אדם כמו השאר שמחמץ את העסה. וכבר ידוע מרז"ל שהאדם לא יבא לכלל עונשי אדם עד שיהיה מבן י"ג שנה ויום א' שנכנס בשנת י"ד. וא"כ מש"ה מזהירו התנא באומרו אור לי"ד דהיינו בתחלת הכנסתו לשנת י"ד אז בודקין את חמץ דהיינו היצה"ר שיפשפש במעשיו על כל מה שחטא. ומכאן ולהבא יבערנו מתוך ביתו זה גופו. ומזהירו עליו בבל יראה ובל ימצא. שלא יהיה פונה אליו עוד. ולילך אחר עצתו. והוצרך קרא להזהירו עליו בב' לאוין. לא יראה, ולא ימצא. הוא עפ"י מה שידוע במס' פסחים דבל יראה קאי על חמץ אשר בביתו אשר הוא גלוי לעיניו. אבל אם היה טמון החמץ במקום שאין רואה כגון שהוא טמון בבורות. או בחדר. או בשמי קורה. הו"א דשרי. בא קרא אחרינא ולא ימצא. לאשמעינן דאפי' טמון באין רואה צריך שיבערנו. וכבר ידוע משו"ל בגמ' דקדושין דאם ראה אדם שיצרו מתגבר עליו, ילבש שחורים ויתעטף שחורים וילך למקום שאין מכירין אותו, ויעשה מה שלבו חפץ. דהשתא ליכא חלול ה' בדבר. ור"ח כתב דח"ו אם נתיר לו לילך ולעשות עבירה. אלא הכוונה שמתוך שהוא מלוּבש שחורים ויגלה למקום אחר, עי"ז נשבר רוחו בקרבו ושוב אינו חוטא. והנה באמת דבמסכת חגיגה משמע כדברי רש"י. שהרי אמרו שם כל העובר עבירה בסתר כאילו דוחק רגלי השכינה. אינו והא אר"י אם רואה אדם שיצרו גובר עליו ילבש שחורים וכו' ואם איתא כפר"ח מאי מקשי בגמ' וגם התוספות דחו פירוש ר"ח מהאי סוגיא. ומשני הא דמצי כייף ליצריה. הא דלא מצי כייף ליצריה. ובלא"ה לא ידעתי כוונת המקשה

באומרו והא אר"י וכו' דאין הכי נמי וכ"ע מודו דהוי כדוחק רגלי השכינה. אבל מ"מ בפרהסיא יותר קשה להשכינה, שמחלל שמו ברבים. ויש ליישב באופן דבין בפרהסיא בין בצנעא אסור לחטוא. וזהו דקאמר כל יראה דהיינו בגלוי, וגם בצנעא כל ימצא. דהוי כאלו דוחק רגלי השכינה. ומה שאמר התנא לאור הנר, שם רמו למשוז"ל דהתורה נמשל' לאור והמצוה לנר. כדכתיב כי נר מצוה ותורה אור. וכן אז"ל אם יפגע בך מטול זה משכהו לביהמ"ד. אם אבן הוא נימוח. והתורה אגוני מגנה ואצולי מצלא מן החטא. בין בשעה שעוסק בה. בין בעידנא דלא עסיק בה. והמצוה דוקא בעדנא דעסיק בה והיינו דקאמר התנא בודקין את החמץ זה היצה"ר לבערו מקרבו לאור הנר. דהיינו ע"י התורה והמצוה. שהם מגרשים היצר הרע. ומה שאמרו בחורין ובסדקין ובכל המקומות שדרך להכניס שם חמץ. בא הרמו לרמוז מה שאמרו רבותינו ז"ל דעינא ולבא הן הם סרסורי דחטא. דעין רואה והלב חומד. וכן האזן גורם להכניס היצר הרע באדם. דע"י ששומע שירי עגבים ודברי חשק נכנס בו היצר כארס בעכנא. וכן אם שומע זילותא דרבנן ושתק. וכן בחטם מי שמריח בשמים של ערוה מגרה ביה היצר הרע. וכן הפה ע"י שמדבר שיחה בטילה. וכ"ש בבהכ"נ או בדברי נבלה ושקר ולשה"ר ומדבר בגנותו של חבירו וכיוצא. וכן רגלים ממהרות לרוץ לרעה. וזהו שאמר התנא דעיקר בדיקת החמץ זה היצה"ר בחורין ובסדקין. דהיינו חורי עינים והפה והאוזן והחוטם. שכל אלו יזהר בהם מאד שלא יהיו מדור להיצה"ר. להיות בתוכם. ומה שחזר ואמר ובכל המקומות שדרך להכניס שם חמץ. שם רמו למשוז"ל הרחק מעליה דרכיך. ח"א זו ע"א. וח"א זו זונה. שצריך להתרחק מאלו המקומות ולא יעבור מעליהם. ששם היצר הרע מציץ ואי איכא דרכא אחרינא והלך בדרך שם רשע מקרי. ואל יבא האדם לומר אלך לשם וניכפיה ליצרין ואטול שכר. דזה רחוק לשכר וקרוב להפסד. ואין לסמוך על עצמו שלא יחטא. דדוקא על דורות הראשונים כמו התנאים והאמוראים דדמו בעיניהו כקאקי חורי. אלו יש להם כח גדול. ויש בהם כח לומר ניזיל אפתחא דזונות ונכפיה ליצרין. וראויים הם להביא עצמן לידי נסיון זה. ואמנם בדורות הללו. וכ"ש בדור יתום כזה. דדעתו קלה יותר מן הנשים ונוחים להתפתות. מי זה ואיזהו שיוכל לומר אלך אפתחא דזונות. ומושב לצים. ולא יחטא. ואין מכניס עצמו בסכנה עצומה. דבא לעשות נסיון וליטול אגרא וסופו לבא לידי בזיון וליטול עונש. הא ודאי על דור יתום כזה קא צוח שלמה ואמר הרחק מעליה דרכיך. וזהו שאמר התנא ובכל המקומות אשר מכניסים בהם חמץ. זהו היצר הרע שהוא מציץ שם. צריך בדיקה וביעור. כי פרצה קוראה לגנב. וזהו שסיים התנא מקום שאין מכניסים שם חמץ לא צריך בדיקה. כגון דורות הראשונים או ת"ח. ויום המיתה. וכמשו"ל הגיע לפרשת דרכים ניצול מכולם. מאי פרשת דרכים זה ת"ח ויום המיתה. וכתבו התוס' זה ת"ח וכו'. זה המורה הוראות בישראל. דתמיד מהרהר בד"ת אפילו כשהוא הולך בדרך. וע"י שמהרהר בתורה תמיד, שוב אין יצר הרע שולט בו. וכן מי שיצא רובו בקדושה שלא חטא, שעברו רוב שנותיו ולא חטא, שוב אינו חוטא. ועל אלו וכיוצא בהם אמר התנא. מקום שאין מכניסים שם חמץ אין צריך בדיקה. דאיש כזה אין לו מקום להיצר הרע לדור שם. והרי הוא כמבוער. ומאחר שבשנת י"ד

וקלות ראש ובטיולים ובשחוק של כרת"י וכדומה. שיושבים מבקר עד ערב יוכתו ועוסקין בחורבנו של עולם. ומרוב טרדתם בשחוק של כרת"י אינם מבחינים בין יום ללילה ואינם יודעים אם היום מועד אם לאו. וישכחו לאכול ויהיו ברעב. כי מרוב חשקם אינם חפצים לבטל אפי' שעה א' עדי לאכול. כי יותר חביב עליהם השחוק הזה יותר מאכילה ושתייה. לא ידעתי מה יענו אלה הרשעים החטאים בנפשותם ליום הדין. הא ודאי על אלו וכיוצא בהם נאמר חדשם ומועדם שנאה נפשי היו עלי לטורח הכזה יום מועד אבחרנו. הא ודאי אלו יותר טוב להם ימות החול מימי המועדים והחגים. דהא עכ"פ בימי החול אינם פנויים כל כך שטרודים אחר פרנסתם ויש למעוטי תפלה מה שאין כן במועדים וחגים שהם פנויים לגמרי מכל עסקיהם ויושבים בשאט ונפש לקבוע עצמן לדבר עבירה לשחוק בכרת"י. ושלשה ספרים נחתמים תנ"ך צרורים ומונחים בקרן זוית ולעת ערב קם בהתבהלא לבית הכנסת לשמוע בקול הרנה והתפלה בניגון כמנהג. והולך ומסב בראש סמוך לעיני העדה. ועושה עצמו כפינחס ושכח שעשה באותו היום מעשה זמרי. שגונב דעת הבריות שמראה תומה ותחתיה ערמה. ואינו יוצא מביהכ"נ עד שיעשה קטטה עם חבריו. וצועק בבהכ"נ מקום השראת השכינה. ויצא ויבא אל ביתו סר וזעף. ופניו מוריקות ומוציא כל כעסו על אשתו ובניו. ולא עוד ישוב הדעת לקדש ולאכול ולשמוח. אלא שותה מעט שכר וישן במקומו בלי מנוחה על המטה כמנהגו הרע בכל לילה. ויהי בבקר ויקום על משמרתו וחזור לסורו הרע לעשות כיום אתמול. וכן עשה כל ימי המועד. ולא ידע כי עברו עליו כל ימי המועד ולא זכר את בוראו כלום. ויהי ממחרת המועד פנה אל עסקיו שלא באמונה. וכל משאו ומתנו בתחבולות ובמרמות. כולו מלא שקרים. ושבעות שוא ושקר. ודעתו אפרוטה איך שיהיה בין בהיתר בין באיסור. וא"כ מה יצדק אנוש עם אל שהחליף ימי הטובה ברעה וכבר ארו"ל שלא ניתנו שבתות וי"ט לישראל אלא כדי לעסוק בתורה. ועקר יציאתם ממצרים קודם הזמן הוא משום התורה שעתידין לקבל על הר סיני. וכמ"ש ז"ל על פסוק ואיך אוציא את בני ישראל ממצרים. ופרש"י דמה זכות יש בידם. והשיב לו הקב"ה וזה לך האות על ההר הזה תעבדון את האלהים. והיינו בזכות התורה שעתידין לקבל על ההר הזה. באופן דחייב אדם לטהר עצמו גופו ונשמתו מכל כתמי העונות אשר נטמא בהם. ויחזור בתשובה בחדש ניסו שהוא ראש חדשים לכל חדשי השנה. ושמעתי רמז משמו של רש"ל הגדול על פסוק החודש הזה לכם ראש חדשים דהכוונה עפ"י מה שפסק מרן בש"ע. דאין נופלים על פניהם בכל חודש ניסן מפני שיצא רובו בקדושה ע"ש בס' ב'. וא"כ זהו שרמז באומרו. החודש הזה ראש חודשים כלומר שכל החודש כולו כל יום ויום קרוי ר"ח. ואם כן מאחר שמעלת החודש הזה של ניסן שכולו קרוי כר"ח. ובו נאמר זמן כפרה לכל תולדותם. ראוי לשוב בתשובה שלימה ואחר שישוב יהיה שפל ברך בעיניו. וזהו שאמר המגיד קדש ורחץ כרפס. דלאחר שיקדש את עצמו ויטהר מגילולי עונותיו. כרפס ישפיל את עצמו כירק עשב שהכל דשין בו. ומה שאמר יחץ שם רמז למ"ש ז"ל חציו לכם באכילה ושתייה. וחציו לגבוה לעסוק בתורה.

ומ"ש מגיד רחצה, בא לרמוז להמוכיח המוכיחם על מעשיהם הרעים. כי בתחלה

יזכירם בנחת. ואחר כך יאמר להם דברים הקשים כגידים. ואל ירא ואל יחת מפניהם. וכה יגיד ויאמר להם בתחלה, רחצו, הזכו, הסירו רוע מעלליכם. ולא יהיה מאותם האנשים חסרי הדעת הגם שעניניהם רואות ויביטו את האדם שאיננו הולך בדרך טובה שישו יד לפה. והעלם יעלימו את עיניהם וכאיך רואה. באומרם שלום עליך נפשי. ומה לנו ולצרה הזאת להתגרות ברשעים. הלא טוב אמנה שלא להתגרות בהם. ומתברכים בלבכם לאמר אנן בדידן ואינהו בדידהו. יבא בעל הכרם ויכלה את קוציו. ונקיים אנחנו מכל עון ומכשול. ולא דעת ולא תבונה בהם. שכל ישראל ערבים זה לזה, ומאי אהנו אם הם מתחסדים עם קונם. וכל עוד שלא מיחה בעוברי עבירה נלכד בשחיתותם. ויהיה נתפס בעבורם. כדכתיב וכשלו איש באחיו. שכל א' נתפס בעון אחיו. אלא העקר הוא שאם רואה לחבירו שהוא פונה לדבר עבירה שיזכחנו על פניו. בתחלה בלשון רכה ותחנונים. ואח"כ יצא לקראתו לקראת נשק. בדברים הקשים שיתמרמר בהם. והיינו דקאמר בתחילה מוציא מצה. שלא להוכיח לכתחילה במצה ומריבה. ואחר כך אם לא יחזרו בהם, אז מרור כורך. שידבר להם דברים הקשים והמרים. אי נמי דה"ק. דאם אמר להם בתחלה רחצו הזכו ולא שמעו לו. אז מוציא מצה. שיצא לקראת נשק עמהם. א"נ מה שאמר מרור כורך הוא אזהרה לבעל תשובה. שאחר ששב מעבירות שבידו אל ינהיג עצמו מכאן ולהבא בתענוגים ובמאכלי מעדנים. אלא ויגרס בחצץ שיניו. ומרור יאכל תחת אשר עינה את נפשו. ושתה מי המרים. הן הן עונותיו. עתה ימרמר גופו להועיל לנשמתו. א"כ מאי דקאמר מרור כורך עפ"י מה שידוע דעקר התשובה המעולה, שתמיד לא יסיר מנגד עיניו על אשר חטא על הנפש. ותמיד יזכור עונותיו. אף אחר ששב כדכתיב וחסאתי נגדי תמיד. שבזה מורה שתשובתו מאהבה.

ומ"ש שולחן ערוך, לרמוז לו לבעל התשובה שמצות הצדקה היא תקון גדול לשב. ככתו' וחסאיך בצדקה פרוק. ויהי' רגיל תמיד לתת בעין יפה. ולא יהיה מעשירי העם הקמצנים והכיליים. הקופצים את ידם מלתת צדקה וידם אוחות בעכב מלתת צדקה. והרי הם כבני נח שנהרגים על פחות מש"פ. ולא יוציאו מכספם וזהבם החוצה. ואף שלפעמים עושה צדקה, אינה אלא מפני מראית העין. מפני הבושה. או מפני כבודם שלא יתבזו בעיני הבריות. ואף זאת אינו אלא דבר מועט. וכדבעי להו למיעבד לא עבדי. ואין זה אלא בשביל שממונם חביב עליהם יותר מגופם ונפשם. ודעתיהו אפרוטה לאצור הון רב. צב"ה אל צב"ה. ועיניהם לא תשבענה. כדכתיב אוהב כסף לא ישבע כסף. ואם דל הוא ואתי ודפיק אבבא העשיר לו ירבה באר"ש לא מטהרה. בתר עני עניותא אזלא ואומר לו לך מעלי ה' ירחם עליך. והוא זן ומפרנס לכל לתת לכל שואל. האלהים אני לתת לכל שואל די מחסורו. וכאלה הדברים הקשים כגידים. וזה העני הלך ילך ובפחי נפש ראשו על כרעיו ועל קרבו. וסר וזעף על ה' שהביאו לידי זאת המדה. ולע"ד זה האיש הקמצן והכילי עליו נאמר, משלח מדנים בין אחים. בין הקב"ה וישראל שנקראו אחים. דע"י שאיננו נותן לעני הזה שיתרעם על מדותיו של הקב"ה. וכבר כיוצא בזה כתב מרן בב"י ח"מ סי' א' על פסוק או יחזק במעוזי יעשה שלום לי. שע"י שנותן לעני ומחזיק בידו יהיה שלום בין העני ובין הקב"ה. שלא יתרעם עוד עליו. ומלבד זה תכף ומיד עובר זה הכילי על כמה לאוין בבת אחת. לא תאמץ את לבבך. ולא תקפוץ את ירך

נתן תתן לו. ואל ירע לבבך. והוי כאלו עע"א. וכל זה משום דחשוב בעיניהם הממון וכאלו הוא ח"ו אלוה שלהם. ועובר ג"כ על לאו אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשה לך כסבורים שהוא המושיע להם אתמהא. וכי היזכרו ליקח אותו עמם לקבר. כי הון מהבל ימעט ולא יועיל הון ביום עברה. ולא במותו יקח הכל. אלא ועזבו לאחרים חילם. לאשר לא עמל בו ולא גידלו. ויתכן ח"ו שעושר זה שמור לרעתו. כי יבואו בני בלי שם ויבזו זרים יגיע כפו. ונפשו עליו תאבל. בראות ממונו ביד אחרים. וגם עובר על לאו דלא תשקרו. ומדבר שקר תרחק. באומרם כליל החג הקדוש בקול צווחה רבה כל דכפין ייתי וייכול ואינו אלא שקר מפורסם.

ובדרך רמז ומוסר נלע"ד לפרש דברי המגיד באומרם. מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות. שבכל הלילות אנו אוכלים חמץ או מצה והלילה הזה כולו מצה. שבכל הלילות אנו אוכלין שאר ירקות והלילה הזה מרור. שבכל הלילות אנו אוכלין בין יושבין ובין מסובין והלילה הזה כלנו מסובין. ובהקדים מה שידוע שהמצרים לא היו מניחים לישראל לאכול לחם חמץ כי אם לחם מצה. כדי שישב על לבם ולא ירעבו. מפני שטבע הלחם שלא נתחמץ בדבר מועט יסעוד הלב ולא יתעכל במהרה. עוד אז"ל דירקות האוכלים קודם אכילה הם יגררו תאות המאכל וגריר טובה לתאות המאכל. וכמו שאמר רב חסדא אנא לאו בענייתי אכלי ירקא משום דמגרר גריר. וא"כ יתכן שלזה רמז המגיד באומרם: מה נשתנה הלילה הזה. שהבן הכילי שלמד מאביו הכילי והקמץ כשראה אביו צועק ואומר, כל דכפין ייתי וייכול. ואז תמה על המראה. ויאמר לאביו מה נשתנה הלילה הזה. לצעוק לעני ליכנס לסעודה ולהיות מסב עמנו. מכל הלילות שעומד שעה על הפתח. ואחר זה אתה נותן לו פרוסת לחם לאכול. ועל זה השיב לו אביו הכלי. הלא תדע שזמנתי אותו לילה זה ולא לילות אחרים. שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ או מצה. ובדאי אם הזמנתיו לסעודה אוכל לחם חמץ ולא אוכל מצה. וביני ביני יאכל הרבה. לכך אני נותן לו פרוסת לחם ליקח אותה ולילך. אבל הלילה הזה כולו מצה. וא"כ אפילו אם אני מכניסו לביתי אינו מוזיק לי באכילתו. שבמעט מצה יהיה נסעד לבו. שבכל הלילות אנו אוכלין שאר ירקות. ואם כן אם אזמן אותו בודאי שיאכל הרבה ע"י שאוכל ירקות. ומגרר גריר טובא. אבל הלילה הזה כולו מרור. והלואי שיאכל מעט כדי לצאת י"ח. וליכא ירקות למגרר המאכל מש"ה זמנתיו. וכ"ת שאתן לו המצה והוא עומד בפתח שיקחנה וילך כשאר כל הלילות. הא נמי ליתא דבשאר כל הלילות אנו אוכלין בין יושבים בין מסובין. וליכא חיובא להסב. מש"ה אני נותן לו והולך ואוכל. אבל הלילה הזה דאיכא חיובא להיסב יש לחוש אם אנו נותנים לו. ושיאכל אותם תכף ומיד בלי הסיבה ואדרבה מתוך מצוה שעשינו יוצא ממנה תקלה. לעבור בלאו דלפני עיור לא תתן מכשול. שאני הגורם לו לאכול בלא הסיבה. מש"ה הזמנתיו הלילה הזה דאין מעכב לי מביאתו כלום. והוא ודאי שאיש כזה שאומ' כל דכפין ייתי וייכול אינו אל' מרוב כליותו אמר כן. ואתה בן אדם הלא תשכיל כי נתן לך הקב"ה עושר כדי לעדן את עצמך ולצבור הון וחיל. והעני ימות ברעב. אלא וחי אחיך עמך אמר רחמנא. ואל יסיתך יצרן שלא לתת הרבה כדי שלא להצטרך לבריות. הרי כבר דחו טענה זו רז"ל באומרם דאין אדם מתמעט מהצדקה. ויתן אל לבו שלא נגאלו אבותינו ממצרים אלא בעבור הצדקה

וכאומרם ז"ל בשכר נשים צדקניות שהיו באותו הדור נגאלו אבותינו ממצרים. ואף הגאולה שעתידה להיות אינה אלא בזכות הצדקה. כדכתיב ושביה בצדקה. גם יזכור שגלגל הוא שחוזר בעולם. ואם הוא מרחם על העניים גם מן השמים מרחמין עליו. ובפרט כמה צריך לזוהר במצות הכנסת אורחים. ופוק חזי כמה יהיה לשלוחי א"י בושח וכלימה ח"ו כי אין מאסף אותם הביתה. שכל אחד דוחה ואומר אין לי מקום וצר לי המקום. וכשאני אומר לא' שיקח שליח בביתו. הרי כאלו אני מלקהו ומרדהו. והייתי שונא כמעט בעיניו. היטב בעיני ה'. וכי אינם חוששין על עצמם ועל העיר הזאת באונאותו ובזיונו של זה הת"ח ולתרעומתו. חוששני להם מחטאת. והתנא צווח ואומר בקשת לעשות צדקה עשה עם עמלי תורה. והגם שעשינו מנהג שכל ת"ח אורח שיבא שישב אצל ת"ח. והעשיר שנפל בגורלו זה הת"ח הוא יתן ההוצאות מכיסו מה שמוציא הת"ח על האורח הזה. מ"מ ראיתי בספרי המוסר אחרוני זמננו שבזה לא קיים אדם מצות הכנסת אורחים השקולה כהקבלת פני השכינה. אלא עיקר המצוה להכניסו לביתו להאכילו ולהשקותו על שולחנו. ובפרט בחג הקדוש הזה שהיציאה יתירה על השבח. וצרכיו מרובים. והיינו שרמזו המגיד באומרו שלחן עורך שתמיד יהיו עניים מצויים באוכלי שולחן. ויהא ביתך פתוח לרווחה לקבל אורחים כמדתו של אאע"ה. ומ"ש צפון בא לרמוז לבעל הצדקה שיתן בסתר דמתן בסתר יכפה אף. וגם הוא יהיה נסתר מבעלי הדין וכל מעשיו יהיו בסתר. כדכתיב והצנע לכת עם אלהיך. ומה שאמר ברך ר"ל דאו הברכה שורה. כי אין הברכה שורה אלא בדבר הסמוי מן העין. א"נ בא לרמוז במלת ברך שחייב לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה. ואל יקוץ בתוכחתו ביסורין שבאין עליו דאינם אלא לטובתו לכפר בהם עונותיו. או להרבות שכרו בהם לעוה"ב. וזהו שסיים הלל נרצה. דע"י שנותן הודאה ומברך על הרעה כמו שמברך על הטובה אז נרצה ומתקבלת תשובתו לפני הקב"ה. באופן כי ימי החג הללו הבע"ל הם הכנה גדולה לכל שאר ימות השנה כולה. אל ימי חיי האדם ששנותיו ע' שנה הרמוזים בשבעה ימי החג הזה. ואם נזכה להתעורר בהם ולשוב אל ה' יהיו לעזר ולהועיל לתקן נפשנו ורוחנו ונשמתנו. ע"י ביעור חמץ הרמוז ליצה"ר אשר חונה בקרבנו. ומש"ה צריך לזוהר מאד לבל יכשל באסור חמץ שהוא בכרת. וקבלה בידינו מדברי האר"י ז"ל שמי שנוהר בפסח בחמץ במה שהוא, שבטוח לו שלא יהיה ניזוק כל אותה השנה כלל. וע"כ אזהרה על כל בני ישראל ובפרט לנשים שיתנו דעתם על הבורות של מים אשר בחצרותם המגולים תחת אויר השמים, שלא יפול בתוכם שום פרוסת חמץ. ויכסו את פי הבורות מר"ח ניסן ואילך. לבל יפיל עוף או תינוק שום פרוסה חמץ. ולא יקחו מים מהבורות בלתי סינון דלא ליתו לאסור את התבשיל בפסח.

ומה מאד צריך אדם לזוהר הוא וכל אנשי ביתו בכל המצוות של אותה הלילה. שיש בהם כמה רזין עלאין ויחודים וזיווגי מדות כידוע מדברי האר"י. ואף כי אין אתנו יודע עד מה עכ"ז לשוננו תיהלך באר"ש. אר"ש נכוחות ויצלח דברו בדברי המגיד. שנאמר אותם בשעשוע ובשמחה רבה כאלו אותה שעה יצאנו ממצרים. ולקיים מ"ע של תורה והגדת לבנך וגו' למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים. והגם שמצות עשה זו מחוייב בה בכל יום, מ"מ חביבה מצוה בשעתה. מועד צאתנו ממצרים. להגיד שאין אנו

כופרים ח'ו בטובת המקום ב'ה. ע"כ הטובה שהפליא המקום לעשות עמנו. והיא סגולה נפלאה לעורר הרחמים לפני אלהינו אב הרחמן בגלות הנמהר הזה. כי נאמו גוים אבדה תקותם. ובכך בהודות ולהלל לפני ה' על הנסים אשר עשה עם היום הזה נכמרו רחמיו לאמר. אשרי המלך שמקלסין אותו כך. ומה לו לאב שהגלה את בניו. ועל כל יתגבר כארי לעשות כל הסדר המסודר לפניו בשמחה ובטוב לבב. ולדקדק מאד באכילת מצה. ויעלה על לבו דברי זהר הקדוש שאמר דמצה היא מיכלא דאסוותא. וגם היא רמוזה ליצה"ט ושלא לחסר מן המוטל עליו לעשות אותה הלילה. וגם הנשים יזהרו מאד שלא יזלזלו בשום מצוה אשר עליהם לעשות אותה הלילה. כי עקר יצי' מ בשכר נשים צדקניות. ופוק חזי על ההיא אתתא שלא היתה מאמינה בכל סדר שבאותו הלילה מאי דסליק בה, שנכנסה בה הרוח והיה רוצה להורגה. ובא מהרח'ו להוציא אותו ולא יכול. עד שחזרה בתשובה והאמינה. ואח"כ הוציא אותו. ובכך ישקיף ה' וירא וישיב את שבותינו ולקבץ נדחנו. ובן ישי חי יאבה ה' שלו"ח לו. בזרועו לקבץ טלאים להחיות לב נדכאים. השתא הכא עבדי לשנה הבאה לארעא דישראל אנו מובאין. ונאכל שם מן הזבחים חלב מריאים. ניחזי אנן הבית בהבנתו אבני נזר מתנוצצות. אבני שהם ואבני מלואים. יראו עינינו וישמח לבנו. וכל בית ישראל עיניהם רואים. ואני אברך לכל בית ישראל, קהל עדתינו, ברכת הדיוט קלה. ברכות שמים מעל. והארכתם ימים ושנים דשנים ורעננים. ברבות הטובה בתים מלאים כל טוב. הון יקר ונעים. גלילי זהב ממולאים. ובשמחה תחוגו את חג המצות. וישבתם לבטח ואכלתם לחמכם. ושובע מאכל בריאים. ותזכו לשנים רבות בגיל ושמחות. חיי אריכי ומזוני רויחי. ואמר כל העם אמן. ואמן.

שער הגאולה

חובה עלינו לאסוף ולקבץ דברים המעכבים את הגאולה. אולי בראות האדם יתן אל לבו לתקנם כדי שיגלה משיח צדקנו בב' א. ראשון שבראשון עון המדות והמשקלות אשר מצוי תמיד. שאינם נזהרים החנונים במשקלות ושוקלים חסר. וכבר ארז'ל שקשה עונשן של מדות מעונשם של עריות. שבעריות כתיב אל, ובמדות כתיב אלה. ולכאורה דבריהם אינם מובנים דהיכי קאמר קשה עונשם של מדות יותר וכו' וזה הפך מ"ש בתורה שנתנה עונש לעריות, יש מהם בסקילה, ויש מהם בשריפה. ויש מהם בחנק. ואלו במשקלות ובמדות דליכא אלא לאו בעלמא. לא תעשו עול במדה במשקל ובמשורה וא"כ היכי קאמר קשה עונשם וכו'. והנלע"ד ליישב על פי מ"ש הר"ן על ההל' דאמ' שוחטין לחולה בשבת שהקשה ז'ל דלמה לא נאכילנו נבלה וטרפה שאינה אלא לאו בעלמא, ולא נשחוט לו שהוא איסור סקילה. ותי' דנבלה וטרפה כל זית וזית חייבו וא"כ

ריבוי הלאוין חמיר מלאו אחד שיש בו סקילה. וא"כ אף דהשחיטה באיסור סקילה ליכא אלא לאו אחד על ששחט. מה שאין כן נבלה דע"כ זית וזית חייב וריבוי הלאוין חמיר מאיסור שיש בו סקילה. ואם כן ה"נ בנ"ד דכיון דעון המדות והמשקלות שכיחי ומצויים תמיד. שיתכן כל חנוני וחנוני יעבור בכל יום על לאו דלא תעשו עול במדה ובמשקל מאה פעמים. שבכל מכירה שמוכר עובר על לאו. ואם כן הוי ריבוי הלאוין תמיד יותר מעונשם של עריות משום דהמיעוט בעריות והרוב בגזל.

עוד ידוע משאז"ל דלמה נסמכה פר' משקלות לפרשת עמלק לומר לך שבעון משקלות ויבא עמלק. וידוע שאין בן דוד בא עד שימחה שמו של עמלק. וא"כ בודאי כל עוד שלא תיקנו בני ישראל עון זה של המשקלות מתחזק והולך שרו של עמלק. ואין בן דוד יוכל לבא כיון שכל ביאתו של עמלק היתה בעבור זה. כל עוד שעון זה מצוי וגבר עמלק. ואדרבה תכבד העבודה ומכל שכן שמעכב הגאולה כן נ"ל.

ובזה הייתי מפרש מ"ש הנביא ירמיה במגילת איכה, על אלה אני בוכיה כי רחק ממני מנחם משיב נפשי. וידוע ששמו של משיח מנחם וא"כ זהו דקאמר על אלה וגו' דהיינו על עונש המדות שכתוב בהם אלה. ונ"ט למה כי רחק ממני מנחם. שעון זה מעכב ביאת משיחנו אשר שמו מנחם. להשיב את נפשי מהגלות המר הזה. ואדרב' לא מבעיא שעון זה מעכב את הגאולה אלא אדרב' היו בני שוממין וגבר אויב בגלות יותר כדכתיב וגבר עמלק ותכבד העבודה על בני ישראל.

עוד נאמר בא"א עפ"י מ"ש הר"מ אלשיך ז"ל דכל יום ויום הנשמה רוצה לפרוש מהגוף. שהוא מקום הטומאה. שהגוף רודף אחר האיסור והנשמה שהיא חלק אלה ממעל. אכן כשרואה השכינה ששוכנת בתוך ב"י אפילו בטומאתה. מיד נושאת ק"ו מהשכינה ואינה מבקשת עוד לצאת. ואם כן ע"י שהרשעים מהפכים מדה"ר למדת הדין וגורמים במעשיה' להסתלק השכינה מ ישראל. וכיון שהנשמה אינה רואה שכינה בישראל מיד חוזרת לטענתה שאינה רוצה לישב במקום טומאה. ורוצה לפרוש מהגוף בע"כ של האדם. דהשתא ליכא שכינה בישראל כדי ליקח ק"ו שלא לצאת. וז"א על אלה אני בוכיה. ר"ל על אלה הרשעים שגרמו במעשיהם כי רחק ממני מנחם זה הקב"ה להסתלק מבני ישראל וא"כ איך אוכל להשיב את נפשי. שהיא רוצה לפרוש מהגוף שהוא מקום הטומאה. ואין לבו עוד טענה שתקח ק"ו מהשכינה. כיון דרחק ממני ועלה למרום לא נשאר עוד ק"ו להשיב את נפשי באופן שעון של המדות והמשקלות הוא סיבה גדולה לעכב את הגאולה. ואדרבא מכביד עוד השעבוד והגלות וא"כ תמיד חובה על דייני ישראל להשגיח על הדבר הזה ולהסיר המכשלה הזאת מבני עמינו ואל יהי עכוב למשיחא.

סיבה השניה מניעת דין תורה. וכדאז"ל במדרש שא"ל הקב"ה לישראל אם עשיתם את הדינין אני מחזיר לכם בתי דינין שלכם ובית המקדש. שנא' ואשיבה שופטיך כבראשונה ובזכות המשפט שעושים ישראל הקב"ה מחונן ומרחם עליהם ומביא להם הגאולה ומנחילים א"י ובונה בית המקדש ומצמיח קרן לדוד. עוד ארו"ל אין בן דוד בא עד שיכלו שופטים רעים מישראל.

זהו דקאמר צדק צדק תרדוף וארו"ל הלך אחר ב"ד יפה. למען תחיה וירשת את

הארץ. על פי מה שידוע דכל דיינן שדן דין אמת לאמיתו גורם לשכינה שתשרה בישראל. וכבר כתבנו לעיל דברי הרמ"א דהנשמה אינה רוצה להיות בגוף מקום הטומאה שהיא חוצבה ממקום הקדושה חלק אלוה ממעל. אכן כיון שרואה שהשכינה בתוך בני"י אז נושאה ק"ו מהשכינה ואינה מסרבת עוד לצאת. וא"כ זהו דקאמר למען תחיה. דע"י שאתה הולך אחר ב"ד יפה להוציא הדין לאמתו. ובעבור זה השכינה שורה בישראל אף בטומאתן וא"כ שוב אין לה טענה עוד לצאת. דנושאה ק"ו מהשכינה שהיא קדש קדשים שוכנת בתוך בני ישראל. וז"ל למען תחיה שלא יש לה לנשמה טענה לצאת וגם וירשת את הארץ וכדאמרן דבזכות המשפט מביט להם הגאולה ומנחילם את הארץ.

הסיבה השלישית כבר ארז"ל לא חרבה ירושלי' אלא מפני שביוזבה ת"ח שנאמר ויהיו מלעיביים במלאכי האלהים. והן בעון בדור יתום הזה מצוי זה העון שמלבד שאינם נשמעים לדבריהם ואינם חושבים לדבריה' לכלום. ואדרב' הם בעיניהם כי הם יותר צדיקים מהם. ולא די זה אלא גם מוציאים עליהם דבה רעה. ואו' שיותר מצוייה הש"ח והמחלוקת בין החכמים יותר מבעלי הבתים. והבל יפצה פיהם כי מה ראו לומר עליהם כך ח"ה. כי כולם אוהבים זל"ז. ואם המצא ימצא איזה מחלוקת ביניהם ההוא בדבריתורה כתיב. דאם נחלקו באיזה דין זה אומר בכה וזה אומר בכה. זה אינו ש"ח. ומחלוקת כזו היא מחלוקת לש"ש. שכל א' אומר כפי ידיעתו ושכלו. ופוק חזי כמה מחלוקות בדינים בספרי הפוסקים ז"ל. באופן שכל חפצם ורצונם של המון להצדיק את עצמם. ולתלות בוקי סריקי בת"ח. לכן הזהר אחי שלא תכזה בגחלתן. דאפילו השומע זילתא דיידהו ושותק בר בדוי הוא. ואודנא ששמעה תעקר אם לא מיחה. כ"ש למבזה ת"ח עצמו שאז"ל שאין תרופה למכתו ונידון בצואה רותחת.

ואל יבטיחך יצרך שזה לא נאמר אלא על דורות הראשונים שהיו כמלאכים. לא כן בזמננו זה. הא ליתא. דאין לך אלא שופט שבימך. וכיון שזה הת"ח קרא ושנה ושמש ת"ח ותורתו אומנתו ויראת ה' על פניו. ולא סנו שומעניה. ודאי דלא יצא זה מגבול החכמים הא' אשר הזהירו עליהם בכל העונשים. וע"ז נאמר יפתח בדורו כשמואל בדורו. והמזלזל בהם הוי סיבה לעכב הגאולה. דכיון דלא חרבה ירושלים אלא בשביל שביוזבה ת"ח מהיכא תיתי שיבנה כל עוד שלא ניתקן עון זה.

הסיבה הר' הוא עון ביטול תורה. דכיון דעיקר החרבן והגלות היה מעון ביטול תורה. כדכתיב על מה אבדה הארץ על עזבם את תורת. ואיך יתכן כל עוד שיש עון ביטול תורה מצוי שיהיה גאולה לישראל. והרי כבר אז"ל במסכת מגילה ר' אלעזר פתח לה פתחא להאי פרשתא. בעצלתיים ימך המקרה. בעבור עצלות שהיה בישראל בימי המן שלא עסקו בתורה נעשה שונאו של הקב"ה. מך ואין מך אלא עני. ופירש"י כמי שאין יכול להושיע ע"כ. הרי מבואר כשיש בטול תורה אינו יכול כביכול להושיע. שמדה"ד עומדת ומקטרגת לפניו. וכבר חכמי האמת אמרו שאפילו אדם יעסוק במצות וילך בדרך ישרה ויטיב דרכו. ושקל בפלס כל מעשיו. כל זה לבד אינו מועיל לו לעוה"ב יען כי האדם אינו זוכה לעוה"ב לעולם הנשמות. אלא ע"י לימודו בתורת ה' התמימה. ועקרו של אדם שנברא הוא כדי לעסוק בתורה. וכבר נמנו וגמרו שהתלמוד גדול מן המעשה. ואין תחילת דינו של אדם אלא על עסק התורה. ואלמלא תורה היה העולם

חוזר לתוהו ובהו. וגדולה תורה שמביאה חיים לעולם, ומטהרת הטמא מטומאתו כדכתיב אמרות ה' אמרות טהורות. וגדול ת"ת יותר מהקרבת תמידין ומוספין. ומבנין ביהמ"ק. ומכל הקרבנות כולם. ואמרינן בירושלמי ע"פ דדיה ירווך בכל עת דמה התינוק הזה צריך לינק בכל שעה ושעה. כך כל אדם צריך ליגע בתורה כל שעה ושעה ומשום הכי התורה נמשלה אל ד"ד ומיד"ד.

ואז"ל חש בראשו יעסוק בתורה. חש בגרונו יעסוק בתורה. חש בכל גופו יעסוק בתור'. שנאמר ולכל בשרו מרפא. והעוסק בתורה יסורין בדלים הימינו, ומגינה עליו ומצילתו מן החטא. וזוכה לדברים הרבה. וא"כ מה נענה אנן הדור היתום הזה אשר כלינו ימינו ושנינו בהבלי העולם. ומכ"ד שעות של היום והלילה אין אנו נותנים לב ללמוד אפי' ב' שעות. והלואי שיהיו ב' כהלכתן. אלא סם המות נתון בתוכן. או לומד שלא לשמה ליהנות מזיו כבודה כדי ליקרא רבי. ולהיות מיסב בראש הקרואים ולהתייחר וקרדום לחתוך בהם. או כדי לקנטר חבירו. תורה זו מה תהא עליה, העדרה ח"ו טוב יותר ממציא אותה. ואם אתה בא לגנוב דעת הבריות ומראה עצמך שאתה לומד לשמה. אף אתה אמור לו התנא הקדו' ר"מ זיע"א מכחיש אותך. שאמר כל הלומד תורה לשמה מגלים לו רזי תורה. וזוכה למ"ח דברים המנויים שם א' לא'. והא ליכא חדא מינייהו בך. אבל עכ"ז שאתה יודע בעצמך שאין לימודך בה לשמה לא תתרשל ותאמר שב ואל תעשה עדיף. דלעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אפילו שלא לשמה דמתוך שלא לשמה בא לשמה. דרוקא לקנטר אסור ושב ואל תעשה עדיף. ואפי' ב' שיושבים ואין ביניהם ד"ת הרי זה מושב לצים. וכל יום ויום ב"ק יוצאת מהר חורב ואומרת אוי להם לבריות מעלבונה של תורה. ומ"ש מהר חורב ול"א מהר סיני. לרמוז על הר ציון שחרב ושמש מעון זה של ביטול תורה ועדיין קאי בחורבנו. ואנו יושבים במחשכים בגלות החל הזה ויושבים בצוקו' ת מדחי אל דחי הלוך וחסור מיום ליום. ואין יום שאין קללתו מרובה מחבירו. והרי אז"ל חרות על הלוחות חירות ממלאך המות. חירות משעבוד מלכיות. שכל זמן שהקול קול יעקב בבתי מדרשות אין הידים ידי עשו. שכל הפורק ממנו עול תורה נותנים עליו עול מלכות. והתשובה העיקרית היא עסק התורה וכמו שאנו מתפללים בכל יום השיבנו אבינו לתורתך. כי הרחוק מהתורה רחוק הוא מהקב"ה. ואפילו עון חלול ה' מתכפר הוא בד"ת. וכן אמרו בזוהר הקדוש לא איתדכי בר נש לעלמין אלא במילי דאוריית'. דהיא קיימא לדכאה לכל מסאבין ומכאובין ואסוותא במילי דאו' אשתכח. וכל מאן דאשתדל באורייתא אפילו איתגזר עליה עונשא מלעילא איתקרע. וכן אז"ל במדרש אמרו ישראל לפני הקב"ה עניינים אנחנו ואין לנו להביא קרבנות. א"ל דברים אני מבקש מכם. שנאמר קחו עמכם דברים ואין דברים אלא ד"ת שנא' אלה הדברים ואני מוחל עונותיכם.

וזהו לעד"ן שא"ה שובה ישראל וגו' קחו עמכם דברים ושובו אל ה' אמרו אליו כל תשא עון וקח טוב ונשלמה פרים שפתינו. דהנביא עומד וצווח ומראה להם דרך התשובה בנקל בלא טורח סיגופים. וא"ל קחו עמכם דברים היינו וידוי וחרטה ואמרו אליו שישא עון. וקח טוב זאת התורה שהיא מועלת לשבים יותר מהקרבתנות והסיגופים ואם כן אתה בן אדם מה לך נרדם. קום קרא בזאת התורה וקרוב אליך הדבר בפיק

ובלבבך לעשותו. ואין בזה לא טורח ולא הפסד ממוץ. ומה ראית להחליף ד"ת היקרה והנעימה בשיחה בטלה. אלה הדברים ואלה הדברים. וכי יתכן שיניח אדם דברים שנוטל עליהם שכר הרבה ומתעסק בדברים שנוטל עליהם עונש הרבה. זה אין הדעת סובלתו. ולמה לא יעלה על דעתך מעמד הר סיני. ששנא לעליונים ואהב לתחתונים לשכון כבוד בארצינו. ולקחנו לגורלו סגולה מכל העמים ונשא אותנו על כנפי נשרים והביא אותנו אליו. וקראנו ממלכת כהנים וגוי קדוש. וזיכנו בתורתו הקדושה שע"י אנו זוכים לחיי עוה"ב להיות נהנים מזיו שכינתו בזרוע בלתי בושה וכלימה. וכל חפצו ורצונו להטיב לנו לא עשה כן לכל גוי. ואיך לא נחמול על עצמנו שאנחנו בידינו נעכב קץ הגאולה להיות ציון דורש אין לה ונידחה קארו לה. למוד תורה הרבה ויתנו לך שכר הרבה.

באופן שאם יתן החי אל לבו חיבת המקום עמנו וכל אשר עשה עמנו במעמד הר סיני. אין ספק שאם אבן הוא נימוח ולא ימיש מתוך האהל ללמוד תורה ביום ובלילה תמיד לא יחשה. ועל כן הוזהרנו מפי אדון הנביאים מרע"ה לאמור רק השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך ופן יסורו מלבבך כל ימי חיך והודעתם לבניך ולבני בניך יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחורב. שתכלית זכירה זו להורות שהקב"ה אוהב אותנו וחפץ בנו מאד לגואלנו תכף שנשוב אליו. ונעורר לבבנו ולא נתייאש מן הגאולה. ובעבור זה תהיה יראתו על פנינו לבלתי נחטא.

תא חזי ירדי כמה גדלה מעלת עסק התורה. שהרי אתה רואה בעיניך אפילו על לילה א' שעוסקים ישראל בתורה כל הלילה. ליל חג השבועות עפ"י דברי זוהר הקדוש לקשט את הכלה הנעימה כנ"י להכין אותה ולסעדה. ליכנס לחופה ביום חג השבועות. ואמרו המקובלים ז"ל שלימוד לילה הזאת הוא סגולה נפלאה לזכות לבנים ובני בנים ת"ח. וכיון דעלת לחופה אינו בני חופתה שאיל קב"ה עלייהו. ומברך לון. ומעטר להו בעטרא דכלה. זכא' חולקהון ואלו יודעים ומשכילים הבני אדם מה ר"ל לקשטא קשוטי כלה ושושביני דמטרונית' היו תמיהים מאד על גדולת יקר ת"ת. קרייה נאמנה בליל חג השבועות. ואל יתנו דומי כל הלילה. וששים ושמחים לעשות רצון קוניהם ביראה ובאהבה. ואשרי הזוכה לכל הכבוד הזה אשר יוצרנו כביכול שש ומתפאר עם ילוד אשה מחומר קורץ רמה ותולעה. להתנשא ולהתרומם להיות מבני עליה ומבני היכלא דמלכא. ומי פתי טח עיניו מראות אל כל הכבוד הזה. ומתעצל בלימוד הלילה הזה. ואם קשה עליו עול יסבול ולא יכול לכפר לילו' עמל בשמחת מריעות במזרקי יין ידליקים ושחוק וקלות ראש לרוב. בשחוק הקוביא והכרת". אשר הרבה בני אדם יושבים בסוד משחקים כל הלילה. ורוח נור לא עדת בהון. ולא זכרו את ה' לאמר לפני מי אנו עומדין ומשחקין עומדין ומכעיסין. התחת שנשמע קול דברי אלהים חיים. קול נתנו בצעקות בשירי עגבים ודברי חשק. בא וראה כמה גדול כוחו של יצה"ר שאם הזמינוהו לאדם לאיזה שמח' מריעות בכנור נעים עם נבל. מנדד שינה מעיניו כל הלילה. ולא ינום ולא ישן אפילו רגע א'. ובליל הלימוד הזה כל הלילה מתנמנם ובבוקר אינו יכול להתפלל כראוי ובתוך ק"ש שינה חוטפתו קארי חדא ופארי תלת. באופן שכך מלאכתו של היצר נכנס בין הדבקים במקום שרואה אור לאדם הולך וסותמו בפניו.

ואשרי מי שיכיר בתחבולותיו ויצא לקראתו לאט לאט. ויהיה הוא ח' ממנו להפר לו את מחשבתו הרעה אשר חושב עליו. ורבים מהמוני עם שגו ברואה בחשבם כי עקר הדבר להיות נעורים כל הלילה ויושבים למרחוק ללומדים הרחק כמטחוי ברוב דברים מענין אכיל' ושתייה זה ביוקר וזה בזול. וכו"ך הוציאו מעות בחג. ומסיימים בה' מלכים ומלחמותיהם. והשבט המעלה עשן בפייהם. ומעלין קיטור העשן כקיטור הכבשן. וישליכו סדר התיקון אחרי גיום. ולא דעת ולא תבונה בהם. שיותר טוב להם היה לנוח על משכבותם. מאשר באו לרמוס חצירי. ברוב דברים בטלים. ולהכניס החיצוני בגבול הקדושה. שפחה כי תירש גבירתה. אין זה תקון אלא עוות. באופן שכח לימוד הלילה הזה כוחו גדול בשמים. ומלבד זה שהוא מובטח לו להוציא שנתו בחיים והשלום. וכמו שכתב בזוה"ק דיהא נטיר לעילא ותתא ויפיק שתא בשלם. עליה כתיב חונה מלאך ה'. סביב ליראיו ויחלצם.

גם סגולת הלילה הזה פועל צדק עם השכינה וישראל להוציאנו מהגלות החיל הזה. והוא תקון האמתי לפגם הראות אשר פגם בעינין עלאין. ונצול ממלאך המות המשבר עיני האדם בקבר. וא"כ השתא דן ק"ו ומה פעולת סגולת לימוד לילה אחת כך עושה בשמים ובארץ ק"ו ללומד תורה כל לילה ולילה. ותמיד הוא קם מחצות ואילך בשעת הרחמים ולומד עד אור הבוקר. ואחר תפילתו חוזר וקובע עתים לתורה. ובכל שעה שהוא פנוי חוזר על לימודו. שיהיה לו תועלת ולכל העולם מה שאין הפה יכולה לדבר. ויחזיק כוחו כביכול ויוכל להושיע את ישראל מהגלות. וכמ"ש התנא אשרי מי שעמלו בתורה ועושה נ"ר ליוצרו.

סיבה ה' עון הש"ח ולשה"ר. וכבר אז"ל שבמקד' א' היה ע"ז וג"ע וש"ד ונחרב וחזר ונבנה. ואלו בבית ב' לא הוּו מאלו החמורות כי אם עון ש"ח ולשה"ר ונחרב ועדיין לא נבנה. הא למדת ששקול עון ש"ח ולשה"ר יותר מה'ג החמורות. ואין יתכן שנזכה לגאולה כל עוד שעון זה של ש"ח ולשה"ר מצוי תמיד בתוך בני. וכן אז"ל בש"ר ע"פ אכן נודע הדבר. שהיה משה רבינו תמיה דלמה אין נגאלים ומי מעכב אכן כיון שאמרו לו הלהרגני אתה אומר כאשר הרגת את המצרי. אמר דילטוריאי יש ביניהם ש"ח ולשה"ר. מיד אמר אכן נודע הדבר ר"ל דלמה אין נגאלים. דעון זה של הש"ח ולשה"ר הוא המעכב עליהם שלא לצאת ממצרים.

סיבה הששית עון השבועת שוא ושקר ושבועה שאינה צריכה. דמצויים תמיד בתוך בני. והנביא מכריז ואו' וכלתו ואת עציו ואת אבניו. ואז"ל הא למדת דברים שאין האש והמים מכלין אותם, שבועת שוא מכלה אותם. גם אז"ל שאלף עיירות היו לו לינאי המלך וכולם נחרבו אפילו על שבועת אמת. עוד אמרו בזוה"ק על פסוק לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא. דהול"ל לא תשבוע בשם ה' א"א מהו לא תשא אלא שהקב"ה הניח שמו על התהום שלא יצא מגבולו להציף את העולם. כיון שרואה ששם הקב"ה עומד עליו אינו יוצא עוד. וכשאדם נשבע לשוא ולשקר גורם להיות נשא שם הקב"ה מעל התהום ותכף רוצה לצאת ולהציף את העולם. ולולי רחמיו יתב' היה חוזר העולם לתוהו ובהו. וז"א לא תשא את שם ה' אלהיך להיות גורם בשבועות שישא ה' את שמו מעל התהום ולהחריב העולם. נמצא כפי כל האמור דעונש השבועות הוא להחריב וכ"ש

שלא יבנה הנחרב. ואם כן איך יתכן לבנות ירושלים והמקדש כל זמן שיש עון הגורם להחריב. וכמה מאד צריך תמיד הדורש ברבים להזהיר את העם על זה.

סיבה השביעית אז"ל לא נחרבה ירושלים אלא בשביל שהעמידו דבריהם על דין תורה ולא היו עושים לפנים משורת הדין. ולכאורה קשה דאיך בשביל עון זה הקל שלא עשו לפנים משורת הדין יתחייבו עונש זה החמור.

האמנם י"ל בפשיטות דה"ק כי ידוע שכל מדותיו של הקדוש ב"ה הם מדה כנגד מדה. ובמדה שאדם מודד מודדין לו. וא"כ אם היו עושים לפנים משורת הדין. אף שיש בידם עונות גדולים במקדש א' ושני היה עושה עמהם לפנים משורת הדין ומוותר להם ואינו דנם לפי מעשיהם הרעים. אף שמן הדין הם חייבים מדה כנגד מדה כמו שהם היו מוותרין ועושים לפני' משורת הדין. כן הוא עושה. אבל השתא שהם העמידו דבריהם ועניניהם על קו הדין הגמור. גם הקדוש ברוך הוא נפרע מהם על פי הדין הגמור על מעשיהם הרעים.

סיבה הח' כתוב בזה"ק דבזמנא דשקר דאיהו ס"מ שלטא בעלמא כתיב ותשלך אמת ארצה ודא גרים חרבן בית א'. והן בעון שבדור היתום הזה מכה זו של שקר מהלכת בינינו. והוא מטבע חריף עובר לסוחר. וכ"כ נשתרשנו בו עד אשר אין איש שם על לבו ואינו מרגיש אם הדבר אשר מוצא מפיו אם הוא שקר או אמת. ואם כן כל עוד שלא נתקן העון אשר הוא היה גרם לחרבן בית המקדש. מהיכא תיתי שיבנה. ומרעה אל רעה יצאו. דכיון דהוא פוגם ברית הלשון אתי לפגום המעור. דברית הלשון וברית המעור כחדא שריין. וזה ידוע כי פגם ברית המעור הוא חמור מאד ואינו נמחל אלא בתשובתא סגי. ואין צורך להאריך בעונשו כי ספרי המוסר מלאים מזה והוא גרמא בנזקין לעכב הגאולה.

סיבה התשיעית כי נודע כי כל תכלית הגלות כדי לברר ניצוצי הקדושה אשר ניתהו מהקרי. ומשו"ל ואין בן דוד בא עד שיתבררו כל ניצוצי הקדושה אשר נטמעו בקליפה בארצות העמים. ואנו רואים שבכל יום ויום הם מוסיפין ונטמעים ועל אלה הניצוצ' הק' אני בוכיה. שעל ידם רחק ממני מנחם זה המשיח הנקרא מנחם להשיב נפשי. אלו ניצוצות הדחיות וכשמתפלל אדם בכל יום מקבץ נדחי עמו ישראל יכוין על הדחויים הללו שנטמעו בין הקליפות. ואם כן כל עוד שלא נתקנו ומכ"ש שנופלים מחדש מאין יבא עזרי הגואל משיח ב"ד. והיה בראותו החיל הגדול הזה כחול הים לא יספר מהמזיקים אשר הולידו כל ב"י. בודאי שנרתע לאחוריו וחוזר ואין בו כח לעמוד ולהלחם עמהם.

חש"ה מהרסיך ומחריביך ממך יצאו. אלו הבני' המשחיתים זרע מרעים וכמה צריך סיגופים ותעניות כדי להמיתם כמבואר בכל ספרי המוסר.

ח"ש שלמה אחזו לנו שועלים שועלים קטנים. והם אחזו לנו שאין מניחים את המשיח לבא. ומעכבים הגאולה והם מחבלים כרמים כרם ה' צבאות ישראל. שמחבלים אותם אלו המזיקים שהולידו. ולא חייס ברא על אבא. והם הם סיבה להכביד עלינו עול הגלות. אוי ואבוי הצדיק אבד אין שומר ברית בטהרה בזמן הזה. ואין איש שם על לב שבדורות שלפנינו היו עדה קדושה. מתענין בימי השובבים. יש מהם מתענין הפסקות

ויש מהם תענית שבוע. ויש מהם בה"ב. ומתקבצים כל השרויים בתענית שובבים יחד בבית המדרש מקום מיוחד. ומתפללים בכונה יתירה בסליחות ותחנונים. ואחר תפילתם יושבים כל היום ולומדי' בספרי מוסר. וגם בלילה תדד שינה מעיניהם ועוסקים בתורה ומחצות לילה ואילך בשירות ותשבחות בשירי דוד עבדו. ככה יתנהגו כל השבוע עד ליל שבת לעת ערב הולכים למרחץ בגוף בלי נשמי'. ובאין להתפלל ערבית של שבת. ורוב הקהל אף שלא התענו כולם באים להתפלל עמם. ולזכות לקבל פניהם. כי כל העדה הקדושה הזאת נעשה כבריה חדשה. וכתנוק שנולד דמי. ונמחלו כל עונותיהם. אשריהם ואשרי חלקם שהכריעו את עצמם ואת כל העולם לכף זכות. והיו סיבה ג'כ לזכות הרבים. שכיון שרואה אותם האדם שכ"כ הם מוסרים עצמם למיתה בעבור לתקן את אשר עוותו עכ"פ יעלה קנאת ה' צבאות על לבו לשוב קצת מעבירות שבידו. ומימיהם של אלו לא נעשה יוקר השערים כאשר בהוה. אלא הכל בזול ומצוי הרבה ואין קונה. לא כן עתה מזה חמשים שנה והלאה שנתבטלה מנהג זה מהעיר הזאת. לא ידעו עוד שבעה והשפע נתמעט. והיוקר היה תמיד מבלי הפסק. וכל בית ישראל קצה נפשם מהמחיה.

והנה באמת הא דבטלה תענית שבוע האמת אתם. שמכניסי' עצמם בודאי סכנ' ורחמנא אמר וחי ולא שימות בהם. אבל עיקר תמיהתינו דלפחות יהיו מתענים הפסקות או בה"ב בימי השובבי"ם שהם מסוגלים להועיל לעון הקרי. ויש בו כדי להמית המשחיתים הנולדים מזה. והיה להם לנהוג כבראשונה שיתקבצו עדה קדושה ויהיו מתענים הפסקות. ויעשו כסדר תפילתם כמו שהיו עושים הראשונים. ויהי' מהם התעוררו' לבבות לכל בני ישראל. אבל לא טוב נהיה שנשטכח הדבר הזה לגמרי ואין שמץ מנהו. ופוק חזי מאי דסליק בהו. ואף בדור שלפנינו שהיה בימיהם זול, עם כ"ז היו מתרעמים לגבי דור הראשונים אשר היו לפניהם אשר היה הכל בזול גדול. והיו אומרים דלמה נשתנו השערים מזמן של הא' לזמננו. הוא משום שדור שלפניהם היו יותר מעשרה זקנים שהיו מתקבצים בלילות החורף יחד ולומדים רוב הלילה בחכמת הקבלה. והיו מתפללים כולם על פי הכוונה שסדר מו' הרח"ו בשם רבו האר"י ז"ל. והן עתה הן בעון שבדור הזה לא יש מזה כלום. ונסתמו מעיינות החכמה הזאת. ומאותו הזמן והלאה נתמעט השפע. ואין לך יום שאין קללתו מרובה מחבירו. ואולם אם חזרו למנהגם הראשון גם הוא יתברך ירחם עלינו. ויפרנסנו בכבוד ולא בביוזי ובהיתר ולא באיסור. דכיון שאנו פונים אליו גם הוא יפנה אלינו לטובה.

סיבה העשירית הוא עון חילול השבת החמור. אשר לא ימנע מתוך בני ישראל הן מצד הנשים שלא ידעי איזה דבר מותר ואיזה אסור. הן מצד הנערים המנוערים מהמצות. שבכל יום שבת אחר אכילתם ושתיתם הולכים לטייל מחוץ לעיר ולוקחים מידי דמאכל כדי לרעות את עצמן. ובאלו לא ימנע מהם חילול שבת. ומהם הולכים לטבול בנהרות ומחללים שבת בפרהסיא. וראוי לח' הדור להשגיח ע"ז מאד. ולהכריז על אלה הרשעים שלא להניחם לצאת מחוץ לעיר ביום השבת. ואחרון הכביד שבכל שנה ושנה הולכים רוב הקהל לכפר תידיף בעבור לזכות ולראות בית הכנסת אשר שם שהיא בנוייה מזמן בית שני. וקבלה בידם מאבותיהם שאדונינו עזרא הסופר זיע"א

היה שם במקום הנורא הזה וכתב שם ס"ת. וכל בית יעקב אלו הנשים תכף שיהיה חולי בבניהם. או בבעליהם. נודרים לצאת ולילך למקום הזה. ומתנדבים שמן למאור להדליק שם. ובאמת שאנכי העבד כמה פעמים הלכתי לשם. וראיתי כמה נורא המקום הזה והרבה ששים ושמחים בעבור כבוד אדונינו עזרא. ובדוק ומנוס' לנודר שלא לחזור ריקם.

אכן אליה וקוץ בה. שעיר פרוצה היא מבלי חומה. ושם נכשלים הרבה מאד בחילול שבת כי לא ימנע שם לשום בר ישראל מחילול שבת בהליכתם ובדירתם כל שבת ושבת. ומלבד זה הוא מקום אויר טוב מאד. וכולו גנות ופרדסים. ורוב ההולכים שם הוא לרעות את עצמם לטייל ואוכלים ושותים ובאין לידי שכרות. שהמקום גורם להם לשתות שכר הרבה. וביני ביני פרצה קוראה לגנב. ויהי' שחוק וקלות ראש ובאים ח"ו לפעמים לידי עבירות חמורות. וההפסד היוצא משם בהליכה זאת יותר מהריוח. והיה מן הראוי לבטל מנהג זה מבני ישראל שלא ילכו כל שנה לשם. אלא ישלחו להתם הנדרים והנדבות לכבוד הצדיק ולכבוד בית הכנסת אשר שם.

וכבר ראיתי בימי חורפי כשהייתי בן עשר שנים שעמד מוה"ר מהר"ש לאניאדו ז"ל מחמת כל הסיבות הנז"ל והכריז בהסכמה חמורה ע"כ בני ישראל שלא לצאת עוד שם. ואמרו שבאותה שנה שהכריז וביטל עלייתם נעשה חולאים רבים באר"ץ הלזו. והיו הכל או' שכ"ז בעבור שבטלו לצאת דלא ניחא ליה לאותו צדיק שלא יבואו לראות שם לפניו והרבה מבני ישראל ראו כן בחלום.

ועמד הרב מוהר"ר יהודה קצין זצ"ל שהיה זקן ורב יותר ממהרש"ל. והכריחו לבטל זאת ההסכמה. ועמדו והתירוה וחזרו בני ישראל למנהגם לצאת כל שנה ושנה לחוג ולראות פני האדון עזרא ע"ה. וע"כ אזהרה יתירה לכל חכמי ישראל הנמצאים שם באותו העת פיל זייריה' להזהיר את העם הנמצאים שם לבלתי יחטאו בחלול שבת ועיניהם יהיו תמיד עליהם בדבר הזה ובדברים אחרים הנולדים שם.

וכבר ארז"ל כשישראל שומרים ב' שבתות כהלכתן מיד נגאלים. וכיון שעדיין לא נגאלו מזה מוכח שבעוה"ר לא יש בבני ישראל שמירת שבת כהלכתו.

ושמעתי מפי קדוש מהרש"ל הנז' כשהיה דורש ברבים על חילול שבת. היה רומז רמז במקרא שכתוב אך את שבתותי תשמורו וגו'. דהיינו דהכתוב כמתאנח ואומר אך את שבתותי תשמורו. שלפחות שתהיו שומרים ב' שבתות מיד נגאלים. וזהו דקאמר ואת מקדשי תיראו תראו כתיב. שאז יחזרו בבנין בית המקדש באופן שהכל תלוי בתשובה לחזור מהם מכל העבירות הגורמות את עיכוב הגאולה הנז"ל. מאריה דעלמא הרי אז"ל שאין בן דוד בא עד שתכלה מלכות הזלה מישראל. ופ'י רש"י שלא ישאר להם לישראל שום ממשלה. ואפילו לזה. וא"כ עיניך תחזינה משרים שלא נשאר להם לישראל שום מלכות אלא כולנו כאחד תחת ממשלת העמים.

ועוד הרי כתיב בזהר פרשת בהעלותך שעקר חבלי משיח של הגאולה הוא עניות לקיים מה שנאמר והשארתי בך עם עני ודל. ואת עם עני תושיע והרי בזמן הזה כולנו יד ענני אכן. וא"ת שהרבה עשירים יש בישראל מ"מ הרי כתב בפרשת עקב שמי שדוחקין אותו על המס ויש עליו אימה. אפילו יש לו מעות נקרא עני. דאיזהו עשיר

השמח בחלקו. ויש לו נחת רוח בעושרו. ואם כן אוי לנו כי פנה היום ונטו צללי ערב ולא בא ב'ד. לא לנו ה' לא לנו כי לשמך תן כבוד. והיינו ר'ל לא לנו שהוא מספר אלהים שהוא פ'ו יהיה ה'. שלא תהפוך מדה'ד למדה'ר ועי'ז יוכבד עול הגלות עלינו. לא לנו כי אין אנו חוששין על צערינו. אלא לשמך תן כבוד. שלמה יאמרו הגויים איה נא אלהיהם שהזקין ח'ו. כמו שאמר המן ואין בכוחו להושיע. וא'כ בעבור שמך קומה והושיענו בעגלא ובזמן קריב כיר'א.

שער ארץ ישראל

תמן תנינן א"י תחת ממשלת הקב"ה. לא כן ח"ל שהיא תחת ממשלת ע' שרים. והנלב"ע בא'ר אין מלאך המות שולט בו. אלא ע"י מלאך רחמים. וניצול מחיבוט הקבר. אם הוא צדיק גמור מת בנשיקה ע"י הקב"ה. וראיתי להרב חסד לאברהם שהביא ממדרשי רז"ל וז"ל לעתיד לבא עושה הקב"ה להצדיקים אשר נקברו בא"י כנפים כמלאכי השרת וטסין בג"ע ובכל העולם כולו. ולצדיקים שנקברו בחו"ל נותן להם עושר גדול ומופלג מאד. ואז רואין לצדיקים שבא"י שהם טסין בכנפיהם. ומתקנאים בהם ואומרים לפניו יתברך מפני מה אנחנו לא זכינו לזאת המעלה. אלא דוקא לעושר. והקב"ה משיב להם אתם שחסתם על ממונכם וגופכם ולא עליכם לא"י. הא לכם עושר רב כמו שחפצתם. אבל אלו הצדיקים שלא חסו על ממונם וגופם בעבור א"י נתתי להם זאת המעלה הגדולה להיותם בעלי כנפים כמלאכי השרת עכ"ל. עוד אז"ל במסכת כתובות ולציון יאמר איש ואיש יולד בה והוא יכוננה עליון אחד הנולד בה ואחד המצפה לראות. ופי' רש"י ז"ל לעתיד לבא כשיתקיים מקרא שכתוב והביאו את כל אחיכם מכל הגוים מנחה לה' כל מקום שימצאו שם ישראל יאמרו הגוים זהו מבני ציון זה יולד בה נביאנו שם, ואפילו המצפה לראותה יקרא מבניה ויביאוהו אצלה יכוננה עליון הקב"ה יכוננה להיות עליון למעלה על כל העולם. ואוירא דא"י מחכים וכדאמרינן חד מנייהו כתרי מנן. וכד סליק חד מנן להתם הוי כתרי מנייהו. לעולם ידור אדם בא"י אפילו בעיר שרובה גוים. ואל ידור ח"ל אפילו בעיר שרובה ישראל. שכל הדר בא"י דומה כמי שיש לו אלוה. וכל הדר בח"ל דומה כמי שאין לו אלוה. וכאלו עע"א. ונ"ל הטעם על פי מאי דהבאנו לעיל דא"י תחת ממשלת הקב"ה וח"ל תחת ממשלת השרים. וא'כ הדר בא"י הוי תחת ממשלת הקב"ה שהוא אלהי הארץ יקרא. אבל הדר בח"ל שהניח ממשלת הקב"ה והלך ובחר בממשלת השרים. והוי ממש דומה כמי שאין לו אלוה.

עוד נראה לפרש על פי משז"ל שא"ל ההוא מינא לריב"ל תא וניהוי עמא חד דכתיב אחרי רבים להטות. וכבר ידוע דכל זמן שישראל שרויים על אדמתם הוי כדין קבוע. דקי"ל כל הקבוע כמחצה על מחצה דמי. ואין עוד טענה אחרי רבים להטות דליכא רבים. ועוד דהשכינה שורה בא"י בקביעות לא כן בח"ל וכבר קי"ל דרוב וקרוב הלך אחר הקרוב ואם כן שפיר קאמר דהדר בא"י דומה כמי שיש לו אלוה דהשת' ליכא טענת המין שאמר אחרי רבים להטות ולהפך בח"ל. ועוד יש לפרש דכיון דהשכינה בא"י א"כ אימתיה דרביה עליה ומתירא לחטוא בהיכלו של מלך. לא כן בח"ל דליכא עליה אימתא דרביה. ובוה יובן מאמרם שם שאמרו כל הדר בא"י שרוי בלא עון. דכתיב העם הישוב בה נשוא עון. דהיינו כמו דאמרן משום דאימתא דרביה עליה ומסתמא מתירא לחטוא. עוד אמרו שם דכל הקבור בא"י כאלו קבור תחת המזבח. ואינו דומה קולטתו מחיים לקולטתו לאחר מיתה. ואסור לצאת מא"י לח"ל. ההוא דנפיק מא"י לח"ל שמתיה רב יוסף. ההוא דנפיק מא"י לח"ל ושכיב. אמר אביי אי בעי ההוא צורבא מרבנן הוי חיי. אמר ר' אבהו אפי' שפחה כנענית שבא"י מובטח לה שהיא בת עוה"ב. וכל הדר בבבל כאלו דר בא"י. אמר אביי נקטינן בבל לא חזיא חבלי משיח. עוד אמרו שם מתים שבארץ ישראל קמים בתחיית המתים אבל מתים שבח"ל אינם קמים בתה"מ. דכתיב נותן נשמה לעם עליה. כל ההולך ארבע מאות בא"י נמחלין לו עונותיו ומובטח לו שהוא בן העולם הבא. ואף ע"ג שצדיקי' שבחוצה לארץ חיים מ"מ חיים ע"י גלגול מחילות שנעשה להם בקרקע ועומדי' על רגליהם. והולכים במחילות עד ארץ ישראל ושם מבצבצים ועולין. ועתידין צדיקים שמבצבצים ועולים בירושלים. שנאמר ויציצו מעיר ואין עיר אלא ירושלים. שנאמר וגנתי על העיר הזאת וגו' וכתב המהרש"א דבכראשית רבה ובירושל' מוכח דלא כפיר' רש"י ז"ל שפי' שנותן להם נשמה והולכים במחילות עד א"י ומשם מבצבצים ויוצאים. שהרי אמרו בב"ר הקב"ה עושה להם מחילות בארץ והם מתגלגלין ובאים עד שמגיעים לא"י. הקב"ה נותן להם רוח חיים והן עומדים עש"ב. וכן איתא בירושלמי דכלאים פ"ט וז"ל: הקדוש ב"ה מחליד הארץ לפניהם והן מתגלגלים ואינם עומדין עד בואם לא"י. אלא שהקב"ה עושה להם מחילות ומשוה להם הארץ שלא יהיה להם צער גלגלין. וכתב המהרש"א דהענין מבואר כי א"י נקראת ארץ החיים. ועל זה קאמר דוד אתהלך לפני ה' בארצות החיים כי שם מקום ירידת הנשמות ועליהם. ותחילת בריאתם בארץ ישראל היה שמשם נברא אדה"ר. כי ארץ חיים של מטה מכוון כנגד ארץ החיים של מעלה. אשר משם הנשמות יורדות לארץ החיים של מטה. ושוב חוזרין למעלה למקומם במיתתם. ושוב בעת התחיה יורדים למטה בארץ החיים עיין שם.

והנה באמת דהכתוב שהביאו ממנו ראייה מסייע לרו"ל בעלי המדרש ולהירושלמי דהרי כתיב נותן נשמה לעם עליה. דמזה לכאורה מוכח דלא כפרש"י. ולע"ד דמה שהכריחו לרש"י לפרש כן משום שאמרו בגמרא שם על פסוק ונשאתני ממצרים וקברתני בקבורתם. ואמר קרנא דברים בגו. שלא קבל עליו יע"א ע"ה צער גלגול מחילות. ואם איתא כמו שאמרו במדרש מאי צער איכא כיון שהם מתגלגלין ומשוה להם הארץ ועדיין לא חיי אלא בארץ ישראל מאי צער איכא. והרי כתב המהרש"א

דבכה'ג ליכא צעה ואיך קאמר משום צער גלגול מחילות. מש'ה הוכרח לפרש דנותן נשמה להם קודם שיבואו לארץ. אלא עומדין ומתגלגלין עד שיבואו לא"י ומשם יוצאין ואין לך צער גדול יותר מזה. והא דכתיב נותן נשמה לעם עליה היינו לאפוקי מתי ח"ל דאינם קמים בתחיית המתים אפי' הבנונים. ולע"ד נר' שזהו כוונת דוד המלך ע"ה באומרם אתהלך לפני ה' בארצות החיים. ר"ל בא"י שמתיה חיים אפילו הבנונים לאפוקי ח"ל דאפילו הבנונים אינם חיים אלא דוקא צדיקים. ובאמת על זאת ידו כל הדווים. דהא אפילו חכמי התלמוד כגון אביי ורבא אמרו על עצמן שהם בנונים. ומכל שכן אכן עניי יתמי דיתמי דחשיבי בנונים. ורוב בני ישראל פזורים בכל פאות בד' פנות העולם בח"ל כולם ח"ו לריק יגעו שאינם קמים בתחית המתים אתמהא. ומה יעשו בני ישראל בפרט בזמן הזה שהדרכים מקולקלים ובחזקת סכנה הם. וגם יש מקומות רחוקים הרבה ואין בידם ללכת הם ואנשי ביתם לא"י. וגם בפרט מטעם המזונות שכבר הם רגילים במקומם להרויח מעט. ובבואם שמה אפשר שימותו ברעב הם ואנשי ביתם. באופן שאנוסים הם בזה. ואיך יענשו שלא יקומו בתחיית המתים. וזהו דבר שאין השכל מחייבו. ועוד הרי כתבו התוס' דבזמן הזה ליכא מצוה לדור בא"י ואם נדר אפילו התרה אינו צריך מכל הטעמים שזכרנו. ואנוס רחמנא פטריה. ואם איתא דאינו קם בתחיית המתים איך כתבו התוס' דבזמן הזה ליכא מצוה לדור בא"י. ואיך מרשלין אותנו בזה הדבר. ולפניו זה העונש הגדול שאינו קם בתחיית המתים. ובודאי שכדאי לאדם לסבול צער גדול של סכנת הדרכים ומיעוט ריוח מזונות. בעבור שיזכה לתחיית המתים. ואיך מאבד ומונע הטובה הגדולה ממנו בעבור צער וספק סכנה של הדרכים וכיוצא. וזהו נ"ל כוונת אומרם ז"ל שאמרו הרוצה שיחיה ימות. והרוצה שימות יחיה. דהכוונה דהרוצה שיחיה בתחיית המתים ימות. ר"ל ילך וידור בא"י. אף על פי שנמשך לו בהליכתו ובדירתו שם בא"י סכנת מות. אעפ"י כן ימית עצמו כדי לקום בתחיית המתים. וזהו שסיים שהרוצה להמית עצמו ולהכניס עצמו בספק סכנה של דרכים ורעב כדי לדור בארץ ישראל יחיה. שקם בתחיית המתים.

ומתוך צערי על זה טרחתי למצוא להם תרופה. ומצאתי על פי מה שהבאנו לעיל מאמר' ז"ל על פסוק ולציון יאמר וכו'. שאמרו אחד הנולד בה ואחד המצפה לראותה. ופרש"י שאפי' המצפה לראותה יקרא מבניה. ואם כן לפי זה חדא מתרצת חברתה. דקושיא שניה שהקשינו שהם אנוסים מתרצת קושיא קמייתא ומיושב שפיר. דודאי אנן סהדי ע"כ בני ישראל הכשרים הבנונים דמצפין לראותה. וכל חפצם ורצונם לילך ולדור בא"י. אלא שהאנוסים הנז"ל הם מעכבים אותם מלבא. והואו אלו כמו שחשב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה דהוי כאלו עשאה. דקי"ל דמחשבה טובה הקדוש ברוך הוא מצרפה למעשה כאלו עשאה. אבל בודאי מי שיש בידו ויש בו יכולת לקום ולדור שם. ואינו רוצה ומצפה לראותה. הא ודאי זה אפילו אם הוא בנוני ואינו רשע אינו זוכה לקום בתחיית המתים. ובודאי דמהמין הזה יש מעט ובטלי במיעוטייהו.

ועוד מצאתי להם רפואה על פי מ"ש ז"ל שם בגמרא. אר"א עמי הארץ אינם חיים וכו'. ומסיים שם א"ל רבי מצאתי להם רפואה מן התורה. דכתיב ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כולכם היום. וכי אפשר לאדם לידבק בשכינה והא כתיב ה' אלהיך אש

אוכלה. אלא כל המשיא בתו לת"ח. והעושה פרקמטיא לת"ח. והמהנה ת"ח מנכסיו מעלה עליו הכתוב כאלו נדבק בשכינה. ופרש"י מצאתי להם תרופה שיהנו לת"ח מנכסיו. ובודאי שאין לך אדם מבני ישראל הכשרים הבנוניים שאינו מהנה לת"ח מנכסיו דהא קא חזינן דבכל מדינות שבח"ל אפילו הרחוקים הרבה שכמה וכמה שולחים לחכמי א"י נדרים ונדבות. מכללות המדינה ומפרטיה כל א' לפי שיעורו. וגם שלוחי א"י יוצאין והולכים ממקום למקום לקבץ ממון בשביל חכמי ארץ ישראל. וע"י צדקות ששולחים להם יש להם להת"ח אשר דרים שם קיום והעמדה שיוכלו לדור שם. והוי ממש נחשב להם לבני ח"ל כאלו הם דרים שם. ואף ע"ג דמה שאמר ר"א דעמי הארץ אינם חיים איירי אפילו הקבורים בארץ. דבח"ל אפילו אינם ע"ה אלא בנונים אינם חיים. מ"מ מהראיה שהביא מוכח דאפילו ע"ה דח"ל וכל שכן בינונים שעל כולם נא' ואתם הדבקים וגו' חיים כולכם היום. ועוד מצאתי להם תרופה ממאי דתנינן במסכת ר"ה, דשלשה כתות ליום הדין. אחד של צדיקים גמורים. ואחד של רשעים גמורים. ואחד של בינונים. של צדיקים גמורים מיד נחתמים לחיי עולם הבא. ושל בנוניים בית הלל אמרים רב חסד מטה כלפי חסד. ופירש"י ליום הדין כשיחיו המתים ומטה כלפי חסד והוי רובן זכיות ונחתמים עם הצדיקים לחיי עולם הבא ע"כ. ואמרו שם בגמרא אר"י מתים שבח"ל אינם חיים. ומקשה בגמ' ולר"א צדיקים שבח"ל אינם חיים בתמיה. ומשני ע"י גלגול שמתגלגלין ובאים לארץ ישראל ועומדים שם. ואם כן ממילא רווחא שמעתתא. דגם הבינונים חיים שמתגלגלין ובאין לארץ ישראל ודינם כצדיקים. דהא קי"ל כב"ה דלבינונים רב חסד מטה כלפי חסד ודינם כצדיקים שרובם זכויות. והנה עינינו הרואות שבכל שנה ושנה באים ספינות רבות מארצות רבות מארצות המערב ובתוכם אנשים רבים זקנים וזקנות באים לדור בארץ ישראל. וכן ממקומות הרחוקים באים רבים מבני ישראל לדור בארץ ישראל. ובפרט האשכנזים ואלו באנשי סוריא כמו דמשק וארם צובה וסביבותיהם. מעט מן המעט אחד מעיר שיעלה על לבו לבא לדור בארץ ישראל. אעפ"י שא"י קרובה להם ואולי סמכו על האי תנא דס"ל דכבוש יחיד הוי כבוש. ודין סוריא כא"י דבכמה דברים ראינו שדין דין סוריא כדין ארץ ישראל משום הכי מתעצלין מללכת לא"י. ובודאי דאבא רחמנא על בניו של ישראל מכריע כמ"ד דכבוש יחיד הוי כבוש לענין זה שיחיו מתיהם ולכלתי ידח ממנו נדח. ובוזה הונח לי מ"ש בגמרא דכל היוצא מבבל לא"י עובר בעשה. דאיך גודרים לפניו שלא יעמוד בתחיית המתים. ועוד דלכאורה קשה דאם בנונים של ח"ל אינם חיים בתחיית המתים איך אנו וכ"ע מברכין בכל יום תמיד מחיה המתים. והם אינם בכלל התחייה. ואינה נוגעת להם. ומה להם גם כן באמונה זו שהיא מי"ג עקרים שהקב"ה מחיה המתים. והיא אינה נוגעת להם. אלא ודאי דכל מה דכתבנא בהני תרוצי שתיר' לעיל הם אמת וצדק. וכל בני ישראל אפילו הם בינונים והם בח"ל קמים בתחייה. זולתי רשעים גמורים המנויים בתלמוד, אם לא שבו בחייהם בתשובה שלימה אינם קמים בת"ה. ואפי' ר"א שאמר עמי הארץ אינם חיים. א"ל רבי יוחנן לא ניחא למריהו לומר עליהו כך.

אמנם הא עקא העומדת לנגדי מ'ש ז'ל על פסוק הקיצו ורננו שוכני עפר. שכל מי ששם נפשו כעפר בחייו קם בתחית המתים. ואם אינו משים עצמו כעפר אינו זוכה לת'ה. דקא חזינא דמעט מן המעט הם שזכו לענוה יתירה כזאת שנעשו כעפר. ואינם מחשיבים עצמם לכולם. והתורה לא העידה על זה הסוג. כי אם על משה ואהרן שכתיב עליהם ונחנו מה. ועל אברהם דכתיב ביה ואנכי עפר ואפר. ואם כן רובא דעלמא אינם כאברהם ומשה ואהרן. וא'כ אטו כל הני אינם זוכין לת'ה משום שאין בהם מדה זו ועל זאת אנחנו בני ישראל יומם ולילה מתפללים, והיא עומדת נגדם לקום בת'ה. והנלע'ד ליישב זאת ולהליץ בעד בני'י. ולזכותם. ואומר דמשו'ה תקנו לנו אנשי כנה'ג ע'ע ה בתפלה כל יום ויום ערב ובקר וצהרים, לומר בתפלת י'ח ונפשי כעפר לכל תהיה. הרי שמסכים בכל יום בפיו ובלבבו שיהיה נפשו כעפר. הרי שבכל יום משפיל עצמו להיות כעפר. ואם כן אף לפעמים יוצא כנגד חבירו לקראת נשק. אינו אלא לפי שעה מחמת כעסו ויצרו שגובר עליו. אבל לפי האמת הוא מודה ואומר בפיו ונפשו כעפר לכל תהיה וכל כוונתם של כנה'ג שתקנו לומר זה. כדי להזכירו תמיד לזכות מתחית המתים. דכיון דתמיד אומר ונפשי כעפר לכל תהיה. בודאי חזקה עליו שלא ישקר ויעבור בכל יום ויום על לאו דלא תשקרו, ועל עשה דמדבר שקר תרחק. וע'כ ישים אדם עיניו על זאת ויתרחק מאד מהגאווה. לבל תביאהו מדה זו שלא לזכות לקום בת'ה.

עוד אז'ל א'י משקה אותה הקב'ה. וח'ל ע'י שליח שנאמר הנותן מטר על פני ארץ ושולח מים על פני חוצות. ובודאי דיש הפרש גדול בין השקאתה ע'י שליח לבין השקאתה ע'י הקב'ה. דמשקה אותה ע'י שליח אז הוי הדבר מצומצם לא פחות ולא יותר. דהשליח אינו יכול לשנו' מדברי משלחו. אבל הקב'ה בעצמו יכול לוותר ורב חסד הוא. ועוד דכשבא הטובה ממנו ית' שהוא אין לו תכלית גם הטובה היוצאת ממנו בלי תכלית. והפרש גדול בתבואה ובפירות בין ארץ ישראל לחוץ לארץ. וכדאמרינן בכתובות על רב חייא דהניח לו אביו דלת. פי' כרם. יום אחד בצר ממנו שלש מאות אשכולות אשכול לגרב. יום ב' בצר שלש מאות אשכול שנים לגרב. יום ג' בצר שלש מאות אשכול שלש לגרב. והפקיר יותר מחציה. א'ל אי לא אפגרת הוה עבדת טפי. רמי בר יחזקאל אקלע לכפר א' לבני ברק. חזינהו להנהו עיזי דקא אכלן תותי תאני וקא נטיף דובשא מתאיני וחלבא מעזי ומערבי בהדדי. אמר היינו דכתיב ארץ זבת חלב ודבש. אמר ר' יעקב נ' דוסתאי מלוד לאונו ג' מילין. פעם אחד קדמתי בנשף והלכתי עד קרסולי בדבש של תאנים. אר'ל לדידי חזי ליה זבת חלב של צפורי והוי שיתסר מילין אשיתסר מילין אמר רבא בר בר חנא לדידי חזי לי זבת חלב ודבש של ארץ ישראל כ"ב פרסי אורכא ופותיא ששה פרסי. ר' חלבו ור' זעירא אקלעו לההוא אתר אייתו קמייהו אפרחתא משקלה ה' סאין אכלו שלישי ונתנו לפני בהמתן שלישי והפקירו שלישי. לשנה אחרת הלך ר' אלעזר לשם נקטא בידיה ואכלה. ר'ל שנתמעטה הרבה. אמר היינו דכתיב מרעת יושבי בה. ריב'ל אקלע לגבלא חזינהו להנהו אשכולות דהוו קיימי כעגלי אמר עגלים בין הגפנים. א'ל ארץ ארץ הכניטי פירותי' למי את מוציאה פירותיך לערבים הללו. שעמדו עלינו בחטאתינו. לשנה אחרת אקלע ר' חייא להתם חזינהו לאשכולות כעזי. אמר עזי בין הגפנים. אמרו לו זיל לא תעביד לך כמו שעשה חברך.

מעשה בא' שהניח לו אביו שלשה בדי חרדל ונפשח א' מהם. ונמצאו בו ט' קבין חרדל. (ונפשח א' מהם ונמצאו בו ט' קבין חרדל) ומעיצו סככו סוכת יוצרים. אמר ר"ש בר תחליפא קלח של כרום הניח לנו אבא והיינו עולין ויורדים בו בסולם. מעשה ששועל קנן בלפת נקב בו עד שעשה לידתו בתוכו ואעפ"י כן שקלו את המותר ויצא ששים ליטראות. עוד אמרו שם מאי דכתיב אוסרי לגפן עירו אין לך כל גפן וגפן שבא"י שאין צריך עיר א' לבצור. ולשורקה וגו' אין לך כל אילן של סרק בא"י שאינו עושה פרי משוי ב' אתונות. ושמא תאמר אין בו יין ת"ל כבס ביין לבושו. ושמא תאמר אינו אדום ת"ל ודם ענבים. ושמא תאמר אינו מרוה ת"ל סותו. ושמא תאמר אין בו טעם ת"ל חכלילי עיניים וגו'. שכל טועמהו אומר לי לי. ושמ' תאמר לנערי' יפה ולקני' אינו יפה ת"ל ולבן שינים מחלב. אל תקרי לבן שיני' אלא לבן שני' ת"ר מברוכתי של א"י בית סאה עושה ה' רבוא כורים מעשה באחד שאמר בית סאה הניח לי אבא ממנה משח פי' שמן ממנה חמר פי' יין ממנה עיבור ממנה קטניות, ממנה רועות מקני. ההוא דקלא דהוה נטוע אירדן הוה גזרי מניה ק"ך כורי, ארץ חמדה נחלת צבי למה נמשלה א"י לצבי לומר לך מה צבי אין עורו מחזיק בשרו אף א"י אינה מחזקת פירותיה. מה צבי קל מכל החיות אף א"י קלה מכל הארצות לבשל את פירותיה ואפי' הכי פירותיה שמנים מחלב ומתוקים מדבש. הרי שאתה רואה שאפילו בחורבנה בזמן האמוראים כך ק"ו וכ"ש כשהיה בית המקדש קיים וישראל היו שרוים על אדמתם כמה וכמה היתה טובה עד שאמרו שכל ענבה וענבה היה יוצא ממנו שלשים גרבי יין.

והן עתה מעונות שרבו כל יום ויום הלך וחסור עד היום הזה שניתרוקנה מכל טוב. ונהייתה גרועה מכל הארצות שבח"ל. ונעשית ארץ פרי למלחה מרעת יושבי בה וכמ"ש שם. בא וראה כמה החטא גורם. חטאינו ועונותינו מנעו הטוב ממנו. תא חזי כמה הפרש בין דורות האמוראים לדורותינו. ואיך נואלנו והטפשנו ואין אנו רואים שבשביל מעשינו הרעים קלקלנו צנורי השפע והקדושה. וכתוב צווח ואומר על מה אבדה הארץ ארץ טובה ורחבה להיות חריבה ושממה וגרועה מכל הארצות. על עוונם את תורת.

וחזות קשה אני רואה על מאמרם ז"ל שאמרו על פסוק זה על עזבם את תורתי על שלא ברכו על התורה תחלה אתמהא. דאטו משום שלא ברכו ברכה בתחי' שהיא מדרבנן. שכל הברכות קי"ל שהם מדרבנן ואינם מעכבות יתחייבו כל זה העונש החמור שתחרב הארץ והם יגלו ויהיה בהם כ"כ שמדות עד היום הזה. והיכן רחמנותו יתברך שדן אותם על הקלה שבקלות ככל החמורות. ובמקום אחר פירשתי כוונת מאמר זה עפ"י מאי דאמרינן בגמרא דכפה עליהם ההר כדי לקבל את התורה. ואמר רב אחא מכאן מודעא רבה לאורייתא. ופירש רש"י דאם בא להענישם יאמרו אנוסים היינו בקבלתה. והרב התנא מהר"י רוזאניס ז"ל דחה מודעה זו מדקי"ל דינא דמלכותא דינא. והיינו דוקא כשמשוה גזרותיו על כל בתי מלכותו וכאן לכאורה לא השוה גזרותיו ע"כ בני מלכותו. דהרי לא כפה ההר על שאר האומות כשלא רצו לקבלה ותיריך דכאן גם כן מקרי משוה גזרותיו ע"כ בני מלכותו. שמסר לכל האומות תחת ממשלת הע' שרים של מעלה ובחר בישראל להיות תחת ממשלתו. א"כ דוקא ישראל היו בני מלכותו ובוזה

מבואר שפיר. והיינו דקא מתמה הנביא על מה אבדה הארץ. ולמה נענשו הרי אנוסים הם בקבלת התורה ואנוס רחמנא פטריה. ומש"ה דבר זה נשאר לחכמים ולנביאים ולא יכלו לענות ולהשיב דבר. דקושיא אלימתא היא. וכ"ת דהתי' פשוט דחייבים משום דינא דמלכותא דינא הרי תשובתה בצדה דבעינן שישה גזרותיו ע"כ בני מלכותו. עד שהשיב להם הקב"ה על עוזבם את תורתו דהיינו שלא ברכו בתחלה עה"ת. דאלו יברכו יראו דשפיר אני מענישם. דהא בברכה כתוב אשר בחר בנו מכל העמים שלקח בני ישראל לחלקו. לא כן האומות שמסרם ביד השרים של מעלה ואינם בני מלכותו וישראל דוקא שנקראו בני מלכותו. ושפיר הוי משה גזרותיו על כל בני מלכותו. ואף שקבלו באונס חייבים מדינא דמלכותא דינא. והם לא ברכו בברכה זו דאלו ברכו ירגישו שאין להם טענת מודעא. וממילא יתחייבו על כל עונותם ועל כל מה שצויה אותם. וזהו מדוקדק נוסח הברכה שאנו מברכין אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לו את תורתו. ר"ל משום שבחר בנו מכל העמים מש"ה ונתן לנו את תורתו ולא לעמים אפילו בע"כ ולית להו טענת אונס וכאמור.

עוד אמרו שם רבי זירא כי הוה סליק לא"י לא אשכח מברא למעבר נקט במצרא וקא עבר. א"ל ההוא צדוקי עמא פזיזא דקדמיתו פומייכו לאודנייכו אכתי בפחזותייכו קיימי. א"ל ארעא דלא זכו בה משה ואהרן אנא מי יימא דזכינן לה. ר' אבא מעזק כפי דעכו. ר' חנינא מתוך חיבתו בה היה מתקן מכשולי העיר. ר' אמי ור' אסי הוו קיימי משמשא לטולא ומטולא לשמשא. ופרש"י כדי שלא יוכלו להתרעם על ישיבתם. רבי חייא בר גמדיא הוה מגנדר בעפרה. שנאמר כי רצו עבדך את אבניה ואת עפרה יחוננו. ובזהר הקדוש אתיא דה"ט שטרח אאע"ה בעבור המערה לקחתה משום שראה ששם פתח ושער גן עדן, ובעה"י בבניינה יחזור לאיתנו ויותר. וכמו שאר"ח עתידה א"י שתוציא גלוסקאות וכלי מילת. עתידה חטה שתתמר כדקל ועולה בראש ההרים. ושמה תאמר יש צער לקוצרה. ת"ל ירעש כלבנון פריה. הקב"ה מביא רוח מבית גזויו ומנשבה עליה ומשרה את סולתה. ואדם יוצא לשדה ומביא מלת פסת יד וממנה פרנסתו ופרנסת אנשי ביתו. עתידה חטה שתהא כשתי כליות של שור הגדול. ודם ענב תשתה חמר לא כהעוה"ז העוה"ב העו' הזה יש בו צער לבצור ולדרוך. לעת"ל מביא ענבה א' בקרון או בספינה ומניחה בזוית ביתו ומחפת המינו בפטם גדול. ועציה מסיק תחת התבשיל. ואין לך כל ענבה וענבה פחות מל' צרף יין שנאמר ודם ענב תשתה חמר אל תקרי חמר אלא חומר. עוד אז"ל כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה שנא' שישו אתה משוש כל המתאבלים עליה. אם אשכחך ירושלים וגו' על ראש שמחתי מאי על ראש שמחתי אר"י זה אפר מקלה שבראש חתנים. היכן מנח ליה במקום תפילין. שנאמר לשום לאבלי ציון פאר תחת אפר. אמר ר' ישמעאל מיום שחרב ביהמ"ק דין הוא שנגזור על עצמנו שלא נאכל בשר ולא נשתה יין אלא שאין גזרין על הצבור וכו'. ודין הוא שנגזור שלא לישא אשה ולילד בנים ונמצא זרעו של אאע"ה כלה. אלא הנח להם לישראל מוטב שהיו שוגגין ואל יהיו מזידין. ופי' רש"י שכל שסבורין שאין אסור בדבר הנח להם שלא יהיו מזידין ושמתי כדכוד שמשותק. ח"א דשוהם וח"א דישניה אמר הקב"ה ליהוי כדין וכדין. ושעריך כאבני אקדח. עתיד הקב"ה להביא אבנים טובות

ומרגליות שהם שלשים על שלשים וחוקק בהם עשר ברום עשרי' ומעמידם בשערי ירושלים. לגלג עליו אותו תלמיד השתא כביעתא לא משכחינן כולי האי משכחינן. לימים הפליגה ספינתו בים. חזא דמלאכי השרת דקא מנסרי אבנים טובות ומרגליות שהם שלשים על שלשים וחוקק בהם עשר ברום עשרים. א"ל הני למאן. א"ל שעתיד הקב"ה להעמידן בשערי ירושלים. אתא לקמיה דר"י א"ל דרוש ולך נאה לדרוש כאשר אמרת כן ראיתי. א"ל ריקא אלמל' לא ראית לא האמנת. מלגלג על דברי אתה. נתן עיניו בו ונעשה גל של עצמות. אר"י לא ירושלים של עוה"ז כירושלים שלעתיד. דירושלים דעולם הזה כל הרוצה לעלות עולה. אבל ירושלים דלעתיד אין עולין לה אלא המזומנים. ג' נקראים על שמו של הקדוש ברוך הוא צדיקים ומשיח וירושלים אר"י עתידה ירושלים שתגבה שלשה פרסאות למעלה. ושמ"ת יש צער לעלות. ת"ל מי אלה כעב תעופנה. אר"ש בן לקיש עתיד הקדוש ברוך הוא להוסיף על ירושלים אלף מגדלים ואלף גינאות. ואלף ברניות. ואלף טרטפאות. וכל א' הוי כצפורי בשלותה. תניא אר"י אני ראיתי צפורי בשלותה והיו בה מאה ושמונים אלף שווקים של מוכרי ציקי קדרה. והצלעות צלע אל צלע שלש ושלשים פעמים מאי שלש ושלשים פעמים אמר רב ענוי אם שלש ירושלים הם כל אחד ואחד יש בה שלשים מדורים למעלה. אם שלשים ירושלים הם כל א' ואחד יש בה ג' מדורים למעלה. ופירש רש"י אם ירושלים דלעתיד הויא גדולה באורך כשלש ירושלים שהיתה כבר. כל אחד ואחד יהיה בה בכל בית ובית שלשים מדורות למעלה זה על גבי זה. וכבר אמרו גם כן שעתידיים שוקי ירושלים שיגיעו עד דמשק. היה ר"ש אומר אלימלך ומחלון וכליון גדולי הדור היו ופרנסי הדור ומפני מה נענשו מפני שיצאו מארץ ישראל לח"ל אמרו הזאת נעמי שיצתה מן הארץ לח"ל מה עלתה לה. ואפילו ממי שיש לו זכות אבות אינה עומדת לו בשעה שיוצא מא"י לח"ל. מארי דעלמא זכור ירושלים עירך ובנה אותה במהרה בימינו. יראו עינינו וישמח לבנו. וישובו בני ישראל איש אל אחוזתו. ואל יוסיפו בני עולה לענותו כי לא נוכל עוד שאתו. וראו כל אפסי ארץ את ישועתו ויספרו כל תהלתו. ואז יאמרו בגוים הגדיל ה' לעשות עם אלה. עם ישראל נחלתו. וקיים לנו מ"ש שלם ישלם המבעיר את הבעירה. ואז"ל אמר הקב"ה אני הצתי אש בציון ועלי כביכול לשלם ולבנותה באש. שנאמר ואני אהיה לה נאום ה' חומת אש סביב לה. וכמ"ש בונה ירושלים ה' נדחי ישראל יכנס. ואמר כל העם אמן.

שער הנשים

איתא במד"ר כה תאמר לבית יעקב אלו הנשים. ותגד לבני ישראל אלו האנשים. ולמה ציוה לנשים תחלה. אר"י אמר הקב"ה אפילו מצוה א' צויתי לאדם הראשון ולא צויתי לאשה, פוק חזי כמה יצא נזק ממנה. שהחטיאה לבעלה. וגרמה מיתה לבעלה ולכל העולם. א"כ כיצד אני נותן תורה לישראל בלתי ידיעת הנשים. ד"א מפני שהנשים זריזות ומקבלות דברי תוכחו' ומוסר וחביבה עליהם התורה והמצוות ודברי חכמים. וכל מה שיאמרו להם החכמים מטיף און לשמוע. ונכנסים הדברים בלכם יותר מהאנשים לכך אני אומר לך כה תאמר לבית יעקב תחלה. ואחר כך האנשים ונראה פשוט דל'פ הני מימרא אהדדי ומר אמר חדא וכו' ול'פ. והיינו ודאי שיש נשים כשרות וצנועות. ויש נשים פרוצות ואין בהם יראת ה'. ואם כן ר"י דאמר שאמר הקב"ה אפילו מצוה א' צויתי לאדם ולא צויתי לאשה וכו'. איירי בנשים שאינם צנועות. ומאי שדריש לשבח איירי בצנועות. וחשש הקב"ה לאלו ולאלו. וחוף מדרך רבותינו ז"ל נלע"ד דה"ט דהקדים הנשים תחלה, עפ"י מ"ש ז"ל. שא"ל רב לרבי חייא הני נשי במה זכיין, והשיב לו משום דהם מוליכין לבניהם לבי מדרשא. וא"כ הם סבה הוו לבניהם ללמוד תורה. וגדול המעשה יותר מן העושה. וכיון דגדול המעשה א"כ ראוי להקדימן תחלה. ומה שאמר אמירה בנשים והגדה באנשים. משום שכבר ידוע משו"ל דנשים דעתן קלות ונוחין להתפתות במהרה. וכיון דדעתם קלה צריך לומר להם בלשון רכה ותחנונים כדי שלא יבואו לבעוט. אבל לאנשים יאמר להם בתוכחתם דברים הקשים כגידים כדי שייראו מן העונש אם לא יקיימו התורה. ומתוך שהנשים דעתם קלה הם מורגלים ומרגילין עצמם בדבר שאינו הגון ונכון. וכמ"ש ז"ל במדרש רבה על פסוק ויבן את הצלע התבונן מהיכן ראוייה ליבנות. אמר הקב"ה לא אברא אותה מן הראש שלא תהיה מזקפת ראשה. שהאשה ראוייה להיות צנועה וראשה כפוף. לא נברא אותה מן העין כדי שלא תיהיה מבטת ומבקשת לראות הכל. והאשה ראוייה להיות שחת עינים ולא תביט במה שאינו צריך לה. ולא אברא אותה מן האזן כדי שלא תהיה צייתנית. פי' שמבקשת לשמוע כל דבר אפי' שאינו נוגע. ולא מן הלב שלא תהיה קנאית שכל מה שרואה מתקנאת. ולא מן הרגל שלא תהא יצאנית. אלא ממקום צנוע שבאדם. שאפילו כשהוא ערום אותו אבר מכוסה. ועל כל אבר ואבר שהיה בורא בה היה אומר שתהיה צנועה ואף על פי כן ותפרעו כל עצתי ותוכחתי לא אביתם.

לא בראתי אותה מן הראש כדי שלא תהיה זקופה בראשה, הרי היא מזקפת ראשה שנאמר ותלכנה נטויות גרון. לא בראתי אותה מן העין כדי שלא תהיה מבטת הרי היא מבטת בכל דבר. ולא מן הלב כדי שלא תהא קנאית. אעפ"י כן לא יש קנאה אלא בנשים שהם קנאים ביותר. ובכל מה שרואות הם מתקנא' לא בראתיה מן הרגל משום שלא תהיה יצאנית והרי היא יצאנית. שנאמר ותצא דינה, והרואה מאמר זה יאחזמו רעד. שהמכוון ממנו שאפילו כביכול חלילה לא יוכל עליהם. ובודאי דמחשבת הקדוש ברוך הוא נתקיימה בנשים הצדקניות והצנועות. דאלמלא בראם ממקומות אלו הנו' אז אפילו הצדקניות והכשרות היו עושים כפי טבע ותולדתם. ד"מ אם היה בוראם מן הרגל

היו כולם יצאניות וכן כיוצא. אמנם עתה שבראם ממקום הצנוע שפיר הוי הרבה נשים צדקניות וצנועות וכשרות. ופוק חזי מה שהיה בדינה בת יעקב בשביל יציאה א' שיצאה לראות בבנות הארץ. וביני ביני פגע בה שכנס בן חמור ולקחה. וסבת יציאתה היתה הריגת כל אנשי שכנס. מלבד הבזיון והצער שנעשה לה ולבית אביה ולכל משפחתה. וכל זה מסבת שדעת נשים קלות. ואינם חושבין לראות את הנולד. ולא על חנם אמר שלמה בחכמתו כל כבודה בת מלך פנימה שלא תצא מפתח ביתה חוצה. ולא הומיה וסוררת בביתה לא ישכנו רגליה. פעם בחוץ פעם ברחובות. ואסור לה לעמוד לפני שום איש זר וכ"ש להרבות שיחה עמו. וכבר הזהיר התנא שלא להרבות שיחה עם האשה אפילו היא אשתו. כ"ש אם אינה אלא ניאופין. ומתוך השיחה באים אל השחוק ולקלות ראש ומתוך זה באים לידי זנות. ואפילו המרצה מעות מידו לידה כדי להסתכל בה אפילו קבל תורה (מידו לידה כדי להסתכל בה אפילו קבל תורה) מסיני כמשה רבינו ע"ה לא ינצל מדינו של גהינם. ומלבד שהנשים גרמו מיתה לעולם. אלא גם כן גרמו לחרבן בית אלהינו. וכמשאז"ל יען כי גבהו בנות ציון ותלכנה נטויות גרון וגו'. וברגליהם תעכסנה. שהיו מניחים מר ברגליהם וכיון שרואים בחורי ישראל היו בועטים בנעליהם, ונכנס הריח באפיהם של הבחורים כארס בעכנא. והיו מחטיאים אותם. ורבים חללים הפילה ובמכמוריהם ורשתם. והם סבה לכל הנוזקין והחבלות. וכל זה משום שלא היו צנועות דאלו הוו צנועות ואינם יוצאים מפתח ביתם חוצה, ואינם עומדים בפני שום אדם זר מאין מקום להיצה"ר ליכנס ביניהם ולהביאם לידי עבירה. כיון דליכא תרי סרסורי דחטאה. העין הרואה והלב החומד. וגם הנשים הללו שאינם צנועות וכשרות הם גורמים לבעליהם שיגזלו ויחמסו. וכמו שכן העידו עליהם רז"ל הם אמרו בעון הגזל הגובאי עולה. והרעב הווה. שנאמר שמעו את הדבר הזה פרות הבשן אשר בהר שומרון העושקות דלים הרוצצות אביזנים האומרות לאדוניהם הביאה ונשתה. אמר רבא כגון הני נשי דמחוזא דאכלן ולא עבדן. ופי' רש"י ונמצאו שגוזלות לבעליהם. ועוד שמתוך שמלומדות במאכל ומשתה גורמים לבעליהם שיגזלו. ועי' ג' הגובאי עולה והרעב הווה ע"כ. ומכל שכן כשיש קנאה בין הנשים. כי חברתה הגדולה הימנה לובשת מלבושים נאים ותכשיטין נאים. תכף מתקנית בירך חברתה. ובאה אל ביתה מלאה זעם וכעס ועושה מריבה וקטטה עם בעלה ערב ובקר וצהרים. ובאין לידי הכאות ובזיונו' וחרופין וגידופין כדי למלאות חפצה ורצונה. להביא לה מה שהיא מבקשת ממנו. והוא צועק במר שאין יכולת בידי ומה אעשה. ולפעמים יבואו לידי גרושין. ומרוב דברה עמו בקושי יום ולא תנוח אפילו רגע הולך בע"כ וממציא לה את בקשתה באיסור ולא בהיתר ע"י גזלה או גניבה. והעבירה ממנו דעתו. וגרמה לו לעבור על דעת קונו. ולהכניסו בסכנה בעוה"ז ובעוה"ב. וכבר אז"ל אשה רעה צרעת לבעלה. וראוי להבין למה בחרו ז"ל בדמיון הזה. אמנם כפי האמור א"ש דמתוך שהיא היתה לו סבה להיות גנב וגזלו א"כ כל העולם בורחים מלישב עמו. ובדד ישב כמצורע. ואין מי שרוצה לעמוד בגבולו לבלתי יגנוב ויגזול ממונם. ומכ"ש וק"ו שיש מקומות שבכל שנה ושנתיים משנים מלבושיהם היותר קרובים ומלבושיהם הראשונים בבל יראה ובבל ימצא להפריצות ועושים מה שלכם חפץ. והעלם יעלימו בעליהם עיניהם מהם. ומניחים אותם בשגגתם.

ומתוך כך באים הנשים האחרות ומתקנאות לעשות כמותם. וגורמין מריבות ביניהם ובין בעליהם. ואם כן כמה צריכה לזוהר בשבתה בביתה, ובלכתה בדרך ברה"ר. להיות צנועה ואיש לא ידעה. כדי שלא יצא נזק ממנה לעצמה ולאחרים עמה. ותהיה ח'ו בכלל מחטיא את הרבי' שאין לו תשובה ואין לו חלק לעולם הבא.

בא וראה כמה תועלת יוצא מהאשה הכשרה והצנועה. שמצלת את בעלה מן החטא ומגדלת בניה עה"ת ועל העבודה. פוק חזי משז"ל על ההיא אתתא קמחית שמימיה לא ראו קורות ביתה את שערה ובעבור זה זכתה שיצאו ממנו ח' כהנים גדולים וכ"ת מנ"ל לרז"ל דמשום צניעותה וזכותה זכתה לזה ולא משום זכות בעלה, וליכא למימר שראו לבעלה שאינו כ"כ חסיד. דזו אינו ראה דאדם יראה לעינים וה' יראה ללבב. ודבר זה תלוי בשקול אל דעות וכמ"ש הרמב"ם ז"ל בהלכות תשובה. ויש מתרצים דקבלה היתה בידם שלא נעשו כהנים גדולים בחיי אביהם כי אם אחרי מותו. ובעוד אמם קיימת וכיון שאמם היא זכתה לראותם כ"ג. ש"מ דמשום זכותה וצניעותה זכתה לזה. ואנכי העבד נ"ל דאין אנו צריכים לזה. די"ל בפשיטות עפ"י מה שידוע ברז"ל שכל מדותיו של הקב"ה הם מדה כנגד מדה הן להרע וכ"ש להטיב. וכיון דחזינא להאשה שצנועה עד מאד. וכבודה בת מלך פנימה. שאינה יוצאת מדלת ביתה חוצה. ואפי' בביתה צנועה יותר מדאי, במדה זו עצמה פרע לה הקב"ה להיות בניה זוכים להיות משמשים בקדש פנימה לפני ולפנים. ועי"ל בפשיטות כי ידוע שעל הרוב כל כשרות הבנים מאמם. באשר היא היושבת עמם תמיד כל היום בקטנותם. ומגדלת אותם על פי מעשיה הטובים ויורגלו בהם מקטנותם. וכשיגדלו נעשה להם ההרגל טבע. אם לטובה אם לרעה. על פי הנהגת אמם וטובה היא אם רעה. דאם אינה כשרה אינה מנחת לאביהם לרדותם בשבט וליסרם. באומרם שעדיין קטן ונער ואין בו דעה לקבל תוכחת ופעם אחר פעם קץ בעיני אביו להוליכו ומניח אותו על פי דרכו והולך לו. וביני ביני שוב אחר שיגדל לא יקבל עוד תוכחת מאחר שהורגל. אף כי יזקין לא יסור ממנה. נמצא תלוי הדבר בקמחית ולא בבעלה. ותנא מסייעא לן שהכל מן האשה הן לטובה הן לרעה. וא"כ שפיר שאמרו על ר' יוסי אשרי יולדתו. שאמו הגורמת לצדקות בנה. וכמו שהביאו רז"ל מעשה על אמו של רבי ישמעאל כ"ג. שפעם א' קודם שנתעברה בר' ישמעאל הלכה לטבול טבילה של מצוה. וטבלה ויצאה ופגעה בחמור. וחזרה עוד וטבלה. ויצאה ופגעה עוד בערל עע"א. וחזרה וטבלה עד ז"פ שאירע לה כזה. וחזרה וטבלה, באותה שעה אמרו מה"ש להקב"ה. עד מתי עניה זו הולכת ומצטערת. אותה שעה רמו הקב"ה למלאך גבריאל שירד וילך לפניו עד שתגיע לביתה לשלום, וכך עשה. ובאותו הלילה נתעברה בר' ישמעאל כ"ג. הרי אתה רואה בעיניך שכשרות הבנים מצניעות וקדושת האם. ואגב יש לדקדק דלמה רמו הקב"ה לגבריאל ולא למיכאל שרן של ישראל, ושליחות גבריאל אינה אלא לעשות דין ומשפט. ויש ליישב בפשטות לרמזו על פי הדין טעמו מה"ש ובדין הוא ליטול שכרה. וגם לפעמים אם תפול אשה כשרה כזאת בחיק אדם רשע תחזירהו למוטב. וכך להפך אם יפול צדיק ברשת אשה שאינה כשרה והגונה. יש חשש עליו שלא ימשך אחר מעשיה וישב בפשטות לרמזו על פי הדין טעמו לבעלה. ור"ל דכמו האדם הזה שהיה גופו נקי ובר ופתאום פרחו בו הצרעת ממעשיו הרעים. כן הצדיק הזה שהיה היום צדיק גמור ופתאום נעשה צדוקי ע"י אשתו.

ובאמת אני תמה על דורות הללו על כל ישראל שאיך לא נהגו ללמד את בנותם התפלה וברכת המזון וכיוצא. כל דבר שחייבים בו והעון תלוי בצואר אביהם שלא למדם ובדורות הראשונים היו חכמניות ומבינים ועתה אין מזה כלום. עוד אני צריך להזהיר לנשי בני ישראל שיש בידם זריזות גדולה וכולם רודפים ביום שבת קדש לראות ס"ת להודיע להם שתהא הליכתם לשמה בלתי שום פניה דיש קצת נשים שאינם הגונות. כל הליכתם אינה לשמה אלא לשמוע חידושים מחברותיהם ולדבר דברי הבאי וכיוצא ויוולד כמה קטטות בהליכתם. וטוב היה להם שלא לצאת מדלתי ביתם חוצה. ובשלמא אלו יודעים לקרות היו מטים אזנם לשמוע דברי תורה ועל כורחם נמנעים מלדבר אבל מחמת שאינם יודעים יבואו לידי מכשול. באופן העצה היעוצה על האשה כשתלך לראות ס"ת תכנס בשתיקה ותצא בשתיקה. שלא לדבר כלום. ולפחות השעה הזאת יניחו מנהגם וטבעם שהם דברניות וליטול שכר על ההליכה הזאת והשתיקה הזאת שלא יצא נזק להם מהליכה הזאת.

ועפ"י האמור יובן דברי שלמה בחכמתו. בן ח' ישמח אב ובן כסיל תוגת אמו והדקדוק מבואר דלמה תלה השמחה באביו והתוגה באמו. היה לו לתלות הכל בשניהם באיש ואשה. אלא הוא הדבר אשר דברנו שהכל מהאשה דאם יהיה הבן צדיק היא הגורמת. ואם יהיה רשע היא הגורמת לו שלא יסרתו ולא הניחה לאביו ליסרו. ואם כן שפיר קאמר בן חכם ישמח אב. דא"נ דגם לאמו יש שמחה בראות גידוליה יפים וטובים. כדכתיב ישמח אביך ואמך ותגל יוגדתך. אבל שמחת האב היא ביותר שראה מטמון בלי טורח שהוא לא טרח בו כאמו. והעקר הטרחא לאמו ובקרב ימים ושנים ראה בנו ח' וכשר וצדיק והכל מכבדין אותו וגם לאביו יהיה כבוד גדול בעבורו אף אם הוא ע"ה. לא כן אמו הגם שיש לה שמחה מ"מ ע"י טורח גדול באה לה השמחה הזאת. אבל אם הוא כסיל הכל מקללין אמו. בעבור שידוע להם שהיא היא מחמת רשעות' לא יסרתו ונמשך אחר מעשיה הרעים והיא הסיבה שיצא כסיל. וכל העולם אומרים עליה ארור שזה ילד. וארור שזה גדל. גידולים רעים. והיא היא שגדלתו בגדול' הרעים הללו כי הכל יודעים שאין ביד האב כלום. שהוא רוצה ליסר את בנו והיא האשה אינה מניחתו לבעלה לייסרו ומה בידו לעשות. א"כ היינו טעמא שנתן השמחה לאב על פי משז"ל משחית נפשו הוא יעשנה. לא יהיה לו ער בחכמים ולא עונה בתלמידים שלא יזכה להיות לו בן ת"ח וא"כ בן ישמח אב שמציל את אביו מחשדא אם יחשדוהו בא"א כי אז נודע שאין בידו עון א"א אם בא לידי חשדא. ובן כסיל תוגת אמו. לא מבטיא אביו שיש לו תוגה שעתה הכל חושדין בו ומאמתין עליו החשד שחשדוהו בא"א. ובכל יום ויום מגיע לו בושא מהבריות מצד בנו. אלא גם תוגה יהיה לאמו. דעכשיו נתבררה לעין כל שאינה כשרה בנשים. ובספרי יושב אוהלים פירשתי אותו בדרך נאות על פי מ'ש ז"ל דהאיש מצווה על פו"ר ואין האשה מצווה עש"ב.

גם דרשתי שם מקרא שכתוב גיל יגיל אבי צדיק ויולד חכם ישמח בו. ואמרו ז"ל גילה כשיהיה צדיק בן צדיק. והיינו דמלבד הגילה שקיים מצות בוראו שציווהו פרו ורבו. אלא גם גילה אחרת שהוליד צדיק כמוהו. ועוד שמחה יתירה שניצול אותו צדיק מחשדא שאם הוליד בן פריץ ואינו ח' וכשר אתי אביו לידי חשדא שיאמר שיתכן אביו

נחשד על א"א ולפי' לא יהיה לו בן ח'. משום דנודע עונשו שלא יהיה לו ער בחכמים ועונה בתלמידים. לא כן כשיהיה צדיק שנצול גם מחשדא זו. מש"ה גילה אחר גילה שיש בידו שמחות הרבה. לא כן וילד הח' דהיינו האשה שילדה בן ח' לא יש בידה כי אם שמחה אחת שזכתה לבן צדיק. וזהו שאמר שלמה ברוח קדשו על אביו בני אם ח' לבך ישמח לבי גם אני ואשיבה חורפי דבר. מה שהיו חושדין בי בבת שבע. ואם איתא דיש עון בידי אם כן זכיתי ויצא ממני חכם שכמותך שאין בחכמים כמוהו. והא לא יהיה לו ער ועונה כתיב. אלא ודאי דלא יש בידי עון דבת שבע וכמו כמה וכמה תי' שתירצו בזה.

עוד נראה לפרש דמאי טעמא אמר בן ח' ישמח אב. עפ"י מ"ש בגמ' ביבמות ששם אמרו כיון שנשא אדם אשה עונותיו מתפקפקין. ופרש"י נסתמין שנאמר מצא אשה מצא טוב ויפק רצון מה'. אמר רבא בא וראה כמה טובה אשה טובה דכתיב מצא אשה מצא טוב. אי בגוה משתעי קרא כמה טובה אשה טובה דהכתוב משבחה. ואי בתורה משתעי קרא כמה טובה אשה טובה שהתו' נמשלה בה. כמה רעה אשה רעה דכתיב ומוצא אני מר ממות את האשה. אם בגוה משתעי קרא כמה רעה היא זאת שהכתוב מגנה ואומר שקשה מהמות. ואי בגהינם משתעי קרא כמה רעה אשה רעה שהמשילה הכתוב לגהינם. הנני מביא רעה אשר לא יוכל לצאת ממנה זו אשה רעה וכתובתה מרובה. ועליה אמר ירמיה במגילת איכה נתנני ה' בידי לא אוכל קום. כתיב בס' נ' סירא אשה טובה מתנה טובה לבעלה. וכת' אשה טובה בחיק ירא אלהים תנתן. אשה יפה אשרי בעלה מספר ימיו כפלים. ופרש"י ששמח בחלקו ודומה לו כאלו ימיו כפלים והוא דחוק. ולעד"ן לפרש עפ"י משו"ל על אשה הטובה עירנית והעירתו. והעיד הכתוב עליה ותקם בעוד לילה. וכיון שכן אינה מניחה לבעלה לישן כל הלילה אלא מעירתו לקום וללמוד בתורה. ואינה מניחתו ישן כמת המוטל במטה. ואם כן שפיר קאמר מספר ימיו כפלים שגם הלילות נחשבים כימים לגבי זה שהוא ער בהם. ולא ינום ולא ישן אלא יושב ועוסק בתורה או במלאכתו.

עוד אמרו שם דהשרוי בלא אשה שרוי בלא שמחה. ולכאורה קשה שהרי אז"ל היום השמחה שיש היא בבשר ויין. וי"ל בפשיטות דהא אמרו סמוך לזה כל השרוי בלא אשה שרוי בלא תורה. א"כ הוי ע"ה דמאחר דשרוי בלא תורה אם כן ממילא הוי ע"ה דאסור לו לאכול בשר. ואם כן מנין לו השמחה. ועי"ל על פי מה שידוע שלשה דברים מעין שמחת עוה"ב שבת ותשמיש המטה וכו'. ואם כן השרוי בלא אשה שרוי בלא שמחה שהיא מעין עוה"ב מה שא"כ בבשר ויין אע"ג דאית ביה שמחה אינה מעין עוה"ב. וכ"ת הרי שבת לפניו שהוא מעין עוה"ב. ל"ק דהא צריך תנאים רבים ועצומי לשמור השבת ככל חוקותיו ומצותיו ומשפטיו וזה רחוק מן השכל שיזכה האדם בזה ומיעוטא הם שזוכין לזה. משא"כ שמחת האשה שהיא מצוייה תמיד ובנקל זוכה בשמחה זו. ותכף שנושא אשה נמחלים עונותיו. כדכתיב ויפק רצון מה'. וראיתי להגאון בעל עור בנימין בחי' שדקדק על האי לישנא שאז"ל שעונותיו מתפקקים ולא אמר שנמחלים. רמז למ"ש הגאון בעל עשרה מאמרות עבירות ששכח מלהתודות עליהם אין האדם נענש עליהם. ומדמה להו להא דתנינן בית אפל אין פותחין בו חלונות לראות

את נגעו. וא"כ אם הדמיון של העונות לנגעים, תמנן תנינן וביום הראות בו בשר חי יש לך שאין אתה רואה בו את הנגעים. ואיזה זה חתן כל שבעה ימי משתה שלו, אבל מכאן ולהבא חושבנא. ולהכי נקט עונותיו מתפקקים נסתמים שאין פותחין עונותיו לראות נגעו. וקרוב לזה שמעתי שא' מגדולי המורים פסק. ס"ת שנמצא בו פסול ביום ירידתו לבהכ"נ. והורה שאין לפוסלו בו ביום. דהו"ל כחתן ביום שאין רואין את נגעו עכ"ל.

ואני שמעתי ולא אבין. דהתם בחתן לכתחלה אין רואין את נגעו לראות אם הנגע טמא או טהור. ומחמת ספיקא בניחנו שלא לראות משום כבוד החתן, אבל בס"ת שנמצא פסול וכבר נפסל בודאי איך לכתחלה בקום עשה נברך עליו כמה ברכות לבטלה. דיש בהם איסור לאו מן התורה דלא תשא וגו'. בעבור כבוד ירידתו ביום הזה לבהכ"נ. ורואין דמיון הזה יפה כלל. ורואין הלכה ואין מורין כן. דבשלמא אם עדיין לא הוגה ולא נודע הפיסול אזלינן בתר חזקה. ומאותו היום ואילך בודקין אותו יפה. אבל אם נמצא הפסול ח"ו. אם נתיר לו לברך עליו כמה ברכות לבטלה ואיך אם כן נתיר לו לברך עליו כמה ברכות לבטלה. ואף קבלה לא נקבל בזה. גם מה שדקדק דלמה נקט מתפקקים. ל"ק כלל. חדא במקום אחר אמרו ג' נמחלו עונותיהם. מלך וחתן ונשיא. ומאי דנקט הכא מתפקקים לישנא דקרא נקט. דכתיב ויפק רצון מה'. אבל למימר דאחר ז' ימי החתונה חוזרין בהם ח"ו להענישו שלא נמחלים לגמרי. באופן שכל כשרות הבנים ופסולן הם מכח האי דכשהיא צנועה וכשרה אין ספק דהבנים הבאים אחריה הם כשרים וכן להפך. וא"כ היינו דקאמר בן חכם ישמח אב. שאז ידע בודאי שאשתו כשרה בנשים והוא מן נשים שבאהל. שבן זה שילדה הוכיח עליה שאשתו יראת ה'. ואז בודאי ישמח אב שזכה לאשה כזאת. דמקודם שהביאה הבן הזה היו מעשיה סתומין. דיתכן היתה גונבת דעתו של בעלה. אבל עכשיו נתברר לו שהיא טובה, וכבר אמר בן סירא אישה טובה מתנה טובה לבעלה ומספר ימיו כפלים. ואין לך שמחה גדולה מזו. מה שא"כ כשיצא הבן כסיל הא ודאי שהוא הוכיח על אמו שאינה כשרה. וישנאה אישה ובעבור זה יבוא לגרשה או להיית לוחם עמה תמיד. והיינו דקאמר תוגת אמו שנודעת לכל שהיא רעה. וגם בעלה שונא אותה. ואין לך תוגה גדולה לאם יותר מזה שלא ישאר לה עוד חיות עם בעלה וסופו לגרשה.

עוד י"ל אומרו ישמח אב על פי מה שידוע במד"ר שאברהם אבינו עליו השלום היה ראוי לחיות ק"ף שנים כיצחק, אלא קצר הקב"ה משנותיו ה' שנים כדי שלא יראה עשיו בן בנו שיצא לתרבות רעה. נמצא דלפעמים מנכין משנותיו של צדיק בעבור שלא יראה בנו או בן בנו וזו לטובה לצדיק. ואם כן זהו דקאמר בן חכם ישמח אב דהיינו אביו. לאפוקי דאם היה כסיל צריך לילך האב קודם זמנו. והיינו דסיים וכן כסיל תוגת אמו. שיפטר בעלה קודם זמנו ונשארת אלמנה בסבת בנה הכסיל. אבל אם היה הבן חכם אז אדרבה מספר ימיו של אביו כפלים. וזהו דקאמר גיל יגיל אבי צדיק דהיינו בנו הצדיק זה אם יולד לו בן חכם. שאז ישמח אביו שהוא זקנו של הילד. שלא אירע לו כמו שאירע לאברהם אבינו ע"ה שקצרו לו משנותיו ה' שנים כדי שלא יראה בעשו בן בנו שיצא לתרבות רעה. אלא ויולד חכם ישמח בו אבי אביו שהוא זקנו.

ולכן אתם בחורי ישראל לא תתורו אחרי עיניכ' כשתראו אשה יפה. תכף תרדפו

אחריה לקחתה. אלא קיימו דברי חז"ל שאמרו שהרוצה ליקח אשה יבדוק באחיה. שאם נתברר לכם שאחיה כשרים ויראי ה' ויראים מן החטא, אז בודאי נודע שהאם כשרה וצנועה וכאמה בתה. אבל אם נתתם עיניכם ביופי ולקחתם אותה מבלי בדיקת האם והאחים. סופכם להנחם. ויקיים בכם מקרא שכתוב נתנני ה' בידי לא אוכל קום. וצועקים ואינם נענים. שעקר האשה היפה היא במעשיה הטובי' ושקר החן והבל היופי ועל פי זה הותרה לי קושיא עצומה על מאז"ל בגמרא. במערבא כד נסיב איניש אתתא אמרי ליה מצא או מוצא. וקשה דאיך תכף ומיד ביום חתונתו יודע לו לבעלה אם היא רעה או טובה. דהא אפילו אם היתה רעה שבעולם בתוך שבעה ימי החופה עושה עצמה כשרה וצנוע'. וימים ידברו כדי ליכחן הרעה היא אם טובה. וראיתי בספר דברי יוסף שהביא תי' הלצי משם ח' א' משאר בשרנו עפ"י מה שנהגו פצ"י. שבשע' שמעמידין החתן והכלה ומכסין אותם בטלית. נהגו שהחתן שם רגלו על רגל הכלה לרמוז שהיא כפופה לו ולא בהפך. ואם כשרה וצנועה בבית אביה אינה שומטת רגלה מתחת רגלו. ור"ל שהיא מודה שהיא כפופה לו. ואם שמטה רגלה מתחת רגלו אז בודאי שרמזה לו שהיא אינה כפופה לו. ומודיעתו מעכשיו שהיא אינה כפופה לו. וא"כ מאותה שעה נודע לו שאינה כשרה וצנועה. וזו היא בעצמה שהיו שואלין לו במערבא כד נסיב איניש איתתא אומרים לו מצא או מוצא. אם שמטה רגלה מתחת רגלו או לאו. דמאות זה נודעת מה היא במעשיה זת"ד. ואני אומר דמעיק' קושיא ליתא דכל כוונת מערבא לשאול לו אם בשעה שיהיב דעתו ליקח זאת האשה. אם עלה על לבו דברי חכמים שציווהו שהרוצה לישא אשה יבדוק באחיה אם כשרים או אינם כשרים. דאם הם כשרים אז בודאי שהאם צנועה וכבתה אמה. ועליה נאמר מצא אשה מצא טוב. ואם אינם כשרים ואפילו הכי לקח אותה משום שהלך אחר עיניו. הא ודאי שעל זאת קאמר ומוצא הוא את האשה מר ממות ואחריתה מרה כלענה. גם יזהר מאד הבחור הזה הרוצה ליקח אשה כמשז"ל חות דרגא ונסיב אתתא. דהיינו שיקח אשה ממשפחה הפחותה ממנו. דע"י זה תהיה כפופה לו תמיד. ואינה יכולה להתגאות עליו בבני משפחתה. לא כן אם לקח ממשפחה הגדולה יותר ממשפחתו. אז לא יהיה להם קיום והעמדה טובה זע"ז. וברבני אשכנז ראיתי מפרשים כוונת אומרם חות דרגא ונסיב אתתא. על פי מה שידוע שלא עלה עזרא מבבל עד שעשאה כסולת נקיה. שהפריש כל הפסולים ונשארו כולם מיוחסים. נמצא לפי זה שבני בבל מיוחסין יותר מבני א"י. וידוע שא"י גבוהה מכל הארץ. ובבל עמוקה מאד ונקרא שנער ע"ש שנערו כל מתי המבול שם. ואם כן זהו דקאמר אתה בן א"י חות דרגא ונסיב אתתא. ר"ל חות לבבל ומשם תקח אשה שהם מיוחסים יותר. ולעד"ן נראה לפרש על פי משז"ל שיהיר אפילו אנשי ביתיה לא מקבל ואם כן היינו דקא מזהיר ליה התנא דאפילו שאתה מתגאה בעצמך מ"מ כשתבא ליקח אשה. חות דרגא ממה שיש בך ואל תתגאה עוד אלא אדרבה הוי עלוב וכיותר עם אנשי ביתך. דאם אתה רוצה לעמוד במנהגך הרע במדת הגאווה אם כן לא אפשר לך להיות נסיב אתתא דהיהיר אפילו אנשי ביתיה לא מקבל משו"ה איעצך חות דרגא והשפל עצמך ואז נסיב אתתא.

ובדרך הלצי אני אומר עפ"י מה שנהגו פצ"י שאחר שעושין החופה בבית אביה

של הכלה תכף הולכים לבית החתן. והחתן מקדים והולך לביתו ויושב בתוך החופה שהוא מקום הגבוה שבחצר וממתין ביאת הכלה. וכיון שבאה הכלה יצא החתן מחדרו וירד כמה מדרגות. ולוקח הכלה מידה. ויוצאין שניהם ויושבים בכילה של החתנים ולפעמים החתן אינו רוצה לירד. אלא רוצה שהיא תעלה מאליה אצלו. וכל הנצאים שם צועקים עליו. ואינם מניחים אותה לעלות מאליה לבדה אצלו. עד שירד הוא בכבודו ובעצמו וליקח אותה מידה ולצאת. וזהו דקאמר חות דרגא ונסיב אתתא מידה ותעלה עמך. שבזה יהיה לה להכלה נ"ר ולמשפחתה מאד. ומזה לוקחת סימן שיאהבה אישה ותהיה אשתו מנשים אשר באהל כיר"א.

שער השיר

בא וראה אחי ידידי כמה עונש מגיע לשומע שירי עגבים שכולם דברי חשק ופרצה קוראה לגנב. ומכניסין באדם השומעם וכ"ש האומרם היצה"ר כארס בעכנא ומכ"ש בהצטרף עמהם השכרות. ומכ"ש אם היו נשים עומדים צפופים לשמוע הרנה עם האנשים. אין ספק אצלי שלא יצא מאותה חברה נקיים מעון. וזה אתחלתא דפרענותא, וממילא באים לידי עברה. וע"כ חכמי הדור מוטל להשגיח ולמחות על זה ועל זאת הנביא עומד וצווח ואומר. אותי עזבו מקור מים חיים לחצוב להם בורות בורות נשברים אשר לא יכילו המים. דהכוונה דעומד ומכריז עליהם דאיך מניחי' דברי שירות ותשבחו' הבורח בהם ה'. והולכים ונדבקים בסט"א בשירי עגבים שהם בורות נשברים. ואיך מביאים על עצמם תחת יופי, כי. ועל כל מילה ומילה שאינה הגונה שמוציאים מפיהם. מאכילים אותם גחלי רתמים. ולהפך אם משורר בלשון הקדש שכל מלה ומלה שמוציא מפיו נוטל עליה שכר. שכל דברי השירות הם שבח לקב"ה ושכינתיה. ואיך השוטה הזה לוקח בידו קרדום להכות בו גופו. ומניח ריוח עצום. אם אומרים לאדם מנה זהובים וכל מה שתמנה קחהו לעצמך. ולא עוד אלא שגם ע"י מנין זה אתה מבריה כל המזיקים מעליך. וזה לא עשה כן. אלא הלך ונתעסק בדבר שגורם בו הכאות רבות והזקות רבים. היש לך חסר דעת גדול מזה. וכמו שידוע מדברי האר"י דלמה נק' השירים ותשבחות זמירות. מל' זמיר עריצים. שבורחים הקליפות והסטרא אחרא. ומבריחים אותם מליכנס אל הקדש פנימה. והרגיל תמיד בדברי שירות ותשבחו' זוכה אל רוח הקדש להיות שורה בתוכו. וראש החסידים יוכיח אדונינו דוד הע"ה שמעולם לא עבר עליו חצות לילה בשינה. שמחצות ואילך היה עומד ואומר דברי שירות ותשבחות. לחבר אשת נעורים עם בעלה ליחדא קב"ה ושכינתיה עד אור הבקר כדכתיב חצות לילה אקום להודות לך. ועי"ז זכה לספר תהלים שכולו נאמר ברוח

הקדש וגם שלמה בנו אחריו תפס דרכו וא' שירין ותשבחו' כאמו' בשיר השירים שכולו קדש קדשים ביחוד קבה'ו' כחבת אשה עם בעלה, וכבר העידו על מהר"י נג'ארה שכל ליל שבת ושבת היה משורר לכבוד שבת. ושלח לו האר"י ז"ל שישב במורא ובמצנפת על ראשו. שהגיד לו שכמה מלאכי השרת באים אצלו כל ליל שבת לשמוע את הרנה. ואחר שהגיד לו דבר זה היה מתנהג לישב במורא ופחד. ובמקו' גילה שם תהא רעדה והעושה כן תמיד משים שלום ואהבה ואחוה בין איש לאשתו. בין קב"ה ושכינתיה. ובודאי דע"י זה יהיה אהוב למקום וה' אהבו. כי כל המדות בטלו חוץ ממדה כנגד מדה שהוא סבה להיות אהבה בין קבה'ו'. גם שכרו יהיה שיהיה אהוב למקום. וממילא המזיקין בדילין הימנו. הנך רואה בעיניך שכמה גדלה מאד מאד מעלת המשורר בשירי תשבחו' לפני הקב"ה. איך מלאך לבך לשורר ולשמוע שירים שלהם על אשה זונה וכיוצא. ותחת לעשות קשוטין לכלה דא כנסת ישראל. יעשה קשוטין לאשה זרה שפחה כי תירש גברתה. ובפרט בדורות הללו כשנועדים המון העם באיזה שמחה אם יאמרו לפנים פזמונים כאלו מלקה אותם ומרדה אותם. ובעת שפותחים בגנות דברי עגבים נכנס שמחה בלבם ויקומו לשחק. ושעירים ירקדו שם. כמה כוחו גדול של היצה"ר שמראה להם המר למתוק והחושך לאור. ומניחים דברי אלהים חיים ומבערים הקדש מן הבית. ולא ידעו ולא יבינו ששמחה זו אינה אלא עצבות. ושמחה זו לתוגה נהפכה עליהם תחלתה מתוק וסופה מר. חוטאים ומחטיאים ומביאים ב"מ קצף לעולם. כאמור בדברי רז"ל הבאתי דבריהם בשער הגמול ע"ש. ומיום שנתמנתי פה אר"ץ יע"א כל עת ועת אני מכריו בהסכמות חמורות לבטל מנהג הרע הזה מבני ישראל. שלא יראה ולא ימצא עוד בגבול בית ישראל השירי עגבים. ושלי"ת מעט מעט אגרשנו. ולעת היום אני נותן הודאה להקב"ה שנשמעו דברי ונתקבלו. ולא נשמע עוד שוד ושבר. וסבירו וקבילו עליהם שלא לשורר עוד בשירי עגבים אלא דוקא דברי שירות ותשבחות. שכל דבריהם מעוררין לאדם לחזור בתשובה. ולהיות אוהבים למקום. אשריהם ואשרי חלקם כי כל בית ישראל כולו זרע אמת. ומקבלים דברי תוכחת ולח' הדורש להם. ופרשי נפשיהו מאיסורא. כי בודאי הם שרשם טוב וזרוק חוטרא באוירא ואעקריה קאי ובלבד שיהיה מעורר להם, כי אינם חשודים ח'ו' לידע רבם ולכיון למרוד בו. אלא כיון ששומעים חומר האיסור מיד הם פורשי' ממנו. דהם קדושים. ויען כי חביבים דברי דודים. דברי ושירות ותשבחות בכל שמחה ושמחה. אשר שיר חדש. וכל הפזמונים שעשיתי. חברתי אותם יחדיו, והעלתי אותם על מזבח הדפוס. למען יהיו לזכר עולם ולא יאבדו באורך הימים.

אהל שער השיר ישרים קבא

לחן מונייתי יאב'פי תנ'גי כ'פיפ

אוצפ'יחן

יונתי בשיר הרניני כנבל כנור צהלי • יפה ומהוללה •
הללי אומללה יאקבוץ שללה מהללי • החישה
מפלט לי •

אשכול הכופר דודי לי • לא ידעתי הגידה לי •
יפה זכור

בארתי לגני אהותי • פרתחי רעיתי • תמתי •
יפה זכור

ראה כי חולת אהבה • משגבי לא אטוט רבה •
יפה זכור

הנה מלכך אשר יבא • אחלמה ולשם שבו •
יפה זכור

מעלי נגעך הסר • ומכל אשר לי מיצר •
יפה זכור

אלוי חון על עדתך • כי מטה ידם • אלהים אין
זולתך • גלה קץ סודם • חיש גאל חיש גאל
קרית חכודם •

בך בטהתי אל אנושה לא בכן אדם • אין
אשמח ואשישה בכא יום אידם • חיש
גאל זכור

ריב ריבה את אויבנו והך על קדקדס'כשמך נבוס
קמינו • ולבשו מדם • חיש גאל זכור

אהל שער השיר ישרים

המה תמיד לוחמים • תקיפה ידם • זכור לאברהם
תמים • בהוועדס • חיש גאל וכו'

אלִי צורי דגלי ורם • על אויבי תשימני • רוח
תשאם ותורם • ובצדקתך פלטני • אותם
מהר החרם • תסוב תנחמני הטרים תדע
ותטורם • מתי תרוממני •

בחר גא בחמד כרם • שיש מענה בלשוני • ריב
ריבם ותעיר קנאה • תשמיד באף עברה •
בבקר הנה היא לאה לאברהם ולשרה זכור
נפשי לך צמאה • עד אן גולה וסורה •

הנה מלאה צבאה ענייה וסוערה מהר קום כי נאה
גאה על בני הנבירה • אם הננים רחל באה
לנו תהיה לעזרה •

לחן אלה אלה יאמן צוֹפִיִּיאן

גאווה

אלִי מתנשא לבל לראש • לבניך היום תדרוש •
סליחתם • ואל תפון אל חטאתם • מתעטפים
בצרתם • ספר חיים יהי נחתם • את שבותם •
בתפילתם ותחינתם • יהיו לראש •

ברית אבות הזכור להם • היה מאיר לעיניהם •
כאור חמה את פניהם • הגיונם וצדקתם כי
רציתם

אהל שער השיר ישרים קכב

רציתם • ספר חיים וכו'
רים נם דגלם ומזלם ושמחם בישועתם • וקום
מהר לעזרתם • ובשועתם סלח היום לחובתם •
ספר חיים וכו'
החש בנה אולם וסף וכל עון התם וסף • לבית
יוסף חיש מאסף • ואז נשיר את שיר אסף •
ספר וכו'
מלכם יבא כמו שאול • בחיר ה' בנביאים •
והחזר עטרות לחתנים ולכלורת • ספר
חיים וכו'

לחן אל סער רופ'א מכמס ערבי

אל שוכן ער במרומים • אתה תחזה את כל
הקמים • לבש נקם ושפוך זעומים • האף
תספה מני •
בשוב אפך סוב נחמני • היה עזרה לי עוזרני •
שמחת חתן חיש שמחני • כימי עניתני •
ראש מורים אחד הוא אברהם אהובך • זכור תזכור
נא חסדו ואמונתו בך • בקראי לך מהר
ענני •
השב אפוד עם החשן • יהיו על לב של
אהרן • וכל רואיו אז יחרקו שן • ואני
אגיל ורון •
מתי תבנה בית הבחירה • לבני שרה הגבירה •
ושם

אהל שער השיר ישרים

ושם הדריק את המנורה • כמו חזון
ישעיה •

לחן חי חממת אל רווכי ג'נבר

או"ג

תשמח במחול בתולה יזחתן יפק רצון דר מעלה	אז
חיש ופקוד לה לה לה • בזרע קיימא •	
רבים ירבון כצאן • ונעורת יהי חסון • דר	כנים
מעלה וכו'	
חיים וסימן טוב • עם האשרה ועלצון • דר	ראה
מעלה וכו'	
רבבות אלפי מנשה • חיי עולם יקיצון •	הם
דר מעלה וכו'	
דלה עם סגורה • ונחה עמך כצאן • דר	מבור
מעלה וכו'	
את בני אהרן • אמרי פיהם לרצון • דר	חוק
מעלה וכו'	

לחן וורקן על אל ניצון ארבעה ועושרין
אומר לך נטע נעמן • יבנה בית נאמן • עם בת
אילת אהבים •
בחור שמח בן נדיבים עם מצדיקי הרבים כמטר על
גו רביבים •

אהל ישער השיר ישרים קבג

רחץ	וטהר מכל רעיון • חתן נעים אפריון • עם בת הטובים :
היו	תהיה לך עזרה • משגב עתות בצרה • ריא תפנה לא תטה לרהבים :
נזהר	בנה מקדש אריאל • נקריב קרבן אהתן כשלמה מלך ישראל :
חזק	בריחי שערי • ושמע שירי וזמירי • ברתוף ומחול ועוגבים :

לחן בולבול אסר צקצק

אמור	יאמר עבד אב רם שבת הלל יומי גם לילי • לפני מלכי ארץ יה הוא פי ימלל תוך קהרלי :
בצאת	חתן לקראת כלה • כלת משה נביא נאמן מיד שרפי מעלה • לקח ראיש משה • חמדת גורלי :
ראו	צבא כרום אמרו ילוד אשה • יהיה בינינו תנה אותה לנו ולא יהיה בושה • יהיה עוזר לי :
הטוב	ישר עשה אינה אלא לנו • נאה ויאה הטוב רך תעשוק אותה מעמנו • חלקי וחבלי •
מהו	אנוש תזכור בהר ה' יראה • במקום גדולי הא לן והא להו הנהו יהודאי • בצרתה לי :
חזק	ידי עניו אחז פני כסא זיו שכינתו פירש עליו

אהל שער השיר ישרים

שדי חסדו לצור מחסה לעזרתה לי :
זכור אזכור נסי • האל אשר עשה לעם קדושי • עתה
היו עליו טורח וגם משא נראה בעלילי :
קבץ נדחי השב עטרות לחתנים וגם לכלות • ורפא
אל יד עמך הסר לכל חולי • מושי מחלי :

לחן מפתון סנה

עשיראן

אומרה לאל סלעי למה אהיה עבד לכן אמרה
אן ברכת אב הוי גביר • בכור שבי מלין
יכביר :
בשוב ה' שיבת ציון ההר הטוב יהיה עריון • נשא
ורם על כל גאה • אבי ראה וגם ראה :
רב לך לבי שאת שביה • בתוך ארץ מאפליה •
חוושה הביאילעם צבי ינון ואליה הנביא •
הלבש אותו בגדי נקם • ולא ישוב אחור ריקם •
בלתו לא יש קרוב גואל • וקם שבט
מישראל •
מרה גבור לרוץ אורח • יקבוץ עדר לצאנו •
אהרן מטהו יפרח • וגם לוי על דוכנו •
חזק חתן עם כלה • ורצה ניבי כמו עורה •
אורך ימים להם נוסף ברבות טוב
זהב וכסף :

לחן

אהל שער השיר ישרים קבר

לחן בני מעיטוק צקצק

אקרא אברך לפני חתן חיו יחיה רבות שנים •
נעוץ סופן בתחלתן • ברוב כח וברוב
אונים • חסרך להם יומם יותן • וגם לילה
יהיו חונים • סביב יהיו על ראש חתן •

בצאת חתן לקראת כלה • נגיד נשמח כיום
מתן • תורת משה היא העולה • אשר לקח
וגם נתן • לגוי קדוש עם סגולה • בחר מכל
עמים אותם לכהן פאר כחתן •

ראה בנים גם נבחרים • בני יצהר בני איתן •
ושמח עם אשה נעורים • בחצר גנת ביתן •
תהיה עזרה לדור דורים • לך לישועה גם
לוייתן • בקול ששון ובקול חתן •

המה יחדיו יהיו תמים • בתוך קהלי בעדת אל •
עד בא לויקהת עמים נאזר כגבורה גבריאר •
על כל צרים הכל קמיסונחזה בבנין אריאל •
ושוש בנו כמשוש חתן :

לחן קיר מ'גלסתא צקצק

אל שועתי האזינה יום קראי לך אשפוך במר שיחי
בבואי אל בית קדשך לערוך שיחה ותחנה •
בכל לבי דרשתיך אל רואי •
בנה זבול לעם חביב וסגולה • רב לי אני בתוך
גולה שכולה • עד אימתי אתה חונה מסביב

ואל

אהל שער השיר ישרים

ואל תפן חטאת עמך סלח נא •
רצה שירי יהיה חביב לעולם באמור לך בתוך דביר
ואולם • ואת מזבח שהוא הרום רפא אל אומר
יופי לך מזבח רפא נא •
האר פני מלך באור החיים • ויהי אור לי יוסף כפלי
כפלים • כאור החמה שבעתים יואשמח שמחת
חתן עם הכלה ברנה •
מה טוב הזה לבני עליון בעלותם אל ההרה הר ציון
להזות בנועם וזיו כבוד אור עליון • בנות ציון
עוד צאינה וראינה :

לחן יה מן גמל כוחלו צו'פייאן

שינא

אעיר רנה בתוך עם בחירי לו יה • לקראת התן
מגדל בנוי לתלפיה • בחור מעם בן נדיבים
מישוש קריה • זך ישר פעולו מכל בן
עובד יה •
ברך ה' חילו פועל ידיו תרצה • בני נעורים ביד
גבור כחצי • ברכות טובה אורח חיים להם
הכצא • גם ברכות יעטה בפריה ורביה •
זך ישר וכו'
רצה שועת עבדך מכל חטא הוא נקי • יפק רצון
יהיה כאת אל צור חלקי בא בא משיח צדקי
ינון שכו הוא אליה • זן וכו'

אהל שער השיר ישרים קכה

החזר עטרות חתנים וכלות ושיר נאה נשיר בנבל
ומחודות • בעיר ציון מכלל ימים ולילות •
במקום אשר בחר הוא הר המוריה • זך
מהר בנה דביר יוסף ירו שנית • וזכור פחד יצחק
וקום הרק חנית • וצא לקראת רודפי השב
אחורנית • וגאל עם מרדכי בזרוע נטויה • זך

לחן יא מן בעאדי

אל גדול אתך מירב • ולהודות את שמך מיכלי בתוך
רבים בקהל רב • אשר לך איככה אוכל •
בנה בניתי בית זבול • מכון שבתך עולמים • הוציא
אסירים מכבול מידי צר אויבים וקמים •
רנה וישועה ויששון • בתוך אהלי צדיקים • דעה עמך
בששון • מבאר מים עמוקים •
הטה לי כנהר שלום • כי מאד אני לך כוסף • במרום
עושה שלום • ולעדת כל בית יוסף •
ממרהק קבץ פזורה • לזרע יצחק בין שרה • ולא תהיה
שפחה שרה • על בני הגבירה :

אלי זה ואנהו • והראני את נהו • הוד הדר
תעטרהו • און בידך הרחיקהו וחשב גם עם
קונהו • כמו מלך יאשיהו •
כרית שלומך אל תפר • נשבעת הפר תפר • דודי צח
אשכול

אהל שער השיר ישרים

אשכול הכופר • צדקך בפי אספר • פשעי העבר
והפר • בעבור עזרא הסופר •
ריח ניחותי ואשי • יעלה לפני ולפנים • עם כל עמך
מקדשי • מזיו שכינים • כאשר דבר עם משה •
ציר נאמן פנים בפנים •
הנאזר בגבורה • חיש גאל בירח ניסן • ופרה
עמך מכל צרה • מפני אויב גולן וחמסן •
ליהודים תהיה אורה • והרם דגלם וניסן •
טהר חיש קבץ נדחים • מכל העמים סגולה • יקריבו
לך עולות מחים • עם דם פסח ודם מילה •
בבואם ששים ושמחים • נשמחת חתן וכלה :

חוג

אל בית אל ברנה • מי יתן לי אבר כיונה •
אעופה ואשכונה • גרש האמה הזאת שפחתי
ואת בנה • אם לא בעתה חישנה •
ולחטאתי מחה נא • רב לה די לה דלה
גולה איוכתי •
בנה לי בנין אריאל • צור לבבי • קומו השרים
מיכאל וגבריאל • לדרוש את עלבי • ודמי
מיד אויבי • מצר מתגאל • לעזרה בעת
צרה היה לי ציון האומללה יום יום לך
דרשתי •

אהל שער השיר ישרים קבו

רפא נא לי את מזבחי • להקריב לי זבחי שלמים
ועולות עם קטורת ריח ניחוחי • האורים
והתומים • על לב אהרן יהיו בזאת יבא
אל קדש לפני אל חי רוחי ונשמתי •
הנה אנכי שולח את מלאכי • בן דוד עבדי •
להראות את כל העמים אשר עוצם ידי •
עליהם אשיב ידי • מנעי קולך מבכי אם
כן עושה ירדתי • שמך אהללה בפי צור
חמדתי •

לחן צובחאן מן צוואר סוסניף צו'פייאן

אערוך שיר כפי כוחי • לך צור מבטחי • האמנם
לא לפי גדלך חייכימי וכל להספיק להלךך
כלתה לך נפשי וגם רוחי •
בעבור דוד עבדך איש ירדך • קח נא את בנך
יחידך • חי קרית חנה דוד משכן כבודך
לעלות עולות על מזבחי •
ראה אם דרך עוצב בי • היה לי עזרה מאויבי •
הננו לך לעבדיסיה צור לבבילא לעבדים
חיי יוסף ישית ידו על כל זרים • יהיו למאוס
וגם לסחי •
מתי תחדש המלוכה • ביד עמך החש תעלה
ארוכה חילורע אברהם אהוביך ולציון יאמר
רני

אהל שער השיר ישרים

רני ושמחי •

חוק למלכות בר נפלי • בן דוד עושה כל אלה •
אשר יושב בן גדולים • אחוז בחבלי •
בעו רחמיה עליה ליהדר לכליליה • יאמרו
גאולי • הצילני מיד אחי •

לחן בערך אחוושני יא גאל צו פייאן

אתה האל עושה פלא הוציא נא מבית כלא • צדקתך
פי אמלא • אהנה במ ולא אקוץ סמך דגלי •
גוי קדוש •

בת נדיב עת הזמיר • הגיע קץ פדותך • ואותך לא
אאמיר • תמיד ולתת שקוץ • סמוך •

ראה אבי גם ראה • תמיד המה לוחמים על עם
אביון ונכאה • הוא בעיניהם כקוץ • סמוך •

הנה זאת לך תיטב • לכלוא פשע ולהתם • ורשלם
לך במיטב • ובתוכחת אל תקוץ סמוך •

מי יתנך כאח לי לשכון בתוך ארהלי • ותחבל
נא כל צר לי • מהר כדרדר וקוץ • סמוך •

לחן אין אי הוניך צצדה

ארץ חפץ לך קראתי • כך מכל אומה • להיות
חבל נחלתי • לך חפצתי מכן אמה • בואי
כרה

אהל שער השיר ישרים קבו

בלה נאה אתי • כבודה בת מלך פנימה •
כולך יפה את רעיתי • מום אין בך נאורה
תהלה :

בת נדיב יפי פעמיך • לא תזכירי ולא תחפירי •
בושת חרפת עלומיך • כי בא אורך קומי אורי •
אזכור לך ברית הוריך • ולא חטאת קסם
מרי • אומר לך חיי ברמיך • דם הפסח ודם
מילה :

רבות בנות עשו חיל • ואת עלית על כולנה •
ליצחק נעתר כאיל • אני והוא הושיעה נא •
לכי מחיל אל חיל • לתוך קריה נאמנה יקדמך
נפיק ועייל • כצאת חתן לקראת כלה :

הנה גא הואלתי דבר • שמעתי כאלה רבות •
שפתותי נטפו מר עובר • השב לב בנים
על אבות • מתי תאזור נא כגבר • שלם
לי על כל הטובות • שא גא הטאתי והעבר •
כחתן פאר וככלה :

מה טוב נעים שבת אחים • אתה ואני ובן ישי •
ואקריב לך עולות מיחיים זבחי שלמים ומנחת
שי • קרבני לחמי לאשי • חיש מהרה קבץ
גדחי :

לחן

אהל שער השיר ישרים

לחן צא'פה ווקתי דירוואן

צאבא

אורי ישעי לך אקרא ענני • ממך רועי אשאל עזרה
תומכני • הסר פשעי ביום נורא וזדוניי ולקול
שועי חיש מהרה ופרני והקימני •

בנאות דשא הרביצני תנחני • שמחת חתן שמחני •
זוכרני ופוקדני • עם כל כתוב לחיים עת בא
יום תדינני זכיני • כי שב אני •

רפא צירי ער יד מלאך רפאל • בגדי ישע הלבישני
יופיאל • יוסף ידו שנית יגאלני • להר הטוב •
הזה יעלני יביאני •

האר ה' פני עיני ולבי • בתוך ציון ארץ צבי הנני •
ושם אקריב לך דמי וחלבי • ערב בקר וצהרים
ירצני וישעני •

מתי תקום כאיש ביום הלחמו • להקים סוכת דוד
ושלמה • שלח מלאך לבוש בדים גבריאל •
כי בא מועד לחננה אלהים יחונני :

לחן לם אל שרד מיני צו'פיאן

אך טוב לישראל • בנין הבית הר בית אל • אהרי
בלותו הראני אותו עת כאל • נסתל מחמתו
שפך חמתו כח ואל • וירא מנוחתו כי שם
ביתו

אהל שער השיר ישרים קבח

ביתו מקדש אל :

בשכתי בביתי ובדרך לכתי יום וליל • בשככי ובקומי
לא אתן דומי אמלל • לאר עונה אותי ביום
צרתי אהלל • יהיה בית תפארתי נצב
לקראתי מחולל :

וננו צדיקים בשיר חנוכת הבית • בהיר בשחקים
חכמת מלאכת הבית • מדבש מתוקים ציור
וכיור הבית • מעפר דל הקים עלרה ארוכת
הבית :

הוד הדר נאוהו נשא ורם הוא • הן טבי • על יד
שר וטפסר הוא • אליהו התשבי • כל עם
מקצהו ירחוק בדק הבית יאחזנו מעשיהו תפארת
אדם שבת בית :

מה טובו ויפיו מצוייר צורת הבית • כמלך ביופיו
הדור ומשוכלל הבית • גאון וצבי עריו השוכן
בתוך הבית • כמלך ביופיו קרית מועדנו חזק
משמרת הבית :

לחן יא סוכרי יצכו אל שאמת צו'פיין

ח'גאז

אם חכם לבך בני ישמח לבי גם אני • קח אמרי
אתך בני שמור ואמור הנני •

ברכות

אהל שער השיר ישרים

ברכות אביך גברו • ברכת אברהם ויצחק • עני כולם
ואמרו • יקרא זרע ביצחק • אם חכם וכו'
ראה בנים לבניך • יהיו סביב שולחנך • ישלח
מלאך לפניך נצב • על יד ימינך • אם
חכם וכו' :

החכמה וגם המדע • נתונים לך כדרדע • את אלהי
אביך דע • כבניהו ויהוידע • אם חכם וכו' •
ממני פריך נמצא כי מוצאי חיים מצא • כפורחת
עלתה ניצה רב רבונה גדול עצה • אם
חכם וכו' :

חוקו אמצו חתן כלה • פרו ורבו לעד סלה •
ותהיון לי עם סגולה • ואז אשיר שיר ותהלה •
אם חכם וכו' :

להן יא בידוע אל חוסן

אל שמע ניהומי • ואל דמעתי • עד אנא יבער האח
תוך לבבי מאויבי הואל קח את נקמתי • והרק
חנית וקום לעזרתי •

בעברות צוררי קומה והנשא • עליהם שפוך זעמך צור
מחסה • רבה צבאך וגם צא • הלחם לקראת
דורשי רעתי •

רוה לב צמא והומה לישעך • בין דור שלח ויערוך שועך
ושפט בצדק דל גרו לא ידעך • וגם איש משה
עובד יה קויתי •

המאיר

אהל שער השיר ישרים קבט

המאיר לארץ ולדרים • לעם אלהי אברהם קרן ירים •
יבושו יכלמו כל הנחרים • בעדת יוסף נחלת
חמרת: :

מה רבו מעשה ה' כולם • בחכמה ואני בוש וגם
נכלם • שברתי עת תבנה דביר ואולם •
ושם תרצה מידי מנחתי :

לחן ווצלני יא רוחי אומלא ליל כמוס

צו' פייאן

אל נוה ביתך מהרה גרוץ • ועל הר קדשך נעלה
נפוץ • בחטלתך רפא מזבח ההרום • עד אן
יהי נספה • והוא נא תפוס • אל נוה וכו' :
רנו ליעקב יקר מחרוץ • לכל צריו יעקוב ויהי נפוץ •
אל נוה וכו' :

הכרת נא את אויבי וראשו תרוץ • צורי ומשגבי
חיש שלח חפוש • אל נוה וכו' :
מנחל עדנים את נפש חרוץ • תרוה כגנים כמעין
יפוץ • אל נוה וכו' :

חזק דל והלך כמורג חרוץ • לראות פני מלך כשחר
פרוס • אל נוה :

אהל שער השיר ישרים

לחן נאסיר ניפר סיט עישר

ח'נאז

אחזה נעימות • בית קדשי תפארתי • קיים לי
נהמות • חנני ופרני וחוושה עזרתי :

ביד גוי אכזר הנני נמכרתי • מצרים כקדם חזרתי
הם אני כמו זר הייתי :

רני עקרה שמחי גילי גם צהלי • כי קרב קיצי
דיה לצרה • כרמי שלי לא נמרתני • חרקי
וחברי אשר טפחתי :

הן על כפים חקותיך ריחמתיך • אפים יכרעו כל
מלכי לאומים • רעיתי יפתי :

משה ושמואל יעמדו לפני • ואשא את עיני • לא
אוסף הגלותך כאשר עשיתי :

חזק לבבי • ביום בא אליה הנביא • לבשר עם
צבי • בן דוד יקבץ עדתי :

אל טוב וסלח אשם לי • מה כל החרדה שם
לי • עד מתי יושם היכלי • זיו כבודך
הראה שם לי • הראה שם לי הראה
שם לי :

בך ארים גסי ורגלי • תמיד כל יומי ורילי •

אהר שער השיר ישרים קל

ובך מבטחי וחילי • הבט עניי ועמלי
ועמלי ועמלי :

דפא נא צירי וחילי • במהרה מלא משאלי • ובנה
מקדשי וכולי • אתה פודי ומצילי ומצילי
ומצילי :

הודך הראה בעלילי • על מכון הר הגלילי •
תחפוץ עולה וכלילי • בנוה הדרת וכלילי •
וכלילי וכלילי :

מתי אויבי ישמחו לי • ירך בהם הוסף הפליא •
יפלו תחת רגלי • ואשמח בכך שמחת גילי •
שמחת גילי שמחת גילי :

בוסאליק

אודה לאר • בכל לבי • בארצות אל • ארץ צבי •
בבא גואל ידרוש עולבי • כח ואל מיד
אויבי :

בנו הואר • עם כלביא • מטתג אל • הכל הביא •
והשחית אל • פריי אבי • תמיד הוא חונה
סביבי :

רצונך האל • תעטרני • כימי קדם תתנני • ואשיר
לך שיר הגיוני • אז תשוב לשכון בקרבי :

הצמח

אהל ייער השיר ישרים

הצמח מהר ישועה • ואסוף את הצולעה • ומלאה
הארץ דעה • בביאת אליה התשבי :
מאיר לארץ ולדרים • קרננו בכבוד תרים •
ודלג נא על ההרים • והאר חשני
ונתיבי :

טאהיר

אל נסי מנת חלקי וכוסי • אל חנון הירה לי
לעזרה • צור עזי ומחסי • הושע נא מכף
דודי ושוסי • שר מסי לא יזרח עליה ראשו
אור חרסי • בכ חסיה נפשי • אמרתי אתה
מחסי • מיד צר איש מחסי :
ברנה אבא אל מקדשי • בחני ובמועדי ובראשי
כל חדשי :
ראה נא צורי יוצרי לצרי • עד אנא איש מצרי •
הוא מכה איש עברי • הא אין עוד צורי
מרפא לצירי • תיש לקץ החתום אלצפן
זכתי :
הצמיח קרן ישעי • ושלח בן דוד רועי • לקבץ את
עם תועי • משה בחירו ישיר וידון • בראות
את האורים על לב אהרן .

לחן

אהל שער השיר ישרים קלא

לחן יה קדוש וכו'

ע'גאם

- אלי צורי וגואלי • קרא דרור אל קהרי •
ויסד נא היכלי • ורפא צירי וחילי •
- בך אל רם ומתנשא • בוטח תמיד וחוסה •
מלפניך יצא • משפטי וניבי רצה •
- רפא אל לי את מזבח • ובו נקטיר ונובח •
ובקול שיר תשבח • פי בו חטא אתא •
סולח •
- החש חבוש מזור לדל • ממכאוביו אשר גדל •
כי הוא תמיד ישמור דל • שערי רצון •
חונן דל •
- מגיד מראשית אחרית • אויבנו השמד והכרית •
וזכור לאות הברית • ולעמך שים שארית •
- חכול על זרע איתנים • אברהם ראש מאמינים •
אם עוד רבות בשנים • הא עבר עדן •
ועדנים •
- זכור לי עקידת יצחק • קבין נדחי אל ממרחק •
השוכן עד בשחק • בשמים יושב יצחק •
- קול מצהלות חתנים • לישראל בן הבנים •
בכנור רתף ומינים • בשירים וגיל •
ורננים •

לחן

אהל שער השיר ישרים

לחן נרה אל עגאם אפזורוני

יא ריפאתי

- אבירי** רב לי תשמעו • כי קנא ונוקם אני
הוא • אין בלתי תדעו • זה
שמי לעד :
- בואו** אתי • בית הפארתי • כי בא עת
לפקוד את נזירי • את חוקי תשמרו
לעשות לעד :
- רנו** שמחו בנות ציון • עת עלות אל
מקום • נורא הוא • ועמי תשכנו
לעולם ועד :
- הנה** אני זוכר ברית אברהם אברהם קדוש
הוא • חמתי שפוכה על זר שור
מועד :
- מה** נמלצו אמרתך לחכי תלוי בי מני
הוא • מאתי הוא שאול מעתה
ועד :
- חזק** רבי כימי שאול אז אומר זה אלי
אנורו • זה זכרי לשמך החזק לעד :

אלו

אהל שער השיר ישרים קלב
 אלו השירים ותשבחות אשר חברתי
 בשמחת חתנים וכלות אשר נאמרו
 במקהלות :

לחן אל מסתתר בישפירי חביון

בקשות

צח ופשוט • עילת כל העילות • לך	אור
דומיה יחדלון הקולות • אין אומר ודברים	
אין דורשין תהלות • מי ישמיע כל	
תהלות ה' :	
הגדול קדמון לכל קדומים • מכנו	אדם
תוצאות חיים קיימים • עשר קדושות	
אורים ותומים • צור כל העולמים •	
יה ה' :	
שם טוב הנעלם מכל • מרום וקדוש	בכתר
לעילא מכל • לחקור ולדרוש אי אתה	
יכול • עין לא ראתה זולתך ה' :	
ודודים כולם מתאימות • חכמה ובינה	ריעים
נקבו בשמות • יחד מאירות זכות ונעימות •	
רהמיך רבים ה' :	
העומדים בבית ה' בלילות • נבחר מזבח טוב ועולות •	
חסדי האל כל יום עליהם עולות •	
יומם	

אהל שער השיר ישרים

יומם יצוה חסדו ה' :

מרחוק ה' נראה לנו • הביטה וראה את
חרפתנו • נאזר בגבורה הק את צרינו •
עוררה את גבורתך ה' :

עבור על פשע היא תפארתך • וזה חסדך
ואמיתך • לבני ישראל עם נחלתך •
זאת נחלת עבדי ה' :

נחזה בשיבת ציון עיר קדשנו • נצח ישראל
חיש פדנו • ולמה לנצח תשכחנו • ולעולמים
יונח ה' :

תנה הוד והדר ועדי עדים • ונראה בטוב
ירושלים • הבנויה היא רחבת ידים • בונה
ירושלם ה' :

ברכות לראש צדיק יסוד עולם • יסד היכל ודביר
ואולם • יאירו ככוכבים והלם • נסה עלינו
אור פניך ה' :

יה החזר עטרה ליושנה • מלכות בית
דוד כבראשונה • קבץ נדחי מכל
עבר ופנה • אז אשיר השירה הזאת
לה' :

אהל שער השיר ישרים קלג

לחן יא גולה

ראשט

- אפצה** רנה וצהלה • ואומר הלל • ביום שמחת
חתן עם כלה • לו נאווה הלל • כל יום
וריל • בקהל ועדה אנשי סגולה •
- ברכות** שדי יתן לכם ברכות שמים • שנות חיים
כפלי כפלים • שם יה בניכם וישים אתכם
כמנשה וכמו אפרים •
- רוממה** קרן ישעך אלי • מבשר שלח צור חבלי •
הוא אליהו שר הצבא • ולאמר לציון
עלי :
- הזרח** לי אור כי בא מועד עת לחננה • ציון
מכלל יופי כוננה • גואל הראשון הוא
אחרון האיש משה רעיא מהימנא :
- משוש** לבי שובה עמי לרביר אולמי • ועל פיך
יושק כל עמי • ושם אקריב לך את קרבני
לחמי • זבחי שלמי :
- חזק** בנין בית מקדשי • ותרים מול בני גרשון
יצא לחפשי • ולמה איחר לעם נבחר חלף
ועבר יום הששי :

לחן

אהל שער השיר ישרים
לחן יא מאליח יא צאחיב אל כאלין
צו' פייאן

אתה הוא מלכי יה ארי • צו ישועות לי • הישר
את דרכי • וגבולי • הקשב מלודי • שפת
אמת יהגה חכי • שבח הלל • ויגיה לי • את
חשבי • בנוה שאנן :

בחדש ניסן פרני • שוכן מעוני • מבור גלות
דלני והצילני • תוך ארמוני ולדוכני • על
כני • כימי קדם תתנני • לך אתחנן :

רצונך עשות חצתי • יפה רעיתי כתרצה בואי
נא אתי • לבית תפארתי • חסרך לא אמיש
מאתי • רני אחותי אילותי • איומתי זית
רענן :

השוכן שחק פרני קבץ ממרחק • מתי תגלה את
סודי אשר הוא נסחק • זכור תמיד עוצם
ירי בספר יוחק • לאברהם גם ליצחק •
ראה התבונן :

לחן

אהל שער השיר ישרים קלד לחן ביהוואהום שווקי מאמודיה

- אשיר** • שיר בניב הגיוני • לאל שוכן דר מרומי •
יחיד הוא רם בלי שני • בזמר ושיר
ידידות • חי אשיש כמשוש חתן על
כלה :
- בית** • נאמן יבנה לך עם בת נדיב איש חמדות •
שרי יסגי ירבה חילך על כל גבר עשר ידות •
חי אשיש וכו' :
- רענן** • יהיה גם רטוב • כי מצא אשה מצא טוב •
יפת רצון ישמח בטוב • בהם ידבר נכבדות •
חי אשיש וכו' :
- הון** • רב ועושר וכסף • אין נחשב בימי שדמה •
ושנות חיים לו יהוסף • ואליו ישלם תורות •
חי אשיש :
- מאיר** • ובא רץ כצבי • ובתוך עם יקום כלביא •
דבר אחר יריב ריבי • עם עם נועז אנשי
מדות • חי אשיש :
- חוק** • יבא ככפיר ינהם • הצל יציל לאיש נדהם •
בני אנרם הוא אנרהם • יקבוץ את צאן
האובדות • חי אשיש :

אהל שער השיר ישרים

לחן גלם ווכאם צופיאן

איראק

- אב** רם על כל רמים • שור עמלי • לא אוכל
עוד שאת עול סובלי • עמי בבקשתי התן
לי • אלה בני מררי ומחלי :
- ברנה** בא יבא ציר גואלי • לדרוש דמי מגוי בא
בגבולי • אשר עשה עמי רב להפליא •
השליכהו ארצה תחת רגלי :
- רחום** היה משען קום עזרה לי • הסר מני מדוה
וכל חולי • גלה לי את קצי אשר הוא סתר
לי • בנחמה אראה יה האר לי :
- הקם** תקים עמי את קהלי • אפרים ומנשה יהיו
לי • את אהרן צוה להקריב לי • זבחי
שלמי צבור וכלילי :
- מתי** יהיה האות הזה אלי • כלו את כל קצים
אין דורש לי • והיה אם תשמעו אזו לקולי •
אביא אתכם אלי תוך זבולי :
- חזק** ונתחזק בעד עמי • אות לטובה עשה ושוב
עמי • אמור לבת ציון אורי קומי • פצחי רנה
וגם צהדה :

לחן

אהל שער השיר ישרים קלה
לחן אשרקת שמס אל מוחייה
כ'פ'פ

אל שוכן רום ותחתיה • אל באפך תוכיחני •
וראה את עניי עמלי • כפר נא רוע מעללי •
צדקת אברהם זכור לי • ופחד יצחק יהיה לי
לעזרה ביום צר לי •
ברוב חסדך יה • תשוב תנחמני • וראה את
עניי וכו' :
העלית מבור שביה • שדי יסור יסרני •
וראה וכו' :
מן המ'צר קראתי יה • ממרחב ענני •
וראה וכו' :

לחן אין אל הווא קאדר
בייאת כ'פ'פ

אנא שא נא למחלי מושי • יום וליל ומררי וצירי •
ובנה ויסר אלי את היכלי • גם קהרי
תקבוץ לעירי • עיר שלם היא ציון נחלת
צבי :

ברכת

אהל שער הישיר ישרים

ברכת הורי אברהם יצחק תתן לי • וראה את
עמלי • ואם לא שמעתי לקול מורי •
אל תזכור לי את חטאת נעורי • כי אני
נחמתי נחמתי אחרי שובי :

ראה תראה יה צוריאל • צוריאל • אין עוד
מקריב לניחוחי • אהרן יעמוד על גב
מוכחי • ובו כפר נא לחובי :

הנה מלכי ומשיחי יבא הר בית אל • יהיה לי
לעזרה • נאזר בגבורה אלי • בעת צרה
לנקום נקמת בני גבירה • ויפרוס שלומי
שלומי ישמח אז לבי :

מתי אבא אראה פני כבוד אל • מי יתן
ידעתי אמצא אוריהו • אלי ומשי אהוריהו •
בצרו ישבתי ישבתי חמדתי חמדתי •
ישב בקרבי אל :

חזק חתן וכלה יחדיו לעד יהיו קיימים •
יפרו ירבו כחול ימים • עשר חילם
בריא מזלם • תוך עדת אמוני אמוני
חכם ונביא :

לחן

אהל שער השיר ישרים קלו

לחן ליתתה שוערי

צו'פייאן

שירים • כליל שמורים יום וריל אלי •
עבור צאתי מבית עבדות אהלל
בפה סח סח לאל היוצר ההרים •
אתן זמר לשמך לעד חי הוא לדור
דורים • בחזק ירך הוצאת לעמך
בני אברם הוא אברהם אשר קדש שמך
בפי ישרים :

אשיר

לבב שמחו וגילו מי מלל אלי •
נסי האל אלו אין פרה יכולה לדבר
קצת שבחיו מללו • עבדי ה' הללו
חי שם יה כי נאווה לו כל תהלה •
אתי שמא יה גדלו • אורי ישעי הרם
קרן ישעך וקרא דרורים :

ברי

לי מלכות בית דוד וגם שלמה •
גם עטרה שעטרה לו אמו • איש
שויש בה' כמשויש חתן כלה • בנת
שבע אם שלמה • חי אז יאמרו
גאולי • הגדיל ה' לעשות טובה
עמנו • ובנה מהר מקדש ושם יחגו
תומים וגם האורים :

החור

מלכי

יזהר שער השיר ישרים

מלכי קיים חזון ישעיה יומי ולילי • קוח
לאל לשיב את בני יצחק ולבש בגדי
ישע יה תוציא לישע ושלה גואל •
דבר עמים חי ויבוס קמים • ופדני
מירי כל צרים ומענים • כי לא
ינח לעולמים • ארתה עושה פלא
לנגזרים :

לחן אהו יאמין צקצק

ביאת

אל נורא ואיום עמי • כקדם שוב תוך אולמי •
אביאך אל בית אמי • ואשמח כך נגיד
עמי • ובשירי דוד עבדך • בהם אזכור
חסדך • ונזמר תמיד לשמך • כי מה רם כי
מה רם כי מה רם מאד ונשא :
בטחתי אל אבושה • יוצר הארץ ועושה •
פדה את יונה יקושה • מהר גאל והחישה •
ובשירי וכו' :
ה' ושפל יראה • ומתנשא על כל
גאה • מאיר עיני כל ברואי • כי לך
להודות נאה • ובשירי וכו' :

המקשיב

אהל שער השיר יישרים קרו

- המקשיב לשועת אביון • בנה מקדש ואפריון •
השוכן דר רום חביון • צלח נא בהוד ארת
ציון • ובשירי וכו' :
- חוק נא לעם מרדכי • חרה פניו בשמחה •
החזר שופטי ומלכי • ישועה מהר הצמיחה •
ובשירי וכו' :

רחן אינא טיב אל עומר ואל

אפרח

- אתה האל נורא • היה לי ועזרא • ביום צרתי
לך אקרא • גם תמול וגם היום לא אירא •
לך אוחיל יום יום :
- בקר תשמע קולי • עד אן לי אויבי מושרי •
והסר עול סבלי • חיש קומס לנס דגלי •
ומסך אשאלה פדיום :
- רחש לבי דבר • פוק חזי מה עמא דבר •
כי נכון הדבר • יניח ידו גבר • בי לוחם
תמיד כל היום :
- השב כהן לבני אהרן • ומלכות דוד גם מלכות
שלמה אז אפצח בגיד ורון • כי השיב לב
בנים על האבות :

אהל שער השיר ישרים

מי אנוכי ומי בית אבי • עד הלום הביאותני •
נדבות פי והגיון לבי • רצה ואשקוד על
דלתותי יום יום :

ביאת

אלהי מעוזי ומנוסי ביום צרה היה לעזרה
מגן בערי • יה אלי צור חילי אזכירה
נוראות והסד עשית עמי רבו למנות
מעודי • יה אל שובה אל תוך ידי
אז אשמח בשמחת חתן כלה • הם
חמודי בחירי האל •

בן הכם ישמח יולדתו • אשר פריו יתן
בעתו • נקי לביתו יחיה לעד •
בן יצוהר כשבעת הנרות יאיר בן
מנשה ושמח אשרתו אשר לקח אתו •
ובניו יהיו כשתילי זית רענן • וישישו
כמשוש חתן עלי כלה :

ריבבות אפרים ומנשה • יחד כולם יהיו
כגישי • מנחה ואשרה • לצור מחסי
החזר עטרה ליושנה • תוך מקדשי • אל
עליון הואל פודה גואל לעמך בחירך
כשואל • ובן ישי מבן עמים :

אהל שער השיר ישרים קלח

מה אישב לה' גמולו חסרו עלי • מיום
היותי על אדמתי • והנה בעתה למה
דוד עזובה ביד עתי • יום וליל הואל
חיש לעזרתי • ושמה את נפשי וגארה
שמחת חתן כלה • לעד סלה :

להן חובי מדך

סמאע

אשיר אפצה בליל פסח בו אקרא נאמן •
הלל גמור • בליל שמור • מצרה
נאמן :
בליל פסח עבוד פה צח בחברה נאמן •
שבח אמור • קל עם חמור • מה נורא
נאמן :
רמה בים כל חיל פרעה כל יודעם נאמן •
יאמרו איים • נשאר מלכם מכל
עם נאמן :
הן עם יצא ביד רמה • זה אלי נאמן
יאמרו עולל ויונק וגם בן אמה
נאמן :

מועד

אהל שער השיר ישרים

- מועד חדש אביב שמור • כי בא עת נאמן •
יצאתך מבית כלא ממכמור נאמן :
בני חורין אכלו ושתו ברויב נאמן • ארבע
כוסות ומהם אל תפחתו נאמן •
יצחק יושב בשמים עם עמו נאמן •
נחלתו בני שלישי אוריים נאמן :

לחן בהווא נידל כל עיון

צופי'אן

- אם בעיו לי תבעיון • שובו עדי וארתיון •
רבות שנים • תחיון יא ללי רבות שנים
תחיון :
כצל כנפי תחסיון • ודשן ביתי תרויון • וכגן
רוה תהיון • יא ללי וכגן רוה
תהיון :
רצונך אשאר אל עליון • וסרה נא לבנות
ציון • עם עני ואביון • יא ללי עם עני
ואביון :
האר פנינו דר רום חביון • ושכון מהר תוך
אפריון • נשיר שיר שגיון • יא ללי • נשיר
שיר שגיון :

אהל שער השיר ישרים קרט

משלג יהיו לבנים • את חטאינו כשנים •
וזכור להבנים • אבות הראשונים • אבות
הראשונים •

חזק לעדת ישראל • וחיה לגולת אריאל •
כנבואת יחזקאל • יא לרי כנבואת
יחזקאל :

לחן בריג אל אשווק נו'גת צאבא

אב המון גוים הזכיר יחודו • וידע אלהים
ועבדו • פתח טוב פתח לעולם חסדו •
וירא אליו מזיו כבודו • וכרות עמו ברית
המילה :

בדבר אל חש מל יצחק יחידו • ביום שמיני
ולא בלילה • מעשות כל רע שמר את ירו •
בהמול לו את בשר הערלה • גדולה מילה
יתר שאת לה :

רני בת נדיב אברהם עבדו • אומר לך
חיי בדם המילה • שמחי בת ציון קריית
חמודו • לא יבא בך איש אשר לו ערלה •

להבדיל

אהל שער השיר ישרים

להבדיל עשה באות המילה :
הן עם ישבון ויכון לבדו • בעיר אלהים עד עולם
סלה • מהרה יגלה סודו קץ הגאולה •
לעם סגולה • אבי דע אם אין אתה לה
מי לה • מקים מעפר את בני חדרו •
שומרי עדותיו שבת ומילה • ויזכור להם
ברית חסידו • ויוציא עמו ישראל עבדו אז
ישירו שיר חדש ותהלה :

הזק לילד מיום הוולדו • להכניסו אז בברית
המילה • בא אליהו עזר כנגדו • וראה
גם ראה את דם המילה • מאז דברך
חביבה מילה :

לחן יא גזאלי

אצפהן

אז אשירה שיר ידירות ברנה • בשמחת חתן
וכלה עדינה • שמח בחור בבנים ובני
בנים • ותהיה רוב ימים ושנים ערנה •
עם בת אילת אהבים וקצינים • רב יוסף
עוד עיכם עזו ונבורה :

ברכת

אהל שער השיר ישרים קמ

ברכת שדי לך ימהר יחישנה • ראה גם נאה
חיים עם האשה • אשר היא ניתנה
לך למאורסה • ופקוד גפן היא אבן
הראשה • אז וכו' :

הם יזהירו ככוכבים ונגהם • שמחם כימות
עניתם • זכור צדקת אב המון הווא
אברהם • קשרם על לוח לבך כתותם •
אז אשירה וכו' :

תו של בע

